

האפקטיביות של טרור :
בחינת אסטרטגיית הטרור בהשגת יעדים פוליטיים

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת :

לימור נובל

המחלקה למדעי המדינה

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

עבודה זו נעשתה בהדרכתו של ד"ר שלמה שפירא מן המחלקה למדעי המדינה של אוניברסיטת בר
אילן.

הבעת תודה

כשחלפה לה השנה הראשונה, אחריה השנייה והשלישית, הבנתי שכתובת הדוקטורט אינה יעד, אלא מסע. והנה הגיע הרגע, אחרי ארבע שנים, להודות לכל אלו שליוו אותי במסע הממושך והמאתגר הזה.

תודה למשפחות נובל וקוניג על התמיכה, ההבנה, האמונה והגאווה בי.
תודה מיוחדת לבעלי, אורן, על ההתחשבות ועל ההבנה של ההקרבה שנדרשה ממני, בכל תחומי החיים, והייתה כרוכה בבחירה שלי במסע הזה.
כולכם חיזקתם אותי, עודדתם אותי כשהיה קשה וחשוב מכל, רוב הזמן בזכותכם לא הרגשתי לבד במסע האישי הזה, בו רבים מרגישים בודדים.
לפי פתגם סיני ידוע "מורה טוב פותח בפניך את הדלת, אך עליך להיכנס בעצמך". תודה מיוחדת למנחה שלי, ד"ר שלמה שפירא, שפתח בפניי את הדלת, האמין בי והעמיד אותי בפני אתגרים אינספור. תודה על האנושיות, על שעות השיחה הארוכות שהקדשת לי ולמחקר שלי, על העידוד לעבודה עצמאית ועל הדרישה הבלתי מתפשרת למצוינות. אני בטוחה שנפלה בחלקי הזכות ללמוד מן הניסיון שלך בעולם האקדמיה, הן מבחינה מקצועית והן מבחינה אישית.

תוכן העניינים

עמוד

רשימת לוחות
רשימת קיצורים
תקציר בעברית

א-ג

פרק 1 : טרור : תיחום מושגי ורעיוני

1	1.1 מבוא	.1
4	1.2 מטרת המחקר	
4	1.3 שאלת המחקר	
4	1.4 טרור : התפתחות היסטורית של המושג	
8	1.5 טרור : אתגר ההגדרה	
11	1.6 היסטוריה של הצלחה וכישלון : יעדים פוליטיים של טרור	
15	1.6.1 יעדים פוליטיים טקטיים	
17	1.6.2 יעדים פוליטיים אסטרטגיים	

פרק 2 : טרור : דפוסי פעולה מרכזיים

23	2.1 מרכיב גיוס פעילים ומשאבים	.2
25	2.2 מרכיב הטלת אימה	
28	2.3 מרכיב הפרובוקציה וגרירת תגובת נגד	
31	2.4 מרכיב הפעילות תקשורתית	
32	2.4.1 פרסום מניעים ויעדים של הארגון	
34	2.4.2 יחסי גומלין בין פעילות תקשורתית להטלת אימה	
35	2.4.3 השפעה על דעת הקהל	
38	2.5 מרכיב חיסול אויבים	

פרק 3 : מתודולוגיה

41	3.1 מודל המחקר	.3
41	3.2 טענות המחקר	
42	3.3 שיטת המחקר	

פרק 4 : מקרי בוחן

	4.1 ארגון Red Army Fraction	4.
47	4.1.1 היסטוריה של הארגון	
52	4.1.2 גיוס פעילים ומשאבים	
54	4.1.3 הטלת אימה	
55	4.1.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד	
55	4.1.5 פעילות תקשורתית	
59	4.1.6 חיסול אויבים	
	4.2 ארגון Provisional IRA	
60	4.2.1 היסטוריה של הארגון	
71	4.2.2 גיוס פעילים ומשאבים	
73	4.2.3 הטלת אימה	
74	4.2.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד	
75	4.2.5 פעילות תקשורתית	
78	4.2.6 חיסול אויבים	
	4.3 ארגון ETA	
79	4.3.1 היסטוריה של הארגון	
86	4.3.2 גיוס פעילים ומשאבים	
90	4.3.3 הטלת אימה	
92	4.3.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד	
94	4.3.5 פעילות תקשורתית	
98	4.3.6 חיסול אויבים	
	4.4 ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים	
99	4.4.1 היסטוריה של הארגון	
105	4.4.2 גיוס פעילים ומשאבים	
107	4.4.3 הטלת אימה	
109	4.4.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד	
111	4.4.5 פעילות תקשורתית	
115	4.4.6 חיסול אויבים	
	4.5 ארגון פת"ח	
116	4.5.1 היסטוריה של הארגון	
123	4.5.2 גיוס פעילים ומשאבים	
125	4.5.3 הטלת אימה	
127	4.5.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד	
128	4.5.5 פעילות תקשורתית	
131	4.5.6 חיסול אויבים	

	4.6 ארגון FARC
132	4.6.1 היסטוריה של הארגון
135	4.6.2 גיוס פעילים ומשאבים
136	4.6.3 הטלת אימה
136	4.6.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד
138	4.6.5 פעילות תקשורתית
140	4.6.6 חיסול אויבים
	4.7 ארגון LTTE
142	4.7.1 היסטוריה של הארגון
144	4.7.2 גיוס פעילים ומשאבים
147	4.7.3 הטלת אימה
148	4.7.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד
149	4.7.5 פעילות תקשורתית
152	4.7.6 חיסול אויבים
	4.8 ארגון חיזבאללה
154	4.8.1 היסטוריה של הארגון
159	4.8.2 גיוס פעילים ומשאבים
160	4.8.3 הטלת אימה
163	4.8.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד
163	4.8.5 פעילות תקשורתית
168	4.8.6 חיסול אויבים
	פרק 5 : דיון ומסקנות
171	5.1 מרכיב גיוס פעילים ומשאבים
176	5.2 מרכיב הטלת אימה
182	5.3 מרכיב הפרובוקציה וגרירת תגובת נגד
187	5.4 מרכיב הפעילות תקשורתית
193	5.5 מרכיב חיסול אויבים
195	5.6 המודל הכללי
202	5.7 מגבלות המחקר
203	5.8 תרומת המחקר והצעות למחקרי המשך
205	ביבליוגרפיה
	תקציר באנגלית

רשימת לוחות

עמוד

57	לוח 1 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון RAF
76	לוח 2 : ניתוח סיקור תקשורתי של מתקפות ופרובוקציות של ארגון PIRA
95	לוח 3 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון ETA
	לוח 4 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון
113	"האחים המוסלמים" במצרים
129	לוח 5 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון פת"ח
138	לוח 6 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון FARC
149	לוח 7 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון LTTE
	לוח 8 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של
165	ארגון חיזבאללה
169	לוח 9 : סיכום מידת השגתם של היעדים פוליטיים של ארגוני הטרור
171	לוח 10 : סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב גיוס פעילים ומשאבים
176	לוח 11 : סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב הטלת האימה
182	לוח 12 : סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב הפרובוקציה ותגובת נגד
187	לוח 13 : סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב הפעילות התקשורתית
193	לוח 14 : סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב חיסול אויבים

AD Action Direct
ALF Animal Liberation Front
APO Extra-parliamentary Opposition
AUC United Self Defense Group of Colombia
CDU Christian Democrats
EOKA National Organization of Cypriot Fighters
ETA Basque Fatherland and Freedom
ELN National Liberation Army
EU European Union
FARC Revolutionary Armed Forces of Colombia
FLN National Liberation Front
FLQ Quebec Liberation Front
GAL Anti terrorist Liberation Groups
HB Herri Batasuna/ People's Unity
IB Irish Brotherhood
IMRO Internal Macedonian Revolutionary Organization
IRA Irish Republican Army
KAS Patriotic Basque Socialist Coalition
LTTE Liberation Tigers of Tamil Eelam
NICRA Northern Ireland Civil Rights Association
NIO Northern Ireland Office
PD People's Democracy
PLO Palestinian Liberation Organization
PIRA Provisional Irish Republican Army
PFLP Popular Front for the Liberation of Palestine
PKK Kurdistan Worker's Party
PNV Basque Nationalist Party
RAF Red Army Faction
RUC Royal Ulster Constabulary
SDLP Social Democratic and Labor Party
SPD Social Democrats
SPLA Sudanese People's Liberation Army
UDR Ulster Defense Regiment

UVF Ulster Volunteer Force

UNIFIL United Nations Interim Force in Lebanon

UNITA Union for the Total Independence of Angola

UNLU Unified National Leadership of the Uprising

UP Patriotic Union

URA United Red Army

תקציר

מחקר זה נועד לפתח מודל המספק מסגרת תיאורטית לניתוח האפקטיביות של טרור בהשגת יעדים פוליטיים, תוך הדגשת תפקידם של חמשת דפוסי הפעולה המרכזיים של ארגוני טרור: גיוס פעילים ומשאבים, יצירת פרובוקציה הגוררת תגובת נגד, חיסול אויבים חיצוניים, הטלת אימה ופעילות תקשורתית, והערכת התרומה היחסית של כל אחד מהם להשגת היעדים הפוליטיים. מודל המחקר מסייע לבסס מדד לבחינת אפקטיביות של טרור באמצעות בחינת תרומת הפעולה, קרי שיטת הפעולה של ארגוני הטרור, לתוצאה, קרי השגת יעדים פוליטיים. הקריטריונים להערכת האפקטיביות מתבססים על מידת השגת יעדים פוליטיים על ידי הארגון. המדידה התבצעה על פני רצף בארבע דרגות שונות החל מכישלון, דרך השגת יעדים פוליטיים טקטיים ועד השגת יעדים אסטרטגיים של הארגון באופן חלקי או במלואם.

בספרות המחקרית הדעות חלוקות בסוגיית האפקטיביות הפוליטית של טרור. לטענת מספר חוקרים, הטרור משמש אסטרטגיית כפייה אפקטיבית וזוכה בהצלחה בהישגים וויתורים פוליטיים (Dershowitz 2002; Kydd & Walter 2002, 2006; Lake 2002; Pape 2003; Sprinzak 2000). חוקרים אחרים מבקרים את ממצאי המחקרים הנזכרים בטענה כי הם מתבססים על מודלים של תורת המשחקים, או על חקר מקרה אחד, או על קומץ מקרי הצלחה ידועים וטוענים כי הישגיו האובייקטיביים והמעשיים של טרור הם מוגבלים ביותר והאפקטיביות הפוליטית שלו היא באופן כללי קצרת-טווח ומוגבלת (Abrahms 2006; Crenshaw 2001; Laqueur 2003; Merari 1993; Wardlaw 1989; Wilkinson 2006) עם זאת, חסרים עדיין מחקרים המאוששים או מפריכים טענות אלו בעזרת מגוון רחב של מקרי בוחן.

עם התפתחות חקר הטרור ניתן לזהות שתי קטגוריות מרכזיות של יעדים פוליטיים: יעדים טקטיים ויעדים אסטרטגיים. במחקר הנוכחי אבחנה זו מתבססת על מימד הזמן והנה הכרחית, בשל העובדה כי המאבק של ארגון הטרור מתמשך לאורך זמן. יעד טקטי מוגדר במחקר זה כיעד ביניים וקצר טווח, המשמש ליצירת אפקט מצטבר כאמצעי להשגת היעד האסטרטגי בטווח הזמן הארוך. ניתן לזהות מספר יעדים טקטיים מרכזיים של ארגוני טרור: סיקור תקשורתי נרחב; שחרור אסירים; תשלומי כופר גבוהים עבור בני ערובה חטופים; גיוס תמיכה מקומית; שרידות המנהיגות; רכישת לגיטימיות בינלאומית והכרה במעמד הארגון; וויתורים פוליטיים חלקיים לטובת הארגון (Merari 1993: 238; Wilkinson 2006: 7; Abrahms 2006: 47).

יעד אסטרטגי במחקר זה מוגדר כמטרה או המטרות המוצהרות של הארגון אותן שואף הארגון להשיג בטווח הארוך. היעד האסטרטגי נובע מן המניע הבסיסי לקיומו וצמיחתו של אותו ארגון טרור. עם התפתחות חקר הטרור, התגבשו ארבע קטגוריות מרכזיות של יעדים אסטרטגיים של ארגוני טרור. ראשית, יעדים אתנו-לאומיים הכוללים מאבק להגדרה עצמית ושחרור לאומי. שנית, יעדים אשר מבוססים על אידיאולוגיות קיצוניות (ימניות/שמאליות) וכוללים שאיפה לשינוי במבנה השלטון ו/או החברה. שלישית, יעדים חד נושאים אשר כוללים שאיפה לשינוי חברתי בסוגיה מסוימת ללא שינוי מהפכני במבנה השלטון והחברה, למשל איכות הסביבה וזכויות בעלי חיים. ורביעית, ארגוני טרור בעלי מניעים דתיים-פוליטיים (Wilkinson 2006: 4).

הטענה המרכזית של המחקר היא כי שיטת הפעולה של ארגון טרור תהיה אפקטיבית יותר ככל שחמשת דפוסי הפעולה המרכזיים של ארגון טרור (גיוס פעילים ומשאבים, יצירת פרובוקציה הגוררת תגובת נגד, חיסול אויבים חיצוניים, הטלת אימה ופעילות תקשורתית) יתרמו יותר

להשגת יעדיו הפוליטיים האסטרטגיים. כמו כן, ארגון טרור בעל סיכוי גדול יותר להשיג יעדיו האסטרטגיים ככל שיצליח יותר בהשגת יעדים טקטיים קודם לכן.

מתודולוגיית המחקר מתבססת על חקר מקרי בוחן (Case Studies) של שמונה ארגוני טרור: PIRA (Provisional Irish Republican Army), RAF (Red Army Faction), ETA (Basque Fatherland and Freedom Liberation Tigers of Tamil), ארגון פת"ח, ארגון FARC (Revolutionary Armed Forces of Colombia), ארגון LTTE (Eelam), וארגון חיזבאללה. שיטת המחקר משלבת שיטות כמותניות ואיכותניות, בהתאם לנתוני חמשת דפוסי הפעולה השונים שזכרו.

ממצאי המחקר באשר למידת השגת היעדים הפוליטיים של מקרי הבוחן שנחקרו, הראו כי ארבעה ארגוני טרור הצליחו להשיג יעדים אסטרטגיים חלקיים: ארגון פת"ח, ארגון PIRA, ארגון חיזבאללה ובמידה מסוימת ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים. חשוב לציין כי אף ארגון לא השיג את יעדיו האסטרטגיים במלואם. שני מקרי בוחן של הארגונים במחקר השיגו יעדים טקטיים בלבד: ארגון ETA וארגון FARC ולגבי שניהם ישנן התפתחויות חשובות ומעניינות בשנה החולפת, כאשר ארגון ETA הכריז בספטמבר 2010 על הפסקת אש נוספת ומעבר לפעילות פוליטית לא אלימה וארגון FARC ספג תבוסות קשות לאחרונה מצד צבא קולומביה. לבסוף, שני מקרי בוחן של הארגונים במחקר נכשלו והודיעו על התפרקותם וסיום המאבק: ארגון RAF וארגון LTTE.

ניתוח שמונת מקרי הבוחן, על פי חמשת דפוסי הפעולה ומידת השגת היעדים הפוליטיים שלהם, הוביל למספר מסקנות מרכזיות. ראשית, ניתוח מרכיב גיוס הפעילים והמשאבים מלמד כי כמות פעילים גדולה אינה ערובה להצלחת הארגון. כמות הפעילים בארגון פחות חשובה בהשוואה לאחוזי התמיכה שמצליח הארגון להשיג בקרב האוכלוסייה. רכישת אהדה ותמיכה בקרב הציבור בשמו הארגון טוען שנאבק נמצא כמרכיב המשפיע (אולי אחד המשפיעים ביותר) על הצלחת הארגון בהשגת יעדים אסטרטגיים ובעצם הישרדותו. בנוסף, גיוס פעילים בכפייה אינו תורם להצלחת הארגון. שנית, ניתוח מרכיב הטלת האימה מלמד כי שימוש תועלתני במרכיב הטלת האימה הוא אפקטיבי. השימוש התועלתני מתבטא בהתאמת משקל השימוש בהטלת אימה במתאר הפעילות של הארגון בהתאם לנסיבות המשתנות. בנוסף, השימוש במרכיב הטלת האימה כלפי פנים (כלפי הציבור בשמו מתיימר הארגון לפעול) נמצא בלתי יעיל. לבסוף, נמצא כי ההשפעה על דעת הקהל באמצעות הטלת אימה אינה בכיוון הרצוי לארגון. לרוב, הטלת אימה על הציבור גרמה דווקא להקשחת העמדות ולתמיכה בשימוש באמצעים קשים בלוחמה בטרור. זאת בד בבד עם תמיכה במאמצים להשגת שלום מול הזרוע הפוליטית של הארגון, במידה והייתה קיימת.

שלישית, ניתוח מרכיב הפרובוקציה מלמד כי פרובוקציה הגוררת תגובת יתר מצד הממשלות תורמת להצלחת הארגון הן בשימור הקונפליקט ללא הכרעה והן בהשגת יעדים טקטיים. עם זאת, נמצא כי תגובת נגד של הממשל הכוללת שילוב של דיפלומטיה ומבצעים צבאיים הוכחה כאפקטיבית. רביעית, ניתוח מרכיב הפעילות התקשורתית מלמד כי מרכיב הפעילות התקשורתית הוא האפקטיבי ביותר בהשגת לפחות יעד טקטי אחד מרכזי והוא יעד הפרסום. למרות זאת, תרגום ההצלחה הטקטית הזו להצלחה אסטרטגית נכשל. חמישית, ניתוח מרכיב חיסול האויבים מלמד כי השימוש במרכיב חיסול אויבים אינו אפקטיבי להשגת יעדים פוליטיים טקטיים או

אסטרטגיים. הדוגמא הבולטת ביותר היא ארגון LTTE בסרילנקה, שנחל הצלחה מיוחדת בחיסול ראש ממשלה ועשה שימוש במרכיב חיסול האויבים בהיקף נרחב ויוצא דופן בהשוואה לשאר מקרי הבוחן שנחקרו, ובסופו של דבר נכשל והובס צבאית.

המסקנה הנוספת העולה מניתוח מקרי הבוחן היא כי ארגוני הטרור היחידים שאכן הצליחו להשיג יעדים אסטרטגיים (אמנם יעדים אסטרטגיים חלקיים ולא במלואם) הם אלו שהפכו לישות פוליטית כלשהי: ארגון פת"ח, ארגון PIRA, ארגון חיזבאללה וארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים. שאר מקרי הבוחן של הארגונים שנחקרו השיגו יעדים טקטיים בלבד (FARC, ETA) או שנכשלו (LTTE, RAF). המסקנה היא כי ארגון טרור בעל סיכוי טוב יותר להשיג יעדים אסטרטגיים, כאשר הצליח להפוך לישות פוליטית כלשהי.

פרק 1 : טרור : תיחום מושגי ורעיוני

1.1 מבוא

ארגוני טרור יכולים לתקוף כל מטרה, בכל מקום ובכל זמן. המסר המועבר לציבור הוא כי אין אדם מוגן ובטוח וכי השלטונות אינם מסוגלים להבטיח את הסדר הציבורי ולהגן על האזרחים. בכך קורא הטרור תיגר על הסדר החברתי והעולמי ועל הלגיטימציה של משטרים ליברליים ודמוקרטיים. הטרור מנצל את התקשורת לחדור לתודעת הציבור, להפר את תחושת הביטחון האישי ולכפות באמצעות אלימות והפחדה את תפיסת עולמם של מפעילי הטרור. הטרור אינו מטרה לכשעצמה, הטרור משמש אמצעי להשגת יעדים פוליטיים.

הדמוקרטיה הליברלית המערבית אינן חסינות לאיומים שהטרור מציב להן. להיפך, החירויות הבסיסיות של חברה דמוקרטית מקלות על ארגוני הטרור בגיוס, תעמולה, ארגון והוצאה לפועל של פעולות טרור שכן עקרונותיה הבסיסיים של הדמוקרטיה כרוכים בחופש תנועה, חופש ביטוי ותקשורת חופשית. עקב זאת עולה השאלה האם ניתן כיום, לאחר כארבעה עשורים של התקפות טרור על חברות ליברליות ודמוקרטיות רבות, לבחון ולהעריך את האפקטיביות של הטרור כאסטרטגיה להשגת יעדים פוליטיים. האומנם יש בכוחו של הטרור לחולל שינוי פוליטי? האם אכן הצליחו ארגוני הטרור להשיג מטרות פוליטיות, ואם כן אילו? שאלות מסוג אלו מדגישות את הצורך במחקר אשר יספק מודל תיאורטי ואמפירי לבחינת הסוגיה.

בספרות המחקרית הדעות חלוקות בסוגיית האפקטיביות הפוליטית של טרור. לטענת מספר חוקרים, הטרור משמש אסטרטגיית כפייה אפקטיבית וזוכה בהצלחה בהישגים וויתורים פוליטיים (Dershowitz 2002; Kydd & Walter 2002, 2006; Lake 2002; Pape 2003, 2005; Sprinzak 2000). חוקרים אחרים מבקרים את ממצאי המחקרים הנזכרים בטענה כי הם מתבססים על מודלים של תורת המשחקים, או על חקר מקרה אחד, או על קומץ מקרי הצלחה ידועים וטוענים כי הישגיו האובייקטיביים והמעשיים של טרור הם מוגבלים ביותר והאפקטיביות הפוליטית שלו היא באופן כללי קצרת-טווח ומוגבלת (Abrahms 2006; Crenshaw 2001; Laqueur 2003; Merari 1993; Wardlaw 1989; Wilkinson 2006) עם זאת, חסרים עדיין מחקרים המאוששים או מפריכים טענות אלו בעזרת מגוון רחב של מקרי בוחן.

אפקטיביות נמדדת על בסיס תרומת הפעולה לתוצאה. ככל שהפעולה מקרבת יותר לתוצאה אותה מעוניינים להשיג, היא הופכת להיות אפקטיבית יותר. בהקשר לחקר הטרור, ידוע על מחקר אחד אשר בחן סוגיה זו והגדיר אפקטיביות של טרור כ"היקף השגת יעדי המדיניות של כוח הכפייה" (Abrahms 2006: 46). אפקטיביות נמדדה באמצעות השוואת המטרות המוצהרות של עשרים ושמונה ארגוני טרור, ליעדים המדיניים שהשיגו בפועל, לאורך תקופה של חמש שנים. המחקר מצא כי רק בשבעה אחוזים מן המקרים השיגו הארגונים יעדים פוליטיים. מחקר זה מוגבל הן בשל תקופת המדידה הקצרה, חוסר ההתחשבות במשתנים חיצוניים ופנימיים והן בשל השוואת המטרות המוצהרות של ארגון הטרור לתוצאות המדיניות בפועל, ללא בחינת דפוסי הפעולה ואופי הפעילות של ארגון הטרור. המחקר המוצע כאן יבחן אפקטיביות של טרור במובן רחב הרבה יותר, תוך בחינת תרומת דפוסי הפעולה של האסטרטגיה בה נוקטים הארגונים להשגת יעדים פוליטיים, במגוון מקרים ולאורך תקופות זמן ארוכות.

בהקשר זה, האופן בו מוגדרת ההצלחה או אי ההצלחה של ארגון טרור, הן על ידי הארגון עצמו והן על ידי המדינות המתמודדות מולו חשוב. הצלחה של ארגון טרור נשפטת על פי יכולתו להשיג את היעדים הפוליטיים ארוכי הטווח שלו (Wilkinson 2006: 21). יעדיהם של ארגוני הטרור ושל הממשלות הנלחמות בהם לרוב לגמרי מנוגדים, אך הם עשויים בעקיפין להיות משיקים זה לזה, כאשר שני הצדדים משיגים יעדים ומתקדמים על פי שיטות המדידה וההערכה השונות שלהם. על מנת להגדיר היטב מהם הפרמטרים להצלחה בלוחמה בטרור, חשוב קודם לכן לקבוע באיזה אופן שני הצדדים, הן הטרוריסטים והן הלוחמים בהם, מגדירים את יעדיהם ואת סדר העדיפויות שלהם (Aldis & Herd 2007: 9 ; Perl 2007: 11). לדוגמה, קובעי מדיניות מערביים נוטים להגדיר הצלחה במלחמה נגד הטרור באמצעות היעדר התקפות טרור. עם זאת, במצב בו ארגון טרור משהה את פעילותו, ייתכן שהוא מרכז את מאמציו בהכנות להתקפה הבאה וזו הסיבה להיעדר התקפות מצדו בתקופה מסוימת (Perl 2007: 10). ארגוני הטרור לעיתים מייחסים הצלחה לאופן בו גרמו לממשלות לבזבז משאבים בניסיון להגן על היקף עצום של מטרות פוטנציאליות, או בניסיון להחרים כספים של ארגוני טרור, ללא קשר ליעדים הפוליטיים שלהם.

בהקשר הרחב יותר, ניתן להבחין בין הצלחה לניצחון. בתורת המלחמה, על פי קארל וון קלאוזוויץ (Carl Von Clausewitz) "נסיגת האויב משדה הקרב היא סימן הניצחון" (Clausewitz 1976: 142). כלומר, ברמה הצבאית המובס מושמד, נסוג או בורח ואילו המנצח הורס את צבא האויב, כובש טריטוריה שלו בחלקה או כולה ונשאר שליט במרחב ההתמודדות. הניצחון במלחמה משמעו מימוש היעד המדיני שלה, והוא מושג באמצעות הכרעה צבאית. ברמה האסטרטגית המכוונת את המלחמה "אין ניצחון כמודד עצמאי, אלא המודד הוא סוג השלום שיושג. ההצלחה האסטרטגית-מדינית מאובחנת באמצעות אמת מידה שמחוץ לתחום הצבאי, על סמך התוצאות המדיניות, על ידי השגת מצב מדיני משופר... תוצאות מלחמה עלולות להיראות בצורה שונה מנקודות מבט היסטוריות שונות, והשיפוט לגביהן עלול להשתנות. מלחמה תוערך בראשונה לפי תוצאותיה בטווח הקצר וחשוב מכך לפי תוצאותיה בטווח הארוך. הצלחה במלחמה אפשר למדוד ראשית על פי בחינה האם הושגו המטרות שהוצגו בתחילתה ושנית, האם שופר מצבה של המדינה לאורך זמן בלי לשים לב למטרות" (הרכבי 1990: 593-594).

מלחמה של מדינה מול יריב שאינו מדינתי מוגדרת כמלחמה אסימטרית. האויב הלא מדינתי אינו דבק בדרך כלל בהגדרות הקלסיות שנוכרו לעיל. הוא אינו שואף להכריע את הצבא הסדור, אינו שואף לפגוע במרכזי כובד מבצעיים ואינו מתייבב לקרב עיקרי גדול. מרכז הכובד שהאויב הלא מדינתי שואף לפגוע בו הוא יכולת העמידה של העורף האזרחי-פוליטי של האויב המדינתי, מתוך כוונה לערער את רצון הלחימה שלו. ערעור רצון הלחימה הפוליטי-אזרחי נעשה לאורך זמן ולפיכך מחייב מלחמה ארוכה. התועלת שהאויב הלא מדינתי מפיץ מהמפגש בשדה הקרב אינה נמדדת במונחים טקטיים-פיזיים ולפיכך הוא מסוגל למלא את ייעודו האסטרטגי-מדיני גם אם יספוג פגיעות טקטיות משמעותיות. מצב הסיום המדיני של מלחמה אסימטרית שכזו לא ייגזר במישרין מהתוצאה הצבאית, אלא מהקשרים רחבים הרבה יותר (Tira 2008: 70). ייתכנו מקרים בהם תהיה הצלחה, ללא ניצחון ובלי הבסת היריב. למשל, מדינה המתגוננת מפני תוקפנות משיגה מבוקשה בעצם סיכול מאמץ האויב למנוע ממנו הצלחה. אי הפסדה הוא ניצחונה. כמו כן, בלי ניצחון אפשר להשיג הישג מדיני. הישגים צבאיים ניכרים

עלולים להניב תוצאות מדיניות דלות ולהיפך, הישגים צבאיים קטנים יכולים להניב תוצאות מדיניות ניכרות (הרכבי 1990 : 593-594). ארגונים הנוקטים בטרור מטשטשים את הגבולות בין הניצחון וההצלחה בהגדרת ההישגים שלהם מבחינה סובייקטיבית. השגת עצמאות למשל היא ניצחון והשגת היעד האולטימטיבי, כפי שהארגון שאף לו לאורך המאבק. למרות זאת, במקרים רבים הארגונים עשויים להגדיר הישגים אחרים הנחשבים להצלחה כניצחון.

הבעיה הראשונית בהערכת תוצאות הטרור נובעת מהתערבותן של השפעות פוליטיות וחברתיות באירועים ומגמות מקומיים, אזוריים ואף עולמיים. מחקר זה מתמודד עם הקושי לבודד את הטרור כגורם בשתי דרכים מרכזיות. ראשית, באמצעות בחינת מספר משתנים חיצוניים במדינת היעד. מודל המחקר כולל שלושה משתנים חיצוניים: התקשורת, תגובת הנגד של הממשלה הכוללת פעילות מבצעית ופעילות פוליטית באמצעות חקיקה, ודעת הקהל במדינת היעד. כל אלו מתחשבים בתגובות ישירות ועקיפות לטרור וכן בתהליכים פוליטיים וחברתיים במדינת היעד. שנית, מודל המחקר מנסה לבודד גורמים המושפעים באופן ישיר מהחלטות ארגוני הטרור ומפעילותם לשם השגת יעדיהם הספציפיים.

רוב מקרי ההצלחה הברורים של ארגוני טרור בהשגת יעדים אסטרטגיים התרחשו לאחר מלחמת העולם השנייה: סיום השלטון הקולוניאלי הבריטי בישראל, בקפריסין ובעדן והשלטון הצרפתי באלג'יריה (Wilkinson 2006: 22). מחקר שנערך בראשית שנות התשעים מצא כי 90% מארגוני הטרור שנבדקו, הובסו לגמרי כבר בשנה הראשונה של המאבק. 10% מן הארגונים הנותרים הצליחו לשרוד תקופות ארוכות ובמקרים בודדים אף לאורך עשרות שנים (Rapoport 1992). מחקר נוסף מצא כי רובם המכריע של מאות ארגוני טרור במחצית השנייה של המאה העשרים נכשלו בהשגת מטרתם המוצהרת (Merari 1993: 213). השימוש הבלעדי בטרור, ללא שילוב עם שיטות אחרות של פעילות פוליטית הצליח רק לעיתים רחוקות (Weinberg & Eubank 2007: 121). עם זאת, ישנם ארגוני טרור שלא השיגו יעדיהם האסטרטגיים אך הצליחו להשפיע על אירועים והתפתחויות פוליטיים ועל היחסים הבין לאומיים הטרור אף עשוי ליצור עבור הארגון בסיס טוב יותר למשא ומתן ולכפיית פתרון.

חקר הטרור נחשב לתחום מחקר חדש יחסית במדעי החברה והנושא תפס תאוצה החל משנות השבעים של המאה העשרים, בעיקר במסגרת מחקרים בתחום האלימות הפוליטית. מרד הסטודנטים, עליית המחאה האלימה נגד מלחמת וייטנאם, מחאות השחורים בארצות הברית, צמיחתם של ארגוני הטרור במערב והתפרצות הטרור הבינלאומי והתעוררותה מחדש של הלאומנות באירופה, גרמו זעזוע אדיר, שלא פסח על הקהילה האקדמית. מחקר האלימות החברתית והפוליטית הפך לנושא מרכזי במדעי החברה ובמדעי המדינה. האלימות הועמדה על סדר היום של החברה המערבית כנושא חשוב, של התבוננות החברה הדמוקרטית בעצמה ושל הערכתה בהתאם לכך (שפרינצק 1995 : 2).

ההשפעה הרדיקלית של אירועי 11 בספטמבר 2001 על מוסדות וארגונים ממשלתיים, כוחות הביטחון ומשטרה, התקשורת, שירותי החירום וההצלה לא פסחה גם על הקהילה האקדמית. לפני מתקפת הטרור של 11 בספטמבר, חקר הטרור השתייך לפריפריה אקדמית ובעקבותיה גברה ההתעניינות האקדמית בטרור. עד היום, התמקדו המחקרים בעיקר בסיבות ובמניעים פסיכולוגיים אשר מובילים למעורבות בטרור, אך חסר מחקר שיתמקד בניתוח היעדים הפוליטיים של ארגון הטרור כפי שנתפסים בעיני הטרוריסטים ובאפקטיביות של הטרור

כאסטרטגיה. כפי שציין תא"ל יוסי קופרווסר, ראש חטיבת מחקר באמ"ן: "את הטרור אין לבחון רק מבחינת האמצעים שלו, אלא גם מבחינת מידת האפקטיביות בהשגת יעדיו. הטרור אינו ערך בפני עצמו, אפילו בעיני הטרוריסטים, אלא אמצעי להשגת יעדים"¹.

1.2 מטרת המחקר

מחקר זה נועד לפתח מודל המספק מסגרת תיאורטית לניתוח האפקטיביות של טרור בהשגת יעדים פוליטיים, תוך הדגשת תפקידם של חמשת דפוסי הפעולה המרכזיים של ארגוני טרור: גיוס פעילים ומשאבים, יצירת פרובוקציה הגוררת תגובת נגד, חיסול אויבים חיצוניים, הטלת אימה ופעילות תקשורתית, והערכת התרומה היחסית של כל אחד מהם. מודל המחקר מסייע לבסס מדד לבחינת אפקטיביות של טרור באמצעות בחינת תרומת הפעולה, קרי שיטת הפעולה של ארגוני הטרור, לתוצאה, קרי השגת יעדים פוליטיים.

הקריטריונים להערכת האפקטיביות מתבססים על מידת השגת יעדים פוליטיים על ידי הארגון. המדידה התבצעה על פני רצף של מידת השגת יעדים פוליטיים בארבע דרגות שונות:

1. כישלון - אי השגת יעדים פוליטיים כלל (הארגון התפרק, חוסל או עדיין פעיל ללא הישגים)

2. יעדים פוליטיים טקטיים (יעדים שאינם מהווים יעד אסטרטגי של הארגון אך נחשבים להישגי ביניים בטווח הזמן המידי, המקרבים את הארגון להשגת יעדיו האסטרטגיים בטווח הארוך)

3. השגת יעדים אסטרטגיים של הארגון באופן חלקי

4. השגת יעדים אסטרטגיים של הארגון במלואם

1.3 שאלת המחקר

באיזו מידה שיטת הפעולה של ארגוני הטרור תורמת להשגת היעדים הפוליטיים האסטרטגיים של הארגון?

מחקר זה מתייחס לשיטת הפעולה של ארגוני טרור, כשיטת פעולה המחולקת לחמישה דפוסי פעולה מרכזיים.

שאלות משנה

באיזו מידה תורמים דפוסי הפעולה הבאים לארגון הטרור להשגת יעדים פוליטיים?

1. גיוס פעילים ומשאבים

2. יצירת פרובוקציה לגרירת תגובת נגד

3. חיסול אויבים חיצוניים

4. הטלת אימה

5. פעילות תקשורתית

1.4 טרור: התפתחות היסטורית של המושג

לדברי הפילוסוף אלבר קאמי (Albert Camus): "המטרה מקדשת את האמצעים? ייתכן. אבל מי יקדש את המטרה? על שאלה זו, אשר המחשבה ההיסטורית הניחה אותה תלויה ועומדת, השיב המרד, האמצעים". התברר כי משוואת ה"אמצעים-מטרה" לא נפתרה עד ימינו. "רצח אטום וחסר אבחנה, הפיכת אנושות חפה מפשע וחסרת הגנה לבת ערובה למימושן של מטרות נעלות כביכול, ליעד ולסחיטה. הטלת אימה בשמן של מטרות אלה, נטלו מן המרד את היומרה

¹ מצוטט בתוך: חיים פס (2006). הקרב של המאה ה-21: דמוקרטיה נלחמת בטרור. עמוד 223.

הזו שאימץ לו קאמי. אמצעיו של המרד לא השכילו בשום פנים לקדש את המטרה. ערכיו הנעלים של האנרכיזם לא מנעו גלישתו לטרור אטום. הטרור האישי של גיבורי המהפכה הרוסית בשנת 1905 מצא לו ממשיכים בטרור רצחני חסר מעצורים, סייגים וגבולות" (איבינסקי 1991: 10).

ניתן ללמוד מן הספרות המחקרית כי הנטייה היא להתייחס אל טרור כסוג של אלימות פוליטית. כבר בשנות השבעים המוקדמות, כאשר החלה ההתעניינות האקדמית בטרור, ניסו חוקרים לגבש הגדרה מקובלת לטרור בניסיון להבדיל אותו מתופעות אלימות אחרות. עדיין בימינו עניין הגדרת הטרור נחשב לאחר המרכיבים החלשים יותר בחקר הטרור, ללא הגדרה מחקרית מוסכמת למושג בתחום מדעי החברה וההתנהגות.

הטרור הפוליטי הופיע בצורתו המודרנית בראשית המאה התשע עשרה, בימי המהפכה הצרפתית (1789-1795). אדמונד ברק (Edmund Burke), פילוסוף בריטי, השתמש במילה טרוריות לתיאור המצב בפריס בימי המהפכה. הוא התייחס לאלימות כ"ממשל של טרור" ("*regime de la terreur*") לתיאור הפעולות של הממשלה החדשה, שטבחה באצילים צרפתיים ובני משפחותיהם. שלטון הטרור של השלטון המהפכני בצרפת נמשך כשנה. הוא החל בתאריך 5 בספטמבר 1793 והסתיים בתאריך 27 ביולי 1794. במהלכו נאסרו למעלה מחצי מיליון אנשים מכלל האוכלוסייה של 25 מיליון נפש. מעל ל-15,000 מהם נידונו למוות, 12,000 הוצאו להורג. אלפים רבים גוועו בבתי הסוהר. מספר קורבנות הטרור ומלחמת האזרחים בשנה זו נאמד בכ-40,000 איש (איבינסקי 1991: 19).

מקסימיליאן רובספייר (Maximilien Robespierre), אחד המנהיגים הבולטים של המהפכה הצרפתית וראש קבוצת היעקובינים, כתב במכתב לבוחריו במרץ 1793 על המהפכה הצרפתית: "כאשר המהפכה נעשית על ידי העריצות נגד העם, האמצעים המהפכניים שהוא משתמש בהם אינם אלא אמצעי אכזריות ודיכוי. אבל במהפכה שבה העם ממגר את העריצות והאריסטוקרטיה, האמצעים המהפכניים אינם אלא תרופות מועילות ומעשי צדק מהפכניים"². הטרור האכזרי של השלטון המהפכני הוצדק באמצעות טיעונים של מוסר וצדק, החירות חייבת להגן על עצמה. הרפובליקה הצרפתית מיוסדת על המידה הטובה אבל זו כשלעצמה איננה יכולה להתקיים. מן ההכרח שתישען על הכוח והטרור, כי בלעדיהם היא חסרת אונים. כל צדק נשען, על פי השקפתו של רובספייר, על המידה הטובה והטרור הוא בעיניו צדק מהיר, נוקב ובלתי מתפשר. הוא פעילותו המהירה של הצדק ועל כן הוא מוסרי, טוב ואנושי והטרור הוא חוקי ולגיטימי מפני שהוא מגלם את מימושו של הצדק. הפעלתו של הטרור היא בלתי נמנעת והכרחית - או שהמהפכה תשמיד את מתנגדיה או שאלה ישמידו את המהפכה. הגיליוטינה נחשבה כידה הנוקמת והנוטרת של המהפכה וכונתה "הגרדום הלאומי", "חרמש השוויון" (איבינסקי 1991: 35).

בהקשר זה, אלבר קאמי כותב: "החירות מונחת ביסודן של כל המהפכות. בלעדיה אין הצדק מתקבל על דעתם של המורדים. אף על פי כן מגיע היום בו הצדק דורש את ביטול החירות. הטרור אם קטן, אם גדול בא להכתיר את המהפכה. כל מרד הוא געגועים לתום...אלא שיום אחד שולחים הגעגועים ידם לנשק ונוטלים על עצמם את האשמה כולה, היינו את הרצח והאלימות" (קאמי 1951: 89-90).

שורשיו האטימולוגיים של המושג טרור הם במילה הלטינית "*terrere*" שמשמעותה לעורר פחד. בניגוד לאופן השימוש במושג כיום, באותה התקופה היה למושג הקשר חיובי ובאופן

² מצוטט בתוך איבינסקי, זאב. (1991). על התנגדות ומרד: מסות ומחקרים. עמוד 17.

אירוני, טרור במובנו הראשוני התקשר לאידיאלים של אמת ודמוקרטיה. ממשל הטרור שהונהג בצרפת בין השנים 1793-1794 היה אמצעי להשלטת סדר בתקופת האנרכיה, המהומות והזעזועים ששימש את המדינה המהפכנית החדשה בעקבות המהפכה של 1789. הוא נועד לבסס את כוחה של הממשלה החדשה על ידי הפחדת הגורמים האנטי מהפכניים ושאר מתנגדי המשטר שנחשבו ל"אויבי העם". מועצת הביטחון של הממשל החדש נהנתה מסמכויות רחבות של שיפוט, מאסר והוצאה להורג של הנאשמים בבגידה. לאחר נפילתו של רובספייר והוצאתו להורג התקשר המושג עם ניצול הכוח והמשרה (Hoffman 2006: 32). המושג טרור כפי שאנו מכירים ומגדירים אותו כיום, שונה בהגדרתו ובמטרותיו כאשר הופיע לראשונה במאה השמונה עשרה ומשמעותו השתנתה תכופות במהלך שני העשורים האחרונים ועניין זה מקשה על הגדרת טרור.

האידיאולוגיות החדשות שצמחו בתקופה שלאחר המהפכה הצרפתית, כגון הקומוניזם, המרקסיזם והאנרכיזם בישרו את תחילתו של עידן חדש של טרור במהלכו המושג קיבל את המשמעות המהפכנית והאנטי ממסדית שלו. האנרכיזם נחשב למקור הרעיוני המובהק ביותר לטרור המודרני. הטרור האנרכיסטי היה עקרונית חסר יעדים פוליטיים בניגוד למטרות הטרור המודרני. האנרכיזם מעולם לא ראה בכיבוש השלטון יעד מהפכני ולא נלאה מהפגנת עוינותו ושליטתו של כל שלטון. היסוד האנטי-סמכותי, אנטי-מדינתי ומשום כך גם אנטי-שלטוני, היה יסוד מרכזי של כל פילוסופיה אנרכיסטית (איבינסקי 1991: 41). טרור במשמעותו המקורית שימש לתיאור "ממשל באמצעות הטלת אימה" וכיום יותר מתייחס ל"הטלת אימה כנגד הממשל".

בסוף המאה התשע עשרה, השלטון היה נטול אופי אישי. הדיוקן האישי נמחק מן השלטון, הכלכלה ומוקדי הכוח בחברה. "הכוח נהפך בכל גילוי לממסד עצום, חסר שם, חסר דיוקן וחסר כתובת. המדינה, הבנקים, הבורסה, חברות המניות, המפלגות, השירותים החשאיים – כל אלה הפכו את מוקדי הכוח והשלטון לישות מופשטת. וכאשר עלתה הקריאה לניתוח המפלצת – המדינה, הרכוש, השלטון – הכתובת לא הייתה ברורה כלל וכלל. ליעד לא היה שם או כתובת, הוא היה מופשט. על כן האלימות הופנתה כלפי מטרות מתחמקות, מעורפלות, חסרות שם וכתובת ותורגמה לפגיעה בסמלים או בחטיבות כלליות כגון מעמדות, עמים, גזעים. אם מעוניינים לפגוע בבורגנות, מטילים פצצה בתיאטרון או בבתי הקפה. אם מבקשים לפגוע במדינה, מטילים פצצה בבית נבחרים או רוצחים שליטים. הרצח והאלימות הפכו ליעד משמעותי בפני עצמו, לאקט אטום וחסר הבחנה של מרדנות, של מחאה ושל אי השלמה" (איבינסקי 1991: 48).

הדינמיט, שהומצא לשימוש בצורת הגילגניט בשנת 1875, שימש לנשק התעמולה האנרכיסטית. הדינמיט העניק לאנרכיזם תחושה של פיצוי על חולשה ואין-אונים בעימות עם הגולם המודרני של המדינה, והרגשה של כוח ועוצמה. כפי שצוטט אלברט פארסונס (Albert Parsons), מנידוני פרשת "היימאקרט"³ שהורשע והוצא להורג בשיקאגו: "היום בא הדינמיט כמשחררו של האדם מהשתלטות ומשעבוד עמיתיו בני האדם... הוא דמוקרטי. הוא עושה את כולם שווים... הוא עושה שלום; הוא בעל בריתו הנאמן והאחרון של האדם, מפני שהוא משחרר

³ "פרשת היימאקרט" מתייחסת להפגנה שהתקיימה בתאריך 4 למאי, 1886 בכיכר היימאקרט בשיקאגו, ארה"ב. ההפגנה החלה כהפגנת תמיכה בעובדים השובתים ובמהלך ניסיונות המשטרה לפזרה נזרקה פצצה לעבר כוחות המשטרה. שמונה שוטרים נהרגו ומספר לא ידוע של אזרחים. שמונה חשודים אנרכיסטים נעצרו והועמדו לדין, ארבעה מהם הורשעו והוצאו להורג.

את העולם משלטונם והשתלטותם של המעטים על הרבים... הכוח הוא חוק היקום... וכוח חדש נתגלה זה עתה, עושה את כולם שווים ועל כן בני חורין".⁴

הטרור הפוליטי התלקח במלוא עוזו באירופה במחצית השנייה של המאה התשע עשרה. התנועה הבולטת ביותר הייתה תנועת Narodnaya Volya ("רצון העם") ברוסיה. חברי קבוצת שמאל זו, מהפכנים צעירים מבני המעמדות הבינוניים-גבוהים, חתרו להפיל את שלטון הצאר ברוסיה. הם תמכו ברצח שליטים ורודנים והתנקשו בחייו של הצאר אלכסנדר השני. באותה תקופה פעלו גם קבוצות מחתרת איריות (Clan na Gael ; Irish Brotherhood) שחבריהן נקטו בטרור כדי לאלץ את הממשלה הבריטית להעניק עצמאות לאירלנד. בסוף המאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים נרצחו מנהיגים פוליטיים רבים על ידי אנרכיסטים, בהם נשיא ארצות הברית ויליאם מקינלי, בשנת 1901.

ערב מלחמת העולם הראשונה המושג טרור עדיין שמר על ההקשר המהפכני. עם התפוררות האימפריות העות'מאנית וההבסבורגית, תנועות לאומניות כגון הארמנים במזרח טורקיה ותנועת IMRO (תנועה מקדונית מהפכנית שפעלה באזור שכיום כולל את יוון-בולגריה-סרביה) נקטו בטרור כנגד המשטר הכובש. בבוסניה, קבוצות שונות התארגנו תחת "הבוסנים הצעירים" (Malda Bosna) והתקוממו כנגד השלטון ההבסבורגי. ביוני 1914 רצח חבר ארגון "היד השחורה" בסרייבו את השליט לשושלת הבסבורג פרנץ פרדיננד (Franz Ferdinand) וכך החלה שרשרת האירועים שהובילה למלחמת העולם הראשונה.

הקבוצות האיריות שפעלו במאה התשע עשרה השפיעו רבות על התפתחות הטרור. באותה התקופה הופיעו לראשונה דפוסי הפעולה, שכמה עשורים מאוחר יותר בעתיד, יהיו דפוסי פעולה סטנדרטיים של טרוריסטים. למשל, קבוצות אלו היו הראשונות שהכירו בחשיבות של בסיסים מחוץ למדינת האויב, תעמולה ומשאבים כספיים. הם היו בין הראשונים שהשתמשו בפצצות מתוזמנות ולבסוף, הבחירה במטרות של עורקי תחבורה ובכללם הרכבת התחתית, ללא התחשבות בפגיעה בחפים מפשע.

בשנות השלושים של המאה העשרים המושג טרור שימש בעיקר לתיאור דיכוי המוני של ממשלות טוטאליטריות כלפי העמים שלהם ופחות לתיאור תנועות מהפכניות המפנות אלימות כלפי ממשלות ומנהיגים. לפיכך, המושג קיבל משמעות מחודשת בהקשרו המקורי של ניצול כוח הממשל לרעה והתייחס למשטרים הפאשיסטי באיטליה, הנאצי בגרמניה ולמשטרו של סטלין ברוסיה. לאחר מלחמת העולם השנייה נעשה שימוש מחודש במושג טרור במשמעותו המהפכנית, כפי שהוא מוכר בימינו. בשנות הארבעים והחמישים של המאה העשרים המושג התקשר להתקוממויות האלימות של קבוצות לאומניות ואנטי-קולוניאליות באסיה, אפריקה והמזרח התיכון כנגד שלטון אירופאי למשל בישראל, קפריסין, אלג'יריה וקניה.

בשנות השישים והשבעים ההקשר המהפכני הורחב וכלל קבוצות לאומיות ואתניות שלא היו תחת שלטון קולוניאלי כגון ETA, FLQ, PLO. באותה תקופה מספר קבוצות שמאליות קיצוניות, המונעות בעיקר מארגוני סטודנטים קיצוניים ותנועות מרקסיסטיות, לניניסטיות ומאואיסטיות במערב אירופה, אמריקה הלטינית וארצות הברית, החלו להקים ארגונים שהתנגדו

⁴ מצוטט בתוך: David, H. (1936). *History of the Haymarket affair*. pp 123

לפלישת ארה"ב לוייטנאם ולחוסר השוויון של הקפיטליזם המודרני של המדינה הדמוקרטית הליברלית.

בשנות השמונים והתשעים נעשה שימוש במושג טרור לתיאור תופעה רחבה ופחות ממוקדת. ממושג המתאר תופעה אחת של אלימות תת מדינתית, הפך הטרור למושג המתאר דפוס רחב יותר של קונפליקט לא מדינתי. למשל, המשטרים באיראן, לוב וסוריה הנחשבים למשטרים תומכי טרור. הטרור התקשר לסוג של לחימה סמויה, שבה מדינות חלשות יותר יכלו להתעמת מול יריבים גדולים וחזקים יותר מבלי להסתכן בתגובת נגד. סוג זה של לחימה מהווה מרכיב חשוב באפיון הטרור גם כיום ומתקשר למלחמה המוגבלת המכונה "מלחמה בידי שליח" (War by Proxy) כאשר למשל, מלחמה בין מדינות קטנות, מייצגת את ההתמודדות בין מדינות גדולות, המשמשות פטרוניות לקטנות ומסייעות להן. התלות של מדינות באספקה ממעצמות ובתמיכתן באה לידי ביטוי גם בעת מלחמה. מצב סימטרי, שבו מאחורי כל אחת מן היריבות מתייצבת מעצמה, יכול לשמש דיוקן של המתיחות בין המעצמות ומהווה המשך המאבק ביניהן. יש הסבורים, שהמעצמות יעדיפו צורה זו של מאבק עקיף על מאבק ישיר ביניהן העלול להיות מסוכן מדי עבורן (הרכבי 1990: 121-127). הטרור המודרני נשען יותר ויותר על תמיכתן של מדינות ובמקרים מסוימים ארגוני טרור אף משמשים כאמצעי להשגת אינטרסים של אותן המדינות התומכות וממנות טרור. במקרים אחרים, הפעילות של ארגוני הטרור תלויה בסיוע כלכלי, צבאי ומבצעי שהם מקבלים ממדינות אלו. דוגמא טובה לכך הוא ארגון חיזבאללה הנתמך על ידי סוריה ואיראן.

מגוון רחב של משטרים, ממשלות וארגונים נקטו בטרור. מבחינה היסטורית, לשימוש בטרור על ידי משטרים היו תוצאות קטלניות יותר מאשר זה של ארגונים, בשל השליטה שלהם על היקף גדול יותר של נשק, אספקה וכוח אדם ואלו סיפקו יכולת טובה יותר להשליט טרור במהלך דיכוי פנימי או כיבוש. בעוד שהשימוש במושג טרור ומשמעותו השתנו במהלך הזמן על מנת להתאימו לאווירה והשיח הפוליטיים של אותה התקופה, כפי שתואר לעיל, לא מפתיע אם כן כי המשימה ליצור הגדרה אחת מקובלת של טרור אינה קלה.

1.5 טרור: אתגר ההגדרה

בעבר נעשו מספר ניסיונות להגיע להגדרה בינלאומית מוסכמת לטרור. בארגון האו"ם (UN) הויכוח נמשך כשלושה עשורים והוא מתקשה להגיע להסכמה באשר להגדרה בינלאומית מקובלת לטרור ולכן מסתפק בהצהרה בעלת קווים כלליים בלבד. בהחלטה 1566 של מועצת הביטחון של האו"ם (2004) טרור "כולל מעשים פליליים, גם כנגד אזרחים, המבוצעים בכוונה לגרום למוות או פציעת גוף קשה, או לקיחת בני ערובה, במטרה של הטלת אימה בקרב הציבור הכללי או בקרב קבוצת אנשים ספציפית, הפחדת האוכלוסייה או אילוף ממשלה או ארגון בינלאומי לעשות פעולה או להימנע מפעולה..." חשוב לציין כי המדינות שהיו הפעילות ביותר במאמץ להגדיר טרור היו דווקא המדינות המוגדרות כתומכות טרור כמו סוריה ולוב. עובדה זו מלמדת על החשיבות הרבה הניתנת להגדרת הטרור מצד מדינות אלו. כל עוד לא הגיעו להגדרה מוסכמת, הן וארגוני הטרור יהיו חופשיים מעונש ומאחריות ישירה להתקפות טרור. ללא הגדרת טרור מדינות כמו איראן וסוריה ימשיכו לטעון כי אינן תומכות טרור אלא תומכות בשחרור לאומי של עמים מדוכאים (Ganor 2005: 2).

אפילו רשויות שונות של ממשלת ארה"ב מגדירות טרור באופן שונה: מחלקת המדינה (US State Department) מגדירה טרור כ"אלימות מכוונת ופוליטית כלפי מטרות לא קרבות מצד קבוצות תת מדינתיות, לרוב על מנת להשפיע על קהל יעד"⁵. לפי FBI: "שימוש בלתי חוקי בכוח או אלימות, כלפי אנשים או רכוש, על מנת להטיל אימה על ממשלה או אוכלוסייה אזרחית על מנת להשיג יעדים פוליטיים או חברתיים"⁶. לפי "The Department of Homeland Security": "פעילות הכוללת מעשה שנחשב כמסכן חיי אדם או הרסני למשאבים ונראה שמטרתו להטיל אימה על אוכלוסייה אזרחית, להשפיע על מדיניות ממשלתית או התנהלות הממשלה באמצעות הרס המוני, רצח או חטיפה"⁷. לפי "US Department of Defense": "שימוש מחושב, או איום לשימוש באלימות על מנת להטיל אימה, שנועד להפחיד ממשלות או חברות במטרה להשיג יעדים פוליטיים, דתיים או אידיאולוגיים"⁸. כל הגדרה משקפת את סדר העדיפויות והאינטרסים של כל רשות.

אחד הקשיים הנוספים בתחום חקר הטרור הוא כי מדובר בתופעה חברתית והתנהגותית מורכבת, אשר חוצה את גבולות הדיסציפלינות השונות בתוך מדעי החברה. הטרור נחקר ממגוון היבטים של הדיסציפלינות השונות בתחום מדעי החברה והרוח: מדעי המדינה, היסטוריה, סוציולוגיה, פסיכולוגיה, אנתרופולוגיה, משפטים, פילוסופיה וקרימינולוגיה. ניתן להמחיש זאת באמצעות הניסיון לבדוד מאפיינים ספציפיים ושכיחים מתוך 109 הגדרות שונות לטרור, בעלות מרכיבים משותפים של טרור ולקבצם להגדרה אחת. הניתוח מצא הגדרה הכוללת את המרכיבים הבאים: מעשה אלימות; קורבנות סימבוליים או אקראיים; ביצוע על ידי ארגון; שיטתיות בפעולה; תכנון מראש; אופי קרימינאלי; העדר עכבות מוסריות; דרישות פוליטיות; ניסיון להשיג תשומת לב; שימוש בחד; והפתעה (Schmid & Jongman 1988: 5-6).

רובם המכריע של ארגוני הטרור אינם מגדירים עצמם ככאלה. לדוגמה, ארגון LTTE בסרילנקה שולל את הגדרתו כארגון טרור ומצדיק את השימוש באלימות כהגנה מפני הדיכוי והאפליה מצד הממשל בסרילנקה (Stack O'Connor 2007: 57). דוגמה נוספת הוא ארגון חיזבאללה. חיזבאללה כיום הוא ארגון מורכב וכולל פונקציות צבאיות, אזרחיות ופוליטיות ולכן קיימת מחלוקת בקרב חוקרים בנוגע להגדרת טבעו של הארגון. ישנם חוקרים הרואים בארגון חיזבאללה ארגון שהפך מתנועה מהפכנית למפלגה פוליטית בלבנון (Ranstrop 1994: 305 ;) 193 (Harik 2005). לפי גישה זו ארגון חיזבאללה פיתח שתי שיטות פעולה שנועדו לשנות את תדמיתו כארגון טרור: הראשונה היא טקטיקת גרילה הכוללת שימוש בכוח צבאי כנגד כוחות הצבא הישראלי ולא כנגד אזרחים ושיטת הפעולה השנייה, פיתוח אסטרטגיה של פעילות פוליטית בלבנון (Harik 2005: 194). ברקוביץ מגדיר את חיזבאללה כארגון בעל ארבעה מימדים: תנועה אסלאמית מהפכנית, מפלגה פוליטית לבנונית, ארגון צבאי וארגון חברתי-כלכלי (Berkowitz 2007: 13-14) ובן ישראל מגדירו כארגון המאופיין במבנה צבאי, לוגיקה של ארגון טרור ומודוס אופרנדי של ארגון גרילה (בן ישראל 2007: 10). עם זאת, ארגון חיזבאללה מוגדר כארגון טרור על

⁵ <http://www.state.gov/s/ct/info/index.htm>

⁶ 28 C.F.R. Section 0.85: http://www.fbi.gov/publications/terror/terror2000_2001.pdf

⁷ http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/privacy/privacy_annual_report_2006.pdf

⁸ GAO-03-165: http://www.acq.osd.mil/cp/gao/gao_03-165.pdf

ידי הממשל האמריקאי ונכלל ברשימת ארגוני הטרור (Foreign Terrorist Organizations) מתאריך 24 בנובמבר 2010 המפורסמת מדי שנה על ידי מחלקת המדינה האמריקאית⁹. ארגון חיזבאללה פגע במכוון באזרחים לאורך שנות פעילותו באמצעות ירי רקטות ופצצות מרגמה לעבר אזרחים ביישובי גבולה הצפוני של מדינת ישראל וכן באופן עקבי ומתמשך שולח מסרים מאיימים לעבר האוכלוסייה הישראלית. במהלך "מלחמת לבנון השנייה" בשנת 2006, ארגון חיזבאללה תקף במכוון אזרחים בגבולה הצפוני של ישראל באמצעות ירי של מעל 4000 טילים לעבר יישובים בהם מעל מיליון אזרחים ישראלים היו בקו האש. נתונים אלו מלמדים כי ארגון חיזבאללה אינו מפלגה פוליטית ואף על פי שנוקט גם בטקטיקת גרילה כחלק מדפוסי פעולותיו הצבאיות, לא ניתן להגדירו כארגון גרילה באופן בלעדי.

להיעדר הסכמה אוניברסאלית באשר להגדרת טרור יש השלכות אקדמיות בפיתוח ויישום שיטות מחקר מתאימות ברמות ניתוח שונות. לדוגמה, הגדרות שונות של טרור בתחום מדעי החברה חלוקות בדעה האם טרור כולל התקפות רק כלפי מטרות אזרחיות לא קרבות, או שמא הטרור הוא טקטיקה של לוחמה המשמשת קבוצות תת לאומיות כנגד כל אזרחי המדינה, הן אזרחים והן אנשי צבא, כולל התקפות כנגד צבא מזוין (Sinai 2007: 131). שני ניסיונות עדכניים נעשו לפתרון הסוגיה. הראשון: "טרור הוא המקבילה של פשעי מלחמה בעת שלום" (Schmid 1997: 2004) והשני, "טרור הוא סוג של מאבק אלים, אשר במהלכו יש שימוש מכוון באלימות כלפי אזרחים במטרה להשיג יעדים פוליטיים" (Ganor 2005: 16). הגדרה זו מבוססת על שלושה מרכיבים: מהות הפעולה- סוג של מאבק אלים, יעד הפעולה- תמיד מטרות פוליטיות ויעד האלימות- אזרחים.

הגדרה זו מאפשרת להבחין בין טרור ותופעות אלימות אחרות. הטרור אינו תוצאה של נזק מקרי לאזרחים שנקלעו במקרה לזירת פעילות פוליטית אלימה, אלא הטרור בעדיפות ראשונה מכוון לפגוע באזרחים. כלומר, על פי הגדרה זו, היות ויעד האלימות מכוון כלפי אזרחים ניתן להבחין בין טרור לבין לוחמת גרילה שמכוונת כלפי יחידות צבאיות. גם פושעי מלחמה נחשבים ללוחמים הפוגעים במכוון באזרחים. בהגדרה הפורמאלית לטרור, שנתקבלה בישראל בכנס הראשון של מכון יונתן בשנת 1979: "הטרור הוא התקפה שיטתית ומכוונת על חפים מפשע, שנועדה להטיל פחד לשם השגת מטרות מדיניות" (נתניהו 1986: 7) הוחלפו מאוחר יותר המילים "חפים מפשע" במילה "אזרחים".

מחקר זה מתמקד בארגוני טרור שפעלו במחצית השנייה של המאה העשרים ולפיכך מייצגים את הטרור המודרני שצמח החל משנות השבעים של המאה העשרים. ההגדרות העדכניות בספרות המחקרית בתחום מתבססות על יעד האלימות (Ganor 2005: 16 ; Schmid 2004: 197) וגישה זו להגדרת הטרור מקובלת למטרות מחקר זה.

הקושי בהגדרת טרור מדגיש את הצורך להבחין בינו לבין תופעות אלימות אחרות, כתופעה ייחודית של אלימות פוליטית. טרור הוא מונח פוליטי, לטרור יעדים ומניעים פוליטיים והוא כרוך באלימות או באיום באלימות. ניתן להבחין אמפירית וקונספטואלית בין טרור לבין תופעות אלימות אחרות באמצעות המאפיינים הבאים: טרור מתוכנן מתוך כוונה מראש ליצור אווירה של חרדה קיצונית, הטרור מכוון להשפיע פסיכולוגית על קהל יעד רחב יותר מן הקורבנות

⁹ <http://www.state.gov/s/ct/rls/other/des/123085.htm>

המיידיים, הטרור מטבעו כולל התקפות על מטרות סמליות או אקראיות כולל אזרחים, טרור נחשב עבור החברה בה מתרחש כתופעה שמחוץ לגבולות המחאה וההתנגדות הנורמטיביות של אותה חברה והשימוש בטרור נועד בראש ובראשונה להשפיע על ההתנהגות הפוליטית של ממשלות, קהילות או קבוצות חברתיות ספציפיות (Wilkinson 2006: 1).

על פי הגדרות הטרור המתבססות על יעד האלימות, ניתן להבחין בין טרור לבין לוחמת גרילה, היות ויעד האלימות של טרור מכוון כלפי אזרחים, לעומת יעד האלימות של לוחמת גרילה המכוון כלפי יחידות צבאיות. האבחנה בין המושגים טרור ולוחמת גרילה חשובה. הטרור והגרילה הן צורות לוחמה של התשה ושואפות להשיג מטרותן על ידי הצבר של פעולות פיגוע. מעבר לאבחנה כי גרילה היא "כפרית" וטרור פועל בערים בריכוזי האוכלוסייה, ניתן להבחין ביניהן על פי שיטת הלחימה וצביון הלוחמים. הגרילה מתקיימת לרוב כקבוצות לוחמים בלתי סדירים התוקפים מדי פעם יחידות צבא מבודדות, את שלוחות השלטון, את תומכיו ונכסיו והחותרות להסתתר בנוף הטבעי ורק באופן משני בנוף האנושי ובסיועו. ואילו בטרור, הלוחמים אינם מהווים יחידות לוחמות המתקיימות ברציפות, אלא חוליות של בודדים. נפגעי פעולת הטרור אינם בהכרח אנשי השלטון, אלא על פי רוב מטרות מזדמנות. הטרוריסטים מגנים על עצמם על ידי היבלעות בעיר ובנוף האנושי ולא דווקא בהשתתפותו ובסיועו. לוחמי גרילה ומורדים אכן משתמשים בטקטיקות דומות (רצח, חטיפת בני ערובה, פיגועי פגע וברח, פצצות) למטרות דומות. לוחמת גרילה בדרך כלל מיוחסת לקבוצה גדולה של חמושים המתפקדים כיחידה צבאית ותוקפים כוחות צבא של האויב וכובשים שטח. בנוסף, הם משתלטים על שטח גיאוגרפי מוגדר כולל תושביו. גם מורדים מאופיינים כך. בעבר הם כונו "לוחמי גרילה מהפכנים", "לוחמה מהפכנית מודרנית", "מלחמת העם" אך כיום מאבקים מכונה לרוב "מרד" או "התקוממות". פעולתם נועדה לזכות בתמיכה ציבורית למאבקים בממשלה מכהנת, בכוח אימפריאליסטי או בכיבוש זר. בתקופה המודרנית הופעל הטרור כשיטת לוחמה מובחנת לאחר שהגרילה הכפרית נתקלה בקשיים. הטרור בצורתו המדינית הנוכחית בא מכישלון הגרילה ובראשיתו אף הוכתר בכינוי "גרילה עירונית" (הרכבי 1990: 204; Ganor 2005: 18-20).

בניגוד ללוחמי גרילה ומורדים, טרוריסטים אינם פועלים בגלוי כיחידה צבאית, בדרך כלל אינם מנסים לכבוש שטחים, נמנעים במכוון מכל מגע עם כוחות צבא האויב, נחותים מספרית ולוגיסטית, ואין להם בדרך כלל שליטה ישירה על איזור מיושב ברמה מקומית או לאומית. גם בימינו קיימות מספר תנועות שללא ספק בעלות משאבים הדרושים למלחמה קונבנציונאלית, הן מבחינת כוח אדם והן מבחינת הנשק שברשותן. למשל UNITA (Union for the Total Independence of Angola) האופוזיציה באנגולה המונה יותר מחמש מאות אלף לוחמים ומצבורי נשק הכוללים טנקים, טילים, משגרי רקטות. ובסודן (SPLA Sudanese People's Liberation Army) מונה במשוער בין שישים למאה אלף לוחמים וברשותה נשק לוחמה מתקדם כמו טילים נגד מטוסים.

1.6 היסטוריה של הצלחה וכישלון: יעדים פוליטיים של טרור

מתוך כלל ההגדרות וההסברים למושג טרור ניתן לגזור בהכללה כי מטרתו תמיד תהיה פוליטית. הטרור מתוכנן מראש ובעל ייעוד ספציפי והבחירה בו היא בחירה אסטרטגית מודעת, המקשרת בין הערכים והגדרת המצב הפוליטי-חברתי של הבוחרים בדרך זו לבין הערכתם את האמצעים העומדים לרשותם ואת התנאים הסביבתיים בהם הם פועלים. במילים אחרות, זוהי

דרך פעולה שנבחרה בקפידה, מתוך מגוון רחב של חלופות, בעיקר משום שנתפסה כדרך שהשפעתה האפשרית גדולה משל כל החלופות (הרמן 1997 : 13).

בספרות המחקרית העוסקת בחקר הטרור לא נתנה תשומת לב מספקת באשר להבדלים בין יעדים טקטיים ואסטרטגיים של ארגוני טרור. האבחנה בין השניים הכרחית וחשובה לצורך ניתוח ההצלחה או הכישלון של ארגון טרור זה או אחר בהשגת יעדיו הפוליטיים. מחקר משנות השישים מנה שישה יעדים לטרור :

1. חיזוק המורל בקרב חברי הקבוצה הרדיקלית המשתמשת בטרור, או בקרב המגזר באוכלוסיה התומך בה ובפעולותיה ;

2. גיוס פעילים ואוהדים באמצעות פעולות מוצלחות שיכבשו את לבם ויעודדו אותם להצטרף לפעילות ;

3. פרסום דבר קיום הקבוצה ואזכור חוזר ונשנה של יעדיה ורעיונותיה, כדי שהציבור הרחב והצמרת הפוליטית שוב לא יוכלו להתעלם מתביעותיה ;

4. זריעת פאניקה, חשד, בלבול ומבוכה בציבור הרחב ושיבוש שגרת החיים היומיומית, עד כדי שחיקת הלגיטימציה של השלטונות, באמצעות הוכחה, לכאורה לפחות, שאין עוד ביכולתם להבטיח את הסדר הציבורי ;

5. חיסול כוחות יריבים, אם פיסית ואם בדרך של פגיעה חלקית או מלאה בכושר הפעולה שלהם ;

6. התגרות ביריב ובעיקר בשלטונות, כדי לעוררם לפעולת נגד, במטרה שזו תחמיר עוד יותר את שיבוש השגרה ואת ערעור הסדר (Thornton 1964: 86).

ניתן לראות במקרה זה כי קיים חוסר בהירות באשר להבדלים בין אמצעים ויעדים. המחקר מתאר דפוסי פעולה ורעיונות אסטרטגיים מרכזיים של ארגוני טרור ולכל היותר יעדי ביניים בטווח הקצר, אך לא את יעדי ארגון הטרור בטווח הארוך.

במקרים מסוימים נעשה גם ניסיון להצדיק פעולות טרור תוך שימוש בצידוקים פוליטיים, חברתיים או לאומיים. הבלבול בין המטרות והאמצעים נועד להצדיק טרור. כך נוצרה הנחה מוטעית שטרור ושחרור לאומי הם שני קצוות מנוגדים ברצף הלגיטימיות של השימוש באלימות, כאשר המאבק בשם שחרור לאומי בעל קונוטציה חיובית ומוצדק, וטרור מצד שני בעל קונוטציה שלילית. למעשה, הם אינם מושגים מנוגדים וההבדל ביניהם טמון במטרות ובאמצעים של מבצע ההתקפה. ארגון מכונה ארגון טרור בהתבסס על הדרך שבה חברי הארגון מתנהגים לשם השגת היעדים שהציבו לעצמם. המושג לוחמי חירות מתייחס ליעדים של אותו ארגון. לכן, ייתכן מצב בו ארגון ינקוט בטרור להשגת יעד של שחרור לאומי (Ganor 2005: 12-15).

עם התפתחות חקר הטרור ניתן לזהות שתי קטגוריות מרכזיות של יעדים פוליטיים : יעדים טקטיים ויעדים אסטרטגיים (Abrahams 2006: 46-47). במחקר הנוכחי אבחנה זו מתבססת על מימד הזמן והנה הכרחית, בשל העובדה כי המאבק של ארגון הטרור מתמשך לאורך זמן. לאור התמשכות המאבק, הארגון מתרגם את היעד האסטרטגי שלו לתוכנית פעולה, המקצה כוחות ומשאבים להשגת יעדים נקודתיים והמאפשרת לתרגם את הכוונות האסטרטגיות לכדי מהלכים בשטח לאורך זמן, על מנת ליצור אפקט מצטבר. בנוסף, האבחנה חשובה לצורך ניתוח מידת ההצלחה של ארגון טרור זה או אחר בהשגת יעדיו הפוליטיים על פני רצף של דרגות שונות.

השימוש בטרור עשוי להיות מכוון בו זמנית להשגת מספר יעדים, הן טקטיים והן אסטרטגיים. ארגון הטרור לרוב מהווה מיעוט נחות וחלש יותר מבחינת כוח אדם, משאבים ועוצמה בהשוואה למדינה או הקבוצה אותה מגדיר כאויב. לפיכך, אין ביכולתו להשיג את היעדים הפוליטיים שלו במלואם בבת אחת. זוהי סיבה נוספת לתרגום היעדים האסטרטגיים לכדי פעולות ספציפיות, כאשר כל פעולה בפני עצמה נועדה לקרב את הארגון להשגת יעדיו האסטרטגיים ומהווה שלב ביניים לקראת השגתם בטווח הארוך.

השימוש במושגים הכרעה והתשה מסייע באבחנה זו. ההיסטוריון הצבאי הנס דלבריק מבחין בין "אסטרטגיית הכרעה", בה חותרים למגר את צבא האויב על ידי הריסתו במעשה חד פעמי כמאורע, לבין "אסטרטגיית התשה", שבה המגמה היא להביא לשחיקת כוח האויב, להלאותו וכך מושג בה הניצחון באופן הדרגתי כתהליך. לרוב נעשה שימוש באסטרטגיית התשה כאשר אין עוצמה מספיקה להשגת הכרעה והתוצאה בה מושגת בדרך מצטברת, צעד אחר צעד. התשה מבוססת על גרימת נזק, הרס ושחיקת כוחות בצורה איטית, אך לא בהכרח בטור מסלים, אלא התהליך בה יכול להיות בקצב רצוף, או בעליות ומורדות (הרכבי 1990: 116). על כן יעד טקטי מוגדר במחקר זה כיעד ביניים וקצר טווח, המשמש ליצירת אפקט מצטבר כאמצעי להשגת היעד האסטרטגי בטווח הזמן הארוך. יעד אסטרטגי במחקר זה מוגדר כמטרה המוצהרת של מנהיגי ארגון הטרור אותו שואף הארגון להשיג בטווח הארוך. היעד האסטרטגי נובע מן המניע הבסיסי לקיומו וצמיחתו של אותו ארגון טרור.

בספרות המחקרית הדעות חלוקות בסוגיית האפקטיביות הפוליטית של טרור. על פי גישה אחת, הטרור משמש אסטרטגיית כפייה אפקטיבית וזוכה בהצלחה בהישגים וויתורים פוליטיים. למשל, מחקר שהתבסס על חקר מקרה אחד של ארגון חמאס הסיק כי "ארגוני טרור, באופן מפתיע, מצליחים מאוד בהשגת יעדיהם" (Kydd & Walter 2002: 263). אכן דרשוביץ (Alan Dershowitz) טוען כי ההישגים הפוליטיים שהשיגו הפלסטינים, באמצעות הטרור שהפעילו החל משנות השבעים של המאה העשרים, מלמדים כי הטרור מצליח (Dershowitz 2002: 86). דיוויד לייק (David Lake) טוען כי טרור מאפשר לזכות בעמדה משופרת למיקוח מול מדינת היעד (Lake 2002: 20). גם אהוד שפרינצק במחקרו משנת 2000 מתייחס ל"אפקטיביות המחרידה" של טרור, בהתבסס על המקרים של ארגון חיזבאללה וארגון LTTE בסרילנקה (Sprinzak 2000: 68). רוברט פייפ (Robert Pape), בספרו העוסק בטרור מתאבדים, בחן אחד עשר ארגונים שנקטו בטרור מתאבדים בין השנים 1980-2003 ומצא כי שישה מהם (כ-50%) הצליחו להשיג שינויי מדיניות משמעותיים מצד מדינת היעד. מסקנתו הייתה כי קיים קשר בין שימוש בטרור מתאבדים לבין השגת הישגים פוליטיים וכי טרור משמש כאסטרטגיית כפייה אפקטיבית (Pape 2005: 64-65).

גישה אחרת טוענת כי הישגיו האובייקטיביים והמעשיים של טרור הם מוגבלים ביותר והאפקטיביות הפוליטית שלו היא באופן כללי קצרת-טווח ומוגבלת. גישה זו מבקרת את ממצאי המחקרים שהובילו למסקנה כי הטרור מצליח לזכות בהישגים פוליטיים. זאת בטענה כי הם לוקים בחסר בביסוס אמפירי, מכיוון שמתבססים על מודלים של תורת המשחקים, רק על חקר מקרה אחד, או על קומץ מקרי הצלחה ידועים (Abrahms 2006: 45; Crenshaw 2001: 15604; Wardlaw 1989: 130; Wilkinson 2006: 49; Laqueur 2003: 47; Merari 1993: 237).

כיום, אנו עדים לכניעתו ולכישלונם של ארגון LTTE בסרילנקה, ארגון ששימש כדוגמא להצלחה של טרור עבור תומכי הגישה כי טרור הוא אפקטיבי. כמו כן, מחקרו של רוברט פייפ לא התייחס ליעדים האסטרטגיים המרכזיים של ארגוני הטרור והחשיב בעיקר יעדים טקטיים (שחרור אסירים, נסיגות מוגבלות משטחים מצד מדינת היעד) ובנוסף המחקר היה מוגבל לתופעת טרור המתאבדים. למרות זאת קיימת נטייה להכליל את ממצאי המחקר על תופעת הטרור בכללותה. הארגונים חמאס, חיזבאללה וארגונים פלסטיניים נוספים פעילים גם כיום ועדיין לא השיגו את יעדיהם האסטרטגיים במלואם.

השימוש בטרור סייע רק לעיתים נדירות לארגון להשיג את יעדיו האסטרטגיים וההיסטוריה של המאה העשרים מלמדת כי "הטרור הוא נשק פגום שלעיתים תכופות מחטיא את המטרה" (Wilkinson 2006: 49). הדוגמאות הבולטות לכישלונות של טרור הן ארגון Tupamaros באורוגוואי, שמתקפות הטרור שלו בשנות השבעים הובילו לכינון ממשלת חירום במדינה וזו הצליחה לדכא את הארגון. דוגמא נוספת היא המקרה של ה"בריגדות האדומות" באיטליה, שחטפו ורצחו את ראש הממשלה לשעבר אלדו מורו (Aldo Moro), שהיה אהוד מאוד והדבר הוביל בסופו של דבר לכישלונם. גם פעילות ממושכת של עשרות שנים ללא הצלחה אסטרטגית עשויה להיחשב ככישלון של הארגון. מקרי ההצלחה הברורים של ארגוני טרור בהשגת יעדים אסטרטגיים התרחשו לאחר מלחמת העולם השנייה. למשל, סיום השלטון הקולוניאלי הבריטי בישראל, בקניה (ארגון Mau-Mau), בקפריסין (ארגון EOKA) ובעדן וסיום השלטון הצרפתי באלג'יריה (ארגון FLN).

מספר מחקרים בחנו את סוגיית ההצלחה של ארגוני טרור בהשגת יעדיהם הפוליטיים. מחקר שנערך בראשית שנות התשעים מצא כי 90% מארגוני הטרור שנבדקו, הובסו לגמרי כבר בשנה הראשונה של המאבק. לגבי 10% הארגונים הנותרים, רבים מהם הצליחו לשרוד תקופות ארוכות ובמקרים בודדים אף לאורך עשרות שנים (Rapoport 1992: 136). מחקר אחר העריך את מידת הצלחתם של ארגוני טרור בהשגת יעדים פוליטיים ואת התנאים המשפיעים על יכולתם לממש יעדים אלו. ממצאי המחקר הובילו למסקנה כי רובם המכריע של מאות ארגוני טרור שפעלו במחצית השנייה של המאה העשרים, נכשלו בהשגת מטרתם המוצהרת (Merari 1993: 237).

מחקר נוסף בחן את סוגיית האפקטיביות הפוליטית של טרור והתמקד בשאלה באיזו מידה השיגו עשרים ושמונה ארגוני טרור את יעדיהם הפוליטיים (המדגם התבסס על רשימת עשרים ושמונה ארגוני הטרור הזרים על פי מחלקת המדינה האמריקאית משנת 2001). ממצאי המחקר הובילו לשתי מסקנות מרכזיות. המסקנה הראשונה הייתה כי רק ב-7% מן המקרים השיגו הארגונים את יעדיהם הפוליטיים שהציבו לעצמם. המסקנה השנייה הייתה שהמשתנה המרכזי שהשפיע על הצלחתו או אי הצלחתו של ארגון בהשגת יעדים פוליטיים, הוא בחירת יעד המתקפה. המחקר מצא כי ארגונים שכיוונו יותר התקפות כלפי יעדים אזרחיים בהשוואה ליעדי מתקפה צבאיים נכשלו באופן שיטתי בהשגת יעדים פוליטיים (Abrahms 2006: 43).

מדינות עלולות להיכנע לטרור ברמה הטקטית, למשל על ידי שחרור פעילים ממעצר או תשלום דמי כופר, אך לא למסור לידיהם את השלטון. "הטרור לרוב אינו משיג אפילו יעילות של התשה ורק מהווה מטרד גדול, בלי הישגים מדיניים של ממש, פרט להבלטת קיומו ותלונותיו

בדעת הקהל. טרור יכול אמנם להביא לנפילת ממשלה, אך לא למסירת השלטון לטרוריסטים, אלא להיפך: נפילתה תבוא כביקורת על חולשתה כלפי הטרור והדבר יגרום למסירת השלטון לקבוצה שתחסל את הטרוריסטים באכזריות, כפי שקרה בארצות אמריקה הלטינית. תוחלת החיים של ארגוני טרור הייתה במקרים רבים קצרה ורבים מהם התפרקו. כך הטרור כמלחמת התשה מתיש גם את עצמו" (הרכבי 1990 : 208).

עם זאת, ישנם ארגוני טרור שלא השיגו יעדיהם האסטרטגיים במלואם אך הצליחו להשפיע על אירועים והתפתחויות פוליטיים ועל היחסים הבין לאומיים. מדינה עשויה לנקוט במדיניות של 'הקטנת הפסדים' ליישוב סכסוכים, כאשר נוכחת לדעת שאם תתמיד בתביעותיה וככל שהמשא ומתן יימשך, היריב יוכל לנקוט אסטרטגיה של התשה. במקרים כאלו, מוטב לה לצמצם את התביעות ולהשיג הסכם, פן השהייתו תביא לפחת בהישגים או כאשר המדינה מעריכה שהזמן יחמיר את בעיותיה, וכי ככל שתקדים את הסדר הסכסוך בעודה במעמד נישא תיתבע לשלם בעבורו פחות מאשר בעתיד, כשירעו הנסיבות (הרכבי 1990 : 602). כמו כן, הפעלת טרור עשויה ליצור עבור הארגון בסיס טוב יותר למשא ומתן ולכפיית פתרון. למשל, ארגון אש"ף (PLO) נטש מיוזמתו את דרך הטרור אחרי הצלחה חלקית של משא ומתן פוליטי, תוך החלטה מכוונת לפנות לפתרון הסכסוך בדרכים פוליטיות. גם ארגון PIRA, חתם בשנת 1997 על הסכם שלום בעקבות משא ומתן פוליטי לאחר עשרות שנים של שימוש בטרור. על כן, סביר יותר להניח כי השימוש בטרור יוכח כאפקטיבי יותר עבור הארגון, כאשר הוא משולב עם שיטות פעולה אחרות (Weinberg, Pedahzur & Perliger 2009: 76).

1.6.1 יעדים פוליטיים טקטיים

יעדים פוליטיים טקטיים מוגדרים במחקר זה כיעדי ביניים וקצרי טווח המשמשים ליצירת אפקט מצטבר כאמצעי להשגת היעדים האסטרטגיים של הארגון בטווח הזמן הארוך. ניתן לזהות מספר יעדים טקטיים מרכזיים של ארגונים הנוקטים בטרור:

- סיקור תקשורתי נרחב;
- שחרור אסירים;
- תשלומי כופר גבוהים עבור בני ערובה חטופים;
- גיוס תמיכה מקומית;
- שרידות המנהיגות;
- רכישת לגיטימיות בינלאומית והכרה במעמד הארגון;
- ויתורים פוליטיים חלקיים לטובת הארגון.

(Merari 1993: 238; Wilkinson 2006: 7; Abrahms 2006:47).

אחד ההסברים לפופולאריות המתמשכת של שימוש בטרור על ידי קבוצות אידיאולוגיות ולאומניות קיצוניות, הוא הצלחות העבר של טרור בהשגת יעדים חלקיים, יותר מאשר מטרותיהם במלואן. עבור המבצעים, נשק טרור הוא יחסית זול והסיכון בו הוא קטן (Wilkinson 2006: 49). פרסום מניעי הארגון ומטרותיו נחשב לאחד היעדים הטקטיים המרכזיים של ארגוני טרור. באמצעות מעשי טרור ראוותניים הזוכים לתשומת לב מקומית ובינלאומית, הטרוריסטים עשויים לזכות בהכרה בסיבת מאבקם. סיקור תקשורתי רחב מבטיח לטרוריסטים את תשומת הלב של קהל היעד שלהם ונועד להוביל לדיון במניעים שלהם והבלטת מנהיגי הארגון. פרסום מניעי

הארגון ומטרותיו נחשב ליעד טקטי, כיוון שפרסום זה עשוי לסייע להשגת היעדים האסטרטגיים של אותו ארגון, אך אינו יעד אסטרטגי בפני עצמו.

האירוע שסימל יותר מכל את תחילתו של עידן הטרור המודרני הבינלאומי התרחש בתאריך 22 ביולי 1968. בתאריך זה חטף ארגון PFLP (החזית העממית לשחרור פלסטין, שהנו אחד מששת הקבוצות שהרכיבו את אש"ף בזמנו) מטוס אל על שהמריא מרומא לתל אביב במטרה לשחרר טרוריסטים הכלואים בישראל, תוך שימוש בנוסעי המטוס כבני ערובה. לראשונה, טרוריסטים נסעו ממדינה למדינה על מנת לבצע פיגועים ותקפו גם אזרחי מדינות זרות, שלרוב לא היה להם כל קשר לעניינם של הטרוריסטים. שינויים אלו באופיו של הטרור התאפשרו בשל ההתפתחויות הטכנולוגיות של אותה תקופה בתחבורה ובתעופה האזרחית ובאופי הסיקור התקשורתי בטלוויזיה.

התפתחות זו הייתה מהפכנית בשל עומק העמימות וההזנחה הבינלאומית, מתוכה צמח אש"ף. פעילותו של אש"ף שמשה מודל לחיקוי עבור ארגונים אחרים. קבוצות אתניות ולאומיות ברחבי העולם למדו כי ניתן לפרסם את דבר מצוקתם, שנשכח או זכה להתעלמות ולהעלאתו לסדר היום הבינלאומי. זאת באמצעות סדרת התקפות טרור ראוותניות ומתוכננות היטב. בין השנים 1968-1980 קבוצות טרור פלסטיניות ללא ספק היו הפעילות ביותר בעולם, עם מספר רב ביותר של התקפות בינלאומיות בהשוואה לכל תנועה אחרת (Wilkinson 2006: 30).

מתקפת הטרור המפורסמת ביותר של שנות השבעים בוצעה על ידי ארגון "ספטמבר השחור" של אש"ף בשנת 1972 עם חטיפת אחד עשר הספורטאים הישראלים באולימפיאדת מינכן, שנרצחו לבסוף על ידם בעת פעולת חילוץ כושלת. במונחים של פרסום מניעי הארגון ומטרותיו, זו הייתה הצלחה לארגון הפלסטיני. בשבועות שלאחר ההתקפה הצטרפו אלפי פלסטינים לארגוני טרור. כשנה וחצי לאחר ההתקפה במינכן, מנהיג אש"ף יאסר עראפת הוזמן לנאום בפני העצרת הכללית של האו"ם וזמן קצר לאחר מכן קיבל מעמד של משקיף מיוחד מטעם האו"ם. עד סוף שנות השבעים, היו לאש"ף, שהיה שחקן לא מדינתי, קשרים דיפלומטיים רשמיים עם יותר מדינות (86) ממדינת ישראל (72). בארבע שנים הפלסטינים הצליחו להתגבר על עשרים וחמש שנות התעלמות והזנחה וספק אם אש"ף היה זוכה לכזו הצלחה ללא מעורבותו בטרור בינלאומי.

עד תחילת שנות השמונים לפחות ארבעים ארגוני טרור שונים מאסיה, אפריקה, צפון אמריקה, אירופה והמזרח התיכון, אומנו ע"י אש"ף במחנות האימונים שלו בירדן, בלבנון, בתימן ועוד. אש"ף היה אחד הארגונים הראשונים ששמו להם כעדיפות ארגונית לצבור הון ומשאבים. הערכה שנתית של ההון שצבר אש"ף היא כ-600 מיליון דולר. בהתחשב בכך שהארגון הוקם בשנת 1964 חסר כל מדובר בסדר גודל עצום. תשומת הלב שקיבל, השפעתו והעוצמה הכלכלית והפוליטית שצבר ממשיכים להוות מודל לחיקוי ברחבי העולם.

עבור מתכנני מתקפת הטרור של 11 בספטמבר בארצות הברית התוצאה התקשורתית של המתקפה הייתה צפויה: כיסוי תקשורתי מלא, לא רק בארה"ב, אלא בכל רחבי העולם. סקרי דעת קהל בארה"ב מצאו שכל תושבי המדינה עקבו אחר ההתרחשויות בכלי התקשורת השונים (-99% 100% על פי הסקרים) אם בטלוויזיה, ברדיו או באינטרנט. הישג זה נחשב להישג כמעט חסר תקדים עבור ארגון טרור. לשם השוואה, התקפת ארגון "ספטמבר השחור" במינכן על המשלחת הישראלית בשנת 1972, נחשבה עד אירועי 11 בספטמבר להתקפת הטרור המתוקשרת ביותר בה

צפו כ-800 מיליון איש ברחבי העולם. עם התפתחות הטכנולוגיה, התקשורת והזמינות של מחשבים, טלוויזיות וטלפונים סלולאריים, אירועי 11 בספטמבר השיגו שיא עולמי כהתקפת הטרור הנצפית ביותר בעולם בכל הזמנים. עם זאת, מחקר שבחן את הסוגיה האם ההתקפות על מרכז הסחר העולמי בניו יורק ועל הפנטגון בווישינגטון נחשבו להצלחה על פי יעדיו של ארגון אל קעידה, מצא כי למרות ההצלחה האדירה בניצול אמצעי התקשורת לשם פרסום מניעי הארגון ויעדיו ומספר הצלחות חלקיות בקידום יעדים פוליטיים קצרי טווח, בסופו של דבר מתכנני פיגועי ההתאבדות של 11 בספטמבר לא השיגו ואף לא קידמו את היעדים האסטרטגיים של הארגון, ביניהם השאיפה לעורר התנגשות בין מוסלמים לבין "בעלי הברית הציונים" (Nacos 2003: 14).

יעד טקטי נוסף של ארגוני טרור הוא זכייה בויתורים מצד השלטון המכהן. דוגמא לכך הן חטיפות בני ערובה רבים בידי טרוריסטים צ'צ'נים בשנת 1996 שהובילו את ממשלת רוסיה לויתורים רבים לטובת ההנהגה הצ'צ'נית.

יעד טקטי נוסף הוא שחרור אסירים כלואים וקבלת תשלומי כופר באמצעות חטיפות בני ערובה. במקרים של חטיפות בני ערובה ארגוני הטרור מאלצים את השלטונות לנהל עמם משא ומתן לשחרור החטופים או בני הערובה, בידיעה כי העניין יזכה לסיקור תקשורתי נרחב וכך יוצרים לחץ על השלטונות להיכנע לדרישותיהם במלואן או בחלקן. דרישות אלו בדרך כלל כוללות בקשה לתשלומי כופר, שחרור אסירים וכדומה, דבר אשר לכשעצמו אינו מהווה יעד פוליטי אסטרטגי אך בהחלט מסייע לטרוריסטים לקדם את מאבקם באמצעות מימון ושחרור מנהיגים ופעילים חיוניים שנעצרו. ארגון חזבאללה בלבנון היה הראשון שהשתמש בבני ערובה חטופים כקלפי מיקוח ושימש מודל לחיקוי לארגוני טרור רבים בעולם, בעיקר בדרום אמריקה, כארגון FARC (ברגמן 2007: 324). לבסוף, טרור משרת גם מספר מטרות ארגוניות פנימיות. התקפות טרור מוצלחות מסייעות לארגון בחיזוק המורל, הנאמנות והציות בקרב חברי הארגון ותורם לגיוס פעילים.

1.6.2 יעדים פוליטיים אסטרטגיים

"הטרור אכן זוכה להתעניינות תקשורתית וציבורית ובעל עדיפות בסדר היום של ממשלות וארגונים בינלאומיים רבים. עם זאת, עולה השאלה, האם ההכרה באיום הטרור מביאה לתוצאות הרצויות עבורו? התשובה היא כי טרור לא מצליח לכפות על הרוב להיכנע לדרישות המיעוט. הוא עלול לשלהב קונפליקטים קיימים ולחבל בתהליך שלום, אך רק לעיתים רחוקות מאוד הביא לשינוי מהותי של עמדות" (Crenshaw 2001: 15606).

יעד אסטרטגי מוגדר במחקר זה כמטרה המוצהרת של ארגון הטרור, אשר מהווה המניע הבסיסי לקיומו וצמיחתו של אותו ארגון טרור. כלומר, היעדים האסטרטגיים מוגדרים כפי שארגון הטרור מגדיר אותם. ניתן לומר כי באופן כללי היעדים המוצהרים של ארגון טרור נחשבים למדד מהימן ויציב של כוונותיהם האמיתיות (Abrahms 2006: 47).

בסוף המאה התשע עשרה ובתחילת המאה העשרים החלו לפעול קבוצות טרור במטרה להשיג שחרור לאומי והגדרה עצמית של קבוצות אתניות. בשנות השישים של המאה העשרים גאה גל חדש של טרור בשני כיוונים: טרור אתני ואנטי-קולוניאלי וטרור של קבוצות שמאל שחתרו למהפכה עולמית. בשלהי שנות השבעים ובשנות השמונים החלו לפעול באירופה ובארצות הברית קבוצות טרור חדשות, נאו-פאשיסטיות וכן גאה שוב הטרור האתני, בעיקר הבדלני. אלה היוו רקע להתפתחות הטרור למערכת בינלאומית. מאז אמצע המאה העשרים התבלטו מרכיבי

הבינלאומיים של הטרור בעיקר במדינות מערב אירופה, בארצות הברית, במזרח התיכון, בדרום אמריקה וביפן. הטרור במזרח התיכון הווה רקע לצמיחת הטרור הבינלאומי המודרני וגם באירופה חלה התעוררות קבוצות שמאל קיצוניות ואלימות. החל משנות השישים של המאה העשרים גברו פעולות הטרור הבינלאומיות.

בתחילת שנות התשעים הייתה אבחנה בין שתי קטגוריות בולטות של יעדים אסטרטגיים: מגמה חברתית-מדינית ומגמה אתנית-ספרטיסטית. המגמה החברתית-מדינית כללה את שינוי פני המשטר והמגמה האתנית-ספרטיסטית כללה את שאיפת ההיבדלות ממדינה, שינוי הגבולות וכינון מדינה (הרכבי 1990: 205). עם התפתחות חקר הטרור, התגבשו ארבע קטגוריות מרכזיות של יעדים אסטרטגיים של ארגוני טרור על פי המוטיבציה הפוליטית שלהם. ראשית, יעדים אתנו-לאומיים הכוללים מאבק להגדרה עצמית ושחרור לאומי. שנית, יעדים אשר מבוססים על אידיאולוגיות קיצוניות (ימניות/שמאליות) וכוללים שאיפה לשינוי במבנה השלטון ו/או החברה. שלישית, יעדים חד נושאים אשר כוללים שאיפה לשינוי חברתי בסוגיה מסוימת ללא שינוי מהפכני במבנה השלטון והחברה, למשל איכות הסביבה וזכויות בעלי חיים. ורביעית, ארגוני טרור בעלי מניעים דתיים-פוליטיים (Wilkinson 2006: 4).

יעדים אתנו-לאומיים

ישנן מספר דוגמאות ליעדים אתנו לאומיים של ארגוני טרור כגון שחרור לאומי מעול שלטון זר, הפרדות מהמדינה, הגדרה עצמית ואוטונומיה, הפלת/החלפת שלטון מכהן ואיחוד של אומה חצויה.

טרור המונע ממוטיבציה אתנו-לאומית ובדלנית הפך לתופעה עולמית רק לאחר 1945. האנרכיסטים שפעלו משנת 1878 ועד המחצית השנייה של המאה העשרים היו אחראים לגל התנקשויות בראשי מדינה ופיצוצים ראוותניים. עם זאת, לא נודעה לאנרכיזם השפעה מהותית על הפוליטיקה המקומית או הבינלאומית. לאחר שנת 1945 המוטיבציה לטרור לא הייתה אנטי-מלוכנית או אנרכיסטית, כי אם לאומנית ובדלנית. על סמך בסיס הנתונים של RAND מספר ארגוני הטרור בעולם המעורבים בטרור בינלאומי גדל מאחד עשר בשנת 1968 לחמישים וחמישה בשנת 1978. יותר ממחציתם היו אתנו-לאומיים/בדלנים וכולם שאפו לחקות את הצלחת אש"ף. בשנות התשעים ברוב הקונפליקטים הפנים-מדינתיים הטיפוסיים מעורבות תנועות אתנו-לאומיות ואתנו-דתיות שהחלו במאבק מזוין על מנת להשיג הבדלות אתנית או להפיל את השלטון הקיים. מטרות האלימות העיקריות היו אזרחים וכללו שימוש בטרור על מנת לבצע טיהור אתני של אזורים מסוימים שכלל טבח, רצח, אונס המוני עינויים והרעבה. הדוגמאות הבולטות: מרכז אפריקה, אפגניסטן, מדינות בקווקז, רואנדה, בורונדי, יוגוסלביה לשעבר (בוסניה וקוסובו), דארפור ואוגנדה.

לזהות אתנית יש משקל רב כגורם לקונפליקטים חברתיים. להיבדלות האתנית, המתורגמת לייחודיות בתרבות ובשפה ומעוצבת על ידי היסטוריה וערכים משותפים, עדיין נודעת השפעה במציאות של ימינו, נוכח תהליכי הגלובליזציה. זאת בדומה להשפעתה במאה התשע עשרה ובשנים המוקדמות של המאה העשרים, עם עליית התנועות הלאומיות להגדרה עצמית באירופה. כמו כן, נותר חוסר התאמה מהותי בין גבולות המדינות במערכת הבינלאומית לבין המפה הדמוגרפית של קבוצות בעלות זהות אתנית ולאומית ייחודית. גבולותיהן של יותר משני שליש המדינות החברות באיחוד האירופי (EU) נקבעו על ידי דיפלומטים של המעצמות הגדולות

בסוף המאה התשע עשרה, ללא התחשבות בשמירה על הומוגניות אתנית. גבולות אלו נשאר קבועים לאחר העידן הקולוניאלי. סיום המלחמה הקרה והתמוטטות המשטרים הקומוניסטיים לשעבר במזרח אירופה וברית המועצות שימשו קרקע פורייה למספר רב של קבוצות אתניות לפתוח במאבק מזוין ולאיים באלימות אם לא ייענו לתביעותיהם.

העובדה כי הצלחת הטרור מוגבלת לקטגוריה של קבוצות אנטי-קולוניאליות אינה מקרית. במקרים של קפריסין, ישראל, קניה ואלג'יריה כינון המדינות הללו התרחש בתקופת זמן ייחודית (לאחר מלחמת העולם השנייה) וכתוצאה, בחלק המקרים, של כוחות חזקים אחרים מלבד טרור. בכל המקרים הללו ישנם גורמים מיוחדים שפעלו לטובת המורדים: לממשלות של השלטון הקולוניאלי ולציבור אותו הן מייצגות לא היה כל רצון ממשי לכבוש מדינות אלו, הן הביעו נכונות מופחתת להקריב את חייהם של חיילים, או לבזבז משאבים יקרים שכבר נזקקו קשות לאחר ששנות מלחמת העולם השנייה. בנוסף, לתנועות האנטי-קולוניאליות היה יתרון מהותי של תמיכה ואהדה רחבת היקף בקרב האוכלוסייה בה הן פעלו. יחידות הצבא והמשטרה של השלטון הקולוניאלי נתקלו בחומת שתירה כאשר ניסו לאסוף מודיעין. בתקופה הפוסט קולוניאלית לא ידוע על מקרה של ארגון טרור שהצליח לתפוס את השלטון (Wilkinson 2006: 6). ישנו ארגון חמאס בעזה אשר הצליח לזכות בבחירות למועצת הרשות הפלסטינית בינואר 2006, אך הוצא מחוץ לחוק וממשלתו פוזרה בשנת 2007 על ידי הרשות הפלסטינית לאחר שחמאס השתלטה בכוח על רצועת עזה.

גם אם הצלחתם של הארגונים אנטי-קולוניאליים לא תמיד תורגמה למונחים של תפיסת השלטון, הארגונים הצליחו למשוך תשומת לב לטענות ולמניעים שלהם, שייתכן ולא היו זוכים לכל יחס. מאבקי הארגונים אף הצליחו לאלץ ממשלות להתמודד עם נושאים, שלא אלימות הטרוריסטים, סביר להניח כי היו זוכים להתעלמות. המאבקים הטרוריסטים האנטי קולוניאליים חשובים להבנת ההתפתחות של הטרור המודרני כיום. הם היו הראשונים שהכירו בחשיבות הסיקור התקשורתי הטמון בטרור ולהפיק פעולות אלימות עבור קהל הצופים, הרבה מעבר למיקום הגיאוגרפי והמקומי של מאבקם. יכולתן של קבוצות אלו לזכות בתמיכה ואהדה מחוץ לאזור הצר של פעילותן היוותה דוגמה לעמים מדוכאים במקומות אחרים שראו כעת בטרור אמצעי אפקטיבי להפיכת קונפליקטים מקומיים לנושא בינלאומי. כך הונחו היסודות להפיכת הטרור בסוף שנות השישים מתופעה מקומית בעיקר, לבעיה ביטחונית בהיקף עולמי.

יעדים חד נושאים

יעדים חד נושאים נחשבים ליעדים הנוגעים לשינוי אספקט אחד מסוים וספציפי של מדיניות ממשלתית, כלכלית או חברתית ולא עיצוב מחדש של הסדר החברתי והמדיני הקיים בכללו. ארגון הטרור נלחם לשינוי בסוגיה חברתית נקודתית והדוגמאות הבולטות לכך הם ארגוני זכויות בעלי חיים, למשל ALF (Animal Liberation Front) בארצות הברית, ארגוני איכות הסביבה ואיסור הפלות.

יעדים אידיאולוגיים קיצוניים

יעדים אידיאולוגיים קיצוניים כוללים דרישה לשינוי במבנה השלטון והחברה באמצעות מהפכה, על פי אידיאולוגיות ימניות ושמאליות קיצוניות. ידוע על ארגונים בעלי אידיאולוגיות ימניות (נאציות, נאו-נאציות, פאשיסטיות וניאו-פאשיסטיות), אידיאולוגיות שמאליות (לניניסטיות-מרקסיסטיות, מאואיסטיות, טרוצקיסטיות, ניאו-מרקסיסטיות) ותנועות

אנרכיסטיות. גם בימינו, עדיין קיימים מספר ארגוני טרור הקוראים תיגר על השלטון בשם אידיאולוגיה שמאלית קיצונית כלשהי, באמריקה הלטינית ובמזרח אסיה. בנוסף, ישנם ארגוני טרור המשלבים מטרות לאומיות עם אידיאולוגיה שמאלית קיצונית. למשל, ארגון PKK (Kurdistan Workers Party) מפעילים טרור כנגד השלטון בטורקיה משנת 1974 על מנת לזכות בעצמאות עבור הכורדים והם מונעים מאידיאולוגיה מרקסיסטית-לניניסטית.

יעדים אוטופיים-דתיים

הקשר בין דת וטרור אינו חדש. לפני יותר מאלפיים שנים, מעשי האלימות שאנו מכנים כיום טרור בוצעו בידי קיצוניים דתיים. חלק מן המילים המשמשות אותנו בימינו לתאר טרוריסטים ואת מעשיהם שורשיהן בכינויים של קבוצות טרור יהודיות, הינדיות ומוסלמיות קדומות. למשל, מקור המילה *zealot* הוא בכינוי לוחמים יהודים שפעלו נגד האימפריה הרומית. מקור המילה *thug* בכינויה של כת דתית שהשליטה טרור בהודו (בשם אלת הטרור וההרס קאלי). בין המאות האחת עשרה והשלוש עשרה נעשו מקרי רצח רבים בקרב השליטים העבאסיים על ידי שליחי כת שיעית, שמרכזה בפרס ובסוריה. הללו סוממו בחשיש לפני פיגועיהם, ומכאן מקור המילה *assassin* (מן הפועל *assassinate*, שפירושו בשפות אירופיות להתנקש) שנבע מכינויים של המוסלמים השיעים הללו שלחמו במסעות הצלב הנוצרים. הכינוי התפשט בעקבות סיפורי הצלבנים בחזורם מן המזרח התיכון (הרכבי 1990: 206). כן ידועים הסיקריקים, קבוצה קיצונית בתקופת המרד הגדול של יהודה כנגד הכובשים הרומאים. מקור שמה של הקבוצה נגזר מן המילה הלטינית *sica*, שפירושה בלטינית פגיון קטן, שבני קבוצה זו נהגו לשאת מתחת לבגדיהם. ממילה זו נגזר הביטוי רוצח בלטינית *sicarius*.

עד המאה התשע עשרה הייתה זו הדת שסיפקה את ההצדקה היחידה לטרור. התפתחויות פוליטיות רבות, בכללן תום עידן השלטון המונרכי באירופה ובעקבותיו הופעת רעיונות שהגדירו מחדש את תפקידם הן של המדינה והן של האזרח לצד נושאים של לאומיות והגדרה עצמית, הובילו לשינוי במניעים של ארגוני טרור. נוספה על כך הפופולריות ההולכת וגוברת של אידיאולוגיות קיצוניות והן גרמו בסופו של דבר להפיכתו של הטרור מתופעה דתית בעיקרה לתופעה חילונית.

על פי בסיס הנתונים של RAND אף לא אחד מאחד עשר ארגוני הטרור הבינלאומיים שפעלו בשנת 1968 סווגו כטרור דתי. עד שנת 1992 גדל מספרם לאחד עשר. עם תום המלחמה הקרה קבוצות רבות היו עסוקות במלחמות אזרחים פנימיות ולכן לא עסקו בטרור בינלאומי (למשל בבוסניה, צ'צ'ניה, מזרח אירופה וברית המועצות לשעבר). בשנת 2004 כבר כמחצית (52) מארגוני הטרור הבינלאומיים הפעילים באותה שנה היו ארגונים דתיים (Wilkinson 2006: 30). ארגוני טרור רבים, בעבר ובהווה, בעלי מרכיב דתי מרכזי ביעדיהם. למשל, ארגון FLN המוסלמים באלג'יר וכן ארגון IRA הקתולים ומתחריו הפרוטסטנטים. עם זאת, המרכיב הפוליטי ולא המרכיב הדתי במוטיבציה של כל הארגונים הללו, הוא השולט. עבור ארגונים אחרים, למשל אל-קעידה, המרכיב הדתי הוא המרכזי והשולט. הטרור המודרני המונע מדת לא קשור באופן בלעדי לאיראן, למזרח התיכון, לאסלאם או לאל-קעידה. מאז שנות השמונים הטרור הדתי מערב אלמנטים של כל הדתות בעולם, אך למהפכה בשנת 1979 באיראן, שהפכה את איראן לרפובליקה אסלאמית, תפקיד מכריע בהופעתו מחדש של טרור המונע ממניעים דתיים.

הטרור המונע בכללותו או בחלקו מדת מכיל אמצעים שונים של הצדקה ולגיטימציה מאלו של טרור 'חילוני' והבדלים אלו מובילים לרוב להרס ולמרחץ דמים גדול יותר. האלימות נתפסת בעיני המבצעים כחובה אלוהית או מעשה הקרבה. קיים קשר ישיר ומוכח בין טרור המונע מדת למספר גבוה של אבידות בנפש. התקפות הטרור המשמעותיות ביותר אחרי 11 בספטמבר, הן מבחינת השלכות פוליטיות והן מבחינת הרס ואבידות בנפש, כולן היו ממניעים דתיים. הסיבה לכך שישנם נפגעים כה רבים כתוצאה מפיגועי טרור המבוצעים ממניעים דתיים, ייתכן שטמונה במערכת הערכים, מנגנוני הלגיטימציה והצדקה, תפיסת המוסר ותפיסת העולם של טרוריסטים דתיים, השונה באופן מהותי, בהשוואה לחילוניים. עבור הטרוריסט הדתי, האלימות היא בראש ובראשונה מעשה מקודש המבוצע בתגובה ישירה לצו או לדרישה תיאולוגיים. בעוד טרוריסטים חילוניים לרוב נמנעים מפגיעה לא מובחנת בהיקף רחב, טרוריסטים דתיים שואפים לחיסול קטגוריות רחבות של אויבים מוגדרים ולכן, עבורם הרג המוני הוא לא רק מוצדק מוסרית כי אם הכרחי להשגת יעדיהם. יעדים אוטופיים-דתיים כוללים את שינוי העולם והסדר החברתי הקיים באמצעות ג'יהאד עולמי (מלחמת קודש) בשם הדת, תוך השמדה טוטאלית של משטרים, עמים ולאומים המוגדרים על ידי הארגון "כופרים". בנוסף, טרוריסטים חילונים ודתיים נבדלים גם באופן בו הם תופסים את עצמם ואת מעשי האלימות שלהם. טרוריסטים דתיים תופסים עצמם כזרים למערכת, ומטרתם שינוי קיצוני בסדר הקיים. תחושת הניכור הזו מאפשרת פיגועים של הרג המוני כיוון שהאויב הנתפס הוא כל מי שלא חבר בדת המבצעים (מכונים 'בוגדים', 'בני השטן') ולכן הוא לא אנושי ונשללת ממנו הזכות לחיות.

ארגונים בעלי מניעים של מאבק אתני ופנאטיות דתית בטוחים כי הנם פועלים מתוך שליחות אלוהית (Jenkins 2001: 324 ; Barkun 2005: 76 ; Brachman 2005: 123). ארגוני טרור אלו שונים מארגוני הטרור הקודמים להם במובן של יעדים, דפוסי הפעולה ומבנה הארגון (Hoffman 2006: 438). קיימת בספרות המחקרית אף התייחסות ל"טרור חדש" בהקשר זה (Crenshaw 2000: 405 ; Olivier et al 2000: 165). שורשי ההיסטוריים של הטרור ה"חדש" הוא הטרור האנטי-מערבי שמקורו במזרח התיכון והוא קשור לאסלאם הפונדמנטליסטי. חיזבאללה בלבנון, חמאס, הג'יהאד האסלאמי, קבוצות אסלאמיות במצרים ובאלג'יריה וארגון אל-קעידה. לא ניתן לסווג טרור מסוג זה על פי קטגוריות מסורתיות של אידיאולוגיות חברתיות-פוליטיות ימניות או שמאליות קיצוניות.

ישנם הבדלים בין הטרור החדש של ארגון אל-קעידה ורשתות הטרור שלו לבין ארגוני טרור מסורתיים יותר כמו למשל ETA. ארגון ETA בהחלט אחראי למאות מעשי רצח אלימים. אך שלא כמו אל-קעידה, ארגון ETA לא אימץ לעצמו מדיניות של הרג המוני כחלק בלתי נפרד מהאסטרטגיה שלו. מנהיג אל-קעידה, אוסמה בין לאדן, הכריז בפאתווה מתאריך 23 לפברואר 1998 על הקמת חזית אסלאמית עולמית לג'יהאד (מלחמת קודש) והצהיר כי זוהי חובתם של כל המוסלמים להרוג אזרחי ארה"ב ובעלי בריתם בכל מקום, חיילים ותושבים כאחד. תיעוד ההתקפות של ארגון אל קעידה בניו יורק וושינגטון, בקניה, באלי, קזבלנקה, ערב הסעודית, עיראק ומקומות רבים נוספים מהווים הוכחה לשימוש בהרג המוני. כמו כן, בעוד ארגוני טרור מסורתיים יותר הגבילו את מטרותיהם לשינוי רדיקלי במדינה אחת או באזור אחד ספציפי, ארגון אל קעידה בעל מחויבות אבסולוטית ללא פשרות לשנות את המערכת הבינלאומית בכללותה. מטרותיו של ארגון אל קעידה הן לסלק את הנוכחות של כוחות ארה"ב ובעלות בריתה מן המזרח

התיכון ומאדמתן של מדינות מוסלמיות באופן כללי, להפיל משטרים מוסלמיים המואשמים בבגידה באסלאם האמיתי ובשיתוף פעולה עם ארה"ב ובעלות בריתה. בסופו של דבר, מטרתם האולטימטיבית היא לכוון אומה פן-אסלאמית המאחדת את כל המוסלמים בעולם (Wilkinson 2006: 40).

ארגוני הטרור הקלאסיים מאופיינים במבנה ארגוני ריכוזי והדוק, הפעילות התקשורתית שלהם כללה תחנות רדיו פיראטיות, עיתונים ופרסומים מחתרתיים (פוסטרים ופליירים) ואת תקשורת ההמונים המסחרית הקונבנציונאלית (רדיו, עיתונות וטלוויזיה). קבוצת היעד שלהם היא מוגדרת: ממשלה מכהנת, שלטון זר, קבוצה אתנית. המרכיב הפוליטי הוא השולט במוטיבציה של הארגון והאסטרטגיה של הטרור הישן מצפה לתוצאות של כאן ועכשיו. עבור הטרור ה"חדש", מניעים בלתי מוגבלים מביאים לשימוש באמצעים בלתי מוגבלים. המרכיב הדתי במוטיבציה של הארגון הוא השולט. האלימות נתפסת כחובה אלוהית ולכן הרג המוני נתפס כמוצדק מוסרי והכרחי. נעשה שימוש בתיאוריות קונספירציה עם פירוש במובן דתי. מרכיב ההמשכיות הארצית נעדר והמחויבות היא לרעיון מיסטי ולמאבק קוסמי. קבוצת היעד של הטרור החדש רחבה ביותר: האויב המוצהר הוא כל מי שלא חבר בדתו של ארגון הטרור (מוגדרים ככופרים, בוגדים, בני השטן). יש עניין במספר רב של קורבנות ולכן נוקטים בפיגועי התאבדות וקיים מצידם איום של שימוש בנשק השמדה המוני ושיטות קטלניות במיוחד להרס העולם הבלתי טהור. המבנה הארגוני שלו מאופיין בדה-צנטרליזציה ודיפוזיה, הפעילות התקשורתית כוללת שימוש באינטרנט, שימוש בטכנולוגיה דיגיטאלית מתקדמת (סרטוני וידאו ושמע, תמונות דיגיטאליות) בעלת איכות שידור, תוכן שידור ויכולת שידור מתוחכמים יותר וכן שליטה של הארגון על הפצת מידע במדיה אלקטרונית בזמן אמת.

כאשר עוקבים אחר התפתחות ארגוני הטרור משנות השבעים ועד היום ניתן לשים לב כי חלו שינויים ביעדים האסטרטגיים של ארגוני הטרור המלמדים על גלובליזציה של מטרות הטרור. חשוב לציין כי מודל המחקר מתחשב בשינויים שחלו עם הזמן ביעדים האסטרטגיים של ארגוני הטרור הן באמצעות ההתבססות על המטרה המוצהרת של ארגון הטרור במגוון מקרי הבוחן והן באמצעות טיפולוגיה מפורטת של היעדים, החל משנות השבעים של המאה העשרים ועד ימינו.

פרק 2 : טרור : דפוסי פעולה מרכזיים

הפרק השני עוסק בשיטת הפעולה של ארגוני הטרור הכוללת את חמשת דפוסי הפעולה : גיוס פעילים ומשאבים, פרובוקציה ותגובת נגד, חיסול אויבים, הטלת אימה ופעילות תקשורתית. בפרק ידונו בהרחבה חמשת דפוסי פעולה הללו, המהווים בסיס תיאורטי למודל המחקר.

2.1 מרכיב גיוס פעילים ומשאבים

בשנים האחרונות קיימת מגמה להתייחס לתופעת הטרור כאל תהליך. תהליך הטרור מתאר פעולות של יחסי גומלין בין מגוון השחקנים המעורבים כגון הטרוריסטים, ממשלות, הציבור והתקשורת (Taylor & Horgan 2006: 586). התהליך כולל יצירת בסיס אידיאולוגי, רכישת תמיכה ומימון, גיוס, ארגון, אימון, תכנון, בחירת מטרות, התקפה, ניצול התוצאות, הישגים פיננסיים ואחרים (Perl 2007: 5). החיפוש הראשוני אחר תומכים אידיאולוגיים, מקורות מימון וגיוס פיזי של פעילים מהווה אחד השלבים המוקדמים יותר בתהליך התהוות ארגון הטרור ונחשב לאחד מיסודות הקיום הבסיסיים של ארגון הטרור ומתמשך לכל אורך המאבק בשל אופי הפעילות של הארגונים. פעילות ארגון הטרור כרוכה באיבוד פעילים באופן אינטנסיבי, הן בשל מעצרים וכליאה בידי רשויות החוק והן בשל פיגועי התאבדות. מרבית ארגוני הטרור בעולם הנם ארגונים קטנים המונים בין עשרות לכמה מאות בודדות של פעילים. רק מיעוט הארגונים, בשיעור של כרבע מהם, מונים אלפי פעילים (Wilkinson 2006: 8).

ניתן להתייחס לקשר שבין ארגוני הטרור לבין הפעילים והתומכים שלהם כאל פירמידה, כאשר ארגון הטרור בראש הפירמידה והתומכים והפעילים שלו בבסיסה. על מנת שארגון טרור ימשיך לשרוד ולהגדיל את היקף פעיליו ותומכיו עם הזמן, דרוש לו קשר מתמשך ושיטתי לבסיס הרחב יותר, תוך גיוס מסיבי של פעילים חדשים שנועד להגדיל את היקף הפעילים המבצעים ולהחליף את הפעילים שנאסרו או נהרגו (Sinai 2007: 173).

ישנם מספר גורמים המשפיעים על יכולת הגיוס של פעילים לארגוני טרור כגון רמת השיטור והאכיפה של כוחות הביטחון והמודיעין, מידת החופשיות של תנועה בגבולות המדינה ורמת הבידוק בגבולות, רמת השחיתות במוסדות הממשל, רמת העוני במדינה, קיומו והיקפו של שוק מחתרתי ובלתי חוקי לסחר בנשק. כר גיוס פורה של פעילי טרור כולל לפחות שלושה מרכיבים מרכזיים: הראשון הוא יכולת מופחתת של המדינה (בעיקר של מוסדות המשטרה, המודיעין ואכיפת החוק), השני הוא "הנעה רוחנית" כלשהי והמרכיב השלישי הוא קיומם של גורמי הסתה מתאימים המסוגלים לקדם רעיונות קיצוניים וליצור כוח פעילים משמעותי (Rosenau 2005: 2-4).

ארגוני טרור עושים שימוש במגוון של שיטות פעולה לגיוס תמיכה ופעילים, על פני רצף שנוע בין שיטות לא אלימות ועד שיטות כפייה אלימות. במקרים רבים תהליך הגיוס לארגון טרור נעשה על בסיס התנדבותי. מחקר שבחן את תהליך ואופן הגיוס לארגון טרור מצא כי אחוזים משמעותיים מכלל המגויסים לתנועת הג'יהאד האסלאמי העולמית גויסו באמצעות קשרים חברתיים, חלקם דרך קשרי נישואין וקשרי משפחה וחלקם דרך המסגד מקומי. מרבית המגויסים הגיעו ממעמד בינוני וגבוה והיו בעלי השכלה ומקצועות אופייניים למעמדות האלו. היכולת לגרום לרדיקליזציה של האוכלוסייה הוכחה כמרכיב הכרחי לגיוס בהיקף רחב של פעילים לתנועת הג'יהאד העולמית. הקשרים החברתיים נמצאו מרכיב חשוב גם בגיוס לארגוני טרור בעלי אידיאולוגיה שמאלנית בגרמניה ובאיטליה בשנות השבעים ולארגונים אסלאמיים קיצוניים

במצרים. קשרי המשפחה היו מרכיב מרכזי בגיוס לארגון ETA בספרד, לארגון אל-קעידה ובמידה מסוימת גם לארגון אש"ף (Smelser 2007: 6; Rosenau 2005: 175; Sageman 2004: 98).

מספר מאפיינים של תהליך הגיוס לארגוני טרור דומים לתהליך הגיוס לתנועות קיצוניות באופן כללי. ראשית, מרבית הפעילים שגויסו לתנועת הג'יהאד העולמית היו תושבי מדינה שאינה מדינת הולדתם, או המדינה שבה חיו בילדותם. שנית, מעטים מן הפעילים שגויסו היו מועסקים בעת גיוסם, אף על פי שכישוריהם היו ברמה שללא ספק הייתה מאפשרת להם למצוא עבודה. עובדות אלו מלמדות על חוסר הסתגלות ואולי אף על ניכור לחברה בה חיו. שלישית, תהליך הגיוס היה הדרגתי ורמת המסירות הדתית של הפעיל התגברה בתקופה שקדמה לגיוס. לאחר הגיוס ננקטו אמצעים של שליטה חברתית להבטחת הנאמנות והקונפורמיות של המגויסים. אמצעים אלו כללו בידוד מהשפעות חיצוניות, דרישות להתנזרות ולהסתפקות במועט וקיום מדיטציות ותפילות. למגויסים הובטחו תגמולים כספיים למשפחותיהם, שיישאו מאחור במידה והפעיל ייהרג וכן הבטחות ישועה לפעילי שימותו מות קדושים (Smelser 2007: 97-98).

שיטה נוספת לגיוס פעילים היא הפעלת מנגנוני סיוע ושירותי רווחה לקהילות. מנגנוני הסיוע משמשים הן כאמצעי להגברת האהדה והתמיכה בארגון מצד האוכלוסייה אותה הוא מחשיב עצמו כמייצג, והן כאמצעי ליצירת קשר עם מגויסים פוטנציאליים. כמו כן, ארגוני הטרור עשויים לנסות ליצור קשרים עם קבוצות קיצוניות אחרות הפועלות במדינה ולגייס פעילים ותומכים מקרבן. למשל, נמצאו הוכחות לכך שארגון אל-קעידה יצר קשרים עם כמה ארגונים וקבוצות בפקיסטן ואלו סייעו לו בתמיכה לוגיסטית וכן קישרו אותו עם "קבלני ביצוע" מבצעים מקומיים (Fair 2004: 494-499). שיטות לא אלימות נוספות לגיוס כוללות תעמולה, תמריצים חומריים וגרירת הממשל לדיכוי ואפליה, שיגבירו את העוינות כלפי הממשל מצד אחד ואת האהדה לארגון מצד שני. בניגוד לשיטות הגיוס הבלתי אלימות, ישנם מקרים בהם הגיוס לפעילות ולתמיכה בארגון נעשה בכפייה ותוך שימוש באלימות, כלפי אותו ציבור בשמו מתיימר הארגון להילחם. השיטות האלימות כוללות רצח, עינוי, הכאה, כפיית עזיבה של אזור מגורים וחטיפות (Lilja 2009: 309).

הארגונים לרוב טוענים כי נלחמים בשמה של קבוצה או אוכלוסייה מסוימת, המהווה חלק מקבוצת הזהות וההשתייכות של פעילי הארגון. הזהות המשותפת עשויה להתבסס על מוצא אתני או דתי, אידיאולוגיה או שיוך מעמדי (Lichbach 1995: 16-18). ארגוני טרור יכולים להמשיך להתקיים רק בתנאי שאינם גורמים לניכור מוחלט מצד התומכים הקיימים והפוטנציאליים שלהם. לרוב, הארגון מסתמך על שיתוף פעולה מצד הציבור אותו הוא שואף לייצג ובשמו הוא נלחם. התלות של הארגון באוכלוסייה האזרחית כוללת את הצורך במידע, במימון ובגיוס פעילים. תמיכת הציבור בפעילות הארגון יכולה להתבטא בתמיכה עמדית ובתמיכה התנהגותית. התמיכה ההתנהגותית היא התמיכה המעשית בפועל, החל מאי שיתוף פעולה עם רשויות החוק, אספקת מזון ומחסה לפעילים, אספקת מידע, כספים ועד פעילות בארגון על בסיס קבוע (Lilja 2009: 309).

ארגוני טרור מצויים בחיפוש מתמיד אחר מקורות מימון לפעילותם. על מנת לתכנן ולהוציא לפועל מתקפות טרור וכדי לשרוד, דרושים לארגון משאבים כספיים. ואכן ישנם מקורות

מימון שונים ומגוונים לטרור, הפועלים בדרכים חוקיות ולא חוקיות. לעיתים תכופות, נעשה שימוש בארגוני צדקה חוקיים למיניהם, המשמשים כערוצי כיסוי לגיוס ולהעברת הכספים לארגונים. שיטות המימון הלא חוקיות כוללות הונאת כרטיסי אשראי, הברחת כספים, גביית דמי חסות, סחיטה ושימוש בבית עסק המשמש ככיסוי לפעילות האמיתית (Raphaeli 2003: 61). גם האינטרנט מנוצל על ידי ארגוני הטרור כאמצעי להשגת מימון וגיוס פעילים.

האמנה הבינלאומית לאיסור מימון טרור מגדירה מקורות מימון טרור כ"נכסים מכל סוג, ממשיים ולא ממשיים, ניידים ונייחים, שנרכשו בכל דרך שהיא; ומסמכים או כלים חוקיים בכל צורה, כולל דיגיטלית ואלקטרונית; המעידים על בעלות או עניין כלשהם בנכסים אלו, וכוללים אך לא מוגבלים לחשבונות בנק, המחאות נוסעים, מניות, ערבויות, אגרות חוב, ממשך בנקאי ומכתבי אשראי"¹⁰.

לאחר אירועי 11 בספטמבר ממשלת ארה"ב חשפה מספר ארגוני צדקה שגייסו כספים עבור ארגון אל-קעידה כדוגמת HIF (Al-Haramaim Islamic Foundation), (Afghan) ASC, Support Committee) ועמותת RISH (Revival of Islamic Heritage Society). כמו כן, נחשפו בתי עסק בתחום הזהב והיהלומים שהמירו כספים לסחורה וכך העבירו אותם בכל רחבי העולם עבור ארגון אל-קעידה (Raphaeli 2003: 73). היקף הסחר הבלתי חוקי בנשק בשוק הבינלאומי מוערך בסכום של כעשרה ביליון דולר בשנה והערכות גסות של היקף הרווחים מסחר בלתי חוקי של סמים מגיעות עד לסכום שבין 400-500 מיליארד דולר בשנה¹¹. בהתחשב בהיקף העצום והזמן של רווחים ונשק בשוק הבלתי חוקי, לא מפתיע שלארגוני טרור יש תפקיד הן כספקים והן כצרכנים בפעילות הפלילית הזו (Saab & Taylor 2009: 445).

2.2 מרכיב הטלת האימה

לאלמנט הפסיכולוגי בטרור יש חשיבות רבה ומספר חוקרים אף רואים בו מרכיב בהגדרה הרשמית של המושג טרור, לדוגמא: "טרור הוא אלימות פוליטית או חברתית לא מקובלת, המכוונת למטרות חפות מפשע, על מנת להשיג אפקט פסיכולוגי" (Crenshaw 1981: 379); טרור פוליטי הוא "שימוש באלימות, או איום להשתמש באלימות מצד יחידים או קבוצות, הפועלים למען הסמכות הממוסדת או נגדה, במטרה לעורר חרדה קיצונית ו/או להותיר רישומים מעוררי פחד בקבוצת יעד גדולה יותר מאשר הקרבנות הישירים של הפעולה, כדי לאלץ את הקבוצה להיכנע לדרישות הפוליטיות של המבצעים" (Wardlaw 1989: 16).

המסר המועבר לציבור באמצעות מתקפות הטרור הוא כי הנם פגיעים בכל מקום ובכל זמן וכי העוצמה הכלכלית והצבאית של המדינה אינה ערובה לביטחונם האישי. שימוש בהצלחה במרכיב הטלת האימה יגרום לחרדה חסרת פרופורציה וגדולה פי כמה מהיקף האיום האמיתי בקרב קהל היעד.

פעולות הטרור מהוות "גירוי חברתי-פוליטי חריף, המעורר תגובות עזות, רחבות-היקף ומידיות. האלימות מכוונת להשפיע על עמדותיו של ציבור מסוים, שתגובותיו מכריעות את התפוקות הפוליטיות" (הרמן 1997: 14). טרור עשוי לחולל שינוי בארבעה תחומים שונים במישור

¹⁰ Article 1, para. 1 of the Convention. The UN (1999)

¹¹ UN Office on Drugs and Crime 2009 estimate, available on:

<http://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/WDR.html>

<http://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/index.html?ref=menuse>

הפוליטי: ביחסי העצמה הפוליטית במערכת, במדיניות השלטון (בעיקר בנוגע לחירויות האזרח), בהתנהגות הפוליטית של האזרחים ובשכירות האלימות הפוליטית (Crenshaw 1981: 7-24). בנוסף, מנקודת מבטו של הארגון, גם אם לא יצליח לגרום לכאוס במדינה, הטלת אימה על הציבור עשויה להשפיע על עמדת המיקוח של הארגון ולשפר את עמדתו עם פתיחת שיחות השלום או המשא ומתן מול הממשלה.

הטלת אימה מכוונת הן לאזרחים והן לממשלה. הטלת אימה על אזרחי המדינה נועדה מצד אחד לגרום לתחושת חוסר ביטחון, שיבוש חיי השגרה ואבדן אמון בממשל, שיובילו להתקוממות וכאוס במדינה או ליצירת לחץ על הממשלה לאמץ מדיניות של פיוס וויתורים לטובת ארגון הטרור. מצד שני, הטלת אימה נועדה לגרום לממשלות לאמץ מדיניות נוקשה ומדכאת של לוחמה בטרור, שתגרור התנגדויות ומחלוקות פנימיות קשות.

"אסטרטגיית כאוס" מיוחסת לניסיון של ארגוני הטרור ליצור אווירה של כאוס במדינה ולהמחיש את חוסר היכולת של הממשלה לשמור על שלטון החוק והסדר. הטרוריסטים שואפים להחזיר את הקונפליקט לזירה הפוליטית, להתיש את הציבור ממחיר הקורבנות שהוא גובה, או לחילופין לגרום לממשלה לבזבז משאבים יקרים ולדכא את האוכלוסייה. כל זאת במטרה לערער את היציבות הפוליטית והחברתית במדינה ולגרום לשינויים במדיניות הממשלה או במבנה השלטון והחברה, המשרתים בסופו של דבר את השאיפות והאינטרסים של ארגוני הטרור. דעת הקהל במדינת היעד בעלת תפקיד מפתח בתרגום המסרים של ארגוני הטרור לביטויי חרדה אישית ובניתוב חרדה זו ללחץ על מקבלי ההחלטות.

ערעור סמכותה של המדינה וסדיקת האמון החברתי עשויים להשפיע על תפקודה של החברה. הפחתת האמון מצד הציבור במוסדות המדינה ובסמכותה עשוי להפחית מעורבות פוליטית מצד האזרחים, החל מהשתתפות בבחירות ועד פעילות בארגוני חברה אזרחית. במובן זה, ירידה בהון החברתי מקדמת את יעדיהם של ארגוני הטרור, מכיוון שזו מרחיקה את האזרחים מן הממשלה ומרחיקה אזרח מרעהו תוך הדגשת הביטחון האישי על חשבון טובת הכלל (Huddy et al 2003: 255).

הטרוריסטים מעוניינים להפוך את החברה המותקפת מחברה לאומית מאוחדת, המלוכדת סביב היסטוריה משותפת, תרבות, שפה, אינטרסים לאומיים, ערכים ומטרות משותפות, לקבוצה משותקת של פרטים חרדים שעיקר עניינם הוא שמירה על הביטחון האישי. לשם כך, משקיעים ארגוני הטרור מאמצים ומשאבים רבים ומנהלים מעקב שוטף אחר הדיווחים בכלי התקשורת של מדינת היעד המותקפת, בניסיון לאתר את נקודות החולשה של החברה, לאתר ולהעצים את החרדות, ולזהות את השסעים החברתיים והמאבקים הפנימיים. המחלוקות הקיימות בחברה מנוצלות על ידי ארגון הטרור, לשם ערעור האמונה בצדקת הדרך, בערכים ובשלטון. בדרך זו ארגון הטרור משתמש בעוצמות של החברה הנפגעת מטרור ומנצל אותן לפגיעה בכושר עמידותה של החברה. האפקטיביות של הלוחמה הפסיכולוגית תגדל ככל שתתארך המערכה ותיהפך למלחמת התשה הכוללת פיגועים רבים ותכופים, גם אם מספר הקורבנות יהיה מוגבל (Ganor 2003: 229).

חשיפה לטרור נחשבת לאירוע טראומטי מבחינה פסיכולוגית וכוללת מגוון מקרים בהם אדם היה קורבן או עד להתקפת טרור. אירוע טראומטי מערער את הנחות היסוד שלנו לגבי הביטחון שאנו מצפים לו בסביבת מגורינו. החשיפה לטרור מעבירה את קורבנות הטרור מעולם

בטוח אל מערבולת של הרס, קולות מצוקה ואבדנים מכאיבים. חשיפה לטרור אמנם דומה לחשיפה לאירועים טראומטיים אחרים כגון אסונות טבע ופשעים, אך עם זאת, השימוש בטרור נועד להטיל אימה ולגרום לחלקים נרחבים מהאוכלוסייה תחושת פגיעות ובכך החשיפה לטרור היא ייחודית. איום החשיפה לטרור מתבטא בתחושה שהתקפת טרור עלולה להתרחש בכל זמן ובכל מקום. למעשה, הטרוריסטים יכולים לכאורה לעורר חרדה בקרב קהל היעד אף מבלי לבצע פיגועי טרור, על ידי פרסום מתמשך של איומים והצהרות באמצעי התקשורת, באמצעות ראיונות תקשורתיים, קלטות וידאו, פרסום כרוזים ושאר השיטות הנכללות בלוחמה פסיכולוגית. הידיעה כי טרור הוא אירוע אקראי, שאינו תחת שליטתו של האדם וקורבנותיו עלולים להיות אנשים מכל שכבות האוכלוסייה ומכל שכבות הגיל גורמת לתחושת האיום. איום מסוג זה מערער את תחושת היציבות והביטחון הדרושים לניהול חיים תקינים של אוכלוסייה אזרחית. הטרור הופך לחלק מרקמת החיים האזרחית במדינה, כאשר בכל פעילות שגרתית (יציאה לעבודה או לבילוי, תכנון פעילות לילדים וכדומה) יש לחשב מראש את סכנת הפגיעה ולהעריך כיצד להימנע מלהגיע לזירת פיגוע אפשרית. אף אזרח אינו יכול לנבא היכן יהיה הפיגוע הבא, מתי יתרחש ומי ייפגע בו (Hobfoll, Canetti-Nisim & Johnson 2005: 207-218; Ganor 2003: 251-273).

בעשור האחרון קולם של קורבנות הטרור נשמע יותר ויותר. ישנם ארגונים, קבוצות ואגודות שהוקמו במדינות שנפגעו מטרור כגון, ארגון נפגעי פעולות האיבה בישראל (The Terror Victims Association), ארגון קורבנות טרור בצפון אירלנד (FAIR Families Acting for Innocent Relatives) וארגון AVT בספרד (Terrorism Victims Association of Spain)¹². מחקרים בתחום הפסיכולוגיה מלמדים כי ישנן שלוש תוצאות מרכזיות אפשריות לתחושת פחד וחרדה. ראשית, פחד נוטה לגרום לתפיסת סיכון מוגברת. שנית, פחד עשוי לפגוע בתהליך עיבוד המידע הרציונאלי (Lerner & Keltner 2001: 473-494; MacLeod et al 1986: 15-20). שלישית, פחד מוביל להתנגדות לנטילת סיכונים. לתגובות אלו כתוצאה מתחושת חרדה ואימה של אזרחים נוכח מתקפות טרור עשויות להיות השלכות על תמיכת האזרחים בממשל ובמדיניות הלוחמה בטרור בה הוא בוחר.

מחקרים רבים שהתמקדו בהשפעות הפסיכולוגיות של החשיפה לטרור מצאו דרגות מוגברות של דיכאון, חרדה והפרעת דחק פוסט-טראומטית בקרב מבוגרים וילדים בעקבות אירועי 11.9 (Schuster et al 2001: 1235-1244; Silver et al 2002: 985; Galea et al 2002: 1507-1512). גם בישראל כמות פיגועי הטרור, מגוון המקומות ואופן התקיפה גרמו לתחושה שהכול מותקפים ושאיך מקום מוגן ובטוח. פיגועי הטרור בישראל התרחשו במגוון מקומות ציבוריים (אוטובוסים ותחנות אוטובוס, מסעדות ובתי קפה, אולמי אירועים, קניונים, שווקים ומועדונים) וקורבנותיהם היו חיילים, אזרחים, מבוגרים, נשים וטף, בלייני מועדונים וחרדים, עולים חדשים, ערבים ועובדים זרים. הדפוס היה אקראי. במצב כזה של קושי לנבא את מהות הסכנה ואת חוקיותה, התפתחה שגרת חיים של אוכלוסייה תחת איום הטרור ללא אמצעים יעילים להתגוננות (Schlenger et al 2002: 581-588; Hobfoll et al 2005: 207-218). אכן לחשיפה לטרור נודעת השפעה פסיכולוגית חזקה. עם זאת, מעטים המחקרים אשר בחנו את

¹² <http://www.avt.org>

תוצאות ההשפעות הפסיכולוגיות של החשיפה לטרור והאם הטלת האימה הובילה לתוצאות הצפויות והרצויות להן ייחל ארגון הטרור.

מחקר שנערך בארה"ב בנושא התגובות הפסיכולוגיות של אזרחים לאירועי 11 בספטמבר בחן האם פחד היה התגובה הנפוצה לאירועים והאם הפחד גרם לאזרחים להתנגד למדיניות תקיפה של לוחמה בטרור. המחקר נערך באמצעות סקר טלפוני וכלל 1,549 אזרחים אמריקאים מעל גיל 18, בין אוקטובר 2001 – מרץ 2002. ממצאים המחקר מלמדים כי 86% מן הנבדקים דיווחו כי הנם "מאוד מודאגים/די מודאגים ממתקפת טרור נוספת". בנוסף, אמנם מיעוט הנבדקים (כשליש) דיווחו על רמות גבוהות של חרדה ודיכאון, אך מרבית הנבדקים (כשני שליש) דיווחו כי אינם חשים הרגשת אימה או פחד. על כן, הנבדקים האמריקאים ביטאו תפיסת סיכון גבוהה בנוגע למתקפת טרור נוספת, אך תפיסת סיכון גבוהה זו הובילה לדרגות שונות של השפעה פסיכולוגית שלילית. לגבי מיעוט הנחקרים שדיווחו על תחושות חרדה ופחד אכן נמצא כי תחושות אלו התקשרו עם הפרעה בתהליך עיבוד המידע, פסימיות מוגברת כלפי הכלכלה האמריקאית, הגברת אי אמון חברתי באמריקאים אחרים, תמיכה חלשה בפעולה צבאית תקיפה כנגד הטרור ועם חוסר שביעות רצון מתפקודו של הנשיא בוש. אך ממצאי המחקר מלמדים כי מתקפת הטרור של 11/9 הצליחה להטיל אימה במידה מוגבלת מאוד על הציבור האמריקאי (Huddy et al 2003: 260).

סקר שפורסם על ידי מכון גאלופ¹³ בשנת 2008 מצא כי מרבית האמריקאים כיום אינם חוששים ממתקפות טרור. 38% מן הנשאלים דיווחו כי הנם "מודאגים מאוד או די מודאגים מכך שהם או בני משפחתם יהיו קורבנות של מתקפת טרור". זאת בהשוואה לאוקטובר 2001, כאשר 59% מן הנשאלים דיווחו על כך.

הדמוקרטיה הליברליות הוכיחו כי הן בעלות כושר התאוששות מהיר וכושר עמידות אל מול ניסיונות הטרור לכפות עליהן שינויים מהותיים של מדיניות או כניעה לדרישות ארגוני הטרור. בניגוד למשטרים דיקטטוריים וקולוניאליים, לדמוקרטיה יש יתרון מרכזי בכך שהן נהנות מלגיטימציה רחבה בקרב רוב גדול של האוכלוסייה. לגיטימציה זו מאפשרת לדמוקרטיה להסתמך על תמיכה מתמשכת של האוכלוסייה במאמצי הממשל לדכא את הטרור (Wilkinson 49: 2006). במספר מקרים בעבר, אחוז התמיכה בנשיאים אמריקאים עלה, לעיתים תכופות עלייה משמעותית, בעת מתקפות טרור ואחריהן ובעת תגובה צבאית לטרור (Nacos et al 2008: 1-25).

2.3 מרכיב הפרובוקציה ויצירת תגובת נגד

"שאיפת הטרור היא לגרום לגופי הממשל, כוחות הביטחון, מפלגות השלטון וקבוצות בתוך החברה לשגיאות עגומות ושיפוט לקוי" (Wilkinson 2006: 16). ארגוני הטרור מבצעים במכוון התקפות ראוותניות כנגד מטרות סימבוליות מתוך כוונה ברורה של התגרות בממשלת היעד. זאת, בין היתר, על מנת לגרור תגובת נגד שעשויה לגרום לחילוקי דעות קשים בממשלה, לפגיעה בתדמית הלאומית והבינלאומית של המדינה, לביקורת על הממשלה מצד הציבור ומצד גורמים ממשלתיים ולערעור היציבות השלטונית במדינה. רעיון הפרובוקציה הנו מרכיב חשוב

¹³ September 10, 2008. Available on: <http://www.gallup.com/poll/110203/Majority-Americans-Fearful-Terrorist-Attack.aspx>

באסטרטגיה של הטרור והוא זכה להתייחסות בכתביהם של תיאורטיקנים מן המאה התשע עשרה לדוגמת קרלוס מריגלה (Carlos Marighella), אחד התיאורטיקנים הבולטים של הטרור המודרני. מריגלה מתאר בספרו "המדריך הזעיר ללוחמת גרילה עירונית", כי על מנת לזכות בתמיכת ההמונים יש לבצע פעולות אלימות שיאלצו את הממשל להגביר את הדיכוי: "כתוצאה ממתקפות הטרור, לממשלה לא תהיה כל ברירה אחרת מלבד להגביר את הדיכוי. רשתות שיטור, חיפושים בבתים, מעצר חפים מפשע, סגירת רחובות, יהפכו את החיים בעיר לבלתי נסבלים. הדיקטטורה הצבאית תתחיל ברדיפה פוליטית מסיבית. התנקשויות פוליטיות וטרור משטרתי יהפכו לעניין שבשגרה... אנשים יסרבו לשתף פעולה עם הרשויות והתחושה הכללית היא שהממשלה אינה הוגנת, אינה מסוגלת לפתור בעיות ופונה באופן ברור ופשוט לחיסול פיזי של מתנגדיה" (Marighella 1969: 111).

מרכיב הפרובוקציה בעל חשיבות מיוחדת בקונפליקטים בעלי מימד בינלאומי. למשל, כאשר ארגון הטרור מייצג זרם קיצוני של קבוצה אתנית או לאומית של ישות פוליטית רחבה יותר או כאשר ארגון הטרור בעל חסות של מדינה כלשהי. באמצעות פרובוקציה שואף הארגון לגרום לפריצת מלחמה בין מדינת היעד לבין מדינת הלאום/החסות שלו. ניתן לצטט כדוגמה את חאלד אל-חסן, מבכירי מנהיגיו הרוחניים של ארגון פת"ח: "טכניקת המאבק המזוין הייתה פשוטה למדי. אנו מכנים אותה טכניקת 'פעולה ותגובה'. בשל כוונתנו לפעול, הישראלים יגיבו והמדינות הערביות, לפי התכנון שלנו, יתמכו בנו ויכריזו מלחמה על ישראל. אם הממשלות הערביות לא יפתחו במלחמה, העם הערבי יתמוך בנו ויאלץ את הממשלות הערביות לתמוך בנו. היינו מעוניינים ליצור אווירה של רוח לחימה באומה, כך שיתקוממו וילחמו" (Merari 1993: 233).

הפרובוקציות מצד ארגוני הטרור נועדו גם להתיש את הממשלות הנלחמות נגד הטרור מכיוון שהמלחמה המנוהלת לפי אסטרטגיית התשה היא ממושכת. "הנוקטים באסטרטגיית התשה יכולים לתקוף בתקיפות רבה, אלא שהם עושה זאת בצורה בררנית, רק כשיש להם אפשרות להגיע להישגים. התשה מבוססת על גרימת נזק, הרס ושחיקת כוחות בצורה איטית, אך לא בהכרח בטור מסלים, אלא התהליך בה יכול להיות בקצב רצוף, או בעליות ומורדות. האטת קצב הלחימה או ההשהיות באסטרטגיית התשה אינן נובעות רק מרפיון ידיים או הססנות, אלא זו האטה במתכוון" (הרכבי 1990: 116).

ארגון הטרור מסתמך על כושר העמידות שלו ומצפה שההתמדה שלו במאבק תוביל, בסופו של דבר, לכניעת הממשלות. כאשר ממשלה מחשיבה את המאבק בטרור לעניין של חיים או מוות, סביר להניח שהיא לא תיכנע לדרישות הטרוריסטים. יתרה מכך, כאשר ממשלה נלחמת על הישרדותה או על עצם קיום המדינה, סביר להניח כי תשתמש בכל האמצעים האפשריים העומדים לרשותה כדי לחסל את האויב, וזאת תוך התעלמות ממגבלות המוטלות על כוחות הביטחון בזמן שגרה. הממשלה עשויה לחוקק חקיקת חירום שתאפשר לעקוף או להשעות מגבלות אלה (Merari 1993: 235).

ארגוני טרור מפרים זכויות אזרח בעקביות במהלך מאבקם. מדינה דמוקרטית הנאבקת בטרור פגיעה בסוגיה זו, מכיוון שעליה לפתח מנגנונים אשר מצד אחד, יחסמו ביטוי פוליטי של קבוצות המטיפות לרעיונות אלימים, גזעניים או המטיפים לרצח עם ואפליה ומצד שני, עליה לדאוג שמנגנונים אלו לא יפגעו בזכויות אזרח ובחירויות בסיסיות של הפרט (Alonso & Reinares 2005: 272). אתגר זה בא לידי ביטוי בצורה המובהקת ביותר בזירה המשפטית.

מדינות דמוקרטיות רבות מגלות בימינו נכונות הולכת וגוברת לנקוט אמצעים חריפים נגד הטרור הבינלאומי. תגובת הנגד של ממשלות במסגרת הלוחמה בטרור כוללת, בין היתר, חקיקה של צווים וחוקים המגבילים באופן משמעותי את חירויות הפרט ופוגעים בזכויות האדם והאזרח, שהן הבסיס הקיומי של החברות הדמוקרטיות הליברליות. זאת כאשר הרשות המבצעת במדינה דמוקרטית פועלת לשם קבלת של חוקים המסמיכים את כוחות הביטחון במדינה לנקוט אמצעים קשים וחודרניים במסגרת המאבק בטרור.

סקירת החקיקה המרכזית נגד טרור בבריטניה ובארה"ב מאז אירועי 11 בספטמבר מלמדת כי דברי החקיקה שהתקבלו מעניקים סמכויות נרחבות לרשויות הביטחון במדינה לנקוט אמצעים חודרניים בשם המאבק בטרור כגון חקירה, מעקב, פיקוח, מעצר, תפיסת נכסים והחרמתם וכן הם קובעים עברות מיוחדות הקשורות לטרור ועונש כבד במיוחד מוטל בגין ביצוע. בשנת 2000 אישר הפרלמנט הבריטי את חוק "Terrorism Act 2000". חוק זה ביטל את חקיקת החירום הבריטית והסדיר מחדש ובאופן מקיף את הכלים המשפטיים למאבק בטרור בבריטניה. בחוק קבועות עברות מיוחדות הקשורות לטרור ועונש כבד בצידן, לרבות חברות בארגון טרור, מתן סיוע לארגון טרור ועבירות הקשורות במימון טרור. החוק כולל אף הוראות בעניין מעצר של חשודים במעורבות בטרור והוראות בנוגע לסמכויות עיכוב וחיפוש. בין היתר, החוק מעניק סמכות לעצור בני אדם החשודים במעורבות בטרור לתקופה של עד 48 שעות בטרם הגשת כתב אישום ותקופה זו אף ניתנת להארכה על ידי צו של שופט לשבעה ימים נוספים. מכוח הוראות החוק, נעצרו בבריטניה מאות חשודים במעורבות בטרור וכמה עשרות הורשעו בעברות הקבועות בו. תקופות המעצר הנקובות בחוק הוארכו בשנת 2003 משבעה ימים לארבע עשר יום, ובשנת 2006 לעשרים ושמונה ימים.

בדצמבר 2001 אישר הפרלמנט הבריטי את האמנה "Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001" ובו הוא הרחיב באופן משמעותי את הסמכויות הניתנות לשירותי הביטחון הבריטיים במגוון רחב של תחומים הקשורים למאבק בטרור. בתחום המעצרים, החוק יצר מנגנון חדש שהסמיך את שר הביטחון הבריטי להורות על מעצר מנהלי של נתינים זרים (לא אזרחים או תושבים בריטים) החשודים במעורבות בטרור. בדצמבר 2004 בוטל מנגנון זה, לאחר החלטת שופטים כי הוראות החוק מפלות בין אזרחים זרים ובריטים. עקב זאת ביטל הפרלמנט הבריטי את החוק משנת 2001 וקבע בשנת 2005 את "Prevention of Terrorism Act 2005". החוק מאפשר הוצאת צווי הגבלה ופיקוח נגד חשודים במעורבות בטרור כגון, צווי מעצר בית וצווי הגבלת תנועה. לאחר כשנה, התקבל חוק "Terrorism Act 2006", שהוסיף עברות חדשות הקשורות לטרור לרבות איסור על הסתה והפצת חומרים הקשורים לטרור, איסור על ביצוע הכנות ואימון למעשי טרור, איסור על החזקת חומרים רדיואקטיביים או גרעיניים וכן נוספו עונשים כבדים יותר בגין ביצוע עברות הקשורות בטרור.

דבר החקיקה המרכזי שהתקבל בארה"ב לאחר אירועי 11 בספטמבר הוא "USA Patriot Act" באוקטובר 2001. החוק נועד לאפשר לרשויות הביטחון בארה"ב לנקוט באמצעים חודרניים במסגרת המאבק בטרור, שלא היו מצויים בסמכותם טרם החקיקה. בכלל זה סמכויות חיפוש ומעקב, מעצר ותפיסת נכסים והחרמתם. הוראת החוק מאפשרת להחזיק אדם במעצר מנהלי לתקופה של עד שישה חודשים בכל פעם, עד תהליך הגירוש מארה"ב, גם אם לא ברור מתי בפועל

יבוצע הגירוש. בנובמבר 2001 פרסם נשיא ארה"ב צו נשיאותי המסמיך אותו להורות על מעצרים של מאות לוחמי הטאליבן וחברי ארגון אל-קעידה, שנתפסו במהלך הלחימה באפגניסטן והעמדתם לדין בגין פשעי מלחמה. עצורים אלה נלקחו למתקן כליאה של חיל הים האמריקני במפרץ גואנטנמו שבקובה, שם הוחזקו במעצר לתקופת זמן בלתי קצובה, בלי ביקורת שיפוטית וללא אפשרות להיפגש עם עורך דין. לטענת הממשל האמריקני, עצורים אלו נחשבים ללוחמי אויב בלתי חוקיים אשר, בדומה לחוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים בישראל, אינם זכאים למעמד של שבויי מלחמה ואף לא להגנות הקבועות בחוקה ובמשפט הפלילי. בתגובה למחלוקות המשפטיות שהתעוררו בעניין קיבל הקונגרס האמריקני את "Military Commissions Act of 2006" בעקבותיו הקים בתי דין חדשים להעמדה לדין של נאשמים בביצוע פעולות טרור. ביוני 2008 קבעו שופטי בית במשפט העליון בארה"ב בדעת רוב, כי עצורי גואנטנמו זכאים לעתור לבתי המשפט הפדראליים בארה"ב בבקשה לשחרור ממעצר ולפיכך בוטל הסעיף בחוק המפר את זכות הביאס-קורפוס, שכן הוא מנוגד לזכות זו הקבועה בחוקה האמריקנית.

לאחר מתקפות הטרור של 11 בספטמבר בארה"ב ארגונים אזרחיים רבים פעלו לצמצום הפגיעה בחירויות האזרח בדמותן של תקנות וחוקים המאפשרים לרשויות החוק מעקב, עיכוב לחקירה, החרמת מסמכים וגנישה למאגרי מידע במסגרת "חוק הפטריוט" (Patriot Act). הן בארה"ב והן בבריטניה החקיקה נגד טרור עוררה מחלוקות קשות בין הדורשים לנקוט אמצעים חריפים נגד הטרור לבין הטוענים כי אמצעים אלו אינם נחוצים, שוללים הגנות מהותיות של המשפט החוקתי והפלילי וכי הם מקריבים את זכויות הפרט על מזבח ביטחון המדינה. מתנגדי החקיקה טוענים כי הסיכון הנובע ממנה לערכי היסוד של הדמוקרטיה במדינות אלו גדול לאין שיעור מסכנות הטרור המאיימות עליהן (Sidel 2007: 187; Chang 2005: 84; תובל 2008: 2).

הגבול המפריד בין תדמית הממשל כחלש וחסר אונים לבין תדמיתו כמדכא, נוכח מתקפות הטרור, הוא דק מאוד. ממשלה שאינה מסוגלת לפעול בתגובה לטרור תפסיד תמיכה ציבורית ותפחית מיכולותיה וביטחונה לנצח את הטרור בעתיד. על כן, על הממשלה לפעול להשגת תמיכה ציבורית רחבה למדיניות הלוחמה בטרור שלה, לחשל את האזרחים בפני הקשיים הצפויים ובפני הגבלת חירויות הפרט במידת הצורך (Huddy et al 2003: 256).

2.4 מרכיב הפעילות התקשורתית

*"The action in the north was a necessary form of struggle; Violence was of primary importance because it provides a vital cutting edge. Without it the issue of Ireland would not even be an issue"*¹⁴

הפעילות התקשורתית של ארגוני טרור עשויה לתרום להשגת יעדיו הטקטיים והאסטרטגיים של הארגון בארבע דרכים מרכזיות. בראש ובראשונה, הפעילות התקשורתית מכוונת לפרסום מניעי הארגון באמצעות "תעמולת המעש" והעלאת היעדים האסטרטגיים של הארגון על סדר היום הציבורי במדינת היעד. שנית, פרסום נרחב של מתקפות הטרור באמצעי התקשורת מכוון להפצת חרדה המונית והטלת אימה על כלל הציבור במדינת היעד. נקודה זו ממחישה את יחסי הגומלין בין שני המרכיבים, פעילות תקשורתית והטלת אימה, בבסיסו של מודל מחקר זה. שלישית, הפרסום הנרחב נועד לגייס פעילים, תומכים ומימון לפעילות הארגון

¹⁴ Gerry Adams. (1986). *Politics of Irish freedom*. page. 65

מקרב האוכלוסייה במדינת היעד ואף בקרב קהילות תומכים בגולה. גם היבט זה ממחיש את יחסי הגומלין בין שני מרכיבי האסטרטגיה, פעילות תקשורתית וגיוס פעילים ומשאבים. כך הפעילות התקשורתית מהווה ביטוי של השאיפה להשיג לגיטימציה ותמיכה פנימית וחיצונית גם יחד. רביעית, הפעילות התקשורתית נועדה להשפיע בעקיפין על דעת הקהל במדינת היעד והבינלאומית, כיוון שהתקשורת נחשבת לאחד הגורמים המשפיעים על דעת הקהל והמעצבים אותה.

לפיכך, לצד "הכובע" המרכזי שארגוני הטרור חובשים – הכובע האלים, הם חובשים גם כובע נוסף המורכב ממכלול פוליטי, חברתי ותעמולתי רחב של מהלכים ופעולות, שנועדו להסוות את הפן האלים ולהציע עבור קהלי יעד שונים תמריצים ופיתויים כלכליים, יוקרתיים או אידיאולוגיים שונים, מתוך תקווה שאלו יבססו עבורם בסיס תמיכה רחב.

2.4.1 פרסום מניעים ויעדים של הארגון

החוקר פול וילקינסון מתייחס לקשר בין טרור ותקשורת: "לטרור ותקשורת יש בהכרח קשר סימביוטי" (Wilkinson 2006: 145). קשר סימביוטי זה מוגדר כקשר של תלות הדדית ונובע מטבעו של הטרור כנשק פסיכולוגי התלוי בהפצת האיום לקהל הרחב. ארגוני הטרור מצפים מן התקשורת שתפתח עבורם את דלת הכניסה למשולש התקשורת הפוליטית המורכב מאמצעי התקשורת, הציבור ומקבלי ההחלטות בממשל (Nacos 2003: 10). יעד המתקפה של ארגוני הטרור הוא סמלי במובן בו יעד המתקפה אינו הנפגעים עצמם. המתקפות מכוונות לממשלת היעד על מנת לכפות עליה לפעול פוליטית וליצור במדינה אווירה של חוסר יציבות. ארגוני הטרור מעוניינים להשיג גישה לממשלות היעד (שהן היעד אליו מכוונות דרישות הארגון) באמצעות השפעה על הציבור ועל דעת הקהל (יעד המתקפה ויעד תשומת הלב). שורשי הטרור המודרני נעוצים באידיאולוגיה מן המאה התשע עשרה, האנרכיזם האלים. המושג "תעמולה על ידי המעש" (Propaganda by the deed) נטבע בשלהי המאה התשע עשרה על ידי הפילוסוף האנרכיסט מיכאל באקונין (Mikhail Bakunin) ורעיון זה נחשב למרכיב בסיסי באסטרטגיית הטרור (Bakunin 1870). מעשה הטרור נתפס ככלי תעמולתי להפצת מסרים עבור הטרוריסטים.

חוקר הטרור בריאן ג'נקינס (Brian Jenkins) מתאר את הקשר בין טרור לתקשורת במושג "תיאטרון הטרור" ובכך מתייחס למתקפות הטרור כאל הפקת מחזה המיועד לצפייה על ידי הקהל (Jenkins 2006: 11). ואכן מרכיב הכרחי בפעילות התקשורתית של ארגוני טרור הוא הקהל. ארגוני הטרור מעוניינים להשפיע על רגשות, עמדות והתנהגות הציבור באמצעות התקשורת. לכן אחד השיקולים המרכזיים בעת תכנון מתקפות אפשריות, הוא מהי הדרך הטובה ביותר להשפיע על הקהל באמצעות אותה מתקפת טרור. עם זאת, בדומה לתנועות חברתיות וקבוצות פוליטיות, גם ארגוני הטרור פונים למגוון רחב של קהלים ועל כן נדרשת התאמת מסרים עבור כל קהל: החל מקהל של מגויסים פוטנציאלים, תומכי הארגון בפועל ותומכים פוטנציאלים, ממשלות במדינות היעד, קבוצות הרוב הלאומי במדינת היעד, קבוצות מיעוט במדינת היעד (במידה וקיימות), בני ברית של הארגון (בפועל או פוטנציאלים) וקבוצות אחרות המתנגדות לממשלה, פעילי הארגון בעצמם ודעת הקהל העולמית. קהלים אלו הם מרובים, מגוונים ובעלי מניעים ועמדות שונים. עובדה זו מציבה קושי בפני ארגון הטרור בתכנון המתקפות, הנובע מן

הצורך להשיג תמיכה מקסימאלית והתנגדות מינימאלית למסר המועבר, בקרב המספר הרב ביותר האפשרי של קהלים. בהקשר זה, חשוב לציין כי אותם קהלים בדיוק הם יעד המסרים ללוחמה בטרור של הממשלות במדינת היעד, כמרכיב באסטרטגיה ללוחמה בטרור וכך הופכת התקשורת למעין זירת קרב של מסרים בין ארגוני הטרור ובין הממשל (Smelser 2007: 108).

תוכניות חדשות ותוכניות בידור בטלוויזיה הקדישו מאז ומתמיד תשומת לב מרובה לאלימות. נושא הטרור הצליח במיוחד לעלות בחשיבותו על אירועים, נושאים ובעיות חשובים אחרים, ברשתות החדשות בטלוויזיה. מתקפת הטרור של 11 בספטמבר בארצות הברית שברה את כל שיאי העבר הקשורים לסיקור תקשורתי של טרור. אירועי 11 בספטמבר בארה"ב הדגישו את תפקידה של התקשורת הן בכיסוי והן בניהול קונפליקטים מודרניים. ההתפתחות והקדמה בתחום טכנולוגיות התקשורת יצרו עבור ארגוני הטרור הזדמנויות בלתי מוגבלות לשימוש ב"תעמולת המעש". התקשורת העולמית חצתה את גבולות המרחק והזמן והביאה שידור חי של אימי הטרור למיליוני צופים בכל רחבי העולם. ההתפתחויות בטכנולוגיה התקשורתית הפכו את הטרור למופע בשידור חי המופק על פי תסריט מוכן מראש (Shapiro 2002: 80).

המהפכה בתקשורת וטכנולוגיות המידע, היכולת לשדר בשידור חי כל אירוע חדשותי כמעט לכל מקום ברחבי העולם ויצירת רשת האינטרנט הובילו לגלובליזציה של התקשורת והעיתונות האלקטרונית וכן לצמיחה משמעותית של רשתות ותחנות תקשורת ושל צרכניהן בכל רחבי העולם. שינויים מהפכניים אלו שינו את משמעות העוצמה בפוליטיקה העולמית בימינו - העוצמה אינה עוד רק צבאית וכלכלית (Gilboa 2006: 718). עוצמה מוגדרת כ"יכולת להשפיע על התנהגותם של אחרים בכדי שזו תניב את התוצאות הרצויות לדך" (Nye 2004).

בספרות התיאורטית בתחום המחקר של מדעי המדינה ישנה אבחנה בין "Hard power" לבין "Soft Power" (עוצמה רכה). עוצמה רכה מיוחסת ל"יכולת להשיג את רצונך באמצעות שכנוע, פיתוי ומשיכה במקום באמצעות השימוש בכפייה" (Nye 2004). התקשורת החדשה מאפשרת גם לארגוני טרור להישען מלבד על הפעלת כוח הכפייה, גם על העוצמה הרכה. בהקשר זה, הדיפלומטיה הציבורית החדשה (New Public Diplomacy) כוללת את כל הפעילויות התורמות לשימורה וקידומה של העוצמה הרכה. על כן, טכנולוגיות התקשורת החדשות העצימו גם שחקנים, שאינם מדינות, ביחסים הבינלאומיים ואפשרו להם לאתגר מדינות וארגונים בינלאומיים. גם ארגוני טרור גילו את כוחה של הדיפלומטיה הציבורית החדשה ומנסים להשפיע על דעת הקהל ולעצב מדיניות באמצעות התקשורת (Gilboa 2006: 719).

השימוש באסטרטגיית עימות תקשורתית יעילה נחשב לכלי חיוני של לוחמה המשמש גם מדינות וגם ארגוני טרור (Shapiro 2002: 76). ארגוני טרור רבים החלו לתכנן את פעילויותיהם בהתאם לשיקולים תקשורתיים, להפעיל מערכות של דוברות ויחסי ציבור, להפיץ חומר רב לתקשורת, לנהל משא ומתן באמצעות התקשורת ואף לנהל מעקב אחרי הופעתם בתקשורת. עשרות ארגוני טרור משתמשים ברשת האינטרנט להעברת מידע, למטרות תעמולתיות, לתקשורת בין תומכיהן ואף לצרכים מבצעיים (Weiman 2006: 4). שיקולים תקשורתיים אף עשויים להשפיע על מרכיבי המתקפות אותן מתכנן ארגון הטרור כגון, יעד המתקפה, משך המתקפה, התזמון ואופן הביצוע (Ganor 2005: 250). ארגוני טרור משתמשים בערוצי תעמולה עצמאיים משלהם כגון עלונים, עיתונים וכרזות, שלעיתים מושארים בזירות הפיגוע ולעיתים מופצים על ידי

פעילים ובאתרי האינטרנט של הארגון. למשל, ארגון אל-קעידה עושה שימוש נרחב בקלטות וידאו המופצות לאמצעי התקשורת. ארגון אל-קעידה אף רכש רשת שידור עצמאית משלו: "Voice of Chaliphate" (Wilkinson 2006: 148).

מחקר אשר בחן את התפתחותם של העקרונות המרכזיים בתעמולה של ארגון אל קעידה וארגונים נוספים הקשורים בתנועת הג'יהאד העולמית, מצא כי התקשורת מלאה תפקיד מרכזי בהשגת מטרות הארגון (Torres, Jordan & Horsburgh 2006: 341). בנוסף, נמצא קשר חיובי מובהק בין היקף הסיקור התקשורתי לבין הצלחת טרוריסטים לזכות בויתורים וכניעה לדרישות הטרוריסטים מצד ממשלת היעד בין השנים 1978-1981 (Schaffert 1992: 106). למשל, מחקר שבחן את היקף הסיקור התקשורתי של פרשת חטיפת מטוס TWA בטיסה 847 מקהיר לרומא, מצא כי רשת NBC הקדישה לסיקור החטיפה כשני שליש מסך הזמן של שידור החדשות ברשת וזאת במשך 17 הימים שהוחזקו השבויים האמריקאים בבירות. החדשות הקדישו פי עשרה יותר זמן לבני הערובה בהשוואה לטרוריסטים. ממצאי המחקר קבעו כי היקף הסיקור התקשורתי של בני הערובה האמריקאים גרם לבני הערובה להפוך לקלף מיקוח יקר בידי הטרוריסטים והגביר את הלחץ מצד אזרחי ארצות הברית על ממשלת ארצות הברית להגיע לעסקה לשחרור בני הערובה. ואכן בעסקת חילופי השבויים שוחררו 756 פעילים של ארגון הג'יהאד האסלאמי שהוחזקו בישראל, תמורת 39 בני הערובה האמריקאים (Schmid 2004: 197).

עם זאת, קבוצות טרור רבות כמו התנועות השמאלניות והימניות הקיצוניות במערב אירופה ובארה"ב בשנות השבעים והשמונים במאה העשרים, זכו לפרסום עצום ובכל זאת נכשלו בהשגת אהדה ותמיכה מהציבור וליצור התקוממות ציבורית רחבה לה ייחלו. המודעות הבינלאומית לעניינו של אותו ארגון טרור כשלעצמה, אינה מספיקה על מנת להביא לשינוי המיוחל לו מקווים הטרוריסטים ולעיתים אף גוררת השלכות שהן הרסניות למטרתם (Merari 1993: 238).

2.4.2 יחסי גומלין בין מרכיב הפעילות התקשורתית לבין הטלת אימה

הפרסום הנרחב לו זוכות מתקפות הטרור הראוותניות והאלימות מסייע לארגון בהפעלת מרכיב נוסף באסטרטגיה שלו: מרכיב הטלת האימה. מחקר שנערך לאחר מתקפת הטרור של 11 בספטמבר בארצות הברית מצא כי אמריקאים שדיווחו כי צפו בחדשות בטלוויזיה בתכיפות רבה יותר דיווחו בהתאמה על דרגות גבוהות יותר של פחד וחרדה (Huddy et al 2003: 273).

הארגונים ETA, PIRA פיתחו מדיניות תקשורתית של התרעה לפני התקפת טרור כדי לאפשר לאזרחים לפנות את המקום וכך להפחית פגיעות בנפש. עם זאת, ההתרעה לכוחות הביטחון לוותה גם בדיווח לכתבים מקומיים על מנת לוודא כי יהיו נוכחים במקום לצלם את התקפת הטרור. לעומתם, טרוריסטים אסלאמיים קיצוניים פתחו אסטרטגיה של התקפות טרור המכוונות למספר רב של אבידות בנפש תוך כדי חשיפה תקשורתית מקסימאלית. אסטרטגיה זו כוללת בחירת מטרות מכוונת, מספר התקפות ותזמון לשעות צפיית השיא. לדוגמא, למרות העובדה כי שני המטוסים שפגעו במגדלי התאומים המריאו בערך באותו זמן מבוסטון, המטוס השני שפגע במגדל הצפוני השתהה בכוונה מראש, כך יכלו הטרוריסטים להעצים את ההשפעה התקשורתית של התקפת הטרור, בידיעה שכל מצלמות הטלוויזיה בניו יורק כבר יהיו מכוונות למרכז הסחר העולמי (Shapiro 2002: 80). מרכיב הטלת האימה ידון בהרחבה בהמשך הפרק.

2.4.3 השפעה על דעת הקהל

עוד לפני הופעת הרדיו והטלוויזיה, מחקר בתחום התקשורת משנת 1922 הסיק כי המידע שאנשים יודעים על העולם הסובב אותם, הוא לרוב תוצאה של מקורות משניים של ידע הנרכש באמצעות קריאת עיתונים (Lippman 1922: 3-20). בעשורים שחלפו מאז, הטלוויזיה והאינטרנט הפכו למקורות מידע מרכזיים נוספים עבור הציבור. גם כאשר אנשים עדים למאורעות כגון מתקפת טרור קטלנית, או מושפעים מהתפתחויות חברתיות-כלכליות סביר להניח כי אותם אנשים יהיו תלויים בתקשורת שזו תספק עבורם את ההסברים באשר לסיבות, התוצאות והמשמעות הפוליטית של המאורעות שהם חוו באופן אישי. על כן, לאור התלות של הציבור בתקשורת לשם קבלת מידע, מחקרים בתחום התקשורת מצאו כי נמצא קשר חזק בין סדר היום של התקשורת לבין סדר היום הציבורי. בהקשר לטרור, מחקרים מצאו כי גם היקף הסיקור התקשורתי של טרור וגם אופן שילובם של סיפורים הקשורים לטרור בשידור, נמצאו משפיעים על סדר היום הציבורי. כאשר עלה מספר הסיפורים הקשורים בטרור בשידורי החדשות, עלתה בהתאמה תפיסת הטרור כבעיה לאומית מרכזית בקרב הציבור האמריקאי (Nacos, Bloch-Elkon & Shapiro 2008: 3; Iyengar & Kinder 1987: 62). כפי שצוטט טום הארטלי, פעיל בארגון IRA:

*"...Some days you win, some days you lose, but all the time you're in there shaping the agenda"*¹⁵

השימוש במושג "מסגור" להסבר תקשורת ההמונים בתחומי המחקר של הפסיכולוגיה החברתית, דעת קהל ותקשורת הוא נפוץ מאוד. החוקר ארווינג גופמן הגדיר את המושג *Frames* כ"מסגרות המציעות פרספקטיבה ומשמעות" (Goffman 1974: 23). מסגור היא הדרך שבאמצעותה אמצעי התקשורת מעצבים בעיות ציבוריות בעבור הקהל. על פי החוקר רוברט אנטמן (Entman 1993: 51-58) האופן שבו הבעיה ממוסגרת יכול לקבוע כיצד הסוגיה תובן ותוערך, כלומר, מסגרות הן מעין סכמות המציעות לאדם כלי ארגוני המאפשר לו לפרש, לעבד ולשמור את המידע. טכניקת המסגור כוללת: סטריאוטיפים, דפוסים מוכרים, סיפור שמזהה מי אחראי, הדגשת טרגדיות, הדגשת סטיגמות, התעלמות מסתירות פנימיות ועוד. כך התקשורת יוצרת תבנית וממסגרת את הסיפור מנקודת מבט מכוונת. הבחירה לתת עדיפות לעובדות, דימויים והתפתחויות מסוימים על חשבון אחרים, מקדם כתוצאה מכך פרשנות אחת מסוימת של האירועים (Norris, Kern & Just 2003: 11).

על פי החוקר טוד גיטלין, המסגור מאפשר לעיתונאים להתמודד עם כמויות מידע באופן מהיר ושגרתי. כדי שהקהל יוכל לפרש את האירועים, עוטפים לו אותם בסכמות, באבות-טיפוס ובקטגוריות, שהם כלי המסגור. כלים אלה מבהירים את הנושא לקהל ומנחים אותו כיצד להגיב על התכנים התקשורתיים. על כן, המידע המועבר לציבור הוא לעולם אינו ניטרלי. מסגרות חדשותיות מייצגות דפוסים עקביים של בחירה, הדגשה ואי הכללה המספקים פרשנות והערכה ברורים של המאורעות (Gitlin 1994: 53-74).

¹⁵ PIRA member Tom Hartly, interviewed on 24 October, 2001. In: English 2003: 350

עיתונאים משתמשים בתבניות של פרשנות על מנת לשבץ אירועים מסוימים בתוך ההקשר הרחב שלהם. באמצעותן ניתן להבין מאורעות, שעל פניו נראים שונים ובלתי קשורים, בתוך דפוסים רגילים. גם הבנת מאורעות טרור היא לרוב באמצעות מסגרות חדשותיות אשר מפשטות, מתעדפות ומבנות את רצף האירועים המתואר. לדוגמא, ניתן להשתמש ב"מסגרת הטרור" על מנת להסביר את המתקפה במועדון בבאלי, את המתקפה כנגד תיירים ישראלים במלון במומבאסה, את המחבל המתאבד בתל אביב. מבלי לדעת כמעט מאומה על האנשים, הקבוצות, הנושאים ואף המקומות המעורבים, השימוש במסגרת הטרור מאפשר לנו למיין, לפרש, לסווג ולהעריך במהירות את הקונפליקטים הללו (Norris et al 2003: 13).

התרבות החברתית פועלת ברמה הרחבה ביותר של המסגור והיא כוללת נורמות, ערכים ואמונות של כל קהילה. בתוך ההקשר הרחב של התרבות החברתית, המסגרות חדשותיות בכל חברה יעוצבו על ידי שלושה גורמים מרכזיים: העובדות הבסיסיות סביב כל מתקפת טרור לכשעצמה; האופן בו המאורע מפורש על ידי מקורות רשמיים בממשלה (מנהיגים פוליטיים ודוברי משרדי ממשלה שונים, נציגי כוחות הביטחון, מומחי ביטחון); ומסרים, הודעות לתקשורת וראיונות עם גורמים המייצגים את טענותיהם ודרישותיהם של הקבוצות המתנגדות.

מטרת הסיקור התקשורתי היא לתאר תיאור מדויק של עובדות ולמרות זאת, עיתונאים מעורבים בהכרח בתהליכים של בחירה והדגשה בעת בניית החדשות. בעיות של הכללה ואי הכללה בדיווח מעוררות מחלוקת, בעיקר בהיעדר קונצנזוס על המסגרות או כאשר קבוצות/קהילות שונות באותה מדינה מאמצות מסגרות סותרות של האירועים (למשל במדינת ישראל בין ערבים ליהודים, באירלנד בין הקהילה הקתולית לפרוטסטנטית). מסגרות חדשותיות סותרות של טרור מציבות קושי בפני עיתונאים בניסיונם לתאר את המציאות. שימוש במסגרות במצבים של משבר כמתקפת טרור, עשוי לשמש כאסטרטגיה לזיהוי סיבות ואחראים מרכזיים, לבצע שיפוט מוסרי ולבסוף להציג מדיניות תגובה לאירוע. כתוצאה מכך, המסגרות אותן מאמצת התקשורת בסיקור טרור והמסגרות אותן מאמצת הממשלה בדיווח ובתגובה למתקפות כאלה, משפיעים על האופן בו החברה תופשת את הטרור (Papacharissi & Oliveira 2008: 54). מתקפות טרור ואיומים לנקוט בטרור אכן מאפשרים לטרוריסטים לזכות בגישה מיידית לאמצעי התקשורת. מצד שני, גם נציגי הממשל המגיבים למתקפות הללו נמצאים בעמדה מצוינת להפיק תועלת מן התקשורת לגיוס תמיכה ציבורית למדיניות הממשל (Nacos, Bloch-Elkon & Shapiro 2007: 106).

היות וישנה תחרות מתמדת על תשומת הלב של התקשורת, הצדדים הנלחמים על המסגור עשויים לתמרן את האירועים באופן שבו ימשכו תשומת לב מצד התקשורת או יגבילו אותה, במטרה להשיג ניצחון תדמיתי. עם זאת, לממשלות יש יתרון משמעותי בקרב על המסגור והן מממשות אותו. זאת היות ולממשלות יש בעלות על המידע וכן אפשרות לשלוט על המידע המועבר לציבור באמצעות הצנזורה, המעניקה להן כוח לגיטימי לפקח על הסיקור התקשורתי (Norris et al 2003: 13). בעיקר בענייני ביטחון לאומי, הממשל שולט בגישה למידע. גם כאשר עיתונאים מודעים למתרחש, הם לעיתים מוכנים לא לפרסם מידע בשם שמירה על הביטחון הלאומי (Page & Shapiro 1992: 367).

בחברות דמוקרטיות, הצורך לאזן בין צרכי הביטחון ובין חופש העיתונות הוא קריטי. לתקשורת במדינות דמוקרטיות יש תפקיד להעביר מידע לציבור, הנחשב לחלק מהותי מן התהליך הפוליטי התורם להיווצרות ציבור מודע (Informed Citizenry) מכאן נובעת הלגיטימיות של

מוסד התקשורת. עם זאת, התקשורת בעת מילוי תפקידה חשובה לרשת מורכבת של שחקנים וכוחות בעלי עניין, המציבים דרישות סותרות מול התקשורת בהקשר לסיקור טרור: התקשורת עצמה, הקהל (מאזינים, קוראים וצופים), ארגונים עסקיים ומסחריים המפרסמים בתקשורת ולעיתים אף הבעלים, שחקנים פוליטיים (מפלגת השלטון, האופוזיציה, קבוצות אינטרס) והטרוריסטים.

כאשר שידורי החדשות מעניקים תשומת לב לנושאים מסוימים בעוד מתעלמים מאחרים, הם משפיעים על הסטנדרטים לשיפוט של ממשלות, נשיאים, מועמדים למשרות ציבוריות ומדיניות (Iyengar & Kinder 1987: 63). מסגרות חדשותיות של טרור משפיעות על דעת הקהל באופן הכולל מה אנשים למדים על כל מתקפת טרור, האופן בו הם מעריכים את השחקנים והנושאים העיקריים שעל הפרק והאופן בו תופס הציבור את הסיכון והאיום של מתקפות טרור נוספות בעתיד (Norris et al 2003: 13).

לדוגמה, מספר מחקרים בחנו את השפעות המסגור של מתקפת הטרור של 11 בספטמבר בתקשורת האמריקאית על דעת הקהל האמריקאית, במטרה לגלות האם חיזקו את אמון הציבור ברמה הלאומית, החברתית והפוליטית או שמא ערערו אותו. ממצאי המחקרים מלמדים כי אמנם התקשורת סייעה להעלות את נושא הטרור על סדר היום הציבורי, אך מבחינת סיפוק קני המידה לשיפוט אירועים ותהליכים והאופן בו השפיע הסיקור התקשורתי הנרחב של הנושא על שיפוטו של הקהל (Priming), נמצא כי דעת הקהל לא הושפעה באופן אוחד כלפי הטרוריסטים, אלא להיפך (Traugott & Brader 2003: 194). כן נמצא כי הסיקור התקשורתי של מתקפת 11 בספטמבר לא הוביל לחוסר שביעות רצון חברתי ברמה הלאומית ואף הגביר את התמיכה בנשיא בוש ואת ההערכה החיובית של הציבור האמריקאי כלפי מוסדות הממשל הנבחרים. במובן זה, גם כאשר רעיון ה"תעמולה בידי המעש" מיושם על ידי ארגוני הטרור ומתקפות הטרור של זכו לסיקור תקשורתי נרחב, מרבית ארגוני הטרור שפעלו במחצית הראשונה של המאה העשרים נכשלו לזכות באהדת ותמיכת הציבור (Merari 1993: 238).

מחקר שנערך בארצות הברית מצא כי שידורי החדשות בטלוויזיה העצימו את אזהרות הטרור מצד הממשל, על ידי דיווח הודעות האזהרה בסיפור המרכזי והקדשת פרקי זמן ארוכים לדיווח. אך למרות זאת, כאשר חלה ירידה בדרגת הכוונות והאזהרות, שינויים אלו זכו לתשומת לב מזערית או שלא דווחו בכלל (Nacos, Bloch-Elkon & Shapiro 2007: 112). מחקר נוסף שבחן את הסיקור התקשורתי של מתקפת הטרור של 11 בספטמבר בארצות הברית מצא כי כמחצית הנבדקים קיבלו מידע על המתקפה מאמצעי התקשורת וכמחציתם קיבלו מידע ממקורות בינאישיים. אלו שדיווחו כי קיבלו מידע מאמצעי התקשורת נטו יותר להרגיש כעס בהשוואה לאלו שקיבלו מידע ממקורות בינאישיים (Hoffner et al 2002: 229).

מלבד המסגרות החדשותיות, דעת הקהל מושפעת גם מגורמים נוספים כחוויות אישיות ותקשורת בין אישית. עם זאת, מסגרות חדשותיות מעצבות את סדר היום של המדיניות הציבורית, בכללן את תגובת גורמי הממשל הרשמיים וכוחות הביטחון לאירועים, הן באופן ישיר והן באופן עקיף באמצעות דעת הקהל (Norris et al 2003: 12-13).

בניסיון לבחון את ההשפעה של טרור על עמדות הציבור חשוב ראשית לציין כי הציבור מורכב משכבות של סוגים שונים של קהלים. בראש הפירמידה עומדים מנהיגים מובילי דעות.

שלב אחד מתחתיו שכבת קבוצות האליטה והציבור הער, הקשוב. ציבור זה הוא זה שמעודכן בחדשות, קורא עיתונים ומשתתף בתהליך הפוליטי. בתחתית הפירמידה נמצא הציבור הרחב. דעת הקהל נוצרת מאינטראקציה בין שכבות אלו. מעצבי דעת קהל עשויים להיות פוליטיקאים, פקידי ממשל, אקדמאים, פרשנים, ראשי ארגונים אזרחיים, מנהלי חברות ומנהיגים דתיים. כל אלה בעלי נגישות לאמצעי תקשורת המונים, או שהם מופיעים בקביעות בפני ציבורים שונים. התקשורת משמשת כתחנת ממסר להעברת מסרים ממנהיגים לציבור ובחזרה. אנשי התקשורת מבטאים באופן שוטף את עמדותיהם על נושאים שונים ומשפיעים בכך הן על המנהיגים והן על דעת הקהל. ברנרד כהן מצא כי השפעתן של עמדות הציבור על קובעי מדיניות נעה מ"אילוצים יעילים" דרך "אילוצים נומינליים ולא יעילים" ועד "תמריצים חיוביים". הסוג הראשון כולל עמדות מוצקות ורחבות ממדים התובעות מאישי ממשל לאמץ מדיניות הנוגדת את העדפותיהם. בקצה השני, "תמריצים חיוביים", מצויות עמדות המניעות אישי ממשל להמשיך במדיניות שכבר אימצו או שנותנת להם יד חופשית לבחור את הכיוון שהם מעדיפים (Cohen 1963: 120).

מחקר שבחן את מידת השפעתה של דעת הקהל האמריקאית על המדיניות האמריקאית במזרח התיכון מצא כי לדעת הקהל האמריקאית אכן הייתה השפעה מסוימת על מדיניות ארצות הברית במזרח התיכון וכן על כמה עמדות גורליות של הממשל כלפי ישראל (גלבוץ 1993: 281-285).

2.5 מרכיב חיסול אויבים

חיסול יריבים פוליטיים היא דרך פעולה אופיינית של ארגוני טרור. מאז ומעולם חזרו ונשנו בהיסטוריה האנושית פעולות טרור, שכוונו לפגוע באנשים ולחסלם, או להטיל בהם מום, על מנת לסלקם מזירת הפעולה. פעולות טרור כמו התנקשות בחיים כוונו נגד שליטים ועוזריהם. היתר מוסרי ניתן לכך בעיקרון של 'הרג עריצים' (Tyrannicide) (הרכבי 1990: 204). ניתן ללמוד על כך מן הציטוט להלן, של דברי מוחמד מליק, פעיל ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים, שנעצר בחשד למעורבות ברצח ראש הממשלה אל-נוקראשי:

*"...There was no doubt that out of this oppression would be spawned an explosion and that its first victim be the man who was its perpetrator... Nuqrashi was killed, and he was killed because it was he who planted in the soul of his killer the thought of his killing...because it was he who threw himself at this end. For his killing was not the result of prior planning or earlier preparation but was the child of a psychological condition created by his terroristic rule, his reckless truckling to imperialism and the king and the political egocentricity which reigned over him and the other leaders of the parties."*¹⁶

יוזמי הרצח הפוליטי מעוניינים להשיג מטרה פוליטית, לרוב ערעור השלטון שקורבן הרצח מייצג. לשם השגת מטרה זו, נתפס השימוש ברצח כמעשה לגיטימי ולרוב הוא מוצדק בטיעונים אידיאולוגיים וערכיים. הקורבנות הנבחרים הם הנציגים הבולטים של המשטר, אנשים שלרצחתם יהיה הד פוליטי וחברתי עז ובדרך כלל הרצח הוא פרי תכנון ושיקול דעת ולא מעשה אימפולסיבי. השימוש ברצח פוליטי לא מאפיין תנועות פוליטיות או אידיאולוגיות מסוימות ואף

¹⁶ מצוטט בתוך: Mitchell, R. (1969). *The society of the Muslim Brothers*. Page 318

אין משטר רודני או דמוקרטי שהיה חסין מפני השימוש באמצעי אלים וקיצוני זה (פזרשטין 1986: 7).

המאה התשע עשרה הייתה עשירה במיוחד במקרי רצח פוליטי ששינו את פני ההיסטוריה: נרצחו שני צארים רוסיים, שני נשיאי ארה"ב, סולטאן תורכי, נשיא יווני, נסיך סרבי, שר בולגרי, נשיא צרפתי וקיסרית אוסטרית. ביולי 1881, במהלך קונגרס בינלאומי של התנועה האנרכיסטית שהתקיים בלונדון, אומצה מדיניות ה"תעמולה בידי המעש". בסוף המאה התשע עשרה הופעל טרור מהפכני כנגד אישי השלטון, שלרוב היה מזוהה עם התנועה האנרכיסטית. במרץ 1881 נרצח הצאר אלכסנדר השני בידי תנועת "רצון העם". בין השנים 1901-1892 נרצחו יותר מלכים, נשיאים וראשי ממשלה של המעצמות הגדולות בעולם מאשר בכל תקופה קודמת לה בהיסטוריה: בשנת 1894 נרצח נשיא צרפת מארי פרנסואה סדי קארנו על ידי אנרכיסט איטלקי, שהיה הרצח הראשון של ראש מדינה צרפתי מאז שנת 1610. בשנת 1897 נרצח ראש ממשלת ספרד אנטוניו קאנובס, בספטמבר 1898 נרצחה הקיסרית האוסטרית אליזבת מבואריה בידי אנרכיסט איטלקי. בשנת 1900 נרצח המלך האמברט באיטליה, שהיה הרצח הראשון של צאצא לבית סאבוי מזה 700 שנים. בשנת 1901 נרצח נשיא ארצות הברית ויליאם מקינלי בידי אנרכיסט (Jensen 2004: 121-136).

המאה העשרים היא העשירה ביותר במקרי רצח פוליטי. ביניהם מקרים ידועים של התנקשויות בשליטים באמצעות פיגוע טרור: רצח ראש הממשלה אלדו מורו באיטליה, במרץ 1978 בידי חברי ארגון ה"ברידגות האדומות"; רצח המדינאי ההודי וראש הממשלה לשעבר רגייב גנדי במאי 1991 בעת מסע בחירות בידי מחבלת מתאבדת פעילת ארגון LTTE; רצח כריסטופר יוארט-ביגס, השגריר הבריטי באירלנד בזמנו; בדצמבר 1948 חבר ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים התנקש בחיי ראש הממשלה המצרי דאז מחמוד פהמי נוקרשי; בדצמבר 1973, בעת צאתו מתפילה בכנסייה במדריד, נרצח ראש ממשלת ספרד לואיס קאררו בלאנקו על ידי ארגון ETA באמצעות פצצה שהוטמנה במנהרה מתחת לכביש בו נסעה שיירתו; באוקטובר 1981, בעת שצפה במצעד צבאי, נרצח נשיא מצרים אנואר סאדאת על ידי אנשי הג'יהאד המצרי, שהשתתפו במצעד כשהם לובשים מדי צבא.

כן ידועים מקרים רבים של ניסיונות התנקשות בשליטים, נשיאים, ראשי ממשלות ובכירים בממשל: בתאריך 22 באוגוסט 1962 ניצלו נשיא צרפת שארל דה גול ואשתו מניסיון התנקשות כאשר נורתה אש אוטומטית לעבר מכוניתם; ראש ממשלת בריטניה לשעבר מרגרט תאצ'ר ניצלה באוקטובר 1984 בעת כהונתה מניסיון התנקשות מצד המחותרת האירית בעת פיצוץ במהלך כנס של המפלגה במלון "ברייטון"; ראש ממשלת מצרים גמאל עבד אל נאצר ניצל מניסיון התנקשות באוקטובר 1954 ומאוחר יותר ניצל ממספר ניסיונות התנקשות נוספים מצד ארגון ה"אחים המוסלמים".

מרכיב חיסול האויבים לעיתים מביא לתוצאה ההפוכה מן הצפוי ומחבל בסיכויי הארגון להשיג הן את יעדיו הטקטיים והן את יעדיו האסטרטגיים בטווח הרחוק. במקום לזכות בתמיכת הציבור ואהדתו לפעילות הארגון, הציבור עשוי להזדעזע מרצח מנהיגי האהודים, להביע חוסר סלחנות ואף לדרוש נקמה ונקיטת יד קשה כנגד הארגון. כך לדוגמא, במקרה של רצח ראש ממשלת איטליה לשעבר, אלדו מורו. ארגון ה"ברידגות האדומות" באיטליה חטף את אלדו מורו במרץ 1977 בתגובה למעצרו של אחד ממנהיגי הארגון, רנטו קורסי. הארגון ראה במורו אויב

הציבור ולאחר חמישים וחמישה ימים בשבי, הוצא להורג וגופתו נזרקה ברחוב צדדי ברומא, סמוך למטה המפלגה הנוצרית הדמוקרטית. הציבור האיטלקי התייחס לרצח כאל מעשה פראי של פחדנות. הרצח גרם לניכור בקרב חברים רבים בתנועה המהפכנית הרחבה יותר ואף לחוסר שיתוף פעולה עם המאבק המזוין של הארגון מצד ארגונים אחרים (למשל ארגון "autonomi" שסירב לקריאת הארגון להפגין תמיכה באמצעות הגברת המתקפות). יתרה מכך, הרצח יצר חילוקי דעות פנימיים קשים, שהובילו לפיצולים בארגון ה"ברידות האדומות" עצמו, למספר פלגים עוינים. כך החלה השתלשלות העניינים מביצוע הרצח של אלדו מורו, שהובילה בסופו של דבר, לכישלון הארגון (Whittaker 2003: 225).

דוגמא נוספת היא חטיפת פוליטיקאי מן המפלגה השמרנית בספרד, מיגל אנחל בלנקו, ביולי 1997 בידי ארגון ETA. חטיפתו של מיגל הובילה להפגנות המוניות הן בחבל הבאסקים והן בשאר חלקי ספרד, בהן השתתפו כשישה מיליון איש בדרישה לשחרורו. כעבור יומיים רצחו פעילי ETA את החטוף והדבר גרם לזעזוע עמוק בחברה הספרדית, שהוביל לגל הפגנות המוניות כנגד ארגון ETA.

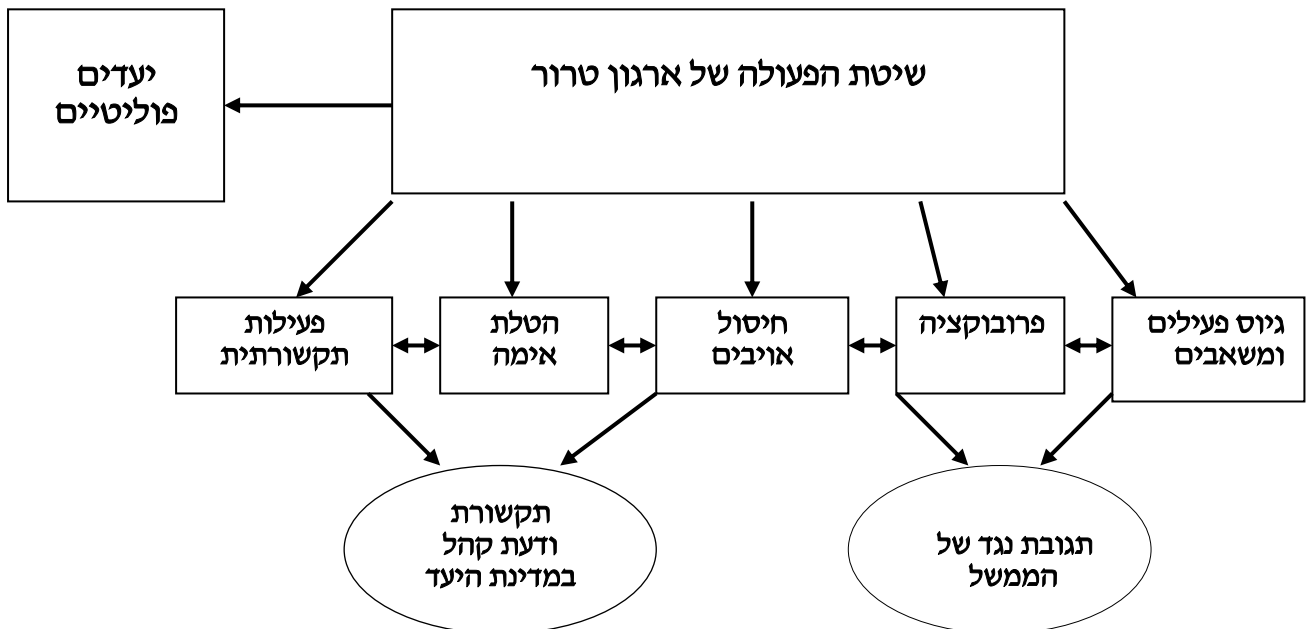
יריבים פוליטיים של ארגוני טרור נחלקים לשתי קטגוריות. הקטגוריה הראשונה כוללת אויבים חיצוניים, שהנם מנהיגים פוליטיים, בכירי ממשל ואישי ציבור המשתייכים לקבוצת היעד אליה מכוון הטרור. הקטגוריה השנייה כוללת אויבים פנימיים. אויבים אלה הם יריבים פוליטיים המשתייכים לקבוצות פוליטיות וארגונים מקרב האוכלוסייה אותה שואף ארגון הטרור לייצג. אויבים פנימיים נחשבים לבעלי קרבה לאומית, אתנית או אידיאולוגית לארגון הטרור עצמו. מחקר זה מתמקד בחיסול אויבים חיצוניים.

פרק 3 : מתודולוגיה

3.1 מודל המחקר

מודל המחקר בוחן את השפעתם של דפוסי הפעולה של ארגון טרור על מידת ההצלחה של הארגון בהשגת יעדים פוליטיים. המודל כולל חמישה דפוסי פעולה שנועדו לבחון את הטענה המרכזית של מחקר זה, על פיה חמשת דפוסי הפעולה של ארגון הטרור יהיו אפקטיביים יותר ככל שיתרמו יותר להשגת היעדים הפוליטיים האסטרטגיים של הארגון. בנוסף, תבחן השפעתם של שני משתנים חיצוניים בתגובה לפעילות של ארגון הטרור במדינת היעד: ראשית, תגובת הנגד של הממשל בתגובה לפעילות הארגון ושנית, תגובות התקשורת ודעת הקהל במדינת היעד לפעילות הארגון. כמו כן, במקרים רבים משפיע כל אחד מדפוסי הפעולה על דפוסי הפעולה האחרים ולכן ייבחנו גם יחסי הגומלין ביניהם.

תרשים 1: מודל המחקר

3.2 טענות המחקר

1. הטענה המרכזית של המחקר היא כי שיטת הפעולה של ארגון טרור תהיה אפקטיבית יותר ככל שחמשת דפוסי הפעולה המרכזיים של ארגון טרור: גיוס פעילים ומשאבים, יצירת פרובוקציה הגוררת תגובת נגד, חיסול אויבים חיצוניים, הטלת אימה על מנת לגרום לכאוס ופעילות תקשורתית יתרמו יותר לארגון הטרור להשגת יעדיו הפוליטיים האסטרטגיים.
2. ארגון טרור בעל סיכוי גדול יותר להשיג יעדיו האסטרטגיים ככל שיצליח יותר בהשגת יעדים טקטיים קודם לכן.

3.3 שיטת המחקר

המחקר מתבסס על חקר מקרי בוחן (Case Studies). נבחר מדגם של שמונה מקרי בוחן של ארגוני טרור בעלי מגוון יעדים אסטרטגיים. נעשה מאמץ לבחור מגוון ארגונים בעלי יעדים אסטרטגיים שונים וכן באופן שיכסה אזורים גיאוגרפיים שונים. נדיר למצוא ארגונים שהצהירו באופן רשמי על הפסקת פעילותם. על כן, נבחרו שלושה ארגונים שאינם פעילים וחמשת הארגונים הנוספים פעילים תקופות זמן ממושכות, כאשר ארגון אחד מהם במהלך תקופת המחקר אף הודיע על התפרקותו (LTTE בסרילנקה). מקרי הבוחן שנבדקו הם:

1. **PIRA** (Provisional Irish Republican Army) המחתרת האירית באירלנד. ארגון זה נבחר בשל היותו מקרה של ארגון טרור הנוטש את דרך הטרור ופונה להשיג יעדי בדרכי משא ומתן פוליטי. הארגון PIRA התפצל בשנת 1969 מן הארגון המקורי IRA ואינו פעיל בימינו. המחקר יתמקד בשנים 1969-1998. הארגון שמר נאמנות למטרתו המקורית עם הקמתו בשנת 1922, והיא לשחרר את צפון אירלנד משליטה בריטית ולהגן על האוכלוסייה הקתולית. בשנת 1998 נחתם הסכם הפסקת אש בו התחייב הארגון לפעול לאיחוד אירלנד בדרכי שלום.
2. **RAF** (Red Army Faction). הארגון ידוע גם בכינוי "קבוצת באדר-מיינהוף" ופעל בגרמניה משנות השבעים ועד שנת 1998. הארגון נבחר כמקרה מיוחד נוסף של ארגון שאינו פעיל כיום לאחר שהצהיר בפומבי על התפרקותו בשנת 1998. הארגון נודע כבעל אידאולוגיה שמאלנית מרקסיסטית.
3. **Al-Fatah** ארגון לאומני פלסטיני חילוני שהוקם בסוף שנות החמישים. שאיפתו הייתה לקדם את זכות ההגדרה העצמית הפלסטינית ולהקים מדינה פלסטינית, תוך שלילת קיומה של מדינת ישראל. הארגון נבחר בשל תפקידו המרכזי בפוליטיקה הפלסטינית ועיצוב הפוליטיקה במזרח התיכון. המחקר יתמקד בפעילות ארגון פת"ח לאחר האיחוד עם אש"ף (PLO) בשנת 1967 ועד שנת 1994 לאחר חתימת הסכמי אוסלו, הקמת הרשות הפלסטינית והסכמת אש"ף להכיר במדינת ישראל ולהפסיק את הטרור.
4. **ETA** (Euskadi ta Askatasuna/ Basque Fatherland and Freedom) המחתרת הבסקית בספרד. ארגון זה נבחר היות וארגון זה נחשב לאחד הוותיקים והפעילים באירופה שנוסד בשנת 1959 ועדיין פעיל. ארגון ETA הנו ארגון אתנו-לאומני שמטרתו להקים מדינה נפרדת עבור הקבוצה האתנית הבסקית השוכנת בצפון ספרד ודרום-מערב צרפת.
5. **LTTE** (Liberation Tigers of Tamil Eelam/ Tamil Tigers) המחתרת הטמילית בסרי לנקה. ארגון זה נבחר בכדי להבטיח פיזור גיאוגרפי רחב של מקרי הבוחן, כארגון הטרור הבולט ביותר בדרום מזרח אסיה, שנוסד בשנת 1976 ועדיין פעיל. מטרתו להקים מדינה עצמאית עבור העם הטמילי בסרי לנקה.
6. **FARC** (Revolutionary Armed Forces of Colombia) בקולומביה. הארגון נוסד בשנת 1964 ועדיין פעיל. ארגון זה נבחר כמייצג ארגון טרור בעל אידאולוגיה קיצונית שמאלנית קומוניסטית-סוציאליסטית והוא ארגון הטרור הקומוניסטי הבולט והוותיק

ביותר באמריקה הלטינית. במקור השתייך למפלגה הקומוניסטית של קולומביה. מטרתו המקורית המוצהרת היא להחליף את השלטון הדמוקרטי בממשל קומוניסטי. בשנים האחרונות ספג הארגון מהלומות קשות מצבא קולומביה.

7. *Al Ikhwan Al Muslimeen* (The Muslim Brotherhood) "האחים המוסלמים"

במצרים. הארגון נוסד במצרים בשנת 1928 ומטרתו לשנות את המשטר, לבנות חברה ומדינה אסלאמית במצרים ולהפיץ את בשורת האסלאם בעולם על מנת לכוון אומה מוסלמית עולמית. ארגון זה הוא מקרה שונה וייחודי בהשוואה לשאר מקרי הבוחן שנבחרו וזאת בשל העובדה שאינו מוגדר כארגון טרור בימינו ואינו מהווה מסגרת טרוריסטית החל משנות החמישים של המאה העשרים, אלא פועל מחוץ לחוק כתנועה פוליטית וחברתית. האחים המוסלמים הפעילו ארגון צבאי סודי שעסק בפעילות טרור במצרים עד שנות החמישים ולפיכך, במרבית תקופת קיומו משנת 1928 ועד היום לא היה מעורב בטרור. בשל כך גם פרשו ממנו קבוצות רדיקליות שפנו לדרך הטרור ואף התנקשו בחיי הנשיא סאדאת בשנת 1981. ארגון זה נבחר מכיוון שמדובר בארגון הראשון מסוגו במובן של הפוליטיזציה של האסלאם והוא מהווה מקור השראה לארגוני טרור אסלאמיים רבים כשהבולט שבהם הוא אל-קאעדה (זוביידה 1993). על כן, אף על פי שבעשורים האחרונים האחים המוסלמים לא עסקו פיזית בטרור, חשיבותו של הארגון נובעת למעשה מכך שהוא סיפק את הבסיס האידיאולוגי לארגוני טרור בכל רחבי העולם ומתוך האחים המוסלמים צמחו ארגוני טרור שפעלו במצרים ומחוצה לה. הארגון נבחר הן בשל מיעוט המחקרים בעניינו בהקשר זה והן מכיוון שהוא מתאים למטרות המחקר אשר בוחן אסטרטגיה של ארגוני טרור למשך תקופות בדיקה ארוכות, במהלכן נבחנו גם השינויים בדפוסי הפעולה של הארגונים ובמקרים מסוימים אף התפרקות הארגון או נטישת הטרור וטרנספורמציה לישות פוליטית אחרת. לפיכך, ניתוח המקרה של האחים המוסלמים במצרים וההתפתחויות והשינויים שעבר במשך השנים תורם לתיקוף מסקנות המחקר בכך שמאפשר לבחון את מידת השגת היעדים הפוליטיים של האחים המוסלמים דווקא לאור התמורות המהותיות שחלו באסטרטגיה של הארגון עם השנים.

8. *Hezbollah* ("מפלגת האלי") בלבנון. הארגון נבחר בשל מרכזיותו כיום בטרור במזרח

התיכון וכמייצג "הטרור החדש" על סמך יעדיו האסטרטגיים המגוונים. חיזבאללה הנו ארגון טרור מוסלמי-שיעי לבנוני, שהוקם בלבנון בשנת 1982 במהלך מלחמת לבנון הראשונה ופעיל בימינו. חיזבאללה בעל אידיאולוגיה אסלאמית-שיעית רדיקלית ומטרותיו המוצהרות הן כינון רפובליקה אסלאמית המבוססת על ההלכה השיעית בלבנון, השמדת מדינת ישראל והפסקת ההשפעה המערבית על המזרח התיכון. דפוסי הפעולה של חיזבאללה כוללים לוחמת גרילה לצד פעולות טרור. לוחמת הגרילה מתבטאת במאבקו של הארגון מול כוחות צה"ל (בעבר גם נגד צבא דרום לבנון) באזור דרום לבנון וחוות שבעא. כפי שהוזכר, ארגון חיזבאללה נכלל ברשימת ארגוני הטרור של מחלקת המדינה האמריקאית לשנת 2010 (ראה עמוד 10). פעילות הטרור של חיזבאללה באה לידי ביטוי בירי רקטות ופצצות מרגמה לעבר ריכוזי אוכלוסייה אזרחית בצפון מדינת ישראל ובסיוע לגורמי טרור פלסטיניים, בעיקר ברצועת עזה (Berkowitz, 2007: 26-27). בהקשר זה, חשוב לציין כי לכל אורך תקופת פעילותו נוקט חיזבאללה גם בלוחמה

פסיכולוגית בדמות מסרים מאיימים לעבר משפחות חיילים וקצינים ולעבר כלל האוכלוסייה הישראלית. איום השימוש בטרור נכלל בהגדרות אקדמיות וממסדיות רבות לטרור (¹⁷ US Department of Defense 1989; Wardlaw 1989: 16; Laqueur 1987).

מתודולוגיה

מתודולוגית המחקר כוללת שילוב שיטות כמותניות ואיכותניות. קיימות שתי סיבות עיקריות לשילוב שיטות המחקר. ראשית, ייתכן ששימוש בשיטה אחת אינו מאפשר לחוקר לעסוק בכל ההיבטים של שאלת המחקר. שנית, חוקרים רבים טוענים ששילוב שיטות מגביר את תוקף המחקר, שכן השימוש במגוון שיטות פירושו ששיטה אחת משמשת כבוחן לשיטה אחרת (מארש וסטוקר 2005: 121). שילוב שיטות יכול להתבצע במספר דרכים. במסגרת ה"תכנון הדומיננטי/פחות דומיננטי" מאמץ החוקר גישה המעוגנת במסגרת פרדיגמה דומיננטית אחת, כשמרכיב קטן מתוך המחקר הכולל שאוב מתוך פרדיגמה מתחרה. היתרון בשיטה זו הוא השמירה על פרדיגמה עקיבה אחת ובמקביל יצירת אפשרות לאיסוף נתונים נוספים מתוך אוכלוסייה קטנה או גדולה יותר, בהתאם לשאלה איזו מתודולוגיה היא הדומיננטית (Creswell 1994: 41).

היות ומחקר זה עוסק במגוון משתנים, הן איכותיים והן כמותיים, שילוב שיטות המחקר יהיה הדרך המתאימה ביותר שתתרום לתקפות המחקר ולהרחבת הידע בסוגיה הנחקרת. בהתאם למודל "התכנון הדומיננטי/פחות דומיננטי" מחקר זה מתבסס על מתודולוגיה דומיננטית איכותנית של חקר מקרי בוחן ומשלב גם שיטות כמותיות לאיסוף וניתוח נתונים כמרכיב קטן ממהלך המחקר.

פירוט אופן איסוף וניתוח הנתונים על פי מרכיבי המודל:

יעדים פוליטיים טקטיים: נתונים באשר למקרים של ויתורים פוליטיים חלקיים לטובת ארגון טרור, קבלת תשומת לב או לגיטימיות בינלאומית (לדוגמא: הזמנת יאסר ערפאת לשמש כמשקיף באו"ם), פרסום מניעי הארגון ויעדיו, שחרור אסירים וקבלת תשלומי כופר.

יעדים פוליטיים אסטרטגיים: המטרה או המטרות המוצהרים של ארגון הטרור. נתונים בנוגע למטרות הארגון נאספו מתוך פרסומים ואתרי אינטרנט של ארגוני הטרור, ניתוח ראיונות תקשורתיים בטלוויזיה ועיתונות עם מנהיגי הארגון ואישים בכירים בו.

סיקור תקשורתי: בדיקת מרכיב הפעילות התקשורתית של ארגוני הטרור בוצעה באמצעות בחינת האסטרטגיה התקשורתית של הארגון (התראה מראש, נטילת אחריות, תזמון ההתקפה, בחירת יעד ההתקפה) וכן באמצעות ניתוח של כתבות שפורסמו בעיתונות הכתובה והאלקטרונית בשפה האנגלית, של בין 15-20 מתקפות טרור שביצע כל ארגון בטווח השנים הנחקר של פעילותו. הכתבות נבחרו על פי תאריכי המתקפות, כאשר בעיתונות הכתובה בוצע חיפוש ונבחרו כתבות שפורסמו יום לאחר המתקפה (לעיתים יומיים לאחר המתקפה בעיתון NYT עקב הפרשי שעות) וכן בעיתונות האלקטרונית נבחרו כתבות יום לאחר המתקפה, אלא אם כן היו זמינות כתבות ביום המתקפה עצמו. העיתונים האלקטרוניים במדינות היעד נבחרו באמצעות האתרים:

<http://www.world-newspapers.com> ; <http://www.onlinenewspapers.com>

¹⁷ GAO-03-165: http://www.acq.osd.mil/cp/gao/gao_03-165.pdf

בהתאם להגדרת הטרור למטרת מחקר זה, נבחרו מתקפות שביצעו הארגונים כלפי אזרחים, נבחרו ציבור ו/או כלפי רכוש ציבורי (מרכזים מסחריים ותרבותיים) ומתקנים אסטרטגיים (תחבורה, תשתיות וכדומה), אך לא כלפי כוחות צבא וביטחון. עבור כל ארגון, נבחרו כשני שליש מן הכתבות מתוך עיתונות כתובה ואלקטרונית במדינת היעד (או במדינות היעד במידת הצורך, כמו למשל במקרה של ארגון PIRA שפעל גם בצפון אירלנד וגם בבריטניה) וכשליש מן הכתבות מתוך העיתון The New York Times (NYT).

שילוב כתבות מתוך העיתון NYT עבור כל ארגון נעשה מתוך מספר שיקולים. ראשית, ארגוני הטרור מעוניינים גם בפרסום בינלאומי והשגת לגיטימיות בינלאומית למאבקם ואכן מרבית מתקפות הטרור של כלל מקרי הבוחן במחקר זה סוקרו בהרחבה בעיתונות הבינלאומית. שנית, מרבית הארגונים במחקר זה ביצעו מתקפות כנגד יעדים אמריקאיים במדינות בהן פעלו (חטיפות אזרחים אמריקאים בקולומביה ובלבנון, מתקפות כנגד דיפלומטים אמריקאים בסרילנקה, מתקפות כנגד אזרחים אמריקאים בגרמניה). שלישית, ארצות הברית היא מעצמה אשר מעורבת, הן צבאית והן דיפלומטית, בפתרון משברים וסכסוכים בינלאומיים ומקומיים ולאחר מתקפת הטרור של 11.9 ארצות הברית הכריזה על מלחמה בטרור.

בנוסף לעיתון NYT להלן פירוט העיתונים שנבחרו לבחינת הסיקור התקשורתי עבור כל

ארגון:

חיבאללה: The Jerusalem Post, Beirut Times (Online)

LTTE: Asian Tribune (Online), Colombo Times (Online)

האחים המוסלמים במצרים: Al-Ahram Weekly (Online)

פת"ח: The Jerusalem Post

ETA: Barcelona Reporter (Online)

PIRA: The Guardian (Printed and Online), An Phoblacht (Online)

FARC: Colombia Reports (Online)

RAF: NYT

הסיקור התקשורתי בחן משתנים כמותיים ואיכותיים.

ניתוח תוכן איכותני כלל:

א. האם קיים בכתבה אזכור ליעדי הארגון ומניעיו

ב. תוכן הכתבה: מבקר/אוהד/נייטרלי

1. תוכן הכתבה הוגדר כמבקר במקרים הבאים: כאשר הכתב מבטא עמדה מבקרת

כלפי הארגון; כאשר שולבו בטקסט ציטוטים המבטאים עמדות מבקרות מצד

מקורות ממשלתיים/ביטחוניים/אזרחים המביעים עמדות מבקרות כלפי הארגון

(ללא ציטוט מקורות המביעים את עמדת הצד השני).

2. תוכן הכתבה הוגדר כנייטרלי במקרים הבאים: כאשר הכתבה לא מבטאת עמדות

מבקרות או אוהדות כלל; כאשר שולבו בטקסט ציטוטים המבטאים ביקורת כלפי

הארגון וגם כלפי הממשל.

3. תוכן הכתבה הוגדר כאוהד במקרים הבאים: כאשר שולבו בטקסט עמדות מבקרות כלפי הממשל וכוחות הביטחון בלבד; כאשר הכתב מבטא עמדה אוהדת כלפי ארגון הטרור.

ג. שילוב תמונות מטילות אימה: תמונות מטילות אימה כללו תמונות של זירת הפיגוע לאחריו, תמונות פצועים מדממים, תמונות גופות בזירת הפיגוע, תמונות בני ערובה חטופים בשבי ששוחררו לפרסום על ידי הארגון.
ניתוח כמותי כלל:

א. היקף הסיקור (מספר מילים בכתבה)

ב. בולטות הכתבה ומיקום הכתבה (עמוד ראשון, אמצע, אחורי).

הטלת אימה: קיים קושי מתודולוגי מסוים בבדיקת משתנה הטלת האימה באופן מעמיק הנובע מהיותו משתנה פסיכולוגי, מהיעדר מידע מדויק ומחוסר היכולת לכמת הטלת אימה על אוכלוסיית מדינה שלמה. כמו כן, על פי שיטת הפעולה של ארגוני הטרור, הטלת אימה הוא משתנה מתווך, מכיוון שהטלת אימה נועדה להשפיע על דעת הקהל וליצור כאוס במדינה. סקרי דעת קהל בנושאי ביטחון וטרור הנם האמצעי המהימן ביותר לבדיקת משתנה זה, בעיקר כאשר נעשה שימוש במדגמים גדולים ומייצגים של האוכלוסייה. לכן נעשה שימוש בממצאי סקרי דעת קהל וכן בנתונים נוספים בנוגע להפגנות או התקוממות בציבור, חילופי שלטון, התפטרות בכירי ממשל וכדומה.

חיסול אויבים: ניתוח כמותי של תקריות בהן בוצע חיסול אויבים על ידי ארגוני הטרור על פי פרסומים בתקשורת ובמדיה האלקטרונית. חיסול אויבים הוא חיסול מכוון של דמויות ציבוריות ולא פגיעה בקורבנות אקראיים. יכללו בניתוח גם חיסול של בכירי כוחות הביטחון, במידה והחיסול בוצע בקרב האוכלוסייה האזרחית ולא במהלך מתקפות גרילה על כוחות צבא או מתקנים צבאיים.

גיוס פעילים: נתונים כמותיים של היקף פעילי הארגון נאספו מתוך בסיס הנתונים GTD (Global Terrorism Database), דוחות רשמיים של משרדים ממשלתיים כגון הדו"ח השנתי של מחלקת המדינה האמריקאית "Country Report on Terrorism" וכן הערכות מודיעין שפורסמו, באשר להיקף המשוער של הפעילים בארגון הטרור בטווח השנים הנחקר של כל ארגון.

פרובוקציה ותגובת נגד: נתונים בנוגע לפעולות-נגד מבצעיות של הממשל (באמצעות כוחות ביטחון וצבא) בתגובה לפרובוקציות של ארגון הטרור וסקירת החקיקה בתחום הלוחמה בטרור בטווח השנים הנחקר של כל ארגון. הנתונים נאספו מתוך דוחות גלויים של גופים ממשלתיים וצבאיים, פרסומים בתקשורת והספרות התיאורטית בעניין מקרי הבוחן.

פרק 4 : מקרי הבוחן

בפרק הקרוב יוצגו שמונת מקרי הבוחן של המחקר, תוך התייחסות מפורטת להיסטוריה של הארגון ויעדיו הפוליטיים האסטרטגיים וכן לפעילות הארגון על פי חמשת דפוסי הפעולה שבבסיסו התיאורטי של מודל המחקר : מרכיב גיוס הפעילים והמשאבים, מרכיב הטלת האימה, מרכיב הפרובוקציה לגרירת תגובת נגד, מרכיב הפעילות התקשורתית ומרכיב חיסול היריבים. בסיום הפרק תוצג טבלה מסכמת לבחינת מידת השגת היעדים הפוליטיים של כל ארגון.

4.1 ארגון *RAF (Red Army Fraction)*

4.1.1 היסטוריה של הארגון

גרמניה שלאחר מלחמת העולם השנייה, אשר הייתה טרודה בבניית האומה הגרמנית מחדש הן כלכלית והן פוליטית, לא סבלה מטרור פוליטי עד סוף שנות השישים המאוחרות. בסוף שנות השישים המצב הפוליטי והכלכלי בגרמניה השתנה. המיתון שהחל בשנת 1965 וכוח המתחזק של מפלגות ימין חדשות, הגבירו אקטיביזם פוליטי מצד מגזרים ליברליים שמאלנים בקרב האוכלוסייה.

הקואליציה שהוקמה בשנת 1966 בין מפלגת הימין CDU (Christian Democrats) לבין מפלגת השמאל SPD (Social Democrats) נתפסה בעיני רבים כמנוגדת לרוח הדמוקרטיה ועוררה התנגדות בקרב השמאל הקיצוני בגרמניה בטענה כי למעשה ביטלה את האופוזיציה הפרלמנטארית הממוסדת בבונדסטאג המערב גרמני. ארגונים פוליטיים לא ממשלתיים בראשות מנהיגי הסטודנטים התאגדו ליצירת תנועת אופוזיציה חוץ פרלמנטארית בסוף שנת 1966 : APO (Extra-parliamentary Opposition). תנועה זו פעלה תחילה בברלין במסגרת ה"אוניברסיטה החופשית של ברלין" אך מאוחר יותר התרחבה ליתר חלקי גרמניה המערבית ויצרה שני מוקדי פעילות חשובים נוספים בפרנקפורט ובמברבורג. התנועה זכתה לתמיכה ציבורית רחבה בקרב האוכלוסייה והן בקרב הסטודנטים באוניברסיטאות. בראשית דרכה קראה התנועה לרפורמה ופעלה להפעלת לחץ פוליטי חוץ פרלמנטארי על מפלגות הקואליציה על מנת לאלץ לשנות את המדיניות הפוליטית והחברתית השמרנית שלהן. פעילות התנועה אופיינה בפעולות מחאה שכללו עצרות, שביתות, תהלוכות המוניות והפגנות ענק ברחבי המדינה. אך עד מהרה התפתח בתנועה פלג קטן וחזק שכונה "האנטי-סמכותיים" בראשות רודי דוטשקה, פלג בעל השקפות מהפכניות קיצוניות שדרש שינויים פוליטיים וחברתיים רדיקליים לא רק באמצעות פעולות מחאה רגילות (Becker 1978: 3-17).

ברלין המערבית הפכה בתחילת שנות השישים למוקד משיכה עבור צעירים גרמנים מן הפרברים שמאסו בחייהם שנחשבו בעיניהם כמשעממים ויצרו תרבות נון-קונפורמיסטית של סטודנטים החיים בקומונות בשכונות בהן מועדונים, פאבים וחנויות המשקפים סגנון חיים חדש, שמרד במוסכמות ובנורמות החיים הרגילות. סגנון החיים החדש התבטא בתמיכה בשוויון, בשיתוף כלכלי, סיפוק עצמי ומתירנות מינית. חברי הקומונות של הסטודנטים פיתחו לעצמם שפה וקודי התנהגות מיוחדים, שכללו בין היתר צריכת סמים בצוותא. הקומונות היוו גרעין מרכזי להתפתחות רעיונות פוליטיים קיצוניים. חברי הקומונות, בעיקר סטודנטים שהשתייכו לשמאל הקיצוני, הקדישו רבות לדיון בסוגיות פוליטיות וניתוחן והושפעו מכתביהם של הוגים כגון קרל מארקס (Karl Marx), פרנץ פאנון (Franz Fanon), מאו טסה טונג (Mao Zedong), צ'ה גווארה

(Che Guevara) והרברט מרקוזה (Herbert Marcuse). אחד הרעיונות המרכזיים שהתגבש בקרב הקומונוות היה רעיון המחאה הפוליטית האקטיבית. עם זאת, התפרקות הקואליציה השמרנית בשנת 1969 ועליית המפלגה הסוציאל-דמוקרטית SPD לשלטון עוררה ציפיות לרפורמה ומאבק הסטודנטים של חברי תנועת APO דעך, מלבד קומץ של כעשרים סטודנטים שדבק בדרך המחאה האלימה.

מאורע מרכזי שהווה נקודת מפנה במאבק הסטודנטים והוביל לגלישתו לאלימות התרחש בתאריך 2 ביוני 1967 עם מותו של סטודנט בשם בנו אונסורג (Benno Ohnesorg). אונסורג נורה למוות על ידי שוטר במהלך הפגנה כנגד ביקורו של השאה של איראן. מות הסטודנט נתפס בעיני תנועת הסטודנטים בברלין כשיאו של תהליך הסלמה ממושך של התנגשויות בין סטודנטים לבין כוחות הביטחון.

התקפת הטרור שבוצעה בתאריך 2 באפריל 1968 בבית כלבו בברלין מסמלת את נקודת ההתחלה של הטרור בגרמניה. ההתקפה בוצעה על ידי ארבעה פעילים, מתוכם שניים ממייסדי ומנהיגי ארגון RAF: אנדראס באדר (Andreas Baader), שלא היה סטודנט או פעיל פוליטי אלא יותר פורע חוק לא משכיל עם רצון להילחם במערכת ובת זוגתו גודרון אנסלין (Gudrun Ensslin), בתו של כומר שמרדה כנגד החינוך הנוקשה של הוריה וכסטודנטית שינתה את אורח חייה לחלוטין והחליטה להילחם בחוסר צדק בכל אמצעי אפשרי. באדר ואנסלין נחשבים לדור ההנהגה הראשון של הארגון ושניהם נעצרו על ידי כוחות המשטרה בעקבות המתקפה הראשונה על בית הכלבו בברלין. אנסלין, שהושפעה מאוד ממות הסטודנט ביוני 1967 נעצרה בעבר על ידי המשטרה הגרמנית כבר יום לאחר האירוע באשמת השתתפות בהפגנה בלתי חוקית. בעת מעצרה קראה לארגן התקוממות כנגד המדינה הפשיסטית ולהגיב באלימות לאלימות. בתאריך 22 במאי 1970 הכריז ארגון RAF רשמית על הקמתו במכתב שפורסם בעיתון גרמני.

הספרות המחקרית מייחסת לארגון שלושה דורות של פעילות, הנבדלים הן אידיאולוגית והן מבחינת היעדים הפוליטיים. הדור הראשון נחשב לקבוצה שפעלה תחת הנהגתם של דור המייסדים ומנהיגי הארגון באדר, אנסלין, אולריקה מיינהוף (Ulrike Meinhof) והורסט מהלר (Horst Mahler), רובם כבר היו כלואים עד סוף שנת 1972. אלו קבעו את התשתית האידיאולוגית של הארגון באמצעות מספר פרסומים ופעלו בעיקר מתוך בתי הכלא על מנת לוודא כי פעילותם נמשכת. בראשית דרכו, היעד הפוליטי המרכזי והמוצהר של הארגון היה לעורר מהפכה חמושה, באמצעות שימוש באלימות ומלחמת התשה בכוחות הביטחון, במטרה למוטט את המבנה החברתי-פוליטי של גרמניה המערבית. פעילות הארגון נועדה לעורר את התודעה המהפכנית של ההמונים על מנת לצרפם למאבק וליצור התקוממות כללית כנגד השלטון המערב-גרמני. החברה המערב-גרמנית נתפסה על ידם כחברת מעמדות מדכאת בראשה עומד שלטון דיקטטורי פשיסטי שהמשיך את דרכה של גרמניה הנאצית וכולל מערכת כלכלית קפיטליסטית. על כן הארגון שלל את קיומה של המדינה והחברה כפי שהיא ושאיף להרוס אותה כליל ולבנות במקומה מדינה חדשה של "חברה חופשית" (Becker 1978: 1-57; Herchem 1986: 12-126; Rojahn 1998: 7-63).

עורך הדין הורסט מהלר שהיה בוגר הפקולטה למשפטים של "האוניברסיטה החופשית של ברלין" היה תומך נלהב של מחאות הסטודנטים החל משנת 1967 והפך בשנת 1970 למנהיג קבוצת הסטודנטים שתמכו בהמשך המחאה לאחר התפרקות תנועת APO. בשנה זו הצטרפו באדר

ואנסלין לפעילות הקבוצה שהחלה לגייס כספים ולרכוש נשק ולהתכונן למאבק המהפכני. כן חברה לקבוצה אולריקה מיינהוף, עיתונאית המזוהה עם השמאל הקיצוני. מיינהוף עתידה להיות אחת העיתונאיות שיסקרו את משפטם של באדר ואנסלין. מיינהוף התרשמה עמוקות מן הלהט והמחויבות של השניים, בעיקר של אנסלין. דעותיה השמאלניות הקיצוניות של מיינהוף היו כבר מגובשות והיא הייתה חברה במפלגה הקומוניסטית הבלתי חוקית בגרמניה כבר מספר שנים לפני המשפט. בתאריך 8 במאי 1976 התאבדה אולריקה מיינהוף בתלייה בתא המאסר שלה בכלא בשטוטגרט.

לאחר שבאדר נשלח לרצות את עונשו בכלא בשנת 1970 הצליחו אנסלין וחבריו לארגון מבצע חילוץ ממבנה הספרייה בברלין בו הותר לבאדר לבקר, לאחר שהעמיד פנים כי מעוניין לעסוק במחקר סוציולוגי ובכתיבת ספר ואף שכנע את מיינהוף להתחזות לעמיתה לכתיבת הספר. במהלך המבצע נורה אחד מן הספרנים במקום ומיינהוף ירדה למחתרת עם שאר חברי הארגון. עם ירידת חברי הארגון למחתרת נבחר שם הקבוצה על ידי מאהלר. עקב התרשמותו מפעילות ארגון הטרור היפני שכונה "הצבא האדום המאוחד" URA (United Red Army) החליט לכוון את קבוצתו בשם דומה: RAF (Red Army Faction). אך העובדה כי מיינהוף הייתה כתבת פוליטית מיקדה בה את חקירות המשטרה ועד מהרה נתפסה בציבור כאחת ממנהיגות הארגון. בשלב זה נהגה המונח וכינויו המפורסם של ארגון "באדר-מיינהוף".

לאחר שחרורו של באדר מן הכלא מרבית מפעילי הארגון באותה עת טסו למזרח התיכון להשתתף במחנה אימונים של ארגון PLFP "החזית העממית לשחרור פלסטין". לאחר פעילות מבצעית שכללה בעיקר שוד מזוין וחילופי ירי עם כוחות המשטרה הארגון החל להטמין פצצות בבניינים של חברות גרמניות וכוחות צבא אמריקאיים וכן בתחנות משטרה גרמניות. באביב של שנת 1972 כל ראשי הארגון האחראים למתקפות הללו נעצרו והועמדו לדין בבית המשפט בשטוטגרט. המשפט התנהל בסרבול עקב סירובם של הנאשמים לקבל את ההליך המשפטי והם התנהגו כאוות נפשם באולם המשפט. באדר, אנסלין וג'אן קרל-רספ נמצאו ללא רוח חיים בתאם בבית הכלא בשטוטגרט בתאריך 18 באוקטובר 1977, יום לאחר שהוכתר בהצלחה מבצע החילוץ לשחרור מטוס לופטהנזה (שנחטף על ידי שני פעילים מארגונו של וודיא חדאד ושני פעילים גרמנים במטרה לשחרר אסירים ובכללם מנהיגי הארגון הכלואים בגרמניה). נסיבות מותם של השלושה עוררו תהיות רבות והחל קמפיין תקשורתי רחב מצד חברי ארגונים התומכים בארגון RAF הטוען כי השלושה נרצחו על ידי כוחות הביטחון הגרמנים, למרות כי הדבר לא הוכח עד עצם היום הזה (Becker 1978: 1-57; Herchem 1986: 12-126; Rojahn 1998: 7-63).

הדור הראשון של הארגון אמנם נכשל בהשגת יעדיו המוצהרים, במובן שהוא לא הצליח להניע את ההמונים ולא תרם להקצנה של תנועת הסטודנטים השמאלנית. הממשלה הגרמנית אמנם עשתה שימוש באמצעים מדכאים כלפי האוכלוסייה, אך מרביתם היו חוקתיים ולא הפכו לנושא מרכזי על סדר היום עבור הרוב המכריע של האוכלוסייה הגרמנית. עיקר חשיבותו והשפעתו של הדור הראשון נובעת ממותם הפתאומי והמסתורי של מנהיגיו בבית הכלא שהפכו לדמויות נערצות ובזכותם גברה התמיכה בארגון וכן לגיוס פעילים חדשים. כמו כן, הדור הראשון הותיר אחריו תשתית אידיאולוגית וידע מעשי אותו רכשו בתוקפת מאסרם לדורות הבאים.

הדור השני מיוחס לחברי הארגון אשר ירדו למחתרת לאחר שנת 1972 ועיקר פעילותם בין השנים 1977-1979. אותה תקופה אופיינה בגל התקפות טרור וכונתה ה"סתיו הגרמני" (German

(Autumn). המניע העיקרי לפעילות חברי הארגון באותה עת היה שחרור חבריהם הכלואים ונבדל מן המניעים של חברי הדור הראשון, שפעלו על מנת לעורר מהפכה שמאלנית עולמית שתתחיל בגרמניה. ההחלטות האסטרטגיות נעשו על ידי חברים בעלי מניעים שלא דמו כלל לרעיונות האידאולוגיים של האבות המייסדים של הארגון. הדבר הוביל לבידוד פוליטי של הארגון מן השמאל הפוליטי בגרמניה. המאבק הפך למאבק אישי בין הארגון לבין המדינה ויעד המתקפות המועדף באותו עת, משרד התובע הפדראלי הגרמני, מעיד על כך. המשרד נחשב גם כמייצג אמצעי דיכוי אימפריאליסטי אך גם נחשב לאויב אישי של הארגון בשל מעורבותו ברדיפת הפעילים והבאתם לדין.

ברידגיט מונהופט (Brigitte Mohnhaupt) הייתה חברה בארגון החל משנת 1971 ונעצרה בשל מספר אישומים הקשורים בפעילות טרור, אך שוחררה מן הכלא בשנת 1977 לאחר ארבע שנים ושמונה חודשים. מונהופט נכלאה מרבית הזמן באותו הכלא בו היו כלואים מנהיגי הארגון ונבחרה על ידם להמשיך את דרכם. המנהיגים הכינו אותה לשליטה בשאר חלקי הארגון ושאר הארגונים התומכים שנותרו מחוץ לכלא, שהתיאום עמם וביניהם נעשה באותה עת באמצעות משרד עורך דין בשטוטגרט. ואכן תוך מספר שבועות ממועד שחרורה השתלטה מונהופט על הנהגת הארגון והחלה סדרת מתקפות טרור של בשנת 1977.

מותם של המנהיגים הכלואים בסוף השנה באוקטובר 1977 הווה כשלון בהשגת היעד המרכזי של הדור השני והוא שחרור המנהיגים הכלואים. בנוסף, השלטונות לא הראו כל סימני חולשה או כניעה לדרישות הארגון ולניסיונות הסחיטה שלו באמצעות חטיפות. בשנים הבאות חברי הארגון היו עסוקים לרוב במאבק הישרדות. לא הייתה כל פעילות מבצעית של מבצעים מתוכננים, אלא חילופי אש ספונטאניים עם כוחות הביטחון בעת ניסיון לא להיתפס על ידם. פעילים רבים נמלטו מגרמניה לצרפת, ליוגוסלביה ולמזרח התיכון. שלושה פעילים נעצרו בבולגריה ושלושה נוספים בצי'כוסלובקיה בשנת 1978.

הפעילות המבצעית של הארגון חודשה בשנת 1979 בעיקר כלפי מטרות אמריקאיות. המתקפה כלפי מטרות אמריקאיות הפכו למהלך חדש באסטרטגיה של הארגון, שהחזיר את האפיון הפוליטי לפעילות המבצעית של הארגון וסיים תקופה של מסע נקם אישי במשרד התובע הפדראלי. מהלך זה גם נועד להגביר את התמיכה מצד קבוצות הפעילות פוליטית בזרם האופוזיציה המרכזי, בעיקר בשל כישלונה של "תנועת השלום" לעצור את הצבתם של משגרי טילים אמריקאיים על אדמת אירופה. אך לא נודעה למהלך זה השפעה רבה על שיפור מעמדו של הארגון בקרב האופוזיציה הפוליטית.

השנים בין 1977-1982 מאופיינות בארגון מחדש, פיתוח דוקטרינה חדשה (המפורטת ב"מסמך מאי") ושינוי במרכיב האנושי בארגון. פעילים רבים שהשתייכו לדור השני פרשו מפעילות במהלך שנת 1980. בשנת 1982 עצרה משטרת גרמניה את מנהיגי הארגון בזמנו, מונהופט, אדלהיד שולץ וכריסטיאן קלר. לאחר מעצרים חלה הפוגה של שנתיים בפעילות הארגון (Becker 1978: 1-57; Herchem 1986: 12-126; Rojahn 1998: 7-63).

הדחייה האוניברסאלית של "מסמך מאי" הצביעה על כך שהארגון היה חסר את הרעיונות הפוליטיים והאסטרטגיים החיוניים שאפיינו את הדור הקודם. הדור הראשון אמנם נכשל בהשגת תמיכה מספקת לרעיונותיו האידאולוגיים להצתת מהפכה אך הצליח לעורר דיון ומחלוקת

פוליטיים. הטיעונים שהציג הדור השני לא הצליחו לעורר אפילו דיון רציני בקרב השמאל הפוליטי. למרות זאת, הארגון הצליח לשרוד ולהיות פעיל גם במהלך שנות התשעים.

הדור השלישי של הארגון מיוחס לקבוצה שפעלה החל משנת 1984. למשטרה הגרמנית היה מידע מעורפל לגבי זהות הפעילים בתקופה זו. הדור השלישי מאופיין בניסיון ליצור "חזית אנטי-אימפריאליסטית במערב אירופה" כפי שהוזכר ב"מסמך מאי" של הארגון. נראה כי הלכה וגברה ההכרה כי ארגון המונה כמה עשרות פעילים לא יוכל ליצור תשתית למהפכה עולמית ולכן החלו ניסיונות מצד RAF לשיתוף פעולה עם ארגוני טרור אירופאים נוספים. בתחילת שנת 1985 פורסמה הצהרה משותפת של הארגונים RAF וארגון AD (Action Direct) הצרפתי בה הם מכריזים על שיתוף פעולה ביצירת חזית מהפכנית מאוחדת במערב אירופה. שני הארגונים נהגו לכנות מבצעים על שם פעילים שנהרגו. בו בזמן גם נתנה תשומת לב גוברת לתומכי הארגון מבית ברחבי גרמניה. המאבק לשחרור חבריהם האסורים הלך וירד מסדר היום וההתייחסות לסוגיית האסורים התרכזה בדרישות לשיפור תנאי מעצרם ומתן יחס מיוחד של אסירים פוליטיים. הארגון החל למקד את פעילותו המבצעית במטרות צבאיות-תעשייתיות.

במהלך מלחמת המפרץ השנייה פעילי הארגון ירו לעבר שגרירות ארה"ב בבון וכן חיסלו את דטלב קרסטן ראודר, ראש סוכנות גרמנית ממשלתית שעסקה בארגונה הכלכלי מחדש של מזרח גרמניה לשעבר. שני הנושאים הללו היו במרכז ההתעניינות של החברה הגרמנית באותה תקופה, בעיקר של השמאל הפוליטי בגרמניה. אך הדור השלישי לא זכה לאהדת השמאל הפוליטי בגרמניה.

בשנת 1992 הכריז שר המשפטים הגרמני, קלאוס קינקל, על אפשרות של מתן חנינה לפעילי הארגון הכלואים, אשר שחרורם נחשב לאחד מיעדי הארגון והמניעים לפעילותו. בתגובה הכריז הארגון באפריל 1992 ("מסמך אפריל") על הפסקת אש מוגבלת והבטחה להימנע מפגיעות ואבידות בנפש. באוגוסט 1992 פרסם הארגון את "מסמך אוגוסט", שכלל דיון באסטרטגיה של הארגון וביקורת עצמית נוקבת. הדור השלישי הודה כי נכשל ביצירת ברית או רשת אירופאית של קבוצות אנטי-אימפריאליסטיות. מסקנתו הייתה כי פעילות אלימה אינה מספקת על מנת להוביל לשינוי החברתי והפוליטי המבוקש והארגון הביע את כוונתו להתרכז יותר בפעילות פוליטית. עם זאת, במסמך הודיעו כי מייצגים את דעת חברי הארגון הפעילים החל משנת 1989 ואינם משקפים או מבטאים את דעת האסירים ופעילי הארגון בתקופה שקדמה לה. תגובת האסירים הייתה כי אכן דרושה הערכה מחדש של הקבוצה, הן רעיונית והן מבצעית.

למרות זאת, הארגון נשאר פעיל אך נאמן להבטחתו ב"מסמך אפריל" שלא לגרום למוות. ביוני 1993 נעצרה ברידג'ט הוגפלד. בתאריך 28.5.1998 הצהיר הארגון במפתיע באמצעות מכתב שנשלח לסוכנות הידיעות רויטרס הגרמנית ("מסמך מאי") המודיע על הפסקה ללא תנאי של מאבקו האלים ואף מודה בכישלונו :

*"The urban guerrilla in the form of the RAF is now history, the end of this project shows that we cannot succeed that way"*¹⁸

עיקר כישלונו של הארגון נעוץ בפירוש מוטעה של הלך הרוח הפוליטי בסוף שנות השישים בקרב מיעוט קולני, כהלך הרוח הפוליטי הכללי ובהנחה השגויה כי ברגע שיוכח כי רעיון הצלחת המהפכה הוא אפשרי, יסחפו אחריו ההמונים. במהלך שנות פעילותו ניסה הארגון, ללא הצלחה,

¹⁸ מצוטט בתוך: Aust, Stefan. (2008). The Baader-Meinhof complex, pp 437

לקשר את מאבקו לנושאים שעמדו על סדר היום של השמאל הקיצוני. כמו כן, יעדיו הפוליטיים של הארגון עמדו בניגוד לנטיות הפוליטיות הרווחות של הציבור המערב-גרמני. בעוד הציבור המערב-גרמני תמך במבנה הקיים של המשטר הדמוקרטי-פרלמנטארי והזדהה עם המפלגות הקיימות, הארגון שאף למוטט משטר זה. התמיכה הציבורית במפלגות הפוליטיות הקיימות הגיעה לשיאה דווקא במהלך פעילות הארגון בראשית דרכו בין השנים 1970-1980 (Becker 1978: 7-63; Herchem 1986: 12-126; Rojahn 1998: 1-57).

4.1.2 גיוס פעילים ומשאבים

הדור הראשון של הארגון היה מאוד מבודד בתוך האוכלוסייה ולכן התאפשר לכוחות הביטחון לנהוג כלפיהם ביד קשה, בלי שנתפסו בעיני הציבור כשלטון מדכא (דבר שהיה אמור להוביל לאהדה למניעי הארגון ולתמיכה במאבקו). עם זאת, נכונותם של השלטונות לתת יחס שונה לפעילי הארגון בהשוואה לאסירים אחרים תרמה לתפיסתם בעיני הציבור כקדושים מעונים. העובדה שהצליחו להתגרות בשלטונות להתייחס אליהם באופן שונה איששה את הטענות שלהם כי השלטון מדכא.

מותם הפתאומי והמסתורי של מנהיגי הדור הראשון של הארגון בכלא הפך אותם לסיפור אגדה ושימש כהשראה עבור אנשים שבאותה עת היו רק אוהדים של מאבק הארגון ומניעיו לעבור לתמיכה פעילה בארגון. באדר, אנסלין ומיינהוף נותרו הדמויות המשמעותיות ביותר שהשפיעו על הטרור בגרמניה הרבה מעבר למותם.

שני גורמים ציבוריים תמכו באידיאולוגיה ובפעילות הארגון בראשית דרכו. הראשון, קבוצת עורכי הדין שייצגו את פעילי ארגון RAF שנעצרו על ידי כוחות הביטחון. קבוצה זו מנתה ארבעה עשר עורכי דין ושני, קבוצות תומכים קיצוניות. קבוצת עורכי הדין, רובם יוצאי "הקולקטיב של עורכי הדין הסוציאליסטיים" שהוקם על ידי מאהלר, תמכה בארגון הן באמצעות הגנה משפטית והן באמצעות תעמולה בכלי התקשורת, קישור ותיאום בין המנהיגים הכלואים לפעילים מחוץ לכלא, הברחת חפצים אסורים (בכללם נשק) לתוך הכלא ותיאום שביתות רעב. עורכי הדין אף ניצלו את חופש הפעולה שלהם ותדמיתם כאזרחים שומרי חוק על מנת לגייס פעילים חדשים לשורות הארגון מקרב קבוצות אחרות שתמכו בטרור בגרמניה.

קבוצות התומכים הקיצוניות של הארגון היו בעיקרן קבוצות אנרכיסטיות שהוקמו במהלך שנת 1970 והתרכזו בברלין, מינכן, פרנקפורט, המבורג, שטוטגרט, הסן ובאדן-וירטמברג. להערכת שירותי הביטחון במערב גרמניה, כלל הקבוצות יחדיו מנו במהלך שנות השבעים בין 150-200 חברים. קבוצות אלו סייעו לארגון בעיקר באמצעות גיוס כספים למימון הוצאות משפטיות, ניהול תעמולה וסיוע במשימות שהפעילים המבוקשים על ידי המשטרה התקשו לבצע כגון הכנת דירות מקלט, גניבת מכוניות והחלפת לוחיות הזיהוי, גניבה וזיוף מסמכי זיהוי, קניית כלי נשק וחומרי נפץ, השגת מידע מודיעיני. כמו כן, הקבוצות שימשו כמאגר פוטנציאלי של מועמדים ואכן הם גויסו על ידי עורכי הדין של הארגון והפכו פעילים בארגון RAF.

הדור השני גייס את פעיליו בעיקר מקרב חברי ארגונים הומניטאריים (Red Help, Committee against Torture) שהיו משוכנעים כי חברי הארגון שנעצרו, שנתפסו בעיניהם כגיבורי המאבק האנטי-אימפריאליסטי, עונו באופן שיטתי על ידי השלטונות. עורכי הדין שייצגו את הנאשמים הכלואים, בעיקר קלאוס קרוסנט וארמין נוארלה, פעלו למענם מעבר לחובותיהם

הרגילות ותמכו בהם באופן פעיל. כך אפשרו למנהיגים הכלואים להמשיך בתקשורת ובתיאום עם הפעילים בחוץ. העובדה כי מרבית הפעילים באותה תקופה גויסו מקרב ארגונים הפועלים למען זכויות אדם ואזרח השפיעו רבות על גישתו הפוליטית והמבצעית של הדור השני של הארגון. הפעילים של הדור השני שמו את המנהיגים הכלואים במרכז המאבק ולא היו להם שורשים בשמאל הפוליטי הרחב בגרמניה. ההערכה הרשמית של שלטונות גרמניה בשנת 1977 הייתה כי בארגון היו פעילים כ-30 חברים באותה תקופה.

במהלך שנות השמונים, הארגון שחרר משרותיו פעילים שלא היו מחויבים למאבק המזוין. אלו שנותרו היו מאומנים באופן מקצועי הרבה יותר מן הדור הקודם. הפעילים שהצליחו לשרוד במהלך התקופה צברו ניסיון ולמדו לשרוד תחת שיטות חקירה ומעקב מתוחכמות של כוחות הביטחון. הפעילים החלו להיות מיומנים ולפעול ביעילות גם כנגד מטרות הנחשבות למאובטחות ביותר.

הדור השלישי מיוחס לחברי הארגון שפעלו החל משנת 1984. ההצהרה של שנת 1998 מיוחסת לחברי הדור השלישי. למרות המחסור במידע לגבי חברי הארגון וההתפתחויות הפנימיות בו בשנים אלו, עדויות מלמדות כי הארגון עבר ארגון מחדש בשנת 1984. בשנת 1992 הצהיר הארגון כי כל חברי הארגון כיום פעילים בארגון רק החל משנת 1984. התקפות הטרור שבוצעו בתקופת הדור השלישי היו מתוכננות היטב ובאופן מקצועי, שלא הותירו לרשויות החוק עקבות וכמעט ולא הובילו למעצרי פעילים. במהלך השנים 1984-1985 נוצר דפוס חדש של פעילים בארגון שזכו לכינוי "המיליטנטים החוקיים". אלו תמכו באידיאולוגיה של הארגון אך הגבילו את המאבק לגרימת נזק לרכוש בלבד. אלו יזמו מתקפות כנגד מטרות סמליות המייצגות את המערכת האימפריאליסטית. מתקפות מסוג זה קלות יותר לתכנון וכרוכות בסיכון קטן יותר, המבצעים נשארו "חוקיים" ויכלו לחיות חיים שגרתיים מלבד ההשתתפות במתקפות הארעיות. פעילים אלו, שזהותם לא הייתה ידועה לכוחות הביטחון, סייעו לארגון באמצעות פעילותם וכן אפשרו תיאום ושיתוף פעולה עם ארגונים אנטי-אימפריאליסטים ואחרים. בנוסף, הקבוצה החדשה שמשה כמקור לגיוס פעילים נוספים. הארגון זכה לתמיכה מתימן ופעיליו עברו אימונים במחנות אימונים של ארגונים פלסטיניים.

מבחינת המבנה הפנימי, הארגון עצמו הבחין בין דרגת "גרילה" לבין דרגת "התקוממות", כאשר המונח "גרילה" מיוחס רק לחברי הארגון שנטשו כליל את דרך חייהם הקודמת וחיו תחת זהות בדויה חמושים בכל עת. המונח "התקוממות" התייחס במובן רחב הרבה יותר לכל אדם שהזדהה ותמך בפעילות הקבוצה ונטל חלק במאבק המזוין בדרך זו או אחרת. חלוקה זו נועדה לשרת שתי מטרות מרכזיות. ראשית, לשם חיזוק והרמת המורל בקרב חברי הארגון שחיו במחתרת וקיבלו מעמד מיוחד של עילית נבחרת ושנית, על מנת לסייע בגיוס נרחב יותר של פעילים ותומכים בארגון שיוכלו להצטרף למאבק בלי שייאלצו לוותר על חייהם הרגילים. הדור השלישי למד משגיאות הדורות הקודמים. הדור הראשון של הארגון גילה כי אמנם ישנם המוני אנשים המוכנים לדבר בגנות המערכת אך מעטים הסכימו לשאת נשק ולהשתתף במאבק המזוין. לכן הדגיש הארגון תמיד כי הפעילות הצבאית היא תחת אחריותה של ה"גרילה" בלבד. כוחות הביטחון התייחסו למבנה הארגון בצורה שונה. האבחנה הייתה בין "רמת הקומנדו", רמת "המיליטנטים" (הפעילים שנטלו חלק פעיל בהתקפות הטרור שנועדו לגרום נזק לרכוש בלבד), רמת מעגל התמיכה, שלרוב לא נטל חלק פעיל בפעילות מבצעית וסיפק תמיכה לוגיסטית וכן

פעילי הארגון הכלואים שהייתה להם תקשורת כמעט בלתי מוגבלת עם הפעילים בחוץ (Becker 1978: 1-57; Herchem 1986: 12-126; Rojahn 1998: 25-54).

מבחינת המימון, ארגון RAF מימן את פעילותו בעיקר באמצעות שוד בנקים בהיקף של 5.4 מיליון מארק גרמני בין השנים 1970-1978 ועוד 6.2 מיליון מארק גרמני ממקורות שוד אחרים. כמו כן, הארגון דרש תמיכה כספית גם מתומכים ופעילים בארגון ואף סחט סייענים של הארגון שהעדיפו להישאר אנונימיים. כמו כן, הארגון זכה לסיוע כספי גם באמצעות קשריו הבינלאומיים עם ארגוני טרור אחרים, בייחוד פלסטיניים (Pridham 1981: 27-28).

4.1.3 הטלת אימה

היות והיעד המרכזי של הארגון בראשית דרכו היה להצית את רוח המהפכה ולסחוף אחריו את ההמונים, מרכיב הטלת האימה במקרה זה היה מכוון כלפי כוחות הביטחון והממשל הגרמני אך לא כלפי האוכלוסייה. אבחנה זו חשובה נוכח העובדה כי הצלחתו של הארגון בהגשמת יעדיו הייתה תלויה במידה רבה בתמיכת האוכלוסייה באידיאולוגיה שלו ובפעילותו כנגד המטרות המייצגות את השלטון המדכא בעיניו. פיגועי הטרור נתפסו בעיני הארגון כאמצעי לעורר את התודעה המהפכנית של ההמונים אך לא במטרה להטיל אימה על האוכלוסייה כדי שזו תפעיל לחץ על הממשל להיכנע לדרישות הארגון.

למרות זאת, בשנים הראשונות לפעילותו, הטרור יצר פחד, בלבול ואף פניקה בקרב הציבור הגרמני, לפחות עד שנתפס כי אמצעי הלוחמה בטרור שנקטו על ידי הממשלה עובדים ביעילות. דעת הקהל בגרמניה הייתה מודאגת מאוד נוכח מתקפות הטרור מצד ארגון RAF. ולמרות הצלחת הארגון במובן זה להשפיע על דעת הקהל, תוצאותיה היו מנוגדות לציפיות הארגון ולא ערערו את בסיס התמיכה הרחב של האוכלוסייה בממשל הגרמני ואף היו רחוקות מלעורר את התודעה המהפכנית של ההמונים. בתגובה למתקפות הטרור ולפגיעה באישי ציבור וממשל דעת הקהל בגרמניה הייתה נזעמת כלפי ארגון RAF (Pridham 1981: 41-44).

סקר דעת קהל שנערך בגרמניה¹⁹ ביולי 1971 תחת הכותרת "קבוצת באדר-מיינהוף: פושעים או גיבורים?" כלל אלף אזרחי מערב גרמניה. 25% מן המשיבים מתחת לגיל 30 השיבו כי "חשים אהדה במידה מסוימת כלפי הארגון" ורק אחד מתוך 20 מכלל המשיבים השיב כי היה "מוכן לתת מחסה ללילה לפעילי המחתרת המבוקשים".

סקר דעת קהל נוסף שנערך בגרמניה בשנת 1976 על ידי מכון DMS והתבסס על מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת במערב גרמניה, מצא כי 55% מן המדגם תמכו בעונש מוות לטרוריסטים. באופן כללי, מספר סקרי דעת קהל הראו מוכנות של הציבור הגרמני להקריב חירויות אזרח אישיות וקבלה של המדיניות הנוקשה של המשטרה והמדינה, אם הדבר משרת את מטרת הלחימה בטרור. בשנת 1977, במהלכה ערך הדור השני של הארגון סדרת התקפות טרור, הצליח הארגון ליצור בקרב האוכלוסייה תחושת חוסר אונים, שגררה תגובה ציבורית נרחבת והמשיכה להשפיע על הלך הרוח הציבורי גם בין השנים 1978-1982. סקר דעת קהל נערך בשנת 1977 מספר ימים לאחר חטיפתו ורציחתו של הנס מרטין שלייר, ראש איגוד התעשיינים הגרמני, על ידי ארגון RAF. הסקר מצא כי 77% מן הציבור הגרמני תמכו בהחלטת הממשלה לפתוח

¹⁹ הסקר נערך על ידי The Allensbacher Institute of Public Opinion Aust, Stefan. (2008). The Baader-Meinhof complex, pp 119 וממצאיו מוצגים בתוך:

ב"חרם חדשות" על הארגון בתגובה לפעולה זו. סקר נוסף שנערך בינואר 1978 על ידי המכון הגרמני EMNID ושאל "מהו לדעתך האירוע הציבורי החשוב ביותר של שנת 1977?" מצא כי 59% מן הציבור הגרמני חשבו כי האירוע החשוב ביותר של השנה היה טרור, חטיפות וטרור מתאבדים (De Boer 1979: 410-418).

4.1.4 פרובוקציה לשם גרירת תגובת נגד

הפרובוקציות מצד הארגון כללו מתקפות כנגד יעדים אזרחיים ומתקנים צבאיים, חטיפות וחיסול אישי ציבור וממשל ושבתות רעב בבתי הכלא. באוגוסט 1975 השתלטו שישה פעילי הארגון על שגרירות מערב גרמניה בשטוקהולם והחזיקו את עובדי השגרירות כבני ערובה, בדרישה לשחרור פעילי ומנהיגי הארגון הכלואים. במהלך המבצע ירו למוות בשני בני ערובה. בסופו של דבר, קצר בכבלי חומר הנפץ שהניחו פעילי הארגון סביב השגרירות הוביל לפיצוץ פתאומי וללכידת הפעילים על ידי כוחות המשטרה.

פעילות הדור הראשון של הארגון אכן הובילה לתגובה ממשלתית וזו הייתה בעיקר בדמות חקיקת חוקים. עיקר פעילות החקיקה נגד טרור בגרמניה בשנות השבעים התרכזה בתפיסת החשודים בפעילות טרור ובשיפור התיאום של פעילויות כוחות הביטחון בלוחמה בטרור. במקביל, הוקמו גופים ריכוזיים חזקים לתיאום ולשליטה בלוחמה בטרור במודיעין ובמשטרה הגרמניים. הוקמה יחידה מיוחדת ללוחמה בטרור במשרד הפדרלי לחקירת פשעים (BKA) וכן יחידה נוספת של משמר הגבולות הגרמני (GSG9) שהוקמה בשנת 1972 והצליחה במבצע החילוץ של בני הערובה ממטוס לופטהנזה החטוף באוקטובר 1977 (Wilkinson 2006: 66). פעילות הארגון תרמה ליצירת מערך ביטחון עצום בגרמניה. ממשלת גרמניה פיתחה אמצעים להתמודדות וללוחמה בטרור הכוללים הקמת יחידות מיוחדות ללוחמה בטרור, הפעלת יחידות מודיעין, פעילות סמויה, מעקבים, שימוש בטכנולוגיה מתקדמת ומבצעי מניעה וסיכול יזומים כנגד פעילי הארגון. פעילות הארגון הייתה הסיבה המרכזית, לעיתים אף הסיבה היחידה, לשינויים החוקתיים בגרמניה בתקופת פעילותו של הארגון. שינויים חוקתיים הובילו לחקיקה בעלת השפעה על הליכים משפטיים רבים בגרמניה עד עצם היום הזה. יש המייחסים את חוסר יכולתו של השמאל הפוליטי בגרמניה לקבל תפקיד משמעותי ולהשפיע על הפוליטיקה הגרמנית, לפעילותו האלימה של הארגון המזוהה עם השמאל הקיצוני.

4.1.5 פעילות תקשורתית

מתקפת הטרור הראשונה של הארגון בוצעה בתאריך 2 באפריל 1968 בבית כלבו בברלין, בעקבותיה נעצרו באדר ואנסלין. המשפט שלהם זכה לתשומת לב ציבורית ותקשורתית רבה, חלקה נבע מקו ההגנה בו בחרו: הם הצהירו כי ביצעו את המתקפה כאות מחאה כנגד מלחמת וייטנאם. קבוצת עורכי הדין של האסירים סייעה לארגון בניהול תעמולה רחבה באמצעי התקשורת, במטרה לעורר לחץ ציבורי ולשיפור תנאי מאסרם של הפעילים הכלואים. הקבוצות האנרכיסטיות שתמכו בפעילות הארגון סייעו בניהול התעמולה בדמות הפגנות, תהלוכות ושבתות. הקבוצות הציגו את הממשלה הגרמנית כממשלה פשיסטית המענה את אסיריה ואת פעילי הארגון הציגו כקורבנות של מערכת הכליאה.

הארגון נהג להשאיר בזירות הפיגועים חומר פרסומי של הארגון וכן העביר לאמצעי התקשורת דרך סוכנויות הידיעות בגרמניה עלונים וחומרי תעמולה והסברה על מאבקם, מניעיו

ויעדי הארגון. הדור הראשון של הארגון נהג להשאיר עלוני הסברה שהתאפיינו כחומרים תיאורטיים שנועדו להצדיק את פעילות הארגון והתייחס לתמונת המצב הכללית. הדור השני של הארגון נהג להשאיר ולפרסם חומרים שנועדו להצדיק פעולה ספציפית ופחות לימדו על חזון הארגון. דוגמאות מרכזיות לפרסומים מצד הארגון הן: "The concept of the urban guerrilla" שנכתב על ידי אולריקה מיינהוף בשנת 1971, "Concerning the armed struggle in Western Europe" שנכתב ככל הידוע על ידי הורסט מאהלר, והמאמר "Serve the people: Red Army Fraction – Urban guerrilla and armed struggle" שנשלח על ידי הארגון לפרסום בעיתון הגרמני דר שפיגל באפריל 1972.

הפרסום האידיאולוגי הראשון של חברי הדור השני הופיע רק בשנת 1982. לאחר רצח התובע הפדרלי זיגפריד בובק בתאריך 7 באפריל 1977 נשלח עלון מטעם הארגון המצדיק את הרצח למספר סוכנויות ידיעות. התובע נתפס בעיני הארגון כעומד בראש המשרד האחראי יותר מכל על רדיפת חברי הארגון. כמו כן, ראו בו אחראי למות שניים מפעילי הארגון: הולגר מיינס שמת כתוצאה משביתת רעב בשנת 1974 וזיגפריד האוזנר שמת בפיצוץ בעת המתקפה על שגרירות מערב גרמניה בשטוקהולם.

למרות המאמצים שהשקיע הארגון בתעמולה ובהפצת חומרים להסבר מניעיו ויעדיו של הארגון ולסחוף את ההמונים אחריו למהפכה, הוא לא השכיל לעשות שימוש ברטוריקה שתהיה קלה לתפיסה עבור הציבור הרחב ועשה שימוש בהסברים מעורפלים. כמו כן, הארגון עשה שימוש תעמולתי בשביתות רעב בניסיון להשיג תשומת לב תקשורתית וציבורית, כאשר פעילי הארגון שנאסרו פתחו בסדרת שביתות רעב. שביתות הרעב זכו להד פרסומי מועט ביותר ונכשלו במובן זה. גם המתקפות בשנת 1977 גרמו לארגון נזק תדמיתי בקרב השמאל הפוליטי בגרמניה. הקשר בין חטיפת מטוס לופטהנזה עמוס אזרחים חפים מפשע לארגון RAF בגרמניה נתפס כבלתי קביל, כיוון שיעד המתקפה לדבריהם אמור להיות מערכת השלטון.

ידוע על מקרים בהם ארגון RAF התריע מראש על הנחת פצצות במקומות ציבוריים, כדי להפחית את הפגיעה באזרחים. למשל, בתאריך 20 במאי 1972 הוטמנו פצצות בבניין הוצאה לאור בהמבורג ופעילי הארגון התקשרו להזהיר על כך, אך השיחות לא זכו להתייחסות ושבעה עשר אזרחים נפצעו בפיצוץ.

בלוח 1 להלן מוצגים ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון RAF במהלך שנות פעילותו.

לוח 1: ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון RAF

כתבה	תמונות	מספר מילים	מיקום	מילות התייחסות לארגון	אזכור מניעי הארגון	התמקדות בקורבנות/ארגון	תוכן הכתבה
1 ²⁰ 15.5.1970	-	41	עמוד 14	Extremists; anarchist/s	לא	ארגון	ניטרלי
2 ²¹ 25.2.1971	-	49	עמוד 17	Leftist terrorists	לא	ארגון	מבקר
3 ²² 21.1.1972	-	133	עמוד 2	Gang of anarchists	כן	ארגון	ניטרלי
4 ²³ 20.5.1972	-	109	עמוד 3	Baader-Meinhof group; extreme left-wing students and anarchists	לא	קורבנות	מבקר
5 ²⁴ 25.5.1972	-	67	עמוד 3	Leftist extremist group Baader-Meinhof gang	לא	קורבנות	ניטרלי
6 ²⁵ 2.12.1974	-	97	עמוד 11	Gunman; Red Army Faction; Baader-Meinhof group	לא	קורבנות	מבקר
7 ²⁶ 25.4.1975	צילום החטוף-השגריר הגרמני פצוע בבית החולים	207	עמוד 1	Terrorists; Guerrillas; Baader-Meinhof gang; Anarchists	לא	קורבנות	מבקר
8 ²⁷ 10.5.1976	תמונה של אולריקה מיינהוף	164	עמוד 6	Baader-Meinhof anarchist group; Leftist radical group; Red Army Faction	לא	ארגון	ניטרלי
9 ²⁸ 30.6.1976	-	116	עמוד 1	Baader-Meinhof gang	לא	ארגון	ניטרלי
10 ²⁹ 8.4.1977	צילום הגופות של הקורבנות התובע הכללי בובק ונהגו; תמונה של בובק	204	עמוד 1	Assassins; Baader-Meinhof gang; Anarchist group	לא	קורבנות	מבקר
11 ³⁰ 8.9.1977	-	141	עמוד 4	Terrorists; Baader-Meinhof gang	לא	ארגון	מבקר

²⁰ May 15, 1970. The New York Times.

²¹ February 25, 1971. The New York Times.

²² January 21, 1972. The New York Times.

²³ May 20, 1972. The New York Times.

²⁴ AP.May 25, 1972. The New York Times.

²⁵ December 2, 1974. The New York Times.

²⁶ April 25, 1975. The New York Times.

²⁷ May 10, 1976. The New York Times.

²⁸ June 30, 1976. The New York Times.

²⁹ April 8, 1977. The New York Times.

³⁰ Hofman, Paul. September 8, 1977. The New York Times.

מבקר	ארגון	לא	Baader-Meinhof gang; Red Army Faction; terrorists	עמוד 1	138	צילום שוטר בודק מכונית; תמונת איש העסקים החטוף	³¹ 12 29.10.1977
מבקר	באופן שווה לשני הצדדים	לא	Leftist terrorists; Red Army Faction; Baader-Meinhof gang	עמוד 3	588	תמונה של חייל בבסיס חיל האוויר האמריקני בעיר רמשטיין	³² 13 <i>Blast hurts 20 at US base in Germany</i>
מבקר	באופן שווה לשני הצדדים	לא	Red Army Faction/group; Baader-Meinhof gang; Leftist terrorist group	עמוד 4	301	-	³³ 14 <i>Red Army group claims a victim</i>
מבקר	קורבנות	לא	Red Army Faction; Baader-Meinhof gang; Terrorist group	עמוד 1	736	-	³⁴ 15 <i>Car bomb kills 2 on a US air base in West Germany</i>
מבקר	באופן שווה לשני הצדדים	כן	German Red Army Faction; Terrorist group; Baader-Meinhof gang; assassination squad	עמוד 12	518	-	³⁵ 16 <i>German Red Army Fraction is alive and is refining itself</i>
מבקר	באופן שווה לשני הצדדים	כן	Red Army Faction; Far-left German guerrilla group; Baader-Meinhof gang	עמוד 5	530	-	³⁶ 17 <i>Red Army Fraction is suspected in German killing</i>

ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי המוצג בלוח 1 מפורטים להלן.

תמונות: מתוך 17 הכתבות חמש כתבות לוו בתמונות. שתי תמונות מתוך החמש מטילות אימה. (רק תמונה אחת של פעילי ומנהיגי ארגון הטרור ושאר התמונות הן של הקורבנות וכוחות הביטחון בזירת המתקפה).

מספר מילים: 243 מילים בממוצע לכתבה.

מיקום: חמש כתבות בעמוד 1, אחת בעמוד 2, שלוש בעמוד 3, שתיים בעמוד 4, אחת בעמוד 5, אחת בעמוד 6, אחת בעמוד 11, אחת בעמוד 12, אחת בעמוד 14, אחת בעמוד 17.

³¹ Hofman, Paul. October 29, 1977. The New York Times.

³² *Blast hurts 20 at US base in Germany*. September 1, 1981. The New York Times.

³³ Freudenheim, Milt & Giniber, Henry. *Red Army group claims a victim*. February 3, 1985. The New York Times.

³⁴ Tagliabue, John. *Car bomb kills 2 on a US air base in West Germany*. August 9, 1985. The New York Times.

³⁵ Protzman, Ferdinand. *German Red Army Fraction is alive and is refining itself*. December 1, 1989. The New York Times.

³⁶ Kinzer, Stephen. *Red Army Fraction is suspected in German killing*. April 3, 1991. The New York Times.

אזכור מניעים: רק בשלוש כתבות מתוך 17 אוזכרו מניעי הארגון.
התמקדות בקורבנות/ארגון: 7 כתבות מתמקדות בארגון, 4 כתבות באופן שווה לשני הצדדים, 6 כתבות מתמקדות בקורבנות.

תוכן הכתבה: 12 כתבות מתוך 17 בעלות תוכן מבקר, 5 כתבות בעלות תוכן ניטראלי.
מילות התייחסות לארגון:

שם/כינוי הארגון RAF / Baader-Meinhof group : ב- 14 כתבות

Extremists שלוש פעמים

anarchist/s שש פעמים

terrorists שמונה פעמים

Guerrillas פעמיים

Assassins פעמיים

4.1.6 חיסול אויבים

הדור הראשון של הארגון פעל בעיקר כנגד אישים שנחשבו כמנהיגים במדינה: פקידי ממשלה, שופטים ובכירים נוספים ברשויות החוק והביטחון. בין השנים 1968-1977 נהרגו 28 איש במהלך מתקפות שביצע ארגון RAF, חלקם בחיסול מתוכנן של בכירי ממשל ואישי ציבור: 16 במאי 1972: ניסיון חיסול השופט בודנברג על ידי פיצוץ מכוניתו. אשתו של השופט נפצעה בפיצוץ.

7 באפריל 1977: חיסול התובע הפדרלי זיגפריד בובק

30 ביולי 1977: חיסול יורגן פונטו, מנהל בנק דרזדנר במהלך ניסיון חטיפתו בביתו

5 בספטמבר 1977: חטיפתו ורציחתו של הנס מרטין שלייר (באוקטובר 1977 לאחר כחודש שהוחזק בשבי), ראש איגוד התעשיינים הגרמני (BDI)

25 ביוני 1979: ניסיון חיסול של בכיר בארגון NATO, גנרל אלכסנדר הייג, בבלגיה

15 בספטמבר 1981: חיסול גנרל פרדריק קרוסן בהיידלברג.

החל משנת 1984, הדור השלישי של הארגון שינה לראשונה את יעד המתקפות. אם בעבר יעד המתקפות היו אנשי ציבור המייצגים את 'המערכת האימפריאליסטית', כעת הארגון החל לכוון את יעד המתקפה לקורבנות לא מפורסמים, שאינם מוכרים לציבור הרחב ומילאו תפקיד פונקציונאלי כלשהו במערכת, כגון תעשיינים. המתקפות הללו היו בלתי צפויות בשל העובדה כי מדובר באנשים יחסית אנונימיים והדבר הקשה על כוחות הביטחון באבטחה וכן במניעה וסיכול. בין השנים 1985-1986 נרצחו 7 אנשים על ידי ארגון RAF, שלושה מתוכם מוגדרים כחיסול אויבים:

בפברואר 1985 חיסול ארנסט צימרמן, תעשיין גרמני

ביולי 1986 חיסול קארל היינץ בקורטס, ראש מחלקת המחקר בסימנס

10 באוקטובר 1986: חיסול ראש המחלקה המדינית במשרד החוץ הגרמני בבון, גירולד וון בראומל

בנובמבר 1989 חיסול מנהל הבנק הגרמני, אלפרד הרהאוזן

בשנת 1991 חיסול דטלב קרסטן ראודר, ראש סוכנות ממשלתית

4.2 ארגון (Provisional Irish Republican Army) PIRA

4.2.1 היסטוריה של הארגון

ארגון IRA (Irish Republican Army) החל את פעילותו באירלנד ובאנגליה לאחר "מרד חג הפסחא" שהתרחש בתאריך 24 באפריל 1916, במטרה לשחרר את אירלנד מן הכיבוש הבריטי ולהקים רפובליקה אירית עצמאית וריבונית.

ערב חג הפסחא בשנת 1916 קבוצת חמושים המונה כאלף וחמש מאות מתנדבים חמושים מקרב מספר קבוצות (IRB; Irish Nationalist Militia; The Irish Volunteers; Irish Citizen Army) תחת הנהגתם של פטריק פירס (Patrick Pearse), גיימס קונלי (James Connolly), ג'ון מקבריד (John MacBride), מייקל קולינס (Michael Collins), דה ולרה (Eamon De Valera). המורדים השתלטו על בניין הדואר בדבלין, שנחשב לסמל השלטון הבריטי באי והכריזו על עצמאותה של אירלנד. תגובת השלטון הבריטי למרד הייתה קשה ולאחר כחמישה ימים, שכללו הפצצת דבלין על ידי הצי הבריטי, המרד דוכא ומנהיגיו נעצרו והוצאו להורג.

תכנון המרד החל לאחר פרוץ מלחמת העולם הראשונה, בעיתוי שנתפס בעיני המתכננים כאידיאלי וכהזדמנות לפעולה כנגד בריטניה אשר נתפסה כפגיעה כי הייתה טרודה במלחמה. "מרד חג הפסחא" מהווה ציון דרך חשוב בהיסטוריה של הסכסוך בצפון אירלנד וסמל לרפובליקניזם האירי המודרני למרות עובדת כישלונו. מנהיגי המרד, שהאמינו כי מרבית העם האירי יצטרף למאבקם וכי המרד יוביל להתקוממות עממית גדולה כנגד הבריטים אמנם התבדו, אך הייתה זו תגובת השלטון הבריטי למרד שעוררה מחאה ציבורית קשה כנגדה והעצימה את הרגשות הלאומיים האיריים. ההוצאות להורג של מנהיגי המרד השיגו את התוצאה המיוחלת שהמרד לכשעצמו נכשל להשיג. מנהיגי המרד הפכו מקיצונים שוליים לקדושים מעונים וגיבורים לאומיים. מדיניות הדיכוי מצד השלטון הבריטי, שכללה עונשים קולקטיביים, הגבלת חופש תנועה ומעצרים היא זו שחוללה מהפך בדעת הקהל האירית.

"מרד חג הפסחא" הבליט את הטיעון ההיסטורי בגישה הפוליטית האירית התומך בהפרדות מבריטניה. גישה זו נעוצה במסורת הפניאנית מן המאה התשע עשרה. בשנת 1858 הקים גיימס סטפן בדבלין קבוצה מהפכנית "The Fenians" הדוגלת בהקמת רפובליקה דמוקרטית באירלנד והיא פעלה באירלנד ובעיקר בקרב אוכלוסיית המהגרים האירים בארה"ב. באותה התקופה גישה זו לא הייתה הרווחת, אלא גישה מתונה יותר התומכת באוטונומיה מוגבלת באירלנד וכוונתה "שלטון הבית" (Home Rule).

שורשי הסכסוך בין העם האירי לעם האנגלי נעוצים במאות שנים של קונפליקט דתי, בנוסף לתביעות העצמאות הלאומניות של העם האירי. כאשר המלך הנרי השמיני החליט לפרוש מן הכנסייה הקתולית באנגליה והקים את הכנסייה האנגליקנית הפכה אנגליה לפרוטסטנטית בעוד אירלנד נשארה קתולית עד עצם היום הזה. לאחר "מרד חג הפסחא" העם האנגלי חש נבגד על ידי העם האירי והתייחס לפעולת המרד כתקיעת סכין בגב האומה האנגלית, אשר הייתה טרודה באותה עת במלחמת העולם הראשונה למען האימפריה הבריטית. גל השנאה כלפי העם האירי ליבה את היצרים משני הצדדים.

ארגון IRA הוקם כצבאה של המדינה החדשה לשם המשך דרכם של המורדים בהנהגת מייקל קולינס (אחד ממנהיגי "מרד חג הפסחא" שלא הוצא להורג), זכה לתמיכה ציבורית והחל

לפעול כנגד השלטון הבריטי. בבחירות המשנה באירלנד בשנת 1917 זכתה מפלגת Sinn Fein, שתמכה בהקמת רפובליקה אוטונומית באירלנד, בשבעה מושבים לעומת שלושה מושבים להם זכתה בבחירות הקודמות. מפלגת Sinn Fein הוקמה בשנת 1905 על ידי ארתור גריפית' (Arthur Griffith) ובתחילת דרכה לא תמכה באלימות. בעקבות "מרד חג הפסחא" הקצינה עמדותיה והפכה למנהיגת המגזר הלאומי הקתולי במאבקו נגד השלטון הבריטי ועל כן זוהתה עם ארגון IRA והוא נחשב כזרוע הצבאית של המפלגה הפוליטית. במקרים רבים במהלך הסכסוך דמויות המפתח במפלגה היו חברי IRA.

לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה נערכו בחירות באנגליה בשנת 1918 ובאירלנד הצביעו עבור נציגיהם בפרלמנט הבריטי. מפלגת Sinn Fein זכתה ב-73 מושבים מתוך 105 שהוקצו למועמדים האיריים וב-46.9% מן הקולות. כמחצית מן הנציגים נבחרו לכהן בפרלמנט הבריטי בעודם אסורים בבתי הכלא באנגליה. שאר הנציגים שנבחרו סירבו להשתתף בפרלמנט הבריטי והכריזו על עצמם כנציגיו הנבחרים של הפרלמנט האירי. בשנת 1919 התכנסו הנציגים בדבלין והכריזו על הקמת פרלמנט אירי Dail Eireann שלא זכה להכרה מצד השלטון הבריטי.

בין השנים 1919-1921 פתח ארגון IRA במאבק מאורגן ומזוין כנגד השלטון הבריטי באירלנד שאופיין בטקטיקות של מלחמת גרילה וכלל מתקפות קטנות במפתיע של תאים קטנים כנגד מטרות בריטיות צבאיות מוגדרות. בתקופת מלחמת העצמאות 1919-1921 סיפקו שני הארגונים The Gaelic League וארגון GAA (Gaelic Athletic Association) פעילים ותמיכה לארגון IRA (English 2004: 3-15). מנהיג הארגון, מייקל קולינס, עשה שימוש נרחב במודיעין ופגע במטרות בריטיות מדויקות. הבריטים בתגובה גייסו יחידה חדשה מיוחדת של חיילים שזכתה לכינוי "Black and Tans" (הכינוי באירלנד ללהקת כלבים משוטטים ברחוב) עקב התנהגותם האלימה שנועדה להשיב מלחמה לארגון IRA באמצעות פעולות נקם אלימות והפחדת האוכלוסייה האזרחית לבל תשתף פעולה עם אנשי IRA. במהלך 18 חודשים נהרגו באירלנד כ-700 לוחמי IRA וכ-500 חיילים בריטיים. דעת הקהל באנגליה תמכה פחות ופחות בלחימה כפי שהתנהלה והחלו קריאות להפסקת אש ולמשא ומתן.

בשנת 1921 נחתם הסכם הפשרה "האנגלו-אירי" (או "הסכם המדינה החופשית") הקובע את חלוקת אירלנד לשניים. החלק הדרומי, המורכב מעשרים ושישה מחוזות הפך ל"רפובליקה האירית" בהם מרבית האוכלוסייה היא קתולית והחלק הצפוני, המורכב משישה מחוזות בהם מרבית האוכלוסייה היא פרוטסטנטית נשאר תחת שלטון בריטי ונקרא Ulster. לאורך כל תקופת הסכסוך התנגדה האוכלוסייה הפרוטסטנטית בצפון אירלנד לתביעות העצמאות של ארגון IRA ותומכיו ותמכה בהמשך השלטון הבריטי. קבוצות טרור פרוטסטנטיות הוקמו בתגובה ופעלו כנגד ארגון IRA, אשר נאבק בשלטון הבריטי מחד גיסא ובקבוצות הפרוטסטנטיות שתמכו בשלטון הבריטי מאידך גיסא.

ההסכם אושר בינואר 1922 על ידי הפרלמנט החלופי האירי (Dail) ברוב של 64 מול 57 שהתנגדו. אישור ההסכם בפרלמנט הותיר מחלוקת בקרב הציבור האירי, שנחלק בין תומכי ההסכם בראשות מייקל קולינס לבין מתנגדי ההסכם בראשות דה ולרה שכיהן בזמנו כנשיא

הפרלמנט בדבלין. מרבית חברי IRA התנגדו להסכם, תבעו את איחוד האומה האירית וראו בצפון אירלנד אזור כבוש שיש לשחררו. לאחר חתימת ה"הסכם האנגלו-אירי" פרצה מלחמת אזרחים בין תומכי ההסכם למתנגדיו, במהלכה נרצח מייקל קולינס, שנמשכה עד הסכם הפסקת האש בשנת 1923, אך ארגון IRA המשיך במאבקו האלים לשם איחוד אירלנד. בשנת 1925 ארגון IRA הכריז על חוקה המפרטת את יעדיו ואת האסטרטגיה שלו. ארבעת היעדים שזכרו:

1. לשמור על כבודה ואחדותה של הרפובליקה
  2. לכוון ממשלה אירית לגיטימית בעלת שליטה מלאה ברפובליקה
  3. הגנה על חירויות האזרחים, הן האזרחיות והן הדתיות, ושוויון זכויות והזדמנויות
  4. החייאת השפה האירית וקידום התכונות הטובות של הגזע האירי
- יעדים אלו יושגו על פי החוקה באמצעות השימוש בכוח, ארגון ואימון נאמנים אירים ככוח צבא יעיל וסיוע לכל הארגונים הפועלים לשם השגת יעדים אלו. הארגון כונן את GAC (General Army Convention) כסמכות העליונה של הארגון (English 2004: 3-42).

עקב מחלוקות פנימיות גם בקרב חברי המפלגה Sinn Fein לגבי דרך המשך המאבק וההשתתפות בפרלמנט, פרש דה-ולרה בשנת 1926 מן המפלגה והקים בראשותו את מפלגת Fianna Fail ("חיילי הגורל") שמצעה כלל את התמיכה באיחוד אירלנד באמצעים פוליטיים וזכתה לתמיכה רחבה בבחירות 1927. מפלגת Sinn Fein כלל לא התמודדה בבחירות ולמעשה בין השנים 1927-1973 השתתפה בארבע מערכות בחירות בלבד בשנים: 1927, 1957, 1961, 1973. בשנת 1931 הכריזה ממשלת המדינה החופשית בראשות קוסגרייב על ארגון IRA כארגון בלתי חוקי, החלטה שבוטלה על ידי הממשלה בראשות דה ולרה בשנת 1933 אך בשנת 1936 שוב הוכרז הארגון כבלתי חוקי על ידה.

בשנת 1939 הציב ארגון IRA אולטימאטום לבריטניה, על פיו אם לא יעזבו את אדמת אירלנד יחדש הארגון את פעילותו כנגדה. הבריטים התעלמו והארגון חזר לפעול כנגד הבריטים. בתחילת שנת 1939 דווח השלטון הבריטי על 127 תקריות טרור ברחבי אנגליה. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, הכריז דה-ולרה על ניטרליות אירלנד, אך מתוך חשש שפעילות ארגון IRA תגרוור להחרפת היחסים עם אנגליה (עקב חשש לברית בין ארגון IRA לנאצים), חוקק סמכויות חירום שתאפשרנה מעצרים ורדיפת פעילי הארגון.

בשנת 1949 הוכרז החלק הדרומי של אירלנד כרפובליקה. בין השנים 1956-1962 ארגון IRA המשיך בקמפיין התקפות טרור (Border Campaign) כנגד מטרות בריטיות. בשנת 1964 הוקמו ברחבי אירלנד ביוזמת חברי הארגון Wolfe Tone Societies, אגודות שהוגדרו כקבוצות "דיון" רפובליקניות קיצוניות (אחד מן החברים הצעירים בה היה ג'רי אדמס), אשר החלו לעורר את המודעות לשוויון זכויות אזרח והובילו להיווצרותה בינואר 1967 של תנועת NICRA (Northern Ireland Civil Rights Association) ושל תנועת PD (People's Democracy) באוקטובר 1968. קיים קשר ישיר סיבתי, מעשי ואידיאולוגי בין ארגון IRA בשנות השישים לבין היוזמה של התנועה והקמפיין לזכויות האזרח עליו הוחלט בשנת 1966 (English 2004: 81).

גולדינג, מבכירי IRA, נכח בפגישה משותפת של אגודת Wolfe Tone Societies ותמך בהחלטה לפתוח בקמפיין זכויות אזרח בצפון אירלנד. שנת 1967 הייתה שקטה יחסית מבחינת פעילות התנועה, אך פעילותה התגברה במהלך שנת 1968 בדמות צעדות מחאה (בהשראת מחאת השחורים בארה"ב). המשטרה בצפון אירלנד (Royal Ulster Constabulary) RUC הגיבה בהתזה מים וירי כדורי סרק לעבר המפגינים. התנועה לזכויות האזרח פעלה לשם השגת זכויות לאוכלוסייה הקתולית בצפון אירלנד. הפרוטסטנטים, שראו עצמם כבריטים לכל דבר, התנגדו לכל החלטה לטובת הקתולים.

ארגון PIRA (Provisional Irish Republican Army) התפצל בדצמבר של שנת 1969 מן הארגון המקורי IRA, בטענה כי הארגון המקורי אין עוד ביכולתו להגן על האוכלוסייה הקתולית באירלנד. ניתן להצביע על המגמה שהובילה לפיצול באופן כרונולוגי כאשר ארגון IRA נחלש בעקבות הקמפיין של 1956-1962 ובאותה תקופה קמה התנועה למען זכויות אזרח בצפון אירלנד אשר תבעה שוויון זכויות לקתולים והותקפה באלימות על ידי נאמנים פרוטסטנטים וערערה את היציבות במדינה. הכוונה המקורית של הקמפיין למען זכויות האזרח בצפון אירלנד אכן הייתה לעורר מהומות ומחאה אך במטרה לאחד את הקתולים והפרוטסטנטים. בפועל, האוכלוסייה הפרוטסטנטית לא רק שלא הצטרפה למאבק או הזדהתה עמו, אלא שרבים מחבריה אף הצטרפו לארגונים שחרטו על דגלם להרוג קתולים. המאבק למען זכויות אזרח עבור כלל האוכלוסייה בצפון אירלנד נתפס כמאבקה הסקטוריאלי של האוכלוסייה הקתולית בלבד.

המציאות בצפון אירלנד באותה תקופה עבור האוכלוסייה הקתולית הייתה מציאות של אפליה בתעסוקה, בדיור ובהשתתפות הפוליטית. מסיבה זו, המוני קתולים תמכו בתנועה למען שוויון זכויות אזרח על מנת להוביל לרפורמה הנחוצה. אך במקום להדגיש את הצורך באיחוד אירלנד, הודגש המאבק המסורתי בין אלו התומכים בשלטון בריטניה בצפון אירלנד לבין אלו המתנגדים לו. התומכים ראו במאבקם של הרפובליקנים כאיום על המדינה המצדיק שימוש באלימות מצדם. בשנת 1966 נוסד ארגון UVF (Ulster Volunteer Force) שפתח במתקפה אלימה כנגד מטרות קתוליות רפובליקניות. בתאריך 4 בינואר 1969 הותקפו פעילי זכויות אזרח בגשר ברנטולט באזור דרי ובאוגוסט 1969 חלה הסלמה באלימות בין הקתולים לפרוטסטנטים, בעיקר בבלפסט ובהמשך בעיר דרי. משפחות קתוליות ופרוטסטנטיות גורשו מבתייהן בשכונות בהן היוו מיעוט והבריטים הקימו חומות הפרדה בין הקהילות השונות, כך שבפועל החל טרנספר של אוכלוסייה שחששה לגור בגבול בין השכונות ונוצר אזור חיץ מלאכותי בין שתי האוכלוסיות. ממשלת צפון אירלנד פנתה לממשלת בריטניה לעזרה בהשתלטות על הכאוס ובתאריך 14 לאוגוסט 1969 אכן הגיעו הכוחות הבריטיים.

בשנת 1964 הציע גולדינג, מבכירי הארגון, במהלך אסיפת הארגון להשתתף בבחירות לפרלמנטים של דבלין, בלפסט ולונדון והצעה זו גררה מחלוקות קשות בקרב חברי הארגון. המתנגדים עתידים להיות חברי PIRA. הטיעון הרפובליקני המסורתי דבק בדעה כי מדינת הצפון אינה צודקת וכי הסיבות ולהיווסדה וכן המבנה שלה סקטוריאליים. על כן, פוליטיקה בדרכי שלום אינה אפקטיבית ואין אפשרות לבצע רפורמה במדינה אלא רק להשמדה בכוח. חברי IRA שתמכו בגישה זו ראו בארגון כמגנה של האוכלוסייה הקתולית בסביבה העוינת והמסוכנת בה הם חיים. גם פעילי התנועה למען זכויות האזרח, שדגלו ברפורמה בדרכי שלום, נתקלו באלימות

והדבר שימש לדעתם כהוכחה המחזקת את עמדתם. על כן, בתאריך 24 באוגוסט 1969 נערכה פגישה חשאית ביוזמת גיימי סטיל ובהשתתפות בילי מקי (Billy McKee), ג'ון קלי ואחיו בילי קלי (John and Billy Kelly), ג'ו קהיל (Joe Cahill) ליאו מרטין (Leo Martin), סימוס טומי (Seamus Twomey), ג'רי אדמס (Jerry Adams), דייטי אוק'ונל (Daithi O'connell) וגיימי דרהם. הם החליטו כי ההנהגה הנוכחית של הארגון בבלפסט (ליאם מקמילן וג'ים סאליבן) אינה מספקת הגנה נאותה לאוכלוסייה הקתולית וכי יש לפעול להחליפם. במפגש המועצה הצבאית של הארגון באמצע דצמבר, שוב העלה גולדינג את רעיון ההשתתפות הפוליטית בפרלמנט ושון מקשטפן (Sean MacStiofain) שהתנגד לו החל בגיבוש הארגון החלופי.

בתאריך 18 לדצמבר 1969 נפגשו 13 פורשים ועוד 13 מתומכיהם והקימו את ארגון PIRA ובחרו במועצה בת שנים עשר חברים אשר בחרה במועצה צבאית בת 7 חברים בראשה שון מקשטפן. בתאריך 28 לדצמבר יצא הארגון בהצהרה פומבית ראשונה. מבחינת המבנה, הארגון התבסס על מבנה הצבא הבריטי: חטיבות הכוללות גדודים הכוללים פלוגות. תשעה מתוך אחד עשר מפקדי הפלוגות בבלפסט בעת הפיצול תמכו ב PIRA. עד סוף ינואר 1970 לארגון החדש היה מבנה צבאי. בבלפסט פעלו שלושה גדודים תחת חטיבה בפיקודו של בילי מקי וסגנו סמוס טומי.

מנהיג הארגון ג'רי אדמס הצטרף לשורות הארגון IRA בשנת 1965 בגיל 16. הוא נעצר בשנת 1973 ונכלא עד שנת 1977. עם שחרורו מן הכלא הפך לחבר במועצה הצבאית של PIRA ובשנת 1983 החל כהונתו כנשיא המפלגה Sinn Féin. אדמס נחשב לאחת מדמויות המפתח המשפיעות ביותר בארגון PIRA. במהלך התקופה ששהה בכלא כתב סדרת מאמרים שפורסמה בעיתון *Republican News* שהשפיעה רבות על החשיבה הרפובליקנית החדשה (English 2004: 36-72; Bishop & Mallie 1987: 61-98; Geraghty 2003: 81-148).

האידיאולוגיה של ארגון PIRA נעוצה במסורת של התנועה הרפובליקנית האירית IRB (Irish Republican Brotherhood) מתוכה צמח ארגון IRA המודרני. האידיאולוגיה מבוססת על הגנה על האוכלוסייה הקתולית, פעולות תגמול כנגד הצבא הבריטי (והארגונים הפרוטסטנטיים) וכן מרכיבים פטריטיים ואנטי-אימפריאליסטים. בתחילת דרכו דחה הארגון כל עיסוק בפוליטיקה קונבנציונלית ודגל בשימוש באלימות על מנת להשיג מטרותיו הפוליטיות. השימוש באלימות נועד להפוך את המדינה לבלתי ניתנת לשליטה (English 2004: 85).

הארגון הצהיר בשנת 1972 על חמש דרישות עיקריות:

1. סיום המאבק האלים של הכוחות הבריטים כנגד העם האירי ונסיגת הצבא הבריטי מאדמת אירלנד

2. סגירת הפרלמנט בסטורמונט

3. בחירות חופשיות בצפון אירלנד, כצעד הראשון לממשלה חדשה של אירלנד המאוחדת

4. שחרור כל האסירים הפוליטיים (בין אם נשפטו ובין אם לאו)

5. פיצוי כל אלו שנפגעו מאלימות הכוחות הבריטים

(Geraghty 2000: 40).

היעדים האסטרטגיים של הארגון מתבססים על שלושת מרכיבי הטיעונים הבאים: הגנה, חוסר קבלה דואלי של מדינת צפון אירלנד (הן בשל חוסר הוגנות והן בשל חוסר לגיטימיות) והטיעון כי מדינת צפון אירלנד בלתי ניתנת לרפורמה.

מרכיב ההגנה מתבטא בכך שארגון PIRA בתחילת דרכו ראה את עצמו כמגן האוכלוסייה הקתולית, פעל בתגובה לצרכים הגנתיים נוכח סכנה מיידית. המשבר בצפון אירלנד בסוף שנות השישים הדגיש את הצורך בהגנה על הקהילות הקתוליות הפגיעות בצפון אירלנד. מרכיב ההגנה היה מרכיב מרכזי בתדמיתו העצמית של הארגון לאורך התקופה שכונתה "The Troubles" וכן בתדמיתו של הארגון בקרב כלל הרפובליקנים. כמו כן, המתקפות כנגד הקהילות הקתוליות נתפסו בעיני הארגון כחלק מאפליה מתמשכת ויחס עוין כלפי הקתולים מצד המדינה.

המרכיב השני בטיעוניו של הארגון הוא חוסר ההוגנות של צפון אירלנד כלפי האוכלוסייה הקתולית ועל כן נאמנות למדינה שכזו היא בלתי אפשרית. עצם קיומה של מדינת צפון אירלנד נתפס כהכחשת ההגדרה העצמית האירית ועל כן היא אינה לגיטימית. הארגון רואה באירלנד יחידה גיאוגרפית, היסטורית ותרבותית אחת ולכן הסכם 1922 לחלוקת אירלנד נתפס בעיניהם כשגוי ומלאכותי. בעיני הארגון, בריטניה היא האחראית הבלעדית לקונפליקט. בריטניה נתפסת כמדכא והרפובליקנים האירים הם הקורבנות והמתנגדים לכיבוש. כל מקרי המוות שהתרחשו במהלך הקונפליקט, בעיני הארגון, הם באחריותה של בריטניה ועל כן היא גם אחראית לפתרון וסיום הקונפליקט בצפון אירלנד.

המרכיב השלישי בטיעוני הארגון הוא כי מדינת צפון אירלנד נחשבת כבלתי ניתנת לתיקון. לטענת הארגון, לקחי העבר (המאבק למען שוויון זכויות אזרח בשנות השישים שנכשל) מלמדים כי רפורמה בצפון אירלנד אינה אפשרית ועל כן על המדינה לחדול מלהתקיים. פוליטיקה חוקתית אינה יעילה, כי המטרה היא לא לשנות את צפון אירלנד אלא להשמידה. האלימות הפוליטית להשגת היעדים נתפסה כחלק בלתי נפרד מן המאבק וכבלתי נמנעת. השימוש באלימות נראה היה הגיוני ואף הכרחי לשם השגת יעדים פוליטיים.

מרכיב נוסף בטיעוני הארגון נוגע ללאומנים האירים (Unionists). ארגון PIRA נהג באופן עקבי להדגיש כי אינו ארגון סקטוריאלי וכי הוא מייצג את כלל העם האירי:

*"It is official IRA policy (broken only very rarely and in exceptional circumstances...) that a Protestant is not a target for his religion"*³⁷

גם המתקפות שבוצעו כנגד RUC נתפסו בעיני הארגון כמתקפה כנגד כוחות הביטחון של הממשל הבריטי ולא מתקפה כנגד הקהילה הפרוטסטנטית. כמו כן, הארגון תלה את האחריות לקונפליקט בין הקתולים והפרוטסטנטים באירלנד בבריטניה וראה בה תוצר של הקולוניאליזם הבריטי באירלנד, שיצר באירלנד מדיניות של אפליה. על כן, הלאומנים האירים נתפסו בעיני הארגון כשוגים באשלויות שהאיחוד עם בריטניה משרת את האינטרסים שלהם יותר מאשר מדינה אירית עצמאית ולמרבה הצער כלואים בין שני הצדדים הלוחמים (בריטניה והרפובליקנים האירים). ארגון PIRA הדגיש כי בחזונו אירלנד תהיה מאוחדת ותקבל בברכה את כל הסקטורים ותאפשר להם להשתייך ולהיכלל. הארגון האמין כי ברגע שתשוחרר אירלנד משלטון בריטניה, גם

³⁷ Tim Pat Coogan, in English 2004, p, 370

הלאומנים האירים יחשו גאווה במולדתם. תומכי האיחוד עם בריטניה ייצגו את הבעיה המשמעותית ביותר עבור הפוליטיקה הרפובליקנית (English 2004: 337-385).

עמדתם של תומכי האיחוד עם בריטניה כנגד איחוד צפון אירלנד עם רפובליקת אירלנד נשארה עקבית ואיתנה לכל אורך שנות הסכסוך, כפי שניתן ללמוד מן הציטוט הבא:

*"The unionists are not aspiring for anything: they've already got their aspirations, they're in the union, and they mean to maintain the union"*³⁸

עם זאת, המציאות מלמדת כי ארגון PIRA צמח על רקע של קונפליקט סקטוריאלי. אמנם מאבקו של הארגון לא הוכרז כמאבק דתי בין קתולים לבין פרוטסטנטים אלא כמאבק לשחרור לאומי מעול הכובש הבריטי. אך המסורת הלאומית האירית והמדינה שלאומיות זו יצרה בשנת 1922 הייתה בעלת סממנים קתוליים והמדינה הבריטית והאימפריה הבריטית היו בעלות סממנים פרוטסטנטים. על כן המאבק בצפון אירלנד עירב גם מימד סקטוריאלי וגם מימד אתנו-לאומי. המחשבה הקתולית היוותה חלק מן התרבות הארגונית של ארגון PIRA באופן שהשפיע על תדמית הארגון, טיעוניו ופעילותו:

*"...I think that the alliance of religion and nationalism is a deadly combination...the division is much deeper in Northern Ireland than ever it has been because the Provisionals, through their activities, have deepened this division; and then you have had Protestant terror gangs on their side deepening it as well...it is I think impossible to ignore the effect and influence that religion has had, and does have, on the situation in Northern Ireland"*³⁹

התקופה שכונתה "The Troubles" החלה בסוף שנת 1969 וזו אפיינה את ראשית שנות השבעים המכוונות בעיקר ליעדים מסחריים. במהלך שנת 1971 פעל בעיקר כנגד חיילי הצבא הבריטי. ממשלת צפון אירלנד פנתה לממשלת בריטניה והפעילה לחץ על מנת לאפשר לה לבצע מעצרים ללא משפט (Internment) ובתאריך 9 לאוגוסט 1971 "מבצע דימיטריוס" יצא לפועל. 324 אנשים נעצרו על ידי כוחות הצבא והמשטרה, כאשר פחות ממאה מהם היו אכן פעילי IRA/PIRA. 116 איש שוחררו במהרה ושאר העצורים נשלחו לבתי מעצר. בשלב ההתחלתי של המבצע נעצרו רפובליקנים בלבד, עובדה שעוררה את זעמם של הקתולים בצפון אירלנד ואוששה בעיניהם את טענות ארגון PIRA, בדבר היחס המפלה והחד צדדי של כוחות הצבא והביטחון כלפי האוכלוסייה הקתולית בצפון אירלנד. בששת החודשים שקדמו למבצע "דימיטריוס" הרגו פעילי הארגון 10 חיילים בריטים ובששת החודשים לאחר המבצע הרגו 40 חיילים בריטים. עדויות העצורים על עינויים ויחס בלתי הולם מצד הצבא התפרסמו בתקשורת וגרמו נזק תדמיתי לממשל הבריטי בלונדון. מסמכים ממשלתיים בריטיים שהותרו לפרסום מארכיונים בשנת 2002 מעידים כי הממשל בדבלין חשש באותה עת בשנת 1971 כי המשבר בצפון אירלנד מסכן אף את מדינתם שלהם. במהלך שנת 1971 נהרגו על ידי כוחות הביטחון 9 מפעילי ארגון PIRA וכן 39 אזרחים קתולים. 56 איש מכוחות הביטחון נהרגו על ידי PIRA.

³⁸ Ian Paisley, in English 2004, p 374

³⁹ Interview with former IRA man Sean Garlan, in English 2004, p, 372

בתאריך 30 בינואר 1972, המוכר יותר בכינוי "Bloody Sunday" הרגו כוחות הצבא הבריטי 13 אזרחים קתולים לא חמושים ופצעו אנושות 14 נוספים בעת שצעדו בצעדת מחאה באזור בוגסייד שבעיר דרי. החיילים טענו כי נפתחה עליהם אש והם הגיבו בירי. התגובה הציבורית והפוליטית לאירוע הייתה קשה. האירוע נצרב בתודעה כטבח המוני של חפים מפשע. שני הפלגים של ארגון IRA הגבירו את המתקפות על הכוחות הבריטיים וכן התעצמה התמיכה הציבורית במאבק האלים של הארגון. "Bloody Sunday" ("יום ראשון הארוך") נחשב לנקודת מפנה חשובה בהיסטוריה של הסכסוך בצפון אירלנד. אחרי האירוע חלה תפנית משמעותית במדיניות הביטחון של בריטניה שתהיה לה השפעה על המשך הסכסוך. בריטניה התחילה במבצעי מודיעין חשאיים, (על פי מדיניות שזכתה לכינוי The secret war) ומתחילה לגייס משתפי פעולה סמויים כנגד ארגון PIRA (היחידה הבולטת כונתה Intelligence Company 14th). לאחר פרסום תוצאות דו"ח וועדת הבדיקה, שתמך בגרסת הצבא הבריטי, האוכלוסייה הקתולית בצפון אירלנד הייתה משוכנעת שהסיכוי לזכות ביחס הוגן מן הממשל הולך וקטן.

במרץ 1972 הוכרז על סגירת הפרלמנט של סטורמונט בבלפסט ובמקומו הוקם NIO (Northern Ireland Office) ומונה מזכיר מדינה ראשון לצפון אירלנד, ויליאם ווייטלו. הארגון הכריז על הפסקת אש והחלו מגעים עם הממשל הבריטי. בפגישה עם וייטלו בתאריך 7 ביולי 1972 נכחו שון מקשטפן, ג'רי אדמס, סמוס טומי, דייטי אוק'ונל, איבור בל ומרטין מקגינס. בתאריך 18 ליולי 1972 טסה משלחת נוספת בראשות ג'ון קהיל ללונדון. חשוב לציין כי לכל אורך שנות הסכסוך היו מגעים ופגישות בין בכירי הארגון לבין בכירים בממשל הבריטי.

בתאריך 21 ביולי 1972 ביצע הארגון את אחת ההתקפות המפורסמות שלו שכונתה "Bloody Friday" וכללה הטמנתן של כ-20 פצצות ברחבי בלפסט שהתפוצצו והרגו 9 אזרחים למרות ההתראות עליהן. במהלך שנת 1972 נהרגו 497 איש בצפון אירלנד, מתוכם 235 נהרגו על ידי ארגון PIRA (McKittrick et al 2001: 87). בתאריך 31 ביולי 1972 ערך הצבא הבריטי את "מבצע מוטורמן" במהלכו כבשו שטחים בשליטת PIRA בבלפסט ודרי וערכו סדרת מעצרים אשר החלישו את הארגון בסוף שנת 1972 ותחילת שנת 1973. בין העצורים היה שון מקשטפן. אף על פי שהארגון נמנע מפעילות בדרום אירלנד, לפעיליו היו חיכוכים רבים עם כוחות הביטחון במדינת הדרום. במרץ 1973 נעצר ג'ון קהיל, מבכירי הארגון, על ידי הצי האירי על סיפונה של האונייה "קלאודיה" שהובילה 5 טון של אספקת נשק מלוב. הוא נאסר למשך שלוש שנים. מרטין מקגינס

(Martin McGuinness) אף הוא נעצר ונכלא למשך 6 חודשים באשמת חברות בארגון PIRA.

בתחילת שנת 1973 החליט הארגון החלטה אסטרטגית להרחיב את התקפות הטרור לאדמת בריטניה, בעיקר בערים הגדולות. הארגון ראה בבריטניה כאחראית הבלעדית לבעיות באירלנד ולכן היא גם היחידה שבאפשרותה לפתור אותן באמצעות נסיגה מאירלנד. לדעת הארגון, לאחר ארבע שנות פעילות באירלנד, דעת הקהל בבריטניה לא הושפעה מן המוות והאלימות במידה בה תוכל להיות מושפעת ממוות של אזרחים קרוב לבית, על אדמת בריטניה. מנהיגי הארגון הבינו כי מספר ההרוגים אינו נחשב למשתנה הרלוונטי, כי אם דווקא מיקום ההתקפות. נראה כי כמות החיילים הבריטים שנהרגים באירלנד לא משפיעים על דעת הקהל ועל נחישות הבריטים להישאר בצפון אירלנד. ההתקפות בבריטניה נועדו ליצור לחץ על הממשל הבריטי, באמצעות דעת הקהל הבריטית, להיכנע לדרישות הארגון. ואכן, התקפות הטרור

בבריטניה, שהגיעו לכל אזור בריטי עד פתח דלת ביתו, הפיקו פרסום רב יותר מאשר ההתקפות באירלנד. הבריטים מצדם שכללו את כוחות הביטחון ועירבו טקטיקות של מגננה בדמות מחסומים וחומות עם טקטיקות של מתקפה בדמות מארבים ופעילות לאיתור וחיסול פעילי הארגון ומצבורי נשק. הנחיות הפתיחה באש היו מעורפלות ואפשרו ירי בפעילי הארגון.

באמצע שנות השבעים התגבר מעגל האלימות בין הארגון לארגונים הפרוטסטנטיים בדמות פעולות נקם ותגמול, למרות הצהרות חוזרות ונשנות מצד PIRA כי הארגון מעולם לא יזם אלימות סקטוריאלית וכי היא מנוגדת לפילוסופיה של הארגון.⁴⁰

הארגון הפרוטסטנטי UVF הרג בין השנים 1974-1976 250 איש בהשוואה ל-86 איש שנהרגו על ידם בשלושת השנים הקודמות 1971-1974. במהלך השנים 1971-1973 נהרגו 211 חיילים בריטים לעומת 73 בין השנים 1974-1976 (McKittrick et al 2001: 122). הנתונים מלמדים כי הפעולות האלימות מצד הארגונים הפרוטסטנטיים גברו והן גררו פעולות תגמול מצד PIRA וכן כי יכולתו של הארגון לפגוע בחיילים הבריטים באותה תקופה נפגעה. הממשל הבריטי באותה תקופה נתן עדיפות לפעולות השיטור בצפון אירלנד ונשען יותר על כוחות RUC ועל UDR (Ulster Defense Regiment) מאשר על הצבא הבריטי בהיבט של הפעילות הביטחונית. בנוסף, הארגון הכריז על הפסקת אש בשנת 1975 במהלכה לא פעל כנגד כוחות הביטחון. הפסקת האש נוצלה על ידי הממשל הבריטי לאיסוף מודיעין ולניסיון לגרום לפיצול בארגון על ידי פיתוי פעילים לעסוק בפוליטיקה ולנטוש את דרך האלימות. הפסקת האש נתפסה בעיני חלק מפעילי הארגון כשגיאה ודור חדש וצער של הנהגת הארגון התבסס בצפון אירלנד.

החל מסוף שנות השבעים החלה התקופה שכונתה כתקופת "מלחמת הכלא". בתי הכלא הפכו למרכזים פוליטיים ו'אוניברסיטאות לטרור'. השלטון הבריטי כלא פעילים ומנהיגים רפובליקנים רבים (עד שנת 1974 שהו בכלא כ-1800 אסירים) והחל משנת 1975, על פי המלצת דו"ח גרדינר, הם זכו ליחס של פושעים רגילים ולא של אסירים פוליטיים. מטרת המהלך הייתה לגרום לדה-לגיטימציה למאבקם הפוליטי. האסירים נכלאו במתקן חדש ושומר במיוחד בלונג-קש שליד בלפסט: כלא מייז (Maze Prison). מתקני הכליאה בכלא כונו H-Blocks בשל צורתם. האסירים סירבו ללבוש מדי אסיר רגילים ולא הורשה להם ללבוש בגדים אזרחיים על כן התהלכו עירומים כשלגופם שמיכות בלבד, פעילות שזכתה לכינוי "מחאת השמיכות". בנוסף, במחאה על היחס להם זוכים מרחו את צרכיהם על קירות תאי המאסר, פעולה שזכתה לכינוי "המחאה המלוכלכת".

בסוף שנת 1976 ותחילת 1977 נערך הארגון למלחמה ארוכה ועל כן מנהיגי הארגון חשו כי נדרש שינוי ארגוני הכרחי. פעילים רבים של הארגון נעצרו ונכלאו והקמפיין הצבאי השתנה. בנובמבר 1976 הוסכם על שינוי מבני בארגון אשר העביר את מרכז השליטה על פעילות הארגון מן ההנהגה בדרום המדינה להנהגה בצפון. בפועל, פעילותו העיקרית של הארגון התרכזת בצפון אירלנד, על כן המהלך היה הגיוני בעיני ההנהגה. הפיקוד הצפוני שחלש על ששת מחוזות הצפון וכן על אזורים נוספים היה אוטונומי ולא כפוף למועצה הצבאית ועד סוף שנת 1976 אכן השליטה בפעילות הצבאית של הארגון עברה לידי במלואה. אירלנד כעת נחלקה לפיקוד דרומי ולפיקוד הצפוני, כאשר הפיקוד הדרומי מספק אספקה וגיבוי והפיקוד הצפוני מוביל את המאבק. בפועל,

⁴⁰ Republican News 17.1.1976

ברמה המקומית ליחידות הייתה עצמאות משמעותית בפעילותן. המבנה הצבאי של חטיבה-פלוגה-גדוד הוחלף במבנה של תאים קטנים. כל תא הורכב משלושה או ארבעה פעילים שהתמחו בתחום מיוחד (ירי צלפים, פצצות, איסוף מודיעין) ולא ידעו את זהות הפעילים בתאים האחרים, על מנת להגן על זהות הפעילים במקרה שייעצרו. הרעיון לשינוי המבנה בארגון נהגה בין קותלי הכלא. תוצר נוסף של ההשקפה בכלא היה ה"ספר הירוק" (The Green Book) שהושלם בשנת 1978 והופץ בשנת 1979 וכלל את פירוט יעדי הארגון והפילוסופיה שלו, ההיסטוריה האירית, הנחיות ביטחון וטכניקות התמודדות עם חקירה.

האסטרטגיה הצבאית של הארגון במהלך שנות השמונים כוונה להמשיך במלחמת התשה כנגד הכוחות הבריטיים על מנת שמחיר המשך ההשקפה בצפון אירלנד יהיה גבוה מדי עבורם, הן המחיר בחיי אדם, והן המחיר הכלכלי, הפוליטי והבינלאומי, כך שהממשל הבריטי יחליט לסגת. באוקטובר 1979 מונה מוריס אולדפילד למתאם הביטחון בצפון אירלנד מטעם הממשל הבריטי. אולדפילד פעל לתיאום בין גופי קהילת המודיעין השונים בצפון אירלנד מתוך הכרה כי למודיעין תפקיד חשוב ומשמעותי עבור תוצאות הסכסוך בצפון אירלנד.

בשנת 1985 נחתם בהילסבורו הסכם בין ממשלת בריטניה בראשות מרגרט תאצ'ר לבין הרפובליקה של אירלנד בראשות גרט פיציגרלד אשר הגדיר את מעמדה של צפון אירלנד וקבע כי לא יחול שינוי במעמדה ללא הסכמת רוב אזרחיה. כמו כן, נקבע כי שתי הממשלות ישתפו פעולה בנושאי ביטחון, זכויות אדם ואזרח ופיוס. בעקבות ההסכם ממשלת הרפובליקה של אירלנד החלה להיות מעורבת יותר בנעשה במדינת הצפון, דבר אשר נתפס בעיני הממשלה הבריטית כאפשרות להחלשת ארגון PIRA באמצעות שיתוף הפעולה הביטחוני, בעיקר לאורך הגבול בין שתי המדינות. כמו כן, ההסכם נועד לחזק את התמיכה במפלגת SDLP (Social Democratic and Labor Party) אשר תמכה במאבק פוליטי ולא במאבק אלים ונחשבה ליריבתה המושבעת של מפלגת השין פיין. מנהיג המפלגה ג'ון יום ביקר תכופות את האלימות הפוליטית ופעל לשכנע את מנהיגי PIRA לסיים את מאבקם האלים.

ההסכם של שנת 1985 גרר מחלוקות פנימיות בקרב הרפובליקנים. ראשית, בשל תגובת הנאמנים ותומכי הסטטוס קוו להסכם. עוצמת ההתנגדות והסלידה בקרבם הייתה בלתי צפויה ובעיני חלק מן הרפובליקנים נראה כי אם ההסכם נתפס כהסכם רע עבור האויב שלך, ייתכן שטמון בו רוח מסוים עבורך. שנית, היה בהסכם משום הבטחה לויתורים אשר ישפרו את איכות החיים של הלאומנים בצפון. הסכם זה השפיע על המשך פעילות ארגון PIRA. אם במהלך שנות השבעים מפלגת השין פיין הייתה משנית לארגון, בשנות השמונים חלה תפנית ופעילות המפלגה זכתה להדגשה ולעליונות. כמו כן, הייתה חפיפה בין דמויות המפתח בהנהגת הארגון ובהנהגת המפלגה כאשר חברי ארגון PIRA וחברים לשעבר בארגון היוו חלק משמעותי מחברי המפלגה (למשל, טוני מקבריד, מרטין מקיי, מרטין מקגינס). על כן, הארגון והמפלגה היו שני חלקים המרכיבים תנועה אחת ובמהלך שנות השמונים התחזק מעמדה האלקטוראלי של המפלגה.

באוקטובר 1986 פרסם הארגון PIRA הצהרה על פיה הארגון עדיין מחויב למאבק המזוין. עם זאת, הצהיר הארגון בנוסף על שתי החלטות משמעותיות: האחת, ביטול האיסור על פעילים

לכהן בפרלמנט בדבלין והשנייה, ביטול האיסור על תמיכה במועמדים לכהן בפרלמנט.⁴¹ ההתנגדות ארוכת השנים והתעקשות על החרמת בית הנבחרים (Absentation) הגיעה לסיומה. בשנת 1988 נערכה פגישה (ביוזמת הכומר אלק רייד) בין מנהיגי המפלגות ג'רי אדמס וג'ון יום שנועדה לדון בבעיות בצפון אירלנד, בעקבותיה נפגשו שוב ארבע פעמים נוספות במהלך 1989. הפגישות הוסתרו מעיני הציבור אך לא מפני הממשל הבריטי. שני הצדדים הסכימו באופן עקרוני כי לעם האירי זכות להגדרה עצמית, אך נחלקו באופן ההוצאה לפועל של רעיון ההגדרה העצמית, בעיקר בשל התנגדות הנאמנים לכל רעיון של איחוד אירלנד. לדעת מפלגת שין פיין הבריטים נחשבים ככוח אימפריאליסטי ושולטים בשטח אירלנד ממניעים אינטרסנטיים. לדעת מפלגת SDLP, הבריטים נחשבו ניטראליים בשאלת איחוד אירלנד ויש לפתור את המחלוקות הפנימיות בקרב העם האירי עצמו. באותה עת PIRA לא היה מוכן להפסיק את המאבק המזוין אך הרעיון לאחד את הכוחות במאבק פוליטי קרם עור וגידים לאטו.

גם מצד הממשל הבריטי חל ניסיון בשנת 1990 להידברות ישירה עם מנהיגי המפלגה וארגון PIRA (למשל בין נציג בריטי למרטין מקגינס). במהלך עשרים שנות פעילות הארגון הייתה תקשורת בין הממשל הבריטי לבכירי PIRA, בעיקר במהלך הפסקת האש הדו-צדדית בשנת 1975 ובמהלך שביתות הרעב בכלא מייז בין השנים 1980-1981. ערוץ התקשורת נפתח מחדש בשנת 1990 והארגון הכריז על הפסקת אש בחג המולד 1990. אך הדיאלוג בין הממשל הבריטי לארגון PIRA לא הפסיק את התקפות הטרור. המחלוקת הפוליטית הבליטה את הפערים הסקטוריאליים מחדש והובילה לפרץ גל חדש של אלימות בין קתולים לפרוטסטנטים. גם אם הארגון התכוון להימנע ממאבק סקטוריאלי, מאבקו של הארגון אחרי שנות השישים בצפון אירלנד, העמיק משמעותית את המחלוקות האישיות והפוליטיות ואת חוסר האמון בין שתי הקהילות, הפרוטסטנטית והקתולית. ארגון PIRA בהחלט לא יצר את הקרע בין שתי הקהילות, אך האלימות בה נקט העצימה אותו (English 2004: 338-384).

במהלך שנות התשעים התרחש גל של פיגועים ברחבי בריטניה שגרמו להרס רב אך לכמות נפגעים קטנה וזאת באמצעות התראה על הפצצות כחצי שעה לפני מועד ההפצצה. הסכסוך בצפון אירלנד אכן עלה על סדר היום העולמי והחלה מעורבות ארה"ב, בראשות ביל קלינטון. בשנת 1993 הצהיר הממשל הבריטי בראשות ג'ון מייג'ור כי בריטניה מכירה בזכותו של העם האירי להגדרה עצמית ובאפשרות לאיחוד אירלנד במידה וזהו רצונו של העם האירי. בשנת 1994 הכריז PIRA כי גישתו חיובית בנוגע לתהליך השלום ואף הכריז על השהיית פעילותו למשך שלושה ימים בחודש אפריל כמחווה והוכחה לכוונותיו החיוביות.

בשנת 1994 דובר על אסטרטגיה חדשה: Totally Unarmed Struggle / Tactical (TUAS). במסמך המפרט את עיקריה מדובר על ניסיון רפובליקני להגיע להסכמה אירית לאומית לתהליך השלום באמצעות מאמץ משותף של מפלגת שין פיין ומפלגת SDLP, הממשל בדבלין והקהילה האירית בארה"ב (English 2004: 285). בתאריך 31.8.1994 הכריז הארגון PIRA על הפסקה מלאה ומיידית של כל פעילות צבאית. הממשל הבריטי דרש כי הארגון יתפרק ממשקו וארגון PIRA הכריזו בתגובה על סיום הפסקת האש בפברואר 1996.

⁴¹ *Republican News* 16.10.1986

ההצלחה של מפלגת שין פיין בבחירות של שנת 1997 עודדה את מנהיגיה כי המעורבות הפוליטית משתלמת. ג'רי אדמס ומרטין מקגינס שניהם זכו במושבים. טוני בלייר, ראש הממשלה החדש של בריטניה הכריז כי הוא מעוניין שכל הצדדים יהיו מעורבים בשיחות השלום. בספטמבר 1997 מפלגת שין פיין הצטרפה לשיחות השלום והדבר הצביע על נכונותה לפשרה. בתאריך 10.4.1997 נחתם "הסכם יום שישי הטוב" (Good Friday Agreement). על פי ההסכם יפורקו כל הקבוצות החמושות במדינה, הן הקתוליות והן הפרוטסטנטיות, כולל התפרקות מנשקן בפיקוח משקיפים בינלאומיים. כמו כן, תיערך חלוקה ושיתוף בממשל ומיקומו מחדש של הפרלמנט בצפון אירלנד בו ישבו נציגים קתולים ופרוטסטנטים יחד. משאל עם שנערך הן בדרום והן בצפון אירלנד תמך בהסכם הפשרה תמיכה רחבה. הסכם הפשרה לא כלל את איחוד אירלנד, היעד המוצהר של ארגון PIRA. עם זאת, הקתולים שיפרו את מעמדם בצפון אירלנד וזכו לייצוג ושיתוף בממשל. הציבור הקתולי עיין משלושים שנות המאבק הממושכות ומחיי המלחמה, שלא הניבו תוצאות.

4.2.2 גיוס פעילים ומשאבים

דו"ח של סוכנות הביון הבריטית MI5 שפורסם בשנת 1997 קבע כי ארגון IRA בין השנים 1962-1966 גייס, אימן והכשיר דור חדש של פעילים. כ-3000 פעילים אומנו באחד מתוך שלושים וארבעה מחנות האימונים של הארגון ברחבי הרפובליקה (Geraghty 2000: 86). לאחר הקמפיין הכושל בין השנים 1956-1962 פעילים רבים חשו ממורמרים ועזבו את הארגון. הארגון מבחינת היקף הפעילים לא היה כה קטן מאז שנת 1945. הדור הנוכחי של הפעילים לא הצליח לגייס לשורות הארגון הרבה פעילים צעירים חדשים במהלך הקמפיין של 1956-1962. עבור רפובליקנים רבים, בעיקר באזורים הכפריים הרחק מדבלין, האידיאולוגיה היחידה הייתה האמונה באומה האירית. אלו הצטרפו לארגון על מנת להשיג רפובליקה באמצעות מאבק מזוין אך לא ממניעים מהפכניים. כאשר פרצו המהומות האלימות על רקע המאבק למען זכויות אזרח לארגון IRA לא הייתה יכולת להגן על האוכלוסייה הקתולית.

בצפון אירלנד, מתנדבים רבים שלא היו מעוניינים לצעוד בצעדות מחאה אלא לנקוט בפעולה ממשית הצטרפו לארגון PIRA. המתגייסים החדשים הראשונים לארגון לרוב התנדבו מיוזמתם ולא היה להם דבר במשותף מלבד הרצון להילחם. הם היו בגילאים שונים, מאזורים שונים במדינה, מרקע חברתי והיסטורי שונה. בערב הפיצול בשנת 1969 מנה הארגון בין 40-50 פעילים, רובם מצפון אירלנד, אך בין השנים 1962-1969 הארגון גייס פעילים רבים. ההתקפות האלימות של פרוטסטנטים כנגד האוכלוסייה הקתולית שהחלו בשנת 1969 עודדו צעירים להתגייס מיוזמתם ולהגן על קהילתם. ככל שהתגבר מעגל השנאה והנקם כך התגבר בהתאם גל הגיוס לארגון PIRA. הארגון החלופי גייס לשורותיו את הרפובליקנים שנשארו נאמנים לרעיון הישן והמקורי של הקמת רפובליקה ואיחוד אירלנד במספר מסגרות, החל ממפלגת השין פיין, תנועת נשים, צופים ויחידות הארגון. הפעילים – נשים וגברים, מבוגרים וצעירים, מתונים או קיצונים לא חשו 'מגויסים' אלא כי נתנה להם הזדמנות לשרת את האומה האירית (Bell 2000: 54).

בסוף שנות השבעים הערכות של הצבא הבריטי קבעו כי הארגון מונה כ-500 פעילים, באמצע שנות השמונים ההערכה היא כי מנה בין 300-200 פעילים. בסוף שנות השמונים ההערכה

היא כי בארגון היו רק כ-30 פעילים מבצעיים וכ-500 מתנדבים לא פעילים שנקראו לפעילות רק במידת הצורך⁴² (English 2004: 344).

עד אמצע שנות השבעים הארגון מנה כ-1000 פעילים באירלנד כולל אלו שעסקו במודיעין, ביטחון, בתי מסתור וכדומה. הפעילים הצעירים בשנות העשרה שלהם, שהתנדבו לפעילות החשיבו עצמם בגאווה כחיילים המשרתים את העם האירי. הריגוש, החשאיות ותחושת הקונספירציה ששררה במדינה באותה התקופה הגבירה את המוטיבציה להתנדב לשורות הארגון ולחיות חיים מסעירים של חייל אמיץ אשר חי בבתי מסתור ונלחם באויב (English 2004: 132). כל מי שהיה מעוניין להתנדב התקבל. אלו שהצטרפו ממניעים של חיפוש הרפתקאות, יוקרה או אלימות לשמה לא צורפו לפעילות מבצעית וכלל המתגייסים החדשים עברו הדרכות. ארגון PIRA פעל בשנותיו הראשונות בעיקר בבلفסט ובדבלין, לכן מרבית המגויסים החדשים הגיעו מאזורים אלו וגם מדרי. פעילים רבים גייסו את חבריהם וקרובי משפחה. הדור החדש של הפעילים היה תערובת של רפובליקנים מסורתיים ושל אלו שהגיעו לתנועה לראשונה בחייהם ללא קשר משפחתי או רפובליקני אידיאולוגי. הפעילים החדשים היו לרוב בשנות העשרה או שנות העשרים המוקדמות, בניגוד לדורות קודמים של מגויסי IRA שהיו ברובם גברים ונשים בוגרים, עם השכלה פורמאלית כלשהי, ללא כל רכוש או מקצוע ובעלי להט ונחישות לשרת. רבים מהם הכירו אחד את השני מבית הספר או שחיו באותה הקהילה. צעירים רבים בצפון אירלנד היו מובטלים באותה עת לכן היו פנויים לפעילות מבצעית בארגון. בניגוד לתנועות קיצוניות אחרות, כמעט ולא היו פעילים סטודנטים בארגון PIRA. למרות הרצון לגייס פעילים מן המעמד הבינוני מרבית המגויסים היו בני מעמד הפועלים (Bell 2000: 37).

בתחילת שנת 1971 פרסם הארגון כתבה בעיתון *Republican News* בנושא המאסר ללא משפט (Internment) אליה צורף איור של אדם מאחורי גדר תיל עם הכיתוב: "שם... יכול להיות אתה, פשע... כלל לא, סיבה למעצר... היותך אירי". השפעת הארגון על האוכלוסייה הקתולית נועדה לחזק את ההתנגדות לממשלה ולשלטון. אחד ממנהיגי הארגון, ג'ו קהיל, סיפר כי הופתע מהיקף ומעוצמת ההתנגדות למאסר ללא משפט ומהיקף התמיכה הציבורית לה זכה הארגון בתגובה לפעילות זו של הבריטים בדמות התקהלויות מחאה גדולות, הקמת מחסומים ועימותים אלימים במהלכם כעשרים איש נהרגו ואלפים נותרו ללא קורת גג לאחר שבתיים נשרפו (רובם קתולים). לטענתו שיטה זו השיגה עבור הבריטים בדיוק את המטרה ההפוכה לה ציפו ואף הגבירה את התמיכה והגיוס לארגון, כאשר המבצע גרם לתחושה שהצטרפות לארגון זהו המוצא האחרון להילחם בדיכוי האוכלוסייה הקתולית מצד השלטונות.

אירועי Bloody Sunday (30.1.1972) אף הם השפיעו על גיוס הפעילים לארגון. אחד מפעילי הארגון ציין כי זהו המאורע הבודד והיחיד של פעילות בריטית אשר הוביל לגל כה גדול של מתגייסים. מאות צעירים התגייסו לשורות הארגון בעקבות האירוע. הקהילה האירית בארה"ב הזדעזעה והתמיכה הציבורית בארגון גברה, בעיקר לאחר פרסום מסקנות דו"ח וועדת הבדיקה, שתמך בגרסת הצבא הבריטי. בשנת 1972 הארגון היה כה מוצף במתנדבים, עד שלא היה צורך בפעילים נוספים בדרום וגם בצפון המדינה היה עודף פעילים. גם לאחר סיום שביתות הרעב בכלא

J. Adams, R. Morgan, A. Bambridge. (1988). Ambush: The war between the SAS and the IRA. ⁴² London: Pan. page 29.

בשנת 1981 נהנה הארגון מתמיכה רחבה ומגל חדש של מתנדבים שהתגייסו. בתי הכלא אמנם התמלאו בפעילי הארגון אך בו זמנית התמלאו גם שורות הארגון. לסיכום, ההבדל בפרופיל חברתי, בגיל, בכישורים ובמעמד של הפעילים שגויסו והתנדבו לאורך שנות הפעילות של הארגון היה זניח. מרבית הפעילים גויסו מקרב מעמד הפועלים. למרות העובדה כי גלי המתגייסים החדשים לארגון היו יותר מעשיים מן האידיאולוגים שהתגייסו בשנים המוקדמות ובמהלך שנות השבעים, פרופיל הפעילים נשאר זהה. פעילי הארגון לא הפסידו במאבקם אך גם לא היו מסוגלים לנצח במאבק מול הכוחות הבריטיים. עם זאת, שאלת גיוס הפעילים מעולם לא היוותה בעיה עבור מנהיגי הארגון, שכן לאורך כל שנות פעילות הארגון התנדבו פעילים מסורים וחדורי אמונה (Bell 2000: 89).

ארגון PIRA מימן את פעילותו באמצעות מספר מקורות מימון: גביית דמי כופר על ידי חטיפות, תרומות מאמריקה, פעילות פלילית באירלנד (גביית דמי חסות, סחיטה, שוד בנקים וסניפי דואר, סחר בסמים), מימון שמקורו בעמותות רפובליקניות כגון (Northern Aid Committee) FOST ועמותת (Friends of Sinn Fein) FOST ותרומות מקומיות. כן נעשה שימוש בעסקים לגיטימיים ששימשו כיסוי לגיוס כספים עבור הארגון כגון חברת אבטחה, חברות מוניות בבבלסט (The 'black' taxi) ובדבלין, חברות בנייה, מסעדות, פאבים, חנויות, בתי הארחה ומועדונים חברתיים. הערכות של גורמים ממשלתיים והערכות שפורסמו באמצעי התקשורת לגבי ההכנסות של ארגון PIRA הן כי בשנת 1978 לארגון הייתה הכנסה בשווי של כמיליון ליש"ט, בשנת 1988 7 מיליון ליש"ט, בשנת 1990 5.3 מיליון ליש"ט, בשנת 1994 כ-10 מיליון ליש"ט, בשנת 1995 בין 6-15 מיליון דולר, בשנת 1996 בין 6-10 מיליון ליש"ט ובשנת 1997 כ-10 מיליון ליש"ט (English 2003: 344; Horgan & Taylor 1999: 9-10).

4.2.3 הטלת אימה

ניתן לזהות שני היבטים של מרכיב הטלת האימה בפעילות הארגון:

- א. הטלת אימה על השלטון הבריטי באמצעות התקפת כוחות הביטחון על אדמת אירלנד
- ב. הטלת אימה על האוכלוסייה והשלטון בבריטניה באמצעות מתקפות טרור על אדמת בריטניה

סקר דעת קהל שנערך בבריטניה על ידי מכון SOC בדצמבר 1977 והתבסס על מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת במדינה, שאל את הציבור הבריטי "האם היית מגדיר את ארגון IRA כטרוריסטים או כלוחמי חופש?" ורובו המכריע של הציבור הבריטי (92%) השיבו כי מגדירים אותם כטרוריסטים. בתשובה לשאלה "מה דעתך על אנשים הנוקטים באלימות כלפי אזרחים? האם פעילותם תמיד מוצדקת, לפעמים מוצדקת, או לעולם לא מוצדקת?" השיבו 77% מן הציבור כי פעילות זו לעולם אינה מוצדקת. סקר דעת קהל נוסף שנערך ביוני 1978 מצא כי 85% מן הציבור הבריטי היו מודאגים מאוד מן העלייה בתדירות מתקפות הטרור וחטיפות בני ערובה בעולם. עם זאת, כשהטרור מצד PIRA עדיין הופעל בצפון אירלנד, רק 30% מן הציבור הבריטי בשנת 1978 חשבו כי "הטרור הוא בעיה רצינית מאוד כאן במדינה שלי" ועוד 40% חשבו כי הטרור מהווה בעיה רצינית בבריטניה רק במקצת (De Boer 1979: 410-418).

בסוף שנות השמונים ארגון PIRA עמד בפני קשיים רבים. הארגון איבד פעילים, בהתקפות נהרגו שלא במכוון גם אזרחים והדבר פגע במאבק התעמולתי, מצבורי נשק רבים של הארגון

התגלו ונתפסו על ידי כוחות הביטחון והתקפות רבות לא הניבו פרי הן בשל פעילות כוחות הביטחון והן בשל בעיות בתכנון וביצוע. השלטון בבריטניה הכריז בשנת 1988 על חרם תקשורתי ואסר שידור או סיקור תקשורתי הקשורים לארגון PIRA. מנהיגי הארגון הבינו כי הרג אזרחים אינו משרת את מטרתם ואף גורם להם נזק תדמיתי. בשנת 1992 מתכנס הפיקוד הבכיר של הארגון לדון באפשרות לקדם את מאבקם ולהשיג תוצאות. מסקנתם הייתה כי על מנת ללחוץ על השלטון הבריטי, לא מספיק להשפיע על דעת הקהל בתוך בריטניה אלא יש להשפיע על דעת הקהל העולמית, בעיקר בארה"ב. לכן החליטו כי יש לפתוח בגל מתקפות טרור ברחבי בריטניה, אך מתקפות אלו תוכננו כמתקפות ללא נפגעים.

4.2.4 פרובוקציה לשם גרירת תגובת נגד

הלחץ שהופעל על בריטניה באמצעות המאבק המזוין, נועד להכריחה להתנתק מצפון אירלנד ולהוכיח לה כי מחיר המלחמה יהיה כואב יותר ויקר יותר ממחיר הכניעה לדרישות הרפובליקנים.

הלחץ על בריטניה נועד לגרום להתשה הדרגתית של הציבור והפוליטיקאים בבריטניה עד שיגיעו למסקנה כי משלמים מחיר יקר מדי על הנוכחות בצפון אירלנד. הארגון האמין כי ככל שימשך המאבק המזוין מצידם, לא ניתן יהיה להגיע לכל פשרה או רפורמה פנימית בצפון אירלנד, או להוציאה לפועל במידה ותושג.

תגובת הממשל וכוחות הצבא והביטחון לפרובוקציות מצד ארגון PIRA מלמדת כי הארגון הצליח במספר מקרים במהלך השנים להתגרות בממשל הבריטי ולגרור אותם לתגובת נגד חמורה ומוגזמת, שתוצאותיה השיגו את המטרה ההפוכה עבור הממשל הבריטי, במובן ששירתו את מטרות התעמולה וגיוס התמיכה ופעילים של הארגון. הממשל הבריטי נקט בפעולות שנועדו להחליש את תמיכת האוכלוסייה הקתולית בארגון, אך בפועל, אותן פעולות העצימו את התמיכה בארגון ובמאבקו ואת הרגשות הלאומיים של הרפובליקנים האירים. הדוגמאות הבולטות לתגובות נגד של הכוחות הבריטים שתוארו לעיל בהרחבה בסעיף המפרט את ההיסטוריה של פעילות הארגון :

1. נוהל "מעצר ללא משפט" (Internment) ומבצע "דמיטריוס" בעקבותיו

2. אירועי Bloody Sunday

3. "מבצע מוטורמן"

4. מחאות האסירים פעילי הארגון בכלא מיז

במהלך 1970 הצבא הבריטי נקט במלחמת התשה כנגד הארגון שכללה מעצרים, פשיטות, התנגשויות אלימות ברחובות בלפסט ודרי. פעילות זו של הצבא הבריטי הגבירה את האהדה למאבקו של הארגון ומניעיו. באוכלוסייה הקתולית שסבלה מהטרדה בלתי פוסקת גבר הרצון להילחם בחזרה. פעילים רבים בארגון הצהירו כי הצבא הבריטי ופעילות הדיכוי שלו כנגד האוכלוסייה הקתולית היו גורם מהותי ולעיתים מכריע בהחלטתם להתנדב לפעילות הארגון PIRA.

ניתן לזהות דפוס חוזר במהלך הסכסוך, כאשר פעולות הממשל הבריטי שנועדו להתמודד ביעילות עם הארגון, היוו גול עצמי במובן ששירתו את מטרות התעמולה של הארגון. המאבק שעבר לתוך בתי הכלא היה נוח למנהיגי הארגון. מבחינה תקשורתית, לתקשורת היה מיקום

סיקור קבוע והוא בית הכלא. אמנם שביתות הרעב של פעילי הארגון הכלואים לא הניבו תוצאות מבחינת שינוי עמדתם של הבריטים וכניעה לדרישות השובתים, אך הן הבליטו את המימד הפוליטי במאבק הרפובליקני, תרמו לתמיכה הציבורית בארגון בדמות הפגנות תמיכה בשובתים בבריטניה ובאירלנד ואף תרמו לפרסום בינלאומי של המתרחש, שהביך את ממשל תאצ'ר. כלא מיזו הפך למרכזו של משבר לאומי, במקום לשמש כמנטרל האלימות. הפרסום הציג את המתרחש בכלא כפשעי הממשל הבריטי האימפריאליסטי והציג את האסירים כקורבנות שזכו לאמפתיה. הרגשות הלאומיים האיריים התעצמו בקרב התומכים במאבק ושובת הרעב שנפטרו היוו דור חדש של קדושים מעונים באומה האירית.

בנוסף, חווית הכלא תרמה באופן משמעותי להתפתחות החשיבה הפוליטית והאידיאולוגיה הרפובליקנית. מנהיגי הארגון ניצלו את שהותם בכלא לפעילות פוליטית ולהפצת האידיאולוגיה של ארגון PIRA. לאסירים היה זמן רב לחשוב על הפוטנציאל של הארגון ועל החולשות שלו. המפגש והשיחות על פוליטיקה עם אנשים מאזורים שונים הניבו החלפת רעיונות וקשרי חברות. ניתן להצביע אף על מספר קווי דמיון בין תוצאות שביתות הרעב של שנת 1981 ומרד חג הפסחא של שנת 1916. שני המאורעות הפכו לסמל והפיקו גיבורים לאומיים בדמות קדושים מעונים. שניהם טכנית היו כישלון שהפיק רווחים ושניהם העצימו את הרגשות הלאומיים האיריים. שני המאורעות אף הפיחו תקווה בהשגת המטרה, תקווה שלא התממשה ולבסוף נאלצו להסתפק בהסכם פשרה, הן בשנת 1921 והן בעתיד לבוא בשנת 1998 (English 2003: 187-227).

4.2.5 פעילות תקשורתית

"At one time that was all we could do, that was the only avenue open to us, was to engage in armed struggle"⁴³

ארגון PIRA הוציא לאור עיתון בדבלין בשם *An Phoblacht* בתחילת שנת 1970. כמו כן, בבפסט הוצא לאור מחדש העיתון *Republican News* שהפך לעיתון הנפוץ יותר של הארגון בצפון אירלנד. בשנת 1975 דני מוריסון, עיתונאי מוכשר, הפך לעורך העיתון *Republican News* ונחשב לדמות מפתח בארגון בהיבט התעמולתי.

החל מסוף שנות השבעים המאבק על זכויות האסירים בבתי הכלא הפך לדומיננטי הן בפנים הכלא והן מחוץ לו וזכה להדים ולפרסום רב, בעקבות פעילות האסירים ("המחאה המלוכלכת", "מחאת השמיכות"). המאבק של הארגון עבר מן הרחובות אל בתי הכלא. במהלך השנים 1980-1981 החלו שביתות רעב כתוצאה מהן מתו עשרה אסירים. המפורסם מבין שובת הרעב ששילם בחייו הוא בובי סנדס, שאף נבחר לכהן כחבר פרלמנט באותה עת.

במרץ 1979 פורסם דו"ח בנט אשר קבע כי על סמך עדויות רפואיות עצירים אכן נפצעו במהלך חקירות משטרתיות ועל כן ההאשמות מצד פעילי הארגון באלימות משטרתית אוששו. מסקנות הדו"ח היו מביכות עבור הממשל הבריטי ותרמו למאבק התעמולתי של ארגון PIRA שנועד להשפיע על דעת הקהל המקומית והבינלאומית. אחד האמצעים העיקריים בהם השתמש הארגון במהלך המאבק היה השימוש בתקשורת על מנת להשפיע על דעת הקהל. הסיפורים שפורסמו בכתורות העיתונים נועדו להביך את הממשל הבריטי על מנת שישקול מחדש את מעורבותו בצפון אירלנד.

⁴³ Patrick Magee, interviewed on 5 March, 2002. In: English 2004: 342

בלוח 2 להלן מוצגים ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון PIRA במהלך שנות פעילותו.

לוח 2: ניתוח סיקור תקשורתי של מתקפות ופרובוקציות מצד ארגון PIRA

כתבה	תמונות	מספר מילים	מיקום	מילות התייחסות לארגון	אזכור מניעי הארגון	התמקדות לקורבנות/ארגון	תוכן הכתבה (מבקר/אוהד/ניטרלי)
⁴⁴ 1	-	1224	On line	IRA man; Provisionals	לא	קורבנות	ניטרלי
⁴⁵ 2	-	143	עמוד 4	Terrorists; militant Provisional wing of IRA; PIRA	לא	שני הצדדים באופן שווה	מבקר
⁴⁶ 3	-	207	עמוד 2	Provisional IRA; IRA terrorists	לא	ארגון	מבקר
⁴⁷ 4	תמונה של השגריר ההרוג	214	עמוד 1	PIRA; killers	לא	קורבנות	ניטרלי
⁴⁸ 5	-	113	עמוד 12	Provisional IRA	כן	ארגון	ניטרלי
⁴⁹ 6	-	384	On line	Provisional IRA	לא	קורבנות	ניטרלי
⁵⁰ 7	-	876	On line	Provisional IRA; the provos; IRA terrorists	לא	ארגון	מבקר
⁵¹ 8	-	1346	עמוד 1	IRA; Provisional IRA; IRA assassination squad	לא	באופן שווה לשני הצדדים	ניטרלי
⁵² 9	-	624	עמוד 1	Outlawed	כן	באופן שווה	מבקר

⁴⁴ Winchester, Simon. *13 killed as paratroops break riot*. 31 January, 1972. Guardian.

<http://www.guardian.co.uk/uk/1972/jan/31/bloodysunday.northernireland>

⁴⁵ August 10, 1973. The New York Times.

⁴⁶ Semple, Robert. January 7, 1976. The New York Times.

⁴⁷ Weinraub, Bernard. July 22, 1976. The New York Times

⁴⁸ Reed, Roy. May 22, 1978. The New York Times.

⁴⁹ Cook, Stephen. *IRA bombs kill Mountbatten and 17 soldiers*. August 28, 1979. Guardian.

<http://www.guardian.co.uk/theguardian/2008/aug/28/3>

⁵⁰ Rodwell, Rod. *27 Maze escapers still free*. September 26, 1983. Guardian.

<http://www.guardian.co.uk/theguardian/1983/sep/26/fromthearchive>

⁵¹ Brown, Paul et al. *Cabinet survives IRA hotel blast*. October 13, 1984. The Guardian.

⁵² Raines, Howell. *Bombing in Ulster kills 11 in crowd. IRA is suspected*. November 9, 1987. The New York Times.

	לשני הצדדים		IRA; IRA				<i>Bombing in Ulster kills 11 in crowd. IRA is suspected</i>
מבקר	באופן שווה לשני הצדדים	כן	IRA guerrillas	עמוד 1	832	תמונה של הקורבן איתן גו	⁵³ 10 <i>British Legislator, foe of IRA is killed by a bomb at his home</i>
מבקר	קורבנות	לא	PIRA, IRA;	עמוד 1	453	-	⁵⁴ 11 <i>29 injured by IRA rush-hour bomb</i>
מבקר	באופן שווה	לא	PIRA	עמוד 6	367	-	⁵⁵ 12 <i>Journalists see bodies of women, children and the old</i>
ניטראלי	ארגון	כן	Outlawed IRA; IRA	עמוד 3	975	פינוי גופה מזירת הפיגוע לאחר הפיצוץ; מפה של בלפסט	⁵⁶ 13 <i>IRA bombing kills 9 in a shopping area of Belfast.</i>
ניטראלי	ארגון	לא	IRA	On line	128	-	⁵⁷ 14 <i>IRA attacks in Belfast and Fermanagh.</i>
אוהד	ארגון	לא	IRA; Volunteers	On line	404	-	⁵⁸ 15 <i>IRA claims Lurgan attack</i>
ניטראלי	ארגון	לא	IRA	On line	183	-	⁵⁹ 16 <i>RGP 7 attack in North Belfast</i>

הנתונים המוצגים בלוח 2 מלמדים כי המספר הממוצע של המילים בכתבות בעיתונות הכתובה (10 כתבות) 444 מילים בממוצע ובעיתונות אלקטרונית (6 כתבות) 566 מילים בממוצע.

Rule, Sheila. *British Legislator, foe of IRA is killed by a bomb at his home*. July 31, 1990. The New ⁵³
York Times.

Campbell, Duncan & Paul Myers. *29 injured by IRA rush-hour bomb*. February 29, 1992. The ⁵⁴
Guardian.

Bowcott, Owen. *Journalists see bodies of women, children and the old*. September 16, 1993. The ⁵⁵
Guardian.

Clarity, James. *IRA bombing kills 9 in a shopping area of Belfast*. October 24, 1993. The New York ⁵⁶
Times.

IRA attacks in Belfast and Fermanagh. January 16, 1997. An Phoblacht. ⁵⁷

<http://www.anphoblacht.com/news/detail/21710>

IRA claims Lurgan attack. June 19, 1997. An Phoblacht. ⁵⁸

<http://www.anphoblacht.com/news/detail/28586>

RGP 7 attack in North Belfast. July 3, 1997. An Phoblacht. ⁵⁹

<http://www.anphoblacht.com/news/detail/28699>

תמונות : שלוש כתבות לוו בתמונות. אחת מטילה אימה, שתיים אינן מטילות אימה.

מיקום : מתוך עשר הכתבות בעיתונות הכתובה חמש כתבות בעמוד 1, אחת בעמוד 2, אחת בעמוד 3, אחת בעמוד 4, אחת בעמוד 6, אחת בעמוד 12.

אזכור מניעי הארגון : ארבע מתוך שש עשרה הכתבות אזכרו את מניעי הארגון.

התמקדות בקורבנות/בארגון : ארבע כתבות מתמקדות בקורבנות, שבע בארגון, חמש באופן שווה לשני הצדדים.

תוכן הכתבה : שבע כתבות בעלות תוכן מבקר, אחת בעלת תוכן אוהד, שמונה כתבות בעלות תוכן ניטראלי.

מילות התייחסות לארגון :

שם/כינוי הארגון : IRA / Provos/Provisionals 16 פעמים (בכל הכתבות)

Terrorists שלוש פעמים

Killers/Assassination פעמיים

Outlawed פעמיים

Guerrillas פעם אחת

Militant פעם אחת

Volunteers פעם אחת

4.2.6 חיסול אויבים

במספר מקרים יזם הארגון מתקפות כנגד בכירים בממשל הבריטי ובאירלנד, חלקן הצליחו וחלקן נכשלו. הבולטים מבין בכירי הממשל ואישי ציבור שחוסלו :

חבר הפרלמנט הבריטי איאן גו שנרצח בבריטניה

מרץ 1979 : השגריר הבריטי ריצ'רד סקייס נרצח בביתו בהולנד

מרץ 1979 : רצח איירי ניב, חבר הפרלמנט בצפון אירלנד

אוגוסט 1979 : רצח הרוזן מאונטבטן, קרוב משפחה של המלכה אליזבת על ידי פיצוץ ספינתו.

ידוע על לפחות שני ניסיונות התנקשות בראש הממשלה מרגרט תאצ'ר שכשלו. בנס ניצלו מניסיון חיסול נוסף מרגרט תאצ'ר ובכירי המפלגה השמרנית הבריטית בפיצוץ של מלון "גראנד הוטל" בברייטון במהלך הכנס השנתי של המפלגה בשנת 1984.

4.3 ארגון ETA

4.3.1 היסטוריה של הארגון

ארגון ETA הנו ארגון טרור לאומני שמאלני שהוקם בשנת 1959 בספרד תחת שלטונו של פרנקו והתפצל מתוך ארגון הנוער של מפלגת PNV (Basque Nationalist Party) ונחשב לארגון הטרור הפעיל הוותיק ביותר באירופה. ארגון ETA הוקם במקורו כארגון לאומני טהור, אך עד מהרה התפתח גם מימד אידיאולוגי סוציאליסטי/מרקסיסטי.

הבאסקים הינם קבוצה אתנית המונה כשלושה מיליון תושבים ומרוכזת מבחינה גיאוגרפית בצפון ספרד (המחוזות הספרדיים ויסקיה, אלבה, גויפוזקה, נווארה) ודרום צרפת (המחוזות הצרפתיים לבור, בס נווארה וסול). הקונפליקט בין השלטון במדריד לבין המחוזות הבאסקיים בן מאות שנים אך הלאומיות הבאסקית המודרנית החלה רק בסוף המאה התשע עשרה החל משנת 1890, עם האצת ההתפתחות התעשייתית. בתקופה זו התיעוש בצפון ספרד שימש כאמצעי להפוך את החברה המתבססת על חקלאות ומרעה לחברה חדשה ומודרנית ומשך מהגרים מכל חלקי ספרד לאזור הצפון בחיפוש אחר פרנסה. התפתחות זו הבליטה עבור הבאסקים את ייחודם התרבותי והלשוני. כמו כן, בסוף המאה התשע עשרה הפסידו המחוזות את זכויותיהם המסורתיות לשליטה מקומית מבחינה תרבותית ופוליטית ("The Fueros").

על רקע זה הוקמה מפלגת PNV (Basque Nationalist Party) בשנת 1859 על ידי סבינו ארנה, מנהיג פוליטי וסופר. מפלגת PNV נכשלה במשימה להשבת הזכויות המסורתיות של המחוזות לשלטון המקומי בתחילת המאה העשרים. עם זאת, לפני פרוץ מלחמת האזרחים בספרד בשנת 1936 הממשלה של הרפובליקה השנייה בספרד הרחיבה את האוטונומיה של המחוזות הבאסקיים ומסיבה זו תמכה מפלגת PNV בצד הממשלה כנגד המרד של גנרל פרנקו. מהלך זה הציב את הבאסקים בצד המפסיד של מלחמת האזרחים אך מפלגת PNV הייתה פעילה לאורך תקופת שלטונו של פרנקו ואף קיימה ממשלת גלות בצרפת, לאחר תבוסת הכוחות הרפובליקנים במלחמת האזרחים בשנת 1939.

תחת שלטון הדיקטטורה של פרנסיסקו פרנקו (Francisco Franco) (1939-1975) הונהגה מדיניות של דיכוי כלפי המיעוט הבאסקי והגבלות הזהות החברתית והתרבותית שלו. נסיבות אלו אילצו את הנהגת המפלגה לגלות לצרפת. כעשור לאחר גלות הממשלה הבאסקית לצרפת החלה להתעורר ההתנגדות הבאסקית. הממשלה הבאסקית פעלה מפריז והמפלגה הבאסקית הלאומית פעלה בספרד במחתרת תחת שלטונו של פרנקו. איגודי עובדים באסקיים ואחרים החלו אף הם ליצור קשרים בקרב מעמד הפועלים בחברה הבאסקית. ה"התנגדות הבאסקית" (Junta de Resistencia) באותה תקופה שימשה כגוף המתאם בין פעילות כל הגורמים המחתרתיים באזור ספרד. בתי הכלא בספרד שימשו מקור לחתרנות לאחר שאלפי נבחרים וקצינים צבא באסקיים לאומנים נכלאו באשמת מרד מזוין, לאחר הגליית הממשלה הבאסקית. חלקם הוצאו להורג וחלקם מתו במחנות עבודה ובבתי הכלא. למרות זאת, כל המנהיגים הבאסקיים נכלאו יחד ויצרו רשת קשרים שהובילה להתבססותו של כוח פוליטי מחתרתי בסוף שנות הארבעים. הגולים הבאסקים אף הם השפיעו על ההתנגדות. בין מאה למאה חמישים אלף היגרו מספרד בשנת 1937, מרביתם גלו לצרפת ונשארו שם עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

באסקים רבים הצטרפו לשורות הארגון המחתרתי הצרפתי "The Maquis" וכן הקימו גדוד באסקי עצמאי ולחמו לצד בעלות הברית נגד הכוחות הגרמניים בצרפת. לאחר שנת 1945 כמה מאות בודדות של גולים באסקים חזרו לאדמת ספרד והיו אחראים למספר מבצעי גרילה בחבל הבאסקים. הגולים הבאסקים הקימו קהילות מבוססות במדינות החדשות ותרמו כספים רבים שסייעו לממשלה הגולה בצרפת. הממשלה הבאסקית הגולה זכתה לסיוע גם מצד ארה"ב, אנגליה וצרפת אשר הבטיחו כי יפעילו לחץ על משטרו של פרנקו להתמתן או שיופל. אך בשנות החמישים, עם האצת המלחמה הקרה, איבדו מדינות אלה עניין בעימות מול פרנקו ובתמיכה במתנגדיו. בשנת 1951 נחתם הסכם בין ארה"ב לספרד בנוגע לשימוש בבסיסים צבאיים בספרד ובצרפת גורשה הממשלה הבאסקית הגולה ממבנה הממשל שהפך לבית השגרירות הספרדית.

כבר בשנת 1952 התארגנו קבוצות סטודנטים במטרה לכתוב ולהפיץ עיתונים פוליטיים והקימו בבילבואה ארגון סודי בשם *Ekin* (משמעות השם בבאסקית: לפעול). קבוצה זו התאחדה עם פלג צעירי מפלגת PNV (EGI: Euzco-Gaztedi del Interior). קבוצת הסטודנטים הגיעה לפריס בשנת 1957 במטרה לשכנע את ותיקי המפלגה (בראשם המנהיג חוזה מריה ליזאולה) לעבור למאבק מזוין, אך ללא הצלחה. קבוצת הצעירים שבה לספרד והתקרבה לחוגי סטודנטים פעילים באוניברסיטאות, אך לאחר שהמשטרה פירקה את ההתארגנות הוקם ארגון ETA בתאריך 31.7.1959 בהנהגת חוזה לואיס אלוורז אמפרנזה (שכונה "Txillardegui").

המטרה המוצהרת של הארגון היא כינון מדינה עצמאית לעם הבאסקי בשבעת המחוזות שבצפון-מזרח ספרד ובדרום-מערב צרפת. הצהרת העקרונות של ארגון ETA כללה הצעה ליצירת מערך פוליטי עצמאי שיבחר בצורה דמוקרטית לאזור חבל הבאסקים, שאינו נשלט על ידי מפלגה מסוימת כי אם על ידי העם. הבאסקים ייהנו מהכרה בינלאומית בזכויות הבסיסיות שלהם כחופש הביטוי, העיתונות, הדת וההתכנסות שלא היו מוכרות תחת שלטון פרנקו. איגודים מקצועיים וחברתיים יוגנו על ידי זכויות חוקתיות וכך גם מיעוטים (Zirakzadeh 1991: 3-37; Totoricaguena 2004: 9-27).

ארגון ETA לא החל בפעילותו האלימה כנגד השלטון בספרד באופן מיידי, אלא החל בתהליך של דיון פנים ארגוני לשם הגדרת יעדי הארגון ושיטות הפעולה שלו. האסיפה הראשונה של הארגון התקיימה במאי 1962 וזו קבעה את העקרונות המרכזיים ומבנה הארגון. הדמויות המרכזיות באותה תקופה בארגון היו ג'וליאן מדריגה, חוזה מריה בניטו דל ואל, חוזה מנואל אגווייר, סבינו אוריבה קואדרה, פרנסיסקו חויאר ברנו אקוריה ומנואל גלסטגוי. האסיפה הגדירה את הארגון כ"תנועה מהפכנית של שחרור לאומי" והיעד הפוליטי המרכזי והיחיד שלה הנו הקמת מדינה באסקית עצמאית. הוכרז כי המדינה הבאסקית תכלול את שלושת המחוזות הבאסקיים הצרפתיים, שלושת המחוזות הבאסקיים הספרדיים ומחוז נבארה בספרד. ארגון ETA הצהיר כי הוא תובע את זכותו של העם הבאסקי לשלטון עצמי בכל האמצעים האפשריים, כולל באמצעות מאבק מזוין. כן הוצהר כי הארגון אינו ישות דתית.

לאורך שנות קיומו ופעילותו של הארגון נודעו מספר חילוקי דעות בנושאי האידיאולוגיה, הלאומיות והמוטיבציה של הארגון. חילוקי דעות אלו יצרו חיכוכים רבים ואף הובילו לפיצולים. כבר בשנת 1962, באסקי בשם חוזה אחווריטה אורטיז, שלמד משפטים בצרפת והושפע רבות מכתביו של מאו טסה טונג ניסה להלהיב אחרים בתנועה הבאסקית לתמוך בהם. הארגון כינס

בתגובה אסיפה נוספת בשנת 1963, כאשר תקופה קצרה לאחריה פורסם מטעם הארגון מדריך, "*Insurrection in Euskadi*" שנכתב על ידי גויזטירי. בכתבי המדריך ניכרת השפעתם של רעיונות מאואיסטים, אף על פי שקרא יותר למאבק בדמות גרילה עירונית מאשר כפרית. המדריך מתפאר בקיומו של סדר עתיק יותר, שקדם לחוקים הגאליים או ההיספאנים והוא הבאסקי. המדריך משלב סוציאליזם מהפכני, מאבק מזוין ואתניות באסקית (Clark 1984: 17).

בשנת 1964 כונסה האסיפה השלישית של הארגון, שהגדירה אותו כתנועה אנטי-קפיטליסטית ואנטי-אימפריאליסטית. פעולה זו הרחיקה את הלאומנים הוותיקים בארגון מקרב מפלגת PNV. עם זאת, עדיין לא שלטו באידיאולוגיה של הארגון רעיונות המרקסיסטיים-לניניסטיים. באמצע שנות השישים הרעיון של שחרור לאומי עדיין היה הרעיון השולט במצע האידיאולוגי של הארגון. השפעת כתביו של פרנץ פאנון, שהתפרסמו באותה התקופה ועסקו ברעיון השחרור הלאומי, ניכרת באסיפה הרביעית של הארגון, שהתקיימה בבריסל בשנת 1965. מנהיגי ארגון ETA אף יצרו קשרים עם חברי המפלגה הקומוניסטית האורתודוקסית הן מבית והן מחוץ למדינה, דבר שיצר ויכוח בקרב חברי הארגון האם קשר זה הוא מועיל או לא. בשנת 1966 קומץ סטודנטים מאוניברסיטת סן סבסטיאן וחברים שתמכו ברעיונות הקומוניסטים גורשו מן הארגון ואלו הפכו למייסדי התנועה הקומוניסטית בספרד (Trotskyist Communist Movement of Spain). עבור פעילים אלו, המאבק לא היה מאבק לאומי של הבאסקים, אלא הם הזדהו עם מאבק פטריוטי באשר הוא ולכן הזדהו עם הרעיונות של הארגון ועם דרך מאבקו ולכן הצטרפו.

האסיפה החמישית של הארגון בשנת 1966 הייתה האסיפה הראשונה שהתקיימה על אדמת ספרד. גם פעילי הארגון שחיו מחוץ לספרד הגיעו לאסיפה, אך מרבית הפעילים היו מקומיים ויחדיו מנו כ-45 איש. לפחות 13 מהם נטו מבחינה אידיאולוגית לתמיכה ברעיונות הקומוניזם. עם זאת, רעיונות הלאומיות המהפכניות עדיין היו מרכזיים יותר במצע של הארגון, כפי שניתן ללמוד מכתביו של תיאורטיקן ממקור גרמני חבר ETA, פדריקו קרוטוויג סגרדו. בפרסום התיאורטי שלו "*Branka*" הוא התייחס למתרחש בווייטנאם בהערצה. במהלך הפגישה השנייה של האסיפה החמישית במרץ 1967 ארגון ETA הגדיר עצמו כ"תנועה באסקית סוציאליסטית לשחרור לאומי". שני פעילים וותיקים, אלווארז אמפרונה ובניטו דל-ואל, לא הסכימו עם הנטייה האידיאולוגית כלפי הקומוניזם ועזבו את הארגון.

בנקודה זו התרחש הפיצול בארגון ETA לשני פלגים. הפלג הראשון, חסידי האסיפה החמישית ETA-V ופלג הפורשים שכונה ETA-VI. גישות שונות אפיינו את הפעילים בשני הפלגים. הפטריוטים (*abertzale*) החשיבו עצמם בראש ובראשונה כבאסקים ורק לאחר מכן סוציאליסטים. האידיאולוגים (*espanolismo-marxista*) נחשבו כבוגדים במולדת הבאסקית כיוון שתמכו ברעיונות סוציאליסטיים מהפכניים וקיוו לשנות באמצעותה את כל ספרד.

בתקופה זו נקטו שלטונות צרפת בפעולה כנגד מייסדי ומנהיגי הארגון ששהו על אדמת צרפת. על כן, מבחינת הפעילות בשטח, מרכז השליטה עבר מידי המייסדים הוותיקים לידי הלוחמים בשטח, במיוחד פרנסיסקו איטוריוז וחווה לואיס זלבידה והאידיאולוגיה של הארגון החלה להתאפיין בנטייה שמאלנית. פרסומים של הארגון שעסקו עד עתה במסורת, ערכים ובשפה

הבאסקית הוחלפו ברעיונות של מאבק מעמדי, הפרולטריון, הסבל בעבודה בייצור והרס שורשי הקפיטליזם.

בתגובה לפעילות האלימה של ארגון ETA ממשלת צרפת גירשה מאדמתה את חברי המועצה ששהו בחבל הבאסקי בצרפת. מדריגה ואיריגרי עזבו לאלג'יר להמשיך בארגון הפעילות המבצעית ולאומיים, אמפרנזה עזב לבריסל ובניטו דל-ואל עזב לוונצואלה לקדם את התעמולה של הארגון.

תבוסה מוראלית קשה לארגון הייתה אבדן מנהיג השטח, אחוריטה אורטיז, שנהרג במהלך קרב יריות עם כוחות הביטחון. חיסול הנקמה של מפקד המשטרה בסן סבסטיאן בשנת 1968 הוביל להידוק פעילות כוחות המשטרה כנגד הארגון ו-16 פעילים שנחשדו ברצח נעצרו והועמדו למשפט בבורגוס בשנת 1970. שישה נשפטו לעונשי מוות אך קיבלו חנינה מממשל פרנקו ורבים אחרים נמלטו לצרפת. לקראת סוף שנות השישים פעילות המשטרה שיתקה את פעילות הארגון כמעט לחלוטין והפעילים המרכזיים בארגון נעצרו והועמדו למשפט בבורגוס בשנת 1969-1970.

בשנת 1969, משפטי הפעילים שנעצרו גררו פרסום בהיקף עצום לארגון ETA, שהוביל למשיכתו של דור חדש וצעיר של פעילים לארגון. הארגון התאושש מגל המעצרים תחת הנהגתו של אוסטקיו מנדיזבל בניטו וזכה לכינוי "החזית הצבאית". תחת מנהיגותו של מנדיזבל פעילים אלו ראו באלימות הפוליטית כביטוי העליון למאבקו של מעמד הפועלים. אך לאחר מותו, מרבית הפעילים נעצרו והועמדו למשפט בשנת 1973 והשאר נמלטו לצרפת.

אחד מן הפעילים שהצטרפו לארגון בתחילת שנות השבעים היה אדוארדו מורנו ברגרשה, שהיה אחראי לכתיבתו של מסמך העמדות האידיאולוגי לקראת האסיפה השישית של הארגון שנערכה בצרפת בקיץ 1973. באסיפה זו נכחו אף ארבעת הרוצחים לעתיד של ראש הממשלה בלאנקו. באסיפה נכחו כ-20 פעילים ורובם אישרו לקדם הליך דמוקרטי כההליך הנכון להפיכת ETA למפלגה. מהלך זה שוב גרם למספר פעילים לנטוש את הארגון.

בשנת 1972 תוכנן על ידי ETA מבצע חטיפה של אדמירל קררו בלאנקו, על מנת לנהל משא ומתן לשחרור 150 אסירים פעילי הארגון תמורתו. בשנת 1973 כבר כיהן בלאנקו כראש הממשלה ומבצע החטיפה הפך להתנקשות. בתאריך 20 לדצמבר 1973, בוצעה התנקשות בחיי ראש הממשלה בלאנקו. התנקשות זו נחשבה לאירוע דרמטי במציאות הפוליטית בספרד. ההתנקשות הפוליטית הקודמת הזכורה בספרד התרחשה בשנת 1921 (רצח המנהיג השמרני אדוארדו דאטו). כתוצאה מן המאבק האלים ובעיקר מן הרצח של קררו בלאנקו בדצמבר 1973 נקטו כוחות הביטחון בספרד פעילות נוקשה כלפי הארגון. חילוקי הדעות בארגון הגיעו לשיאם והודגשו ביתר שאת לנוכח הנסיבות הללו, בין אלו שתמכו בפעילות פוליטית לצד המאבק המזוין לבין המיליטנטים יותר שהעדיפו להתמקד רק במאבק האלים. בתחילת שנות השבעים מנה הארגון כ-35 פעילים, שנחלקו בדעותיהם בנוגע לאופי המשך המאבק עם סיום המשטר הדיקטטורי של פרנקו.

במאי 1974 התרחש הפיצול המשמעותי והסופי בארגון. הארגון התפצל לשני ארגונים: הארגון הצבאי-פוליטי (Political-Military ETA: ETApM) והארגון הצבאי (Military ETA: ETAm). לאחר הפיצול ארגון ETApM הסבירו את עמדתם במסמך מיוחד שפורסם בשנת 1974 וכוונה "ההסבר" (Agiri). במסמך הצהירו כי יעדם הוא הקמת מדינה באסקית סוציאליסטית

באמצעות מאבק מזוין. ארגון IRA שימש עבורם כמודל לחיקוי והם ראו בארגון ETApM מקבילה למפלגת שין פיין באירלנד. אמנם הארגון בעיניהם נתפס כארגון מעמדי אך אינו קומוניסטי ואינו שואף להפוך למפלגה קומוניסטית. לדברי ברגרשה, הארגון נחשב למסגרת הטובה ביותר לניהול הפוליטיקה של הפרולטריון הבאסקי. גישה זו עלתה לברגרשה בחייו, כאשר חוסל בידי יריבים פוליטיים בשנת 1976. ברגרשה היה משוכנע כי מאבק מזוין ללא גיבוי של פעילות פוליטית יהיה חסר תוחלת ולפני מותו בשנת 1976 תמך בהקמת מפלגה מהפכנית שלא תהיה מעורבת במאבק המזוין.

ארגון ETApM שהיה בתקופה זו החזק והגדול יותר, הכריז על נטישת המאבק האלים והשתתפות פוליטית בבחירות בשנת 1981. לעומת זאת, ארגון ETAm סירבו להמתין להתפתחות ארוכת טווח של מבנה מפלגתי והעדיפו להשקיע את כל המשאבים במאבק מזוין. ארגון ETApM תחת הנהגתו של מורנו ברגרשה, תמכו בגישה כי המאבק המזוין צריך להתנהל במקביל להשתתפות פוליטית במערכת הדמוקרטית החדשה והדבר יחזק את מעמד התנועה בקרב מעמד הפועלים. ברגרשה ניסה לאחד את הפלגים אך ללא הצלחה. בין השנים 1975-1976 העמיק הקרע בין שני הפלגים וארגון ETAm הגביר את פעילותו האלימה עד סוף שנות השבעים. ארגון ETAm אחראי ל- 93% מסך הקורבנות של פעילות הטרוריסטים הבאסקים הלאומנים. בסופו של דבר, שני הארגונים היו פעילים פוליטית בצורה זו או אחרת.

לאחר רצח קררו בלאנקו ומותו של גנרל פרנקו בנובמבר 1975, המלך חואן קרלוס מינה את אדולפו סוארז לראשות הממשלה ביולי 1976. בשנת 1978 אושרה במשאל עם חוקה דמוקרטית ספרדית, אשר כוננה חוקים המאפשרים בחירות חופשיות והשתתפות פוליטית במוסדות השלטון. ספרד, שסבלה מלחמת אזרחים בשנות השלושים, בידוד בינלאומי בשנות הארבעים ושלטון דיקטטורי עם עליית פרנקו לשלטון בשנת 1939 ועד מותו בשנת 1975, הפכה למדינה דמוקרטית. העם הבאסקי, שנתפס בעיני פרנקו כאויב מבית ודיכא את התרבות הבאסקית זכה ביולי 1979 בהענקת אוטונומיה לחבל הבאסקים. האוטונומיה העניקה מעמד של שפה לאומית לשפה הבאסקית בדומה לשפה הספרדית. למדינה הבאסקית היו כעת גוף מחוקק, נשיא, מערכת משפט ומשטרה. לאסיפה הכללית נתנה הסמכות לשמירת החוק והסדר, גביית מיסים ומתן שירותים. לעם הבאסקי הייתה זכות הצבעה וחופש פוליטי בדמות חופש הביטוי וחופש ההתאגדות. המערכת הפוליטית החדשה תמכה אף בחופש העיתונות ואפשרה למדינה הבאסקית להקים תחנת טלוויזיה משלה המשדרת בשפה הבאסקית (Alexander et al 2001: 34-76). התערבות מצד המדינה תתקיים רק לבקשת הממשלה הבאסקית.

באוקטובר 1979 נערך משאל עם בחבל הבאסקים בנושא האוטונומיה, כאשר ארגון ETApM הביע תמיכה בהצעה וארגון ETAm התנגד לה. 53% מן הבוחרים אישרו את ההצעה במשאל עם. ראש הממשלה הגולה, חזוז מריה דה ליזולה, חזר למולדתו מצרפת והעביר את סמכויותיו לנשיא האסיפה הכללית הבאסקית. באפריל 1980 נבחרה הממשלה הבאסקית הראשונה בראשות קרלוס גריקוטקסאה מנהיג מפלגת PNV. המפלגה הניחה כי הענקת האוטונומיה תשכנע את ארגון ETA לנטוש את המאבק האלים אך הארגון הצהיר שוב ושוב כי יהיה מסופק רק עם קבלת עצמאות מלאה. עד שנת 1980 תהליך הבנייה מחדש הושלם ומוסדות השלטון הדמוקרטים שהחליפו את מוסדות השלטון האוטוריטארי של פרנקו הוקמו והיו פעילים.

עם התפתחות המערכת הדמוקרטית, המלך קרא לפיוס לאומי ואף המתיק את עונשם של אסירים שנידונו למוות למאסר עולם. אך בחבל הבאסקים דרשו חנינה ל-749 באסקים שנעצרו ונכלאו בטענה כי נאסרו ממניעים פוליטיים. ביולי 1976 אושרה הבקשה באופן חלקי, כאשר השלטונות אפשרו לבאסקים שגורשו או נמלטו, לחזור מן הגלות. ואכן מייסדי ארגון ETA הוותיקים ניצלו את ההזדמנות (מדריגה, בניטו דל-ואל, אלוורז אמפרנזה) לחזור למולדתם ועד סוף שנת 1976 נותרו בכלא רק כ-180 באסקים. הדרישה לשחרור האסירים לוותה במאבק ציבורי גובר בחבל הבאסקים, בדמות הפגנות ותהלוכות שיזמו ראשי הערים וכן מצד קבוצות לא פוליטיות. הממשלה יזמה שיחות עם שני הפלגים של ארגון ETA שהובילו לשחרור אסירים נוסף במרץ 1977. כך נותרו בכלא רק כ-20 פעילים בארגון, שנחשבו למרכזיים בפעילות הטרור של הארגון בכללם פרז באוטגוי ומוגיסה ארגווי שתמכו בפלג ETApm. גם אלו זכו לבסוף לחנינה במאי 1977 בתנאי שיעזבו את המדינה והם מצאו מקלט בבריסל, אוסלו ווינה.

הממשלה החדשה התמודדה במהלך תקופת הבנייה הפוליטית מחדש (1975-1980) עם סוגיות מהותיות והבולטת בהן הייתה הסוגיה של דרישת הבאסקים לאוטונומיה. לאחר סיום שלטונו של פרנקו, ארגון ETA הבין כי השאיפה ליצור תנועה מהפכנית המבוססת על תמיכת ההמונים כבר אינה ריאליסטית ואם לא הצליחו להצית מהפכה תחת שלטון דיקטטורי, הסיכוי להציתה תחת שלטון דמוקרטי נמוך בהרבה. עם זאת, כינון הדמוקרטיה בספרד לא הביא להיעלמותו של הארגון אלא להיפך, הארגון רק הגביר את פעילות הטרור שלו, שהגיעה לשיאה בין השנים 1978-1982.

הרפורמות שהובילו ליצירת הדמוקרטיה בספרד השפיעו גם על המפלגות במערכת הפוליטית, בעיקר על מפלגות לאומיות שהחלו לפרוח מחדש. בחבל הבאסקים הושפעה במיוחד מפלגת PNV המסורתית, שכוחה התחזק בעיקר בשלושת המחוזות הבאסקיים ויסקיה, אלבה וגויפוזוקה. עם זאת, המפלגה לא הצליחה למשוך לשורותיה את הקיצוניים תומכי ההפרדות.

ארגון ETA החל בפעילות הפוליטית עוד לפני מותו של פרנקו בשנת 1975, אך היוזמה להקמת מפלגה באסקית חדשה מחוץ למפלגת PNV התרחשה באוגוסט 1976, עם הקמת המפלגה KAS (Patriotic Basque Socialist Coalition). המפלגה הורכבה ממספר ארגונים ובראשם ETApm. מטרתם הייתה ליצור תוכנית פוליטית חליפית עבור הפועלים הבאסקים באמצעות הקמת ארגוני עובדים המוניים. בתקופה זו, מפלגת KAS נחשבה לניסיון נוסף של שילוב לאומנות באסקית עם אידיאולוגיה מרקסיסטית-לניניסטית. מפלגת KAS האמינה בעליונותו של מעמד הפועלים וכן ביעילותו של מאבק מעמדי. היעד ארוך הטווח של המפלגה היה ליצור חברה באסקית נטולת מעמדות במדינה עצמאית ומאוחדת. חשיבותה של המפלגה התבטאה בחפיפה בינה ובין ארגון ETA-pm, שאפשרה לממשלה לקיים דיאלוג עמו. בנובמבר 1976 הממשלה יזמה שיחות חשאיות במלון בז'נבה. נציגי ETA-pm הגיעו אך השיחות הסתיימו ללא הישגים.

מפלגת KAS המשיכה להתקיים אך במרץ 1977 ארגון ETApm הקים מפלגה משלו: EIA (Party for the Basque Revolution) שבתחילת דרכה הייתה מפלגה מחתרתית ובלתי חוקית. לאסיפה הראשונה הגיעו כ-4000 איש. בשנת 1983 ארגון ETApm הכריז על הפסקת המאבק המזוין ומעבר להשתתפות פוליטית בניגוד ל ETAm. ארגון ETAm דרשו כי כל הכוחות

הבאסקיים הפוליטיים יהפכו לחוקיים, כולל הארגון בעצמו וכי כוחות הביטחון והמשטרה בחבל הבאסקים ייסוגו ויאפשרו לבאסקים למשול ולשטר בעצמם. בסופו של דבר יצר הארגון קואליציה עם שתי קבוצות שמאלניות לאומיות, קבוצת ANV וקבוצת ESB שנודעה בכינוי HB (People's Unity) או Herri Batasuna. בבחירות של שנת 1979 זכתה HB ב-15% מן הקולות אך מפלגת PNV זכתה ברוב המכריע של הקולות. ממצאים אלו מעידים כי מרבית הציבור דחו את דרך האלימות הפוליטית. בשנת 1987, התמיכה במפלגת HB, הזרוע הפוליטית של ETA, הגיעה לשיא התמיכה של 20% מן קולות הבוחרים במדינה הבאסקית. עד שנת 1998 חלה ירידה בתמיכה במפלגת HB.

בשנת 1989 ממשלת ספרד וארגון ETA החלו בסדרת שיחות רשמיות שהתקיימו באלג'יר. הארגון הכריז על הפסקת אש למשך חודשיים, אך לאור סירוב ממשלת ספרד להעניק וויתורים פוליטיים לטובתו הוא חידש את מתקפות הטרור. ארגון ETA החשיב את שנת 1992 כשנה מתאימה להפעלת לחץ על ממשלת ספרד. המשחקים האולימפיים של קיץ 1992, התערוכה הבינלאומית בסביליה ושאר אירועים ציבוריים לציון גילוי אמריקה על ידי קולומבוס, סיפקו לארגון הזדמנות להגיע להישגים.

בין השנים 1992-1996 הארגון התרכז בארגון מחדש של מבנה הארגון ועל מנת להימנע מסטייה מן המטרות המסורתיות נוצרה קואליציה חדשה של מפלגת HB ומפלגת KAS שנקראה EH. בשנת 1998 הכריז הארגון על שביתת נשק לאחר חתימת "הסכם אסטלה" בין מפלגת HB הקיצונית לבין הכוחות הפוליטיים המתונים. אך ממשלת ספרד עמדה בסירובה לדון בויתורים פוליטיים ובנובמבר 1999 הסתיימה שביתת הנשק.

בדומה לארגון PIRA, גם ארגון ETA הבינו כי האסטרטגיה של מלחמת התשה לא הביאה לתוצאות המצופות ולמימוש היעדים האסטרטגיים של הארגון. שיעור המעצרים של הפעילים היה גבוה משיעור הגיוס של פעילים חדשים, ייתכן כי עקב פעילות יעילה של כוחות הביטחון או עקב ירידה בתמיכה הציבורית והארגון חש כי עליו לשנות את שיטת הפעולה שלו. עקב כשלון מלחמת ההתשה שנקטו, התקווה לזכות בהישגים כלשהם תורגמה ליצירת קואליציה עם קבוצות לא אלימות אחרות במדינה אשר תהווה חזית פוליטית לאומית רחבה. קואליציה זו דרשה פעילות פוליטית שאינה עולה בקנה אחד עם רעיון המאבק האלים.

ארגון ETAm עשה ניסיון ליצור קואליציה עם מפלגות לאומניות מתונות באוגוסט 1998. הקואליציה נועדה להפוך את הפרלמנט הבאסקי למעין אסיפה מחוקקת, אשר תכריז באופן חד צדדי על עצמאות המדינה הבאסקית. חודש לאחר מכן הכריז הארגון על הפסקת אש בלתי מוגבלת. עם זאת, לאחר שהכוחות המתונים בקואליציה לא הסכימו להרחיק לכת עם רעיון העצמאות, הארגון סיים את הפסקת האש בנובמבר 1999. אך הציפיות לשלום שהתעוררו לאחר הכרזת הפסקת האש החלישו את הארגון. לפני הפסקת האש זכתה מפלגת HB ל-12.9% מקולות הבוחרים, אך בשנת 1998 במהלך הפסקת האש עלה ל-17.7% ושוב צנח ל-10% בבחירות 2001, לאחר שהפסקת האש הסתיימה. הפעילות האלימה המחודשת של הארגון החלה בשנת 2000 וכוונה בעיקר כלפי מדינאים ונבחרי ציבור דוכאה במהרה על ידי כוחות הביטחון. עד שנת 2003 פעילות הארגון נפסקה ובין השנים 2003-2006 כמעט ולא הייתה פעילות מצד הארגון.

במרץ 2006 הכריז הארגון שוב על הפסקת אש וזו הסתיימה בדצמבר 2006 עם פיצוץ מכונית תופת בחניית שדה התעופה במדריד. ביוני 2007 פרסם הארגון הצהרה על סיום הפסקת האש ומאז פרסומה חזר הארגון לפעילותו האלימה. בשנת 2009 מלאו חמישים שנה להיווסדו של הארגון ובקיץ 2009 המשיך הארגון בסדרת מתקפות טרור ברחבי ספרד. שנת 2009 נחשבת לנקודת מפנה בפוליטיקה של חבל הבאסקים, כאשר לראשונה מזה שלושים שנה מאז כינון הדמוקרטיה בספרד, נבחרה ממשלה בראשותה של מפלגה באסקית לא-לאומנית, המפלגה הסוציאליסטית בראשות פטקסי לופז. ממשלה זו נוקטת במדיניות לוחמה בטרור בלתי מתפשרת כנגד ETA. במהלך שנת 2008 נעצרו שלושה מבכירי הנהגת הארגון בצרפת ובספרד (במאי נעצר פרנסיסקו חוויאר לופז פנה, בנובמבר נעצר אספיוזו ובדצמבר נעצר איריונדו ירזה). באפריל 2009 נעצר בצרפת ג'ורדן מרטיטגי, ראש הזרוע הצבאית של הארגון. במהלך שנת 2010 ספג הארגון מפלות נוספות, בהן נלכדו ארבעה פעילי הארגון שהיו מבוקשים על ידי ממשלת ספרד וכן בפברואר 2010 נעצר בצרפת המפקד הצבאי של הארגון, ביחד עם שני בכירים נוספים. מבצעים אלו נערכו בשיתוף פעולה בין ממשלת ספרד לממשלת צרפת. מאז אמצע דצמבר 2009 עצרו כוחות הביטחון בספרד ובצרפת עוד 124 פעילים שנחשדו בפעילות בארגון ETA וכמו כן, כוחו של הארגון נחלש לאחר שהתגלו יותר מעשרה מצבורי נשק בהם החביאה ETA אמצעי לחימה בספרד, בצרפת ובפורטוגל (US Country Report on Terrorism 2009).

בתאריך 5 לספטמבר 2010 פרסמה הזרוע הצבאית של ארגון ETA קלטת, שנשלחה לרשת השידור הבריטית BBC בסרטון הופיעו שלושה פעילי הארגון רעולי פנים והודיעו כי על החלטת הארגון להפסיק את הפעילות האלימה ולפתוח בהליך דמוקרטי של משא ומתן על מנת לקדם את יעדיהם. הארגון לא הבהיר האם מדובר בהפסקת אש קבועה או זמנית.⁶⁰

4.3.2 גיוס פעילים ומשאבים

ארגון ETA נשלט על ידי מועצה מבצעית המורכבת משלושה עד חמישה חברים. מועצה זו אחראית למבנה ולתוכניות הכוללים פעילות פוליטית ומזוינת כאחד. הארגון מחולק לשלושה גופים מרכזיים: הגוף הצבאי, הגוף הפוליטי והמנגנון הלוגיסטי. כל אחד מן הגופים מחולק לקבוצות קטנות בהתאם למשימות שלו.

הגוף הצבאי כולל תאים מבצעיים האחראים להוציא לפועל מתקפות טרור, תאי מודיעין האחראים לאיסוף מידע על מטרות ושיקולים טקטיים נוספים לפעילות, תאי תשתית האחראים על דיור, תחבורה ונשק ותאי גבול האחראים על הברחת נשק ופעילים בין גבולות ספרד וצרפת. המנגנון הלוגיסטי כולל מחלקה פיננסית, מחלקה לאספקת נשק וציוד המבצעי, מחלקה ליצור נשק, מחלקה לזיוף מסמכים ומחלקת אימונים האחראית על הכשרת הפעילים החדשים המגויסים.

הגוף הפוליטי כלל מחלקה מיוחדת לאסירים האחראית על שמירת המשמעת בבתי הכלא בצרפת ובספרד ומחלקה בינלאומית האחראית לקשר עם פעילי הארגון שמחוץ למדינה הבאסקית ולגיוס תמיכה בינלאומית. בנוסף, הגוף הפוליטי אחראי על הארגון המקשר בין ארגון ETA הבלתי חוקי לבין הארגונים החוקיים כגון המפלגות HE/HB, איגוד LAB ותנועת הנוער Haika.

⁶⁰ "Basque separatist group Eta declares ceasefire" <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11191395>

המבנה הארגוני של ETA מאופיין במידור ובמומחיות על פי נושאים. כאשר פעיל בארגון נעצר על ידי כוחות הביטחון אין באפשרותו לספק מידע על תאים אחרים או פעילים אחרים או תוכניות מבצעיות. התיאום נערך מצרפת על ידי ראש המנגנון הצבאי, דבר שהכביד על תיאום אפקטיבי והאט את קצב הביצוע (Alexander et al 2001: 36-48).

בתחילת דרכו הארגון הורכב מתאים קטנים הכוללים שלושה פעילים כיחידה הבסיסית ורק לפעיל אחד בכל תא היה היתר לתקשורת עם חבר בתא אחר. באסיפה השנייה שנערכה בשנת 1963, חילק הארגון את חבל הבאסקים לחמישה חלקים תחת אחריותם של חמישה מפקדים. קשרי חוץ התקיימו באמצעות משלחות מיוחדות באירופה ובאמריקה. באופן עקרוני, הייתה אמורה להתכנס אחת לשנה אסיפה כללית על פי החלטת האסיפה החמישית. בפועל, אסיפה שכזו מעולם לא התכנסה שנית ומרכז השליטה עבר לידי מועצה מבצעית טקטית, תחת אחריותה לארגן את כל הפעילויות של הארגון בכל מחוז.

במהלך האסיפה החמישית של הארגון, בה בלטה היעדרותם של המנהיגים וכללה כ-45 פעילים, הוחלט על חלוקה לארבע חזיתות האחריות לפעילות פוליטית, תרבותית, כלכלית ותעמולתית. בפועל, חלוקה זו גררה אי סדר ארגוני. ברגרשה הקים יחידות קומנדו מיוחדות בארגון, שמטרתן המרכזית הייתה פעילות כנגד כוחות הביטחון ובנוסף ליצור קשרים עם גופים מהפכניים נוספים ברחבי ספרד (בעיקר בגליציה אך גם בברצלונה ומדריד). היוזמה נכשלה עם מעצרו של מפקד היחידות בשטח, איגנסיו פרוז בטגוי, בשנת 1975. בשנה זו נעצרו שני מנהיגים נוספים בארגון, איגנסיו מוגיקה ארגוי ופליקס אגויה איחאורגה.

תהליך הגיוס לארגון בראשית דרכו היה תהליך ארוך ואיטי שנועד לוודא כי החברים החדשים יזכו בהכשרה מתאימה ויוכיחו את נאמנותם לארגון וליעדיו וכן להגן על חדירת פעילים סמויים של המשטרה והמודיעין לשורות הארגון. חשוב לציין כי קיים קושי בהגדרתו של פעיל ETA. (פעילי הארגון כונו *ettaras*). הקושי נובע לראשונה מתהליך הגיוס לארגון, שהנו איטי והדרגתי ומקשה על הקביעה באיזה שלב הופך המגויס החדש לחבר פעיל. שנית, קיים ערפול בהגדרת הקטגוריות השונות של חברות בארגון. ישנן חמש דרגות שונות של פעילים (liberados, legales, enlaces, apoyos, bozones). לכל אחד מהם תפקיד מיוחד במערך הארגון ורק מספר מועט יחסית של פעילים נושא נשק ואף אחוז מועט יותר של פעילים אשר מבצעים בפועל מתקפות, חטיפות ומעשי שוד. ולבסוף, קושי אחרון נובע מן העובדה כי בחלק מן התקופות הנבדקות הארגון היה מפוצל לפלגים שונים.

הסיסמאות הראשונות של ארגון ETA הופיעו בשנת 1960 בסן-סבסטיאן, בילבו וטולסה. צעירים ציירו גרפיטי ($4+3=7=1$) המתייחס למחוזות חבל הבאסקים. עד מהרה, מספר פאבים ומסעדות הפכו לסניפי דואר מאולתרים של הארגון לשם תקשורת. לעיתים אף נעשה שימוש בקשריו של כומר מקומי. על מנת לממן את פעילות הארגון, בוצעו מעשי שוד רבים של בנקים. בתחילת שנות השישים פעילות הארגון התרכזת בעיקר בחינוך החברים החדשים בארגון והכנת הפעילים. המועצה המבצעית הראשונה של הארגון הורכבה בצרפת מג'וליאן דה מדריגה, בניטו דל-ואל וברנו אומחוריה. שנה לאחר מכן הצטרפו אליהם איגנסיו אירגרי וחווזה לואיס אלורז אמפרנזה. ההנהגה הייתה בעיקרה ממעמד הביניים, בעלי השכלה אוניברסיטאית במקצועות ההנדסה, משפטים ומנהל. באותה תקופה הארגון מנה כ-65 פעילים.

פרסומו של המדריך "*Insurrection in Euskadi*" בשנת 1963 על ידי גויזטרי נתפס כאמצעי לסחוף את ההמונים. מחברו ציפה כי האוכלוסייה שעד עתה הייתה פסיבית, תגיב ותזדהה בצורה עיוורת עם ארגון ETA. וההזדהות והסימפטיה יובילו לתמיכה בארגון והערצת פעיליו הלוחמים. עם זאת, הפעילים הצעירים שהתנדבו היו חסרי ניסיון ונתפסו בקלות על ידי כוחות הביטחון (Janke 1980: 23). המעצרים והמאסרים העקביים של פעילי הארגון והגלייתם לצרפת ולבלגיה הובילו עד מהרה לשליטתם של פעילים פחות מנוסים, בעלי אוריינטציה לתנועות פועלים בהנהגת הארגון. לאחר מכן, עירוניים בעלי השכלה אקדמית עבדו במקביל עם יורשי ההנהגה ואחדו כוחות עם פועלים מהגרים.

בשנת 1969, משפטי הפעילים שנעצרו גררו פרסום בהיקף עצום לארגון, שהוביל למשיכתו של דור חדש וצעיר של פעילים לארגון. היות והארגון צמח מקרב וותיקי המפלגה הבאסקית PNV, שייצגה את הלאומיות הבאסקית, היא שימשה כמקור לגיוס פעילים. כמו כן, הייתה חפיפה בין חברי איגודי עובדים וחברי ארגון ETA. בשל כך, לעיתים התקיימה חפיפה בין המפלגה לארגון ונעשה שימוש ברשת המפלגתית לתועלת הארגון. צעירי הפעילים בארגון הגיעו לידי עמדות שליטה בכירות במפלגה במחוזות אלבה ונברה וכן הם היו דומיננטיים במחוזות ויסקיה וגויפוזוקה. פעילי ETA הקדישו את זמנם למספר פעילויות מרכזיות: פרסומים, הפגנות, פעילות רשמית, הפצת תעמולה, לימוד קורסים, עידוד השפה הבאסקית ופעילות חוקתית. המאבק המזוין לא היה במרכז הפעילות והוא היה משני לפעילויות התרבותיות, שכללו שישה חודשי לימודים בסופם נדרשו הפעילים להישבע לשמירה על סודיות. עד שנות השבעים, פעילי הארגון לא עברו אימונים ואוסטקיו מנדיזבל בניטו שינה זאת באמצעות הקמת מחנה בגויפוזוקו. הוא מימן את הפעילות המבצעית ורכישת נשק באמצעות מעשי שוד ופריצות למבני תעשייה המאחסנים חומרי נפץ.

בתחילת שנות השישים מנה הארגון בין 250-300 פעילים ועד סוף שנות השישים הכפיל הארגון את כמות הפעילים, שמנתה בשנת 1969 כ-600 פעילים. בין השנים 1974-1975 הארגון סבל מנסיגה משמעותית עקב פעילות המשטרה והערכת מספר הפעילים בשנת 1975 היא כ-300 פעילים. על סמך נתונים רשמיים של ממשלת ספרד, החל מחקיקת החוק ללוחמה בטרור בספרד בדצמבר 1978 ועד דצמבר 1979 נעצרו 652 איש בחשד לעבירות הקשורות לפעילות וחברות בארגון ETA. מדצמבר 1979 ועד אמצע שנת 1980 נעצרו 329 איש נוספים. בין השנים 1977-1979 ההערכה היא כי הארגון מנה בין 300-400 פעילים (Clark 1984: 84).

בשנת 1980 היו מתנדבים רבים שהיו מעוניינים להתגייס לפעילות בארגון, עקב התמיכה הציבורית בארגון שהייתה גבוהה יחסית בתקופה זו במדינה הבאסקית. ההערכה היא כי כמות הפעילים עלתה לפחות עד 400-500 פעילים (ישנן אף הערכות שמנה קרוב ל-2000 פעילים). שיחות פוליטיות הובילו לזיהוי פעילים פוטנציאליים שהיו מוכנים לפעול למען המטרה ועם אלו יצר קשר פעיל ETA והציע להם אפשרות להתגייס. לאחר המפגש הראשון עם הפעיל הארגון ערך תחקיר על המועמד, על משפחתו והחוגים החברתיים שלו. לאחר מכן המועמד זומן לפגישה שנייה בדרום צרפת ואם זו הייתה מוצלחת המועמד היה נשלח לאימונים ומרגע זה היה עוזב את ביתו וחי במחתרת בצרפת. תקופת האימונים וההכשרה כללה לימוד טכניקות הפעלת נשק ופצצות ותקשורת סודית.

בשנות השבעים והשמונים פעילי ETA רבים אומנו במחנות אימונים באלג'יר, לבנון, לוב, תימן וסודאן. כן זוהו פעילים של הארגון בשנת 1979 בפרו. תהליך הקידום בארגון לעמדות בכירות יותר היה מושפע מעברו הפלילי של הפעיל. מנהיג הגוף הצבאי בדרך כלל היה בעל עבר באחד התאים האלימים ביותר של הארגון ומעמד זה העניק לו יוקרה ומוניטין קשוח (Alexander et al 2001: 53-65).

מעדויות פעילים שנעצרו וראיונות עולה כי מרבית הפעילים בתחילה סירבו להזמנה הראשונה להצטרף לארגון ורק לאחר תקופה של בין שנה לשנתיים החליטו לבסוף להצטרף לארגון מסיבות שונות, החל מהיותם סטודנטים המעוניינים להשלים לימודים או שירות צבאי, חברות בארגונים אחרים ועד מסיבות של עיסוק בפוליטיקה (Clark 1984: 60).

בשנים האחרונות תהליך הגיוס קצר יותר ומהיר יותר. פעילים רבים גויסו מקרב תנועת הנוער Haika (שנוסדה בשנת 2000 על ידי מיזוג שתי תנועות נוער שעיקר פעילותן התרכז באלימות הרחוב). עם סיום המלחמה הקרה אין עדות לכך כי פעילי הארגון מתאמנים במחנות אימונים מחוץ לספרד, מלבד בצרפת. בתחילת שנות ה-2000 המנהיגים והבכירים בארגון הם קיצוניים אשר ממשיכים לתמוך במאבק מזוין לשם השגת היעדים. הפרופיל הפסיכולוגי-חברתי של הפעילים כולל נוער מנוכר בעל השקפות לאומניות חזקות הנובעות מהרקע החברתי והמשפחתי שלהם. ההשכלה שלהם דלה ורובם נכשלו בבית הספר בצעירותם והם בעלי נטייה להתמכרות לאלכוהול ולשימוש בסמים (Alexander et al 2001: 89).

על סמך מחקר שבחן את הפרופיל של כ-400 מפעילי הארגון, הגיל הממוצע של פעיל בארגון היה 24 שנים, כאשר טווח הגילאים נע בין 16-45, כ-93 מהם גברים. נתונים חברתיים ותעסוקתיים של כשמונים מן הפעילים במחקר מלמדים כי מרביתם מרקע חברתי של מעמד הפועלים (30%) והמעמד הבינוני-נמוך (30%) ומעטים מאוד מן המעמד הבינוני והגבוה. פעילים בודדים דיווחו כי היו מובטלים וחיו מקצבת אבטלה. ליותר מ-80% מן הפעילים יש לפחות הורה באסקי אחד. תפקידה החשוב של האישה והאם בחברה הבאסקית בא לידי ביטוי במיוחד במשפחותיהם של הפעילים, כאשר פעילים רבים תיארו משפחה בה האב נפטר, נעלם, רחוק מן הבית לתקופות ארוכות או שהאב לא הוזכר כלל. האם באופן קבוע מתוארת כאישה חזקה המאחדת את המשפחה ומתמודדת עם הקשיים. מרבית הפעילים במדגם הגיעו מערים קטנות יחסית המונות אוכלוסייה של בין 10,000-50,000 תושבים ומאזורים בהם השפה הבאסקית הייתה בשימוש נפוץ באותה תקופה.

הרוב המכריע של פעילי הארגון המשיכו לגור בביתם ולעבוד בעבודתם הרגילה, אף על פי שנותר להם זמן פנאי מועט ביותר לבלות עם משפחתם או לחיים האישיים. אופי הפעילות בארגון מתחלק לשלושה סוגים: הראשון כולל לימוד והשתתפות בקבוצות דיון בנושאים פוליטיים ואידיאולוגיים. שנית, סיוע לאגף המבצעי של הארגון באמצעות איסוף מודיעין, העברת תקשורת ואספקה, סיפוק תחבורה ומחסה. שלישית, השתתפות מבצעית במתקפות, חטיפות ומעשי שוד. (Clark 1984: 54-72).

בשל פעילות הדיכוי מצד כוחות הביטחון והקושי של ETA בארגון ובהעברת מידע בפומבי כבר מעת הקמתו, הארגון חסר מערכת מרכזית של פיקוד. קבוצות מקומיות לעיתים קרובות פעלו באופן עצמאי וחסר תלות ובאופן כללי היה חוסר תיאום בפעילות. לא נעשה מאמץ ממשי

מצד ETA לרתום את הבאסקים בגולה למאבקו של הארגון או לנצל את פוטנציאל התמיכה שלהם ולכן מרבית הגולים הבאסקיים ברחבי העולם הזדהו עם הרעיונות של מפלגת PNV (Totoricaguena 2004: 65).

לארגון כמעט ולא הייתה כלל השפעה על תנועת Labour הבאסקית בתחילת ואמצע שנות השבעים. להיפך, פעילות המשטרה כנגד הארגון חיבלה בפעילות הפוליטית של איגודי הסחר של הפועלים הבאסקים וכך גרמה לאבדן תמיכה בארגון ETA בקרב הציבור. לאחר הקמת מפלגת HB הוקם בנוסף איגוד עובדים בשם LAB וריכוז את פעילותו בגיוס עובדים לשם קידום המטרה. התקפות הטרור במדינה הבאסקית תחת שלטונו של פרנקו, זכו לתמיכה ציבורית במידה מסוימת בשל העובדה כי הבאסקים החשיבו את פרנקו כאויב. בתקופת המלחמה הקרה, ארגונים אלו לא החשיבו את הממשלה החדשה כממשלה דמוקרטית אלא כצורה חדשה של דיקטטורה בגרסתה הקפיטליסטית, הצפויה גם היא לדכא את העם הבאסקי. המשטרה והמשמר הלאומי נתפסו בעיניהם כזרוע פשיסטית של הקפיטליסטים. בתקופת הדמוקרטיה ירד מספר התומכים בארגון באופן ניכר, במיוחד לאחר חטיפתו ורציחתו של הפוליטיקאי הספרדי, מיגל אנגל בלנקו קרידו, ביולי 1997. הרצח הוביל לתגובות זועמות בציבור ולהפגנות ענק כנגד ETA (Alexander et al 2001: 32).

נכון לשנת 2009 ההערכה היא כי הארגון מונה בין כמה עשרות לכמה מאות פעילים. הדו"ח השנתי של ממשלת ארה"ב מעריך את כמות הפעילים בארגון סביב 300 פעילים. הארגון מממן את פעילותו בעיקר באמצעות מעשי שוד וסחיטה של אנשי עסקים בחבל הבאסקים. כן נמצאו עדויות כי מימן את פעילותו גם באמצעות חברת ההוצאה לאור של העיתון *Egin* שנסגר בהוראת צו בית המשפט הספרדי בשנת 2007 (US Country Report on Terrorism 2009).

4.3.3 הטלת אימה

משנת 1968 ועד היום נהרגו יותר מ-850 איש מפעילות הארגון ואלפים נפצעו, כאשר מרבית הקורבנות בין השנים 1978-1980. ארגון ETA נטל אחריות לכ- 80% מסך אלף קורבנות הטרור בספרד בין 1968-2001. ממוצע הקורבנות השנתי כתוצאה מפעילות הטרור של הארגון עמד על 81 בין השנים 1978-1980, 34 בין השנים 1981-1990, 16 בין השנים 1991-2000 וממוצע שנתי של 6 קורבנות בין השנים 2000-2009.

הארגון נקט בעינויים ושיטות הפחדה אחרות, אשר הטילו אימה על המדינה, לא רק בקרב הממשלה הספרדית כי אם בקרב החברה הבאסקית בעצמה. על כן מרכיב הטלת האימה באסטרטגיה של ארגון ETA כולל שני היבטים:

א. הטלת אימה כלפי חוץ: כנגד אוכלוסיית ספרד וממשלת ספרד

ב. הטלת אימה כלפי פנים: כנגד אוכלוסייה באסקית לא-לאומנית

תחת שלטונו של פרנקו עד שנת 1975 הלוחמה בטרור כנגד ארגון ETA כללה פעילות אלימה ומדכאת מצד מוסדות המדינה וגרמה לאבדן האמון בלגיטימציה של המדינה מצד הבאסקים ולהגברת התמיכה של דעת הקהל בארגון. במהלך המעבר לדמוקרטיה בוצעו רפורמות שהובילו להתפתחות מוסדות הכפופים לשלטון החוק ולרוח רעיונות החברה הפתוחה. עם זאת, הרפורמות התבצעו בקצב איטי למדי ועל כן פעילות הדיכוי מצד כוחות הביטחון והמשטרה כנגד

ETA התקיימו במקביל להחלפת המערכת החוקתית הקיימת. כתוצאה מכך, ננקטו אמצעי
אכיפה חוקתיים במסגרת הלוחמה בטרור אשר במקום לסייע במאבק בארגון גרם לתוצאה
ההפוכה של תמיכה מתמשכת ומשמעותית, במהלך מספר שנים קריטיות, בארגון ETA. ההערכה
של סקרי דעת קהל היא כי קרוב למחצית מן האוכלוסייה הבאסקית הבוגרת תפסו את פעילי
ארגון ETA כפטריוטים ואידיאליסטים בשנת 1978, כאשר רק 7% מן הנשאלים התייחסו לפעילי
הארגון כפושעים. בשנת 1989 פחות מרבע מאותם מרואיינים התייחסו לפעילי ETA כפטריוטים
ואידיאליסטים ואלו שהתייחסו אליהם כאל פושעים הכפילו מספרם בהשוואה לעשור הקודם
(Alonso & Reinares 2005: 248-258). סקר נוסף שנערך בשנת 2004 על ידי האוניברסיטה של
המדינה הבאסקית מלמד כי מעולם לא נתגלתה דחייה כה גבוהה לפעילות ETA מצד החברה
הבאסקית כאשר מרבית מאזרחי המדינה הבאסקית הגדירו את פעילי הארגון כ"טרוריסטים"
(69%), "פושעים או רוצחים" (17%) ו"פנאטיים" (13%).⁶¹

הטלת אימה כלפי פנים מצד הארגון הופנתה לחברה הבאסקית: כלפי אנשי עסקים,
עיתונאים, אנשי אקדמיה, פועלים ואף אזרחים רגילים שלא תמכו באידיאולוגיה פוליטית
מיוחדת (Alexander et al 2001: 87). כתוצאה מן הפעילות האלימה של הארגון וכן
מהתפרצויות אלימות במדינה הבאסקית כלפי מגזרים לא-לאומנים, גם אזרחים באסקים בדומה
לשאר האזרחים ברחבי ספרד מחשיבים את הטרור כאחד הנושאים המרכזיים העומדים על סדר
היום הציבורי. הארגון השתמש בכנופיות הנוער ברחובות למטרת הטרדה והפחדה שיטתית של
אזרחים באסקיים שהצהירו כי אינם רואים עצמם כלאומנים. ארגון ETA הצליח לעורר מעשי
אלימות יום-יומיים, שבוצעו על ידי תומכי הארגון בשנות העשרה המאוחרות לחייהם ובתחילת
שנות העשרים, שנועדו להטריד ולשכנע מגזרים לא-לאומנים בחברה הבאסקית (שמהווים
כמחצית האוכלוסייה במדינה הבאסקית האוטונומית). התפרצויות אלימות על בסיס שיגרת
יותר נועדו להשלים את רצף המתקפות התקופתיות של פעילי הארגון החמושים (Alonso &
Reinares 2005: 248-258).

בשנים האחרונות לשלטונו של פרנקו בספרד ולפני המעבר לשלטון דמוקרטי אין נתונים
זמינים על העמדות הפוליטיות של הציבור הספרדי. סקרי דעת הקהל הראשונים בספרד נערכו
בשנות השישים אך פרסומם היה כרוך בהגבלות מצד הממשל. לאחר השינוי באופי השלטון המצב
השתנה ומאז שנת 1976 נערכו ופורסמו מאות סקרי דעת קהל. סקרים חברתיים תקופתיים
שנערכו על ידי האוניברסיטה של המדינה הבאסקית מלמדים כי אחוז ניכר מאזרחי המדינה
הבאסקית חוששים מהשתתפות פוליטית ופחדים מהבעת דעתם בחופשיות. כמחצית מאזרחי
המדינה הבאסקית, בעיקר לא-לאומנים, מעידים על פחד וצמצום החופש שלהם. דו"ח שפורסם
על ידי המועצה האירופאית לזכויות אדם לאחר ביקור בספרד ובמדינה הבאסקית בשנת 2001⁶²
מעיד על הפרה מתמשכת של זכויות אזרח במדינה הבאסקית האוטונומית כתוצאה מפעילות
טרור. הגורמים המרכזיים שזוהו בדו"ח כאחראים להפרות זכויות האזרח כללו התנקשויות,

⁶¹ University of the Basque Country, *Euskobarometro*, May 2004.

www.ehu.es/cpvweb/pages_directas/eukobarometroFR.html

⁶² Office of the Commissioner for Human Rights, *Report by Mr. Alvaro Gil Robles, on his visit to Spain and the Basque Country*. Strasbourg: Council of Europe 2001.

חטיפות, סחיטות ואיומים מצד פעילי ETA ובנוסף, זוהו גם ההתפרצויות האלימות שכונו "אלימות רחוב" שבוצעו בשגרה היומיומית ובעיקר בסופי שבוע, מצד כנופיות נוער התומכות בגלוי בארגון. אלימות הרחוב כללה בזיות חנויות, שריפת תחנות אוטובוס, ונדלזים והתקפות כלפי נבכרי ציבור, אנשי הוראה ואקדמיה, עיתונאים, סטודנטים.

בדו"ח שפורסם על ידי השופט הספרדי בלטסאר גרזון⁶³ מואשמים ארגון ETA ומפלגת HB בפעילות הגובלת בטיהור אתני, של רדיפה אידיאולוגית, הטרדה מכוונת והפחדה של יותר מ-42 אלף אזרחים באסקים במטרה לחסל את כל העומד בדרכה של ההומוגניות הלאומית. הדו"ח מסתמך על מסמך פנימי של ארגון ETA שנכתב בשנת 1999 וקובע שיש צורך לקיים מפקד אוכלוסין ולהגדיר מיהו אזרח באסקי ועל כן למי הזכות להצביע.

בין השנים 1996-2000 דווחו כ-5000 תקריות של אלימות רחוב כלפי באסקים לא לאומנים מצד תומכי ETA. נבכרי ציבור המכהנים במשרות פוליטיות ומייצגים מפלגות לא לאומיות מצויים תחת איום קבוע על חייהם ומעסיקים שומרי ראש. דעת הקהל הבאסקית לאורך שנות השמונים אופיינה בהגברת הגינוי והעמדות השליליות כלפי פעילי ETA. מסוף שנות השמונים ובמהלך שנות התשעים, התנגדות האזרחים הבאסקים לאלימות אף הובילה להיווסדם של מספר איגודים כגון "Gesto por la Paz". בשנת 1988 חתמו כל המפלגות הבאסקיות (למעט HB שהוצאה מחוץ לחוק בשנת 2002) על הסכם אחוריה-אנאה (Ajuria-Enea). מטרת ההסכם הייתה לשתף פעולה כדי להביא להפסקת הפעילות האלימה מצד ETA.

במרץ 2007 נערכה הפגנה המונית במדריד, בה השתתפו כשני מיליון איש ומחו כנגד המדיניות הפייסנית של ממשלת ספרד כלפי הארגון. ההפגנה אורגנה במחאה על החלטת הממשלה לשחרר למעצר בית פעילי ETA לאחר ריצוי 18 שנות מאסר מתוך 3,129 שנות המאסר שנגזרו עליו, לאחר שהורשע ברציחתם של 25 איש בסדרת פיגועי טרור שתכנן. המפגינים קראו להתפטרותו של ראש הממשלה ספטארו, בטענה כי ניסיונותיו החוזרים ונשנים להידברות עם ארגון ETA פוגעים בקורבנות הטרור ובכבוד האומה הספרדית כולה. רבים מן המפגינים נשאו שלטים עם הכיתוב: "חופש לספרד, לא עוד וויתורים לארגון ETA".⁶⁴

4.3.4 פרובוקציה לשם גרירת תגובת נגד

בתקופת המעבר בין שלטונו של פרנקו לשלטון דמוקרטי כוחות הביטחון עדיין היו אותם כוחות שפעלו תחת השלטון האוטוריטארי של פרנקו. שני גופים עיקריים היו אחראים לביטחון בספרד ואלו המשטרה הלאומית והמשמר האזרחי. גופים אלו התקשו לקבל ואף התנגדו ליוזמות החדשות שננקטו על ידי הממשלה החדשה ללוחמה בטרור באופן כללי וספציפית בארגון ETA. חוסר שיתוף פעולה ותיאום ושירותי מידע דלים אפיינו את פעילותם ובנוסף, הטרור לא היה בראש סדר העדיפויות בסדר היום הממשלתי. זאת עד סוף שנות השבעים עם התגברות הטרור מצד ארגון ETA אשר הוביל להקמת יחידה מיוחדת במשטרת ספרד בחבל הבאסקים. האחריות למדיניות הלוחמה בטרור בספרד היא באופן בלעדי של כוחות המשטרה ולא של הצבא. בשנת 1980 יחידות מיוחדות ויחידות ללוחמה בטרור הן מקרב המשטרה והן המשמר האזרחי פעלו

⁶³ El Correo, October 2002

⁶⁴ IP: כשני מיליון איש הפגינו במדריד נגד המחלת הבאסקית, הארץ, 10.3.2007
<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/835423.html>

בחבל הבאסקים. במהלך השנה שר פנים חדש החליט לראשונה על הקמת פיקוד מאוחד האחראי ללוחמה בטרור, בראשותו מפקד משטרה. עם זאת, החל משנת 1982 שוב נבחר המשמר האזרחי כרשות המועדפת לאחריות על הלוחמה בטרור.

בשנת 1973 נערך מבצע מוצלח של מעצרים ומאסרים כנגד הארגון מצד כוחות הביטחון. כשליש מסך 5,700 העצורים בין השנים 1977-1987 שנעצרו על ידי כוחות הביטחון בחשד למעורבות במעשי טרור אכן הועמדו למשפט. מרבית המעצרים נועדו לאיסוף מידע על פעילי ETA ופעילות הארגון. פעילות זו של כוחות הביטחון עוררה כעס והתנגדות כלפיהם בקרב מגזרים רחבים באוכלוסייה הבאסקית, גם בשל אלימות משטרתית ועדויות עצורים כי סבלו מעינויים (עדויות שלא כולן נמצאו מבוססות ואף נמצא מסמך פנימי של הארגון המדריך פעילים שנעצרו לטעון כי עונו על מנת לזכות באהדה). כמו כן, פעילות המשטרה הגבירה באופן משמעותי את התמיכה בארגון ETA באותם שנים. לאחר שנת 1988 פעילות הלוחמה בטרור של המשטרה הייתה יותר מובחנת ובין השנים 1988-1997 נעצרו כ-970 איש בחשד לפעילות טרור מתוכם כ-60% הועמדו לדין. בסופו של דבר, פעילות המשטרה בתגובה לטרור מצד הארגון תרמה לירידה בתמיכה בארגון במדינה הבאסקית מצד אזרחים באסקים.

ספרד נחשבת לאחת ממדינות אירופה אשר סבלו ביותר מטרור לאורך עשרות שנים ולכן הפגיעה בחירויות בסיסיות ובזכויות האזרח כתוצאה מן החיים בצל הטרור בספרד, הייתה חמורה. נגרם אף נזק זמני ליכולת השלטונות להשליט את שלטון החוק ביעילות במהלך ההתמודדות עם הטרור מצד ארגון ETA, אשר הושב על כנו בהצלחה עקב מאמצים מצד מוסדות המדינה וכן מצד החברה האזרחית בספרד.

בשנת 1977 הוקם בספרד בית המשפט הלאומי במדריד, שהוקם במטרה להתמודד עם פשע מאורגן ופעולות טרור. הדבר מהווה שינוי מהותי בתחומי אחריות השיפוט, כאשר אם בעבר נשפטו הטרוריסטים בבתי משפט צבאיים ממועד זה נשפטו בבתי משפט רגילים. החוק הראשון במסגרת הלוחמה בטרור נחקק בדצמבר 1978 אפשר לעכב עצורים לתקופות ארוכות יותר והגדיר את מגבלות החיפוש בבתי פרטיים וציטוט לתקשורת פרטית. בעקבות חקיקה זו התרחשו מקרים מוכחים רבים של יחס לא הולם לעצורים ואף עינויים (Alonso & Reinares 2005: 248-258). חקיקת החוקים החשובים ביותר בספרד במסגרת הלוחמה בטרור חלה בין השנים 1984-1986. בשנת 1995 אומץ חוק עונשין חדש שכלל בין היתר כעשר תקנות בנושא טרור. בתחילת שנת 2001 נערך שינוי נוסף בחוק העונשין שנועד להתמודד גם עם תופעת אלימות הרחוב מצד צעירים תומכי ETA.

אחד האמצעים השנויים ביותר במחלוקת בו השתמשו סמכויות החוק בספרד כנגד ארגון ETA היה החרמת הזרוע הפוליטית של הארגון, (HB) Herri Batasuna, ביוני 2002. הרשויות בספרד האמינו, על בסיס עדויות והוכחות ממשיות נרחבות, כי חלק מן המפלגה המורכבת מרשת של ארגונים נשלט בבלעדיות על ידי ETA ועל כן המפלגה מייצגת אינטרסים של הארגון. בנוסף, נמצא כי הייתה חפיפה בין הדמויות הפעילות בארגון ובמפלגה. מהלך זה זכה לביקורת נרחבת מצד כל המפלגות הלאומיות במדינה הבאסקית, כולל מפלגת השלטון PNV. מספר נציגים לאומנים הסכימו להגדיר את החרם כהפרה משמעותית של זכויות וחירויות פוליטיות והצביעו כנגד ההחלטה. תומכים של ארגון ETA ראו בחקיקה להחרמת המפלגה ובהתנגדות הלאומנים

עדות למחסור בחופש ודמוקרטיה עבור האזרחים הבאסקים מצד ממשלת ספרד ואף עשו שימוש במונח "אפרטהייד" לתיאור החרמת המפלגה. נציגי המפלגות הלאומיות אף ערכו הפגנה בבילבואה ביוני 2002 כנגד החרם. מפלגת PNV אף עתרה בשנת 2003 לבית הדין האירופאי לזכויות אזרח כנגד ממשלת ספרד בעניין החרמת HB אך בשנת 2004 בית הדין דחה את העתירה בטענה כי ממשלה אוטונומית במדינה אינה יכולה לתבוע את הממשלה של אותה מדינה שלה עצמה. בסופו של דבר, בית הדין האירופי לזכויות אזרח תמך בשנת 2009 בהחלטת הממשל הספרדי להחרים את HB. בספטמבר 2008 בתי המשפט בספרד החרימו עוד שתי מפלגות באסקיות נוספות באשמה שהיו להן קשרים עם מפלגת HB. עם זאת, הוצאת המפלגה מחוץ לחוק לא גרמה כתוצאה מכך לעלייה בפעילות האלימה של ETA, אלא להיפך, רק תרמה להחלשתה בהדרגה הן על ידי מעצרים והן על ידי צמצום הפעילות ובעיקר צמצום התופעה של אלימות הרחוב, שכמעט ונעלמה. נכון לשנת 2009, ההערכה היא כי בבתי הכלא בצרפת ובספרד עצורים כ-750 פעילי הארגון, כאשר 365 מהם נעצרו בין השנים 2007-2009 (US Country Report on Terrorism 2009).

הממשלה הבאסקית האוטונומית הקימה כבר בשנת 1986 כוח משטרה Ertzaintza אוטונומי המונה כשבעת אלפים שוטרים ותחום הלוחמה בטרור תחת אחריותו. כמו כן, בין השנים 1983-1987 פעל בספרד ארגון טרור GAL (Anti terrorist Liberation Groups) שהיה מקושר למוסדות שלטוניים ולמספר אישים חברי כוחות הביטחון ופעל כנגד פעילים וחברי ארגון ETA.

4.3.5 פעילות תקשורתית

המשפטים הפומביים שנערכו לפעילי הארגון בשנת 1969 סיפקו לארגון ETA פרסום בהיקף עצום. לאחר ההתנקשות בחיי ראש הממשלה אדמירל קררו בלאנקו בדצמבר 1973, יזם הארגון לראשונה בתולדותיו מעין מסיבת עיתונאים והזמין נציגי תקשורת. כמו כן, החטיפות שביצע הארגון זכו להתעניינות רבה ולפרסום מיידי. האסטרטגיה התקשורתית של הארגון כללה גם התראות לפני התקפות באמצעות שיחות טלפון אנונימיות למכבי אש ולצלב האדום.

העיתון *Egin* שיצא לאור לראשונה בשנת 1977 בשפה הספרדית והבאסקית הוכרז על ידי בית המשפט הספרדי בשנת 2007 ככלי תעמולתי של ארגון ETA ונסגר בהוראת צו בית המשפט. בלוח 3 להלן מוצגים ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון ETA במהלך שנות פעילותו.

לוח 3 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון ETA

כתבה	תמונות	מספר מילים	מיקום	מילות התייחסות לארגון	אזכור מניעי הארגון	התמקדות קורבנות/ארגון	תוכן הכתבה
⁶⁵ 1 21.12.1973	צוותי חילוץ בזירת הפיצוץ, צילום המכונית לאחר הפיצוץ	311	עמוד 1	ETA; Basque terrorist organization; assassins	לא	קורבנות	מבקר
⁶⁶ 2 9.4.1976	-	94	עמוד 3	Basque nationalist group ETA	לא	באופן שווה	ניטרלי
⁶⁷ 3	-	318	עמוד 12	Basque separatists; Basque terrorists; terror group ETA	כן	באופן שווה	מבקר
⁶⁸ 4	-	159	עמוד 7	Basque group; Basque separatist organization; ETA	כן	ארגון	מבקר
⁶⁹ 5	המלך חואן קרלוס ואשתו חולקים כבוד אחרון לחיילים ההרוגים, מפה של אזור הפיצוץ	669	עמוד 5	Basque separatists; ETA; Guerrillas	לא	באופן שווה	ניטרלי
⁷⁰ 6	-	182	On line	ETA; Basque separatist organization	לא	ארגון	ניטרלי
⁷¹ 7	-	259	On line	ETA; Basque separatist group	לא	באופן שווה	ניטרלי

⁶⁵ December 21, 1973. The New York Times.

⁶⁶ Giniger, Henry. April 9, 1976. The New York Times.

⁶⁷ UPI. *Basque separatists kill a civil guard; Talks are imperiled*. February 3, 1983. The New York Times.

⁶⁸ AP. *Basque group says it killed 4 in 3 attacks*. June 14, 1985. The New York Times.

⁶⁹ Reuters. *Bomb in Madrid kills 5 guards; Basque separatists are suspected*. April 26, 1986. The New York Times.

⁷⁰ Martin, Steven. *ETA blamed for Friday car bombing in Spain*. March 22, 2008. Barcelona Reporter. http://www.barcelonareporter.com/index.php?/news/comments/eta_blamed_for_friday_car_bombing_in_spain

⁷¹ *ETA blamed as bomb scares tourists in southern Spain*. July 29, 2008. Barcelona Reporter. http://www.barcelonareporter.com/index.php?/news/comments/eta_blamed_as_bomb_scares_tourists_in_southern_spain

מבקר	ארגון	לא	ETA; Basque separatist group	On line	290	-	⁷² 8 <i>ETA accused of northern Spain car bomb attack, 17 injured</i>
מבקר	קורבנות	לא	Militant Basque group ETA	On line	170	-	⁷³ 9 <i>Nearly 250 sickened by fumes at University blast site Spain</i>
מבקר	באופן שווה	כן	Basque separatist group ETA	On line	175	-	⁷⁴ 10 <i>Spain: silent tributes after Basque killing</i>
מבקר	ארגון	כן	Basque terrorist group ETA	On line	182	ווידאו שצולם מיד לאחר הפיצוץ	⁷⁵ 11 <i>Car bomb explodes at TV station in Spain, causes 1 injury</i>
ניטרלי	ארגון	לא	ETA	On line	203	-	⁷⁶ 12 <i>A car bomb placed by the ETA has today exploded in Madrid</i>
ניטרלי	ארגון	לא	ETA; Basque separatist group ETA	On line	110	-	⁷⁷ 13 <i>ETA the only suspects in bomb attack reports the Interior Ministry</i>
מבקר	באופן שווה	כן	ETA	On line	185	ווידאו של זירת הפיגוע לאחר הפיצוץ	⁷⁸ 14 <i>ETA bomb</i>

ETA accused of northern Spain car bomb attack, 17 injured. October 30, 2008. Barcelona Reporter.⁷²
http://www.barcelonareporter.com/index.php?/news/comments/eta_accused_of_northern_spain_car_bo/mb_attack_17_injured

AP. *Nearly 250 sickened by fumes at University blast site Spain.* November 6, 2008. Barcelona Reporter.⁷³

Spain: silent tributes after Basque killing. December 4, 2008. Barcelona Reporter.⁷⁴
http://www.barcelonareporter.com/index.php?/comments/spain_silent_tributes_after_basque_killing
Car bomb explodes at TV station in Spain, causes 1 injury. December 12, 2008. Barcelona Reporter.⁷⁵
http://www.barcelonareporter.com/index.php?/news/comments/car_bomb_explodes_at_tv_station_in_s/pain-causes_1_injury

A car bomb placed by the ETA has today exploded in Madrid. February 2, 2009. Barcelona Reporter.⁷⁶
http://www.barcelonareporter.com/index.php?/comments/a_car_bomb_placed_by_the_eta_has_today_/exploded_in_madrid

ETA the only suspects in bomb attack reports the Interior Ministry. July 11, 2009. Barcelona Reporter.⁷⁷
<http://www.worldmediablog.com/2009-07-11/article-eta-the-only-suspects-in-bomb-attack-reports-the-interior-ministry>

ETA bomb packed into a van exploded Burgos Spain. July 30, 2009. Barcelona Reporter.⁷⁸
http://www.barcelonareporter.com/index.php?/comments/eta_bomb_packed_into_a_van_exploded_burgos_spain

							<i>packed into a van exploded Burgos Spain.</i>
מבקר	ארגון	לא	Terrorist group ETA	On line	195	-	⁷⁹ 15 <i>ETA bomb Palmanova Mallorca Baleric Islands first since 1991</i>
מבקר	ארגון	כן	Armed Basque separatist group ETA	On line	225	-	⁸⁰ 16 <i>Beach in Spain evacuated following bomb threat Calella near Barcelona</i>

להלן ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי המוצגים בלוח 3.

ממוצע המילים בכתבות בעיתונות הכתובה הוא 310 מילים, בעיתונות האלקטרונית 197 מילים בממוצע לכתבה.

תמונות: בארבע כתבות שולבו תמונות (חלקן קישורים לווידיאו בעיתונות האלקטרונית). שלוש מהן מטילות אימה.

מיקום: חמש כתבות בעיתונות הכתובה: כתבה אחת בעמוד 1, כתבה אחת בעמוד 3, כתבה אחת בעמוד 5, כתבה אחת בעמוד 7, כתבה אחת בעמוד 12.

אזכור מניעי הארגון: בשש מתוך שש עשרה הכתבות מוזכרים מניעי הארגון.

תוכן הכתבה: בעשר מתוך שש עשרה הכתבות תוכן הכתבה מבקר, שש כתבות בעלות תוכן ניטרלי.

התמקדות בקורבנות/בארגון: בשמונה מתוך שש עשרה הכתבות התמקדות בארגון/מבצעים, בשש כתבות התמקדות באופן שווה לקורבנות ולמבצעים, שתי כתבות מתמקדות בקורבנות.

מילות התייחסות לארגון:

שם/כינוי הארגון: ETA בכל שש עשרה הכתבות

Basque terrorist organization חמש פעמים

Basque separatist organization תשע פעמים

Nationalist group פעם אחת

Armed group פעם אחת

Guerrillas פעם אחת

Militant פעם אחת

⁷⁹ *ETA bomb Palmanova Mallorca Baleric Islands first since 1991*. July 31, 2009. Barcelona Reporter. http://www.barcelonareporter.com/index.php?/news/comments/eta_bomb_palmanova_mallorca_balear/ic_islands_first_since_1991_30_07_2009

⁸⁰ *AFP. Beach in Spain evacuated following bomb threat Calella near Barcelona*. August 15, 2009. Barcelona Reporter. http://www.barcelonareporter.com/index.php?/news/comments/beach_in_spain_evacuated_following_bomb_threat_calella_near_barcelona/

4.3.6 חיסול אויבים

ארגון ETA אחראי לרציחתם של בכירי ממשל ואנשי ציבור רבים בספרד ביניהם ראש ממשלה, אנשי צבא וכוחות הביטחון, חברי פרלמנט, חברי מועצות עירוניות, חברי שתי המפלגות הגדולות בספרד, שופטים ועורכי דין, אנשי עסקים, אינטלקטואלים, מרצים באוניברסיטה, עיתונאים ואנשי מקצוע שעבדו עבור המוסדות הממשלתיים להלן :

אוגוסט 1968 : רצח מפקד המשטרה בסן סבסטיאן, מליטון מנזנס בנקמה על מות חבר הארגון אורטיז.

20 בדצמבר 1973 : התנקשות בחיי ראש הממשלה אדמירל קררו בלאנקו במדריד, באמצעות פיצוץ מכוניתו ממארב תת קרקעי.

אוקטובר 1976 : חיסול חואן מריה ארלוס וילאר, בסן סבסטיאן

21 ביולי 1978 : חיסול גנרל חואן מנואל רמוס סנצ'ז איזקורדו במדריד

נובמבר 1978 : חיסול שופט בית המשפט העליון במדריד, חוזה פרנסיסקו מתיאו קנובס

3 בינואר 1979 : חיסול המושל הצבאי במדריד, גנרל אורטין גיל

25 במאי 1979 : חיסול גנרל גומז הוסטיגואלה

אוקטובר 1986 : פיצוץ מכונית תופת והריגת גנרל גרידו, מושל מחוז גויפוזקה

יולי 1997 : חטיפתו ורצח הפוליטיקאי מיגל אנגל בלנקו קרידו, ליד סן סבסטיאן

פברואר 1998 : חיסול אלברטו הימנס בסריל, פוליטיקאי ספרדי, על ידי צלף

ינואר 2000 : נטילת אחריות לרצח חוזו מריה פדרוסה אורקז, יועץ פוליטי

אוקטובר 2000 : רצח השופט חוזה פרנסיסקו לומברדרו ע"י מכונית תופת במדריד כולל נהג ושומר

נובמבר 2000 : רצח השר לשעבר ארנסט לוץ' ע"י מכונית תופת

דצמבר 2000 : רצח יועץ פוליטי, פרנסיסקו קאנו קונסואגרה

כמו כן, ידועים מספר ניסיונות התנקשות בבכירי ממשל ביניהם בשנת 1995 הניסיון להתנקש בחייו של מנהיג האופוזיציה חוסה מריה אסנאר, שניצל מפיצוץ מטען חבלה ליד מכוניתו.

4.4 ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים (The Muslim Brotherhood)

4.4.1 היסטוריה של הארגון

האסלאם הפוליטי במצרים החל במחצית השנייה של המאה התשע עשרה, מתוך תקווה לכוון מדינה מודרנית לפי הדגם האירופי ובלבד שזו תתנהל לפי האסלאם ה"מקורי". התנועות שקמו במצרים לאחר מכן קיבלו את דגם מדינת הלאום המודרנית כמובן מאליו, אך חיפשו דרכים אינטלקטואליות ופוליטיות לאסלמו.

מצרים הייתה המדינה הראשונה במזרח התיכון שחוותה על בשרה את הכיבוש האירופי הישיר ולאחר מכן את המשך נוכחותה והשפעתה של אירופה. החל בפלישת נפוליון ונמשך מיד לאחר מכן בשלטונו של מוחמד עלי, שניסה במידת מה של הצלחה לחולל מודרניזציה ולהנהיג תיקונים בכלכלה ובמנהל, לרבות הקמת מוסדות השכלה מודרניים והענקת מלגות לימודים בצרפת לתלמידים מבטיחים. חוג רחב של אינטלקטואלים, בכללם מספר אנשי רוח בעלי הכשרה והשכלה בתחומי הדת, אימץ לו בשקיקה את הספרות הצרפתית וספרויות אירופיות אחרות וכן הגות חברתית שמקורה באירופה. יורשיו של מוחמד עלי, ממשיכי השושלת, הביאו את מצרים לכלל מעורבות הדוקה יותר ויותר בקשריה עם בריטניה וצרפת ואף לידי תלות בהן, עד שהמדינה שקעה בחובות גדולים והמעצמות הטילו עליה פיקוח כלכלי, צבאי ופוליטי ישיר במשך כל המאה התשע עשרה ובמחצית המאה עשרים. התפתחויות אלה כללו שינויים חברתיים ותרבותיים עמוקים: תיעוש ועיור, חדירה של קפיטליזם למגזרים חשובים בחקלאות, התרופפות או התפוררות של קשרי הקהילה הישנים. התפתחויות אלו, בנוסף להתפתחות המוגבלת במערכות החינוך ובידיעת קרוא וכתוב, יצרו ציבורים בעלי מידה של תודעה פוליטית, בייחוד בערים הגדולות ואלה היו ערים יותר ויותר לאי צדק שבשלטון הזר ולפער בין ההבטחה הטמונה ברעיונות החירות האירופים ובין מציאות ההגבלות הנמשכת של שלטון השושלת (זבידה 2004: 5-16).

תנועת ה"אחים המוסלמים" במצרים הייתה הראשונה מסוגה בעולם לעשות פוליטיזציה לאסלאם בעידן הקולוניאלי וכן הראשונה לבצע הלכה למעשה את התיאוריות של הוגים סלפיים מתחילת המאה העשרים כג'מאל אל-דין אל-אפגני ומוחמד עבדו (Aboul-Eneim 2003: 26). באשר ליחס בין הדת לבין המדינה והחברה במצרים של המאה התשע עשרה, תיקונו של מוחמד עבדו נועדו תחילה לרעיונות ולמוסדות הדתיים ורק לאחר מכן לחברה בכללותה. מוסדות הדת ובכללם אוניברסיטת אל-אזהר הגדולה בקהיר, עדיין דבקו בחוכמת ימי הביניים בצד דתיות עממית שטופה במאגיה ובפולחן קדושים. עבדו, שהוא עצמו היה עאלם מן השורה הראשונה, הצליח להשיג את תמיכת השלטונות בהנהגת חידושים ובמודרניזציה במוסדות הללו, אבל המשימה שהציבו לעצמם, הוא ומורהו אפעי'אני, הייתה רחבת היקף יותר: הם ביקשו לחלץ את ארצות האסלאם מחולשתן ופיגורן ולשחררן משעבודן למעצמות אירופה האימפריאליות. את מקור החולשה הזו ייחסו השניים לבורות, לשחיתות ולפילוג המאפיינים את החברות והישויות הפוליטיות בארצות האסלאם, ובכלל זה את מוסדות הדת. אך פגמים אלו לטענתם אינם מאפיינים את האסלאם. ההפך הוא הנכון ולראיה הביאו את תפארת האסלאם בעבר, הן בתחומי הידע והן מבחינת העוצמה. לטענתם, הקהילה האסלאמית, שייסד מוחמד במדינה במאה השביעית היא דוגמה ומופת לכל עקרונות האזרחות והדמוקרטיה בצורתם הטהורה ביותר, שכן לעומת הנצרות שבה הדת מופרדת מן המדינה, באסלאם ה"אומה" (קהילת המאמינים) והמדינה

חד הן. הדת, המדינה והעם מאוחדים לגוף אחד. לדבריהם, הדבר שהמוסלמים זקוקים לו כעת אינו חיקוי של אירופה אלא השבה לתחייה של מורשתם המקורית שהתערערה בימי האימפריות השושלתיות והשתכחה מחמת הניוון והשחיתות שפשו בדת במאות האחרונות.

ביטול הח'ליפות בידי אתאטורכ בשנת 1924 סימל את ייסודה של המדינה המודרנית בשטחי האימפריה העות'מאנית לשעבר. אך הרפובליקה של אתאטורכ הייתה אנטי דתית בעליל, ללא כל מאפיינים אסלאמיים בארגונה ובאידיאולוגיה שלה. רדא, אינטלקטואל דתי ותלמידו של עבדוה, חיפש נוסחה שתאפשר לחדש את הח'ליפות בתנאים המודרניים של מדינות לאום נפרדות. הפתרון היה ח'ליף שיהנה מסמכות רוחנית בכל ארצות האסלאם בזכות למדנותו ושיעור קומתו הדתי, ואולי אף מוצאו. סמכותו תהיה עליונה על זו של הממשלות הריבוניות והעצמאיות. מן הבחינה הפוליטית לא נודעה השפעה להגותו של רדא. כמו לעבדוה, גם לרדא נודעה השפעה אינטלקטואלית ניכרת וזו הניבה תוצאות מעשיות בתחומי הדת והחינוך, אך איש מהם לא הצליח להעביר את דעותיו לתחום המאבק הפוליטי או לשלבן במדינה המודרנית. "האחים המוסלמים" הם שהמשיכו את החיפוש אחר המדינה האסלאמית והעתיקו אותו אל התחום הפוליטי של תעמולה והתארגנות עממית (זבידה 2004: 15-34).

תנועת "האחים המוסלמים" הוקמה במצרים בשנת 1928 במטרה להפיץ ולהחדיר ערכים ואמונות אסלאמיים פונדמנטליסטיים במצרים ובקרב העולם הערבי. התנועה נולדה מתוך תחושת תסכול עמוקה מן השפעות השלטון הבריטי על מצרים וחרתה על דגלה חזון של החזרה לתקופה שאופיינה בסדר אסלאמי גלובלי (*הח'ליפה*) במהלכה האסלאם זכה בעליונות תחת שלטונו של מוסלמי מאמין יחיד, הח'ליף.

התנועה הוקמה ע"י חסן אל-בנא, מורה ומתקן שעונים מן העיר איסמעליה שעל גדת נהר סואץ. אל-בנא נולד בשנת 1906 וכבר בנעוריו החל משנת 1919 השתתף בהפגנות לאומניות שקראו לנסיגת הבריטים והענקת עצמאות למצרים, אשר נשלטה על ידי נציבים עליונים בריטיים החל משנת 1882. למרות העובדה כי באופן רשמי הוענקה העצמאות למצרים בשנת 1922, עדיין נשמר תפקיד הנציב העליון הבריטי, שהמשיך להכתיב את קו המדיניות למלך פואד ולבנו המלך פארוק. חינוכו של אל-בנא מילדות כלל חינוך אסלאמי בבית הספר היסודי ואת מלאכת אביו, תיקון שעונים. אביו של אל-בנא, שהיה בוגר אוניברסיטת א-זהאר, היה המנהיג האסלאמי של הכפר. אל-בנא היה חבר בארגון *The Society for Islamic Morality* שחבריו נדרשו להתנהג על פי קוד התנהגות אסלאמי מחמיר אשר כלל קנסות בגין שתיית אלכוהול, עישון ודברי קללה. בגיל שש עשרה אל-בנא למד בקולג' להכשרת מורים אסלאמיים "דאר אל-עלום" בקהיר, שם התמקד בלימודי תיאולוגיה, ספרות ערבית ואידיאולוגיה אסלאמית מודרנית. במהלך חמש השנים שבילה בקהיר אל-בנא ראה את מצרים החילונית כבלתי מוסרית, אתיאטית ומנוונת. שיח' מוהיב אל-דין קטיב, רפורמיסט סורי אשר ניהל את הספרייה הסלפיתית וסייע בהקמת "איגוד המוסלמים הצעירים", נחשב לאחת הדמויות המשפיעות ביותר בחייו של אל-בנא. ממנו למד מיומנויות של ארגון וגיוס. אל-בנא סיים את לימודיו בשנת 1927 והחל לעסוק בהוראה באסמעליה. בעיר אסמעליה, השוכנת לגדות תעלת סואץ, אל-בנא היה עד לניצולם של פועלים מצריים בידי חברת תעלת סואץ והקים בתגובה את תנועת האחים המוסלמים (Aboul-Eneim 2003: 27).

אל-בנא ניהן בכריזמה רבה ובלהט נבואי ונדהם מניווןם ושחיתותם של המוסלמים בימיו, בייחוד של בני הנוער, וכן מנחיתותם הפוליטית, הכלכלית והתרבותית לעומת הזרים

השולטים ולפיכך הקים את "האחים המוסלמים" כתנועה שנועדה לעסוק בחינוך, בהכשרת הלבבות ובתיקון הדעת. אל-בנא חשש כי הקמתן של אוניברסיטאות מצריות חילוניות בשנת 1925 היה הצעד הראשון לזניחת האסלאם ברוח מעשיו ודרכו של אתאטורק (זבידה 2004: 35). האידיאולוגיה של התנועה והעקרונות המרכזיים שלה תמכו בדחייה מוחלטת של כל רעיון או פעילות הנוגדת את הסונה והקוראן; בחתירה ליישום הסונה בכל היבט של החיים הציבוריים; בהתחזקות הדת; באסלאמיזציה של הממשלה; בחיזוק הידע בנושאי האסלאם והשריעה בקרב האוכלוסייה ובעידוד הקשרים עם תומכי התנועה ברחבי העולם (Aboul-Eneim 2003: 29).

בשנת 1936 שלח אל-בנא אגרת למלך פארוק ולראש ממשלתו נאהז פאזה במטרה לעודד אותם לקדם סדר אסלאמי במצרים. בשנה זו חתמה מצרים על אמנה אנגלו-מצרית אשר העניקה שליטה ואוטונומיה גדולה יותר לממשלות המקומיות. עד שנת 1938 תבע אל-בנא מן המלך פארוק לפרק את המפלגות הפוליטיות במצרים בטענה שהינן מושחתות ומפלגות את החברה. באותה התקופה חל שינוי באופי פעילות התנועה. במקום לפעול מתוך המערכת, אימצה התנועה אסטרטגיה של מאבק מהפכני מזוין לשינוי אופי החברה והמדינה במצרים.

עד מהרה צמחה והתפשטה התנועה במצרים, צברה נכסים וממון ותוך זמן לא רב אף חדרה אל התחום הפוליטי וקראה לתקן את החברה והממשלה ברוח האסלאם. התנועה הפכה ליריבתן הקשה של המפלגות החילוניות, הליברליות-חוקתיות ובייחוד של ה"ופד" (המפלגה הדמוקרטית העיקרית במצרים לפני מהפכת "הקצינים החופשיים" בשנת 1952). בשל כך נעשתה מזוהה ביותר עם הימין. מדי פעם השתתפה בתככים להפלת ממשלת ה"ופד" הנבחרת. חברי "האחים המוסלמים" השתתפו בהתססה הלאומית נגד הבריטים באזור התעלה ואף היו מעורבים בסכסוך היהודי-ערבי בארץ ישראל. השפעתם על הדרגים הנמוכים של הכוחות המזוינים הייתה רבה. בראשית שנות הארבעים הקימה התנועה מנגנון חשאי חמוש משלה והייתה מעורבת ברציחות פוליטיות, הידועה בהן רציחת ראש הממשלה אל-נוקראשי בשנת 1949. אל בנא עצמו נהרג זמן קצר לאחר מכן, ככל הנראה בפעולת תגמול של המשטרה החשאית.

מותו הפתאומי של אל בנא בשנת 1949 לא מנע את התפשטות התנועה והתחזקותה ועד מהרה נבחר מנהיג חדש, השופט חסן אל-הודאבי וכן מקור השראה אידיאולוגי חדש, סיד קטב, הוגה דעות וסופר מצרי. קטב תיאר את התקופה בה הוא חי (המאה השנים עשרה) כאחת התקופות של ה"גהאלייה" (תקופות החושך והבורות באסלאם) לאור אי הציות שהפגין העולם המוסלמי כלפי חוקי השריעה. קטב למד במשך שנתיים בקולוראדו בארצות הברית ומתח ביקורת נוקבת בכתביו כלפי המתירנות בתרבות האמריקנית, אשר זכתה לאהדה בקרב תומכי "האחים המוסלמים". קטב אף סיפק הצדקות מן הקוראן להתקיף מנהיגים מוסלמים אשר עומדים בראשי ממשלות שאינן פועלות לפי הלכות השריעה. סיד קטב הוצא להורג במצרים בשנת 1966 בשל דעותיו הפוליטיות אך כקודמו אל-בנא, המסורת שלו לא נשכחה וספרו המפורסם "אבני דרך" נחשב לאחד מספרי קריאת החובה של כל מאמין והוגה דעות מוסלמי. לאחר מותו של קטב ותבוסת צבאות מצרים, ירדן וסוריה במלחמת ששת הימים כנגד ישראל, זכתה תנועת "האחים המוסלמים" לגל תמיכה גדול. היהודים באסלאם נחשבים כאזרחים מדרגה שנייה ("אהל אל-ד'מה") ולמרות העובדה כי מותר להם לשמור על אמונתם ולקיים את דתם, עליהם לשלם מיסים למוסלמים ולהכיר בעליונותם. התייחסות זו הובילה לאמונה כי מדינת ישראל נחותה בהשוואה למדינות ערב וההפתעה בעקבות תבוסת צבאות מדינות ערב ויתרה מכך, כיבוש ירושלים על ידי

ישראל גרמה להמוני מוסלמים לחזור לשורשיהם האסלאמיים ולהצטרף לשורות "האחים המוסלמים", שראתה בניצחון הישראלי עדות לעונש שהטיל אללה על החוטאים המוסלמים. ועל כן חובתם של הפלסטינים ומוסלמים אחרים לחזור לאמונתם ורק אז יוכלו לתבוע מחדש את פלסטין וירושלים (Schanzer 2008: 13-14).

הקשר בין "האחים המוסלמים" לבין תנועת "הקצינים החופשיים" החל משנת 1946 וכאשר נפגשו אל-בנא ונאצר בשנת 1948 שוכנע אל-בנא כי נאצר יוכל להשיג בסיס תמיכה רחב בצבא באמצעות קציניו וכי שילוב הכוחות יוביל למהפכה מהירה יותר מאשר מהפכה אסלאמית טהורה לה שאף אל-בנא. נאצר טען כי ברגע שמצרים תהיה חופשייה, תוכל לקבוע גורלה בעצמה ולהחליט על אופי הממשל במדינה. תנועת ה"קצינים החופשיים" חוללה את ההפיכה במצרים בשנת 1952 בסיועה של תנועת ה"אחים המוסלמים" שתלתה תקוות לסלול את הדרך לכינון ממשלה אסלאמית. בימיו הראשונים של המשטר החדש נהנו מאהדתו הרשמית, אך עד מהרה הסתכסכו "האחים המוסלמים" עם נאצר, לאחר שזה נטל את השלטון בשנת 1954 והציע לתנועת האחים המוסלמים משרה במשרד הוואקף ומינוי לתפקיד המופתי של מצרים בלבד. נאצר היה נתון ללחצים מצד החברים החילוניים בתנועתו "הקצינים החופשיים", שמיאנו לממש את חזון מצרים האסלאמית של אל-בנא. משטרו של נאצר היה חילוני ביסודו, והרעיונות הרשמיים ששלטו בכיפה היו של הלאומיות והסוציאליזם. נאצר עתיד היה להיות מטרה לניסיון התנקשות שבעקבותיו דוכאה התנועה באכזריות: מאות פעילים ירדו למחתרת, אלפי פעילים נכלאו בבתי הכלא, מנהיגי התנועה הוצאו להורג (בכללם סיד קטב) ורבים היגרו למדינות ערביות גובלות (Aboul-Eneim 2003: 28).

מטרתם המקורית של "האחים המוסלמים" הייתה להכשיר את הלבבות ואת הדעת, להשיב את המוסלמים אל הדת האמיתית ולהרחיקם משאיפות ומנהגים מושחתים שבשלטונם של בני אירופה. תהליך הפוליטיזציה שהתחולל בתנועה כבר בשלביה המוקדמים הציב את המטרה הזו בהקשר של קהילה צודקת ומוסרית וסדר אסלאמי פוליטי כפי שכתב חסן אל בנא במאמר "תיקון העצמיות והחברה". מאז נוסדה במצרים בשנת 1928, הייתה תנועת "האחים המוסלמים" בצורה זו או אחרת, הזרם הפונדמנטליסטי הבולט ביותר באסלאם הסוני (זבידה 2004: 41-42).

בעת הקמת התנועה קרא אל-בנא לכוון במצרים חוקה המבוססת על הקוראן והסונה, תוך ביטול החוקים החילוניים וחקיקת חוקים אסלאמיים. החברה האסלאמית תוקם באמצעות "תארגייה" (חינוך והטפה). יעדי התנועה הוגדרו במסמך "Introduction to the Dawa of the Ikhwan al-Muslimoon": בניית האינדיבידואל המוסלמי החזק בגופו וברוחו; בניית המשפחה המוסלמית; בניית חברה מוסלמית; בניית מדינה מוסלמית עם ממשלה אסלאמית בה התרבות, הערכים והמדיניות האסלאמית תופץ באמצעות התקשורת והמסגדים ומוסדות הצדקה; בניית הח'ליפה (עולם ערבי מאוחד); שליטה בעולם האסלאם (Aboul-Eneim 2003: 30).

במצרים זכו תומכי האסלאם להצלחה עממית בחזיתות רבות. הענף המיוצג על ידי ה"אחים המוסלמים", נחל כמה וכמה הצלחות בבחירות ובפרלמנט, בהתחשב במגבלותיה של הדמוקרטיה במצרים. ה"אחים המוסלמים" הצליחו אף הצליחו להשתלט על האיגודים המקצועיים באמצעות הבחירות לוועדי האיגודים (הצלחה שהממשלה משתדלת עתה לבטל או לפקח עליה באמצעות חקיקה אד-הוק). חשיבות רבה נודעת גם להמרה של מגזרים של הממסד

הדתי הרשמי, ובכלל זה אישים חשובים באל-אזהר, מנאמנות למדינה ללוחמנות פוליטית בנוסח ה"אחים המוסלמים". בעקבות ההמרה הזאת נהנה עכשיו הזרם האסלאמי מפיקוח ניכר על התקשורת המשודרת ויש בכוחו לצנזר ספרים וכתבי עת בשם המוסכמות המוסריות ולמען האורתודוקסיה הדתית.

"האחים המוסלמים" לא היו מוכרים כמפלגה ותנועה פוליטית במצרים, שכן החוק אוסר התארגנות פוליטית על בסיס דתי. בפרסומיהם שבו "האחים המוסלמים" וקראו למשטר להתיר להם פעילות פוליטית. בשנת 1978 הם אף פנו לערכאות בתביעה להכיר בהם כארגון פוליטי. קיומה של תנועת ה"אחים המוסלמים" במצרים נאסר החל משנת 1954. בשנות השבעים הנשיא סאדאת יזם את הקמתן מחדש של המפלגות ואפשר להן לפרסם עיתונים, אך עדיין נותרה התנועה מחוץ לחוק ואף הוארך איסור התארגנותם כמפלגה. למרות זאת, ה"אחים המוסלמים" השיגו לגיטימציה ציבורית והצליחו להיכלל בזירה הפוליטית והשתלבו בממסד דרך ייצוגם ברשות המחוקקת, בלי שיהיו כבולים לחוק המפלגות או לחוק הארגונים הלא ממשלתיים.

בשנת 1994 פרסם הארגון מסמך עמדות בשם "Our Testimony" ועיקרו צוטטו באתר האינטרנט של הארגון⁸¹. פרסום המסמך נועד, לדברי הארגון, להפריך ולסתור טענות שהועלו כנגד הארגון כי עדיין לא הבהיר את עמדותיו בנוגע למספר נושאים מהותיים כגון אלימות, טרור ומחויבותו לדמוקרטיה. על פי המסמך, ארגון ה"אחים המוסלמים" מדגיש כי חזר והצהיר בשנים האחרונות כי הם מעורבים בפעילות פוליטית ומחויבים לדרכי פעולה חוקיות ולא אלימות:

*"...Thus as the Muslim Brotherhood, we reiterate our rejection of any form of violence and coercion as well as all forms of coups which destroy the unity of any nation... The Muslim Brotherhood dissociate themselves totally, without any hesitation, from all kinds and forms of violence and we denounce terrorism of any form and from any source..."*⁸²

למרות הצהרות אלו, ישנה טענה כי ה"אחים המוסלמים" מקפידים להסתיר ולעמעם את תפיסת עולמם הקיצונית וכי בפועל מדברים בשני קולות: בפני קהלי היעד המוסלמים והערביים הם מפיצים פרסומים השוללים את זכות קיומה של מדינת ישראל, תובעים הקמת מדינה פלסטינית אסלאמית על כל שטחי פלסטין, מתנגדים למשא ומתן ישראל-פלסטיני, מטיפים להמשך הטרור נגד ישראל, משבחים את פעילות הטרור כנגד ארה"ב ברחבי העולם ועוינים את המערב והמשטרים הערבים המתונים. לעומת זאת, בשיח בפני שותפיהם לקואליציה האנטי-ישראלית (פעילי שמאל וזכויות אדם) הם שמים דגש על מושגים כגון "זכויות האדם, קיפוח הפלסטינים והברוטאליות של הכיבוש הישראלי". מעקב אחר פרסומי התנועה בעשור האחרון, בעיקר בביטאון המרכזי של ה"אחים המוסלמים" בערבית היוצא לאור בלונדון – השבועון המקוון "רסאלאת אלאח'ואן", מלמד כי ישנם פרסומים הקוראים לג'יהאד נגד ישראל ומעודדים פעולות טרור נגדה וכן פרסומים הכוללים דברי הסתה קשים נגד ארה"ב והמשטרים הערבים המתונים (מרכז המידע למודיעין וטרור 2010: 2-4).

⁸¹ "Our Testimony, Issued in 1994":
<http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=4185>
⁸² שם, שם.

למשל, באגרת תקשורתית בתאריך 1 בספטמבר 2010 בשבועון "רסאלאת אלאח'ואן" הפרסום משבח את פעולת הטרור בה נהרגו ארבעה ישראלים (הפיגוע בבני נעים, דרומית לחברון בתאריך 31 באוגוסט 2010): "תנועת האחים המוסלמים מוקירה את הפעולה הצבאית שביצעו אתמול עז אלדין אלקסאם בעיר חברון בגדה המערבית. האופציה של ההתנגדות היא האופציה היחידה שמבטיחה את החזרת האדמה הפלסטינית הגזולה והקמת המדינה הפלסטינית, שבירתה ירושלים הקדושה, על כל אדמת פלסטין, שהן אדמות ערביות ואסלאמיות. התמיכה באופציה זו היא חובה אישית המוטלת על העמים, הממשלות והארגונים בכל מדינות ערב והמדינות האסלאמיות" (שם, 2).

בפרסום נוסף מתאריך 21 באוקטובר 2010 בשבועון "רסאלאת אלאח'ואן" קרא מחמד בדיע, שנבחר למדריך הכללי של ה"אחים המוסלמים" במצרים בינואר 2010, לגי'האד ולאינתיפאדה חמושה כנגד ישראל וכן דברי הסתה קשים כנגד מדינות המערב והמדינות הערביות המתונות (שם, שם).

במהלך שנות השמונים והתשעים הארגון התרכז בפעילותו הפוליטית באמצעות תעמולה ופעילות חברתית. שנת 2005 היא נקודת מפנה בהיסטוריה של התנועה. בבחירות שנערכו במצרים בשנת 2005 הפכו ה"אחים המוסלמים" לגוש הפוליטי השני בגודלו במדינה ולאופוזיציה הפרלמנטאית היחידה למשטר מובאראק. ה"אחים המוסלמים" התמודדו בבחירות לפרלמנט, שנערכו בשלושה סבבים. בשני הסבבים הראשונים ה"אחים המוסלמים" זכו להצלחה גדולה אל מול נציגי מפלגת השלטון ומפלגות אופוזיציוניות אחרות, שתורגמה לשמונים ושמונה צירים, שזכו להיבחר למועצת העם, מתוך 150 מועמדים של התנועה, פי חמישה משיעור ייצוגם במועצת העם היוצאת (יחיאב 2006: 19-20). עם זאת, בסבב השלישי של הבחירות, המשטר החליט לסגור את הקלפיות תוך הפעלת כוחות הביטחון, ובפועל גורמים לכך שאף ציר של ה"אחים המוסלמים" לא זכה. למרות המהלך, ה"אחים המוסלמים" זכו לייצוג של חמישים מהרכב הפרלמנט, כך שלקואליציה של מפלגת השלטון יש רוב של כשני שלישים המקנים לה הגנה מכל יוזמה לא רצויה מצד ה"אחים המוסלמים".

מאז הבחירות של שנת 2005 המשטר במצרים פועל באופן רצוף ושיטתי לפגוע פגיעה קשה ב"אחים המוסלמים" ולמנוע מהם לחזור על הישג דומה בבחירות למועצות המקומיות. המשטר עושה כל מאמץ להחזיר את ה"אחים המוסלמים" לתבנית הקנאים המוסלמים ומנגד, הארגון עושה מאמצים רבים להוכיח ההיפך והציג עצמם כתנועה פוליטית לגיטימית שאינה זוכה להכרה מצד השלטון. למרות ההצלחה להשיג ייצוג בפרלמנט, סקירת פעילות החקיקה של ה"אחים המוסלמים" מלמדת כי נציגי התנועה בפרלמנט כמעט ואינם יוזמים חקיקה שנועדה ליישם את חוקי ה"שריעה", אלא מתעסקים בבעיות מקומיות, בעיות חינוך ויוזמים שאילתות רבות, שנועדו לחשוף את נקודת התורפה של השלטון.

הפלת המשטר בתוניסיה בינואר 2011 בעקבות התקוממות עממית הייתה מאורע חסר תקדים בעולם הערבי ועוררה הפגנות תמיכה המוניות בשינוי בתוניסיה וכן הפגנות כנגד המשטרים במדינות שונות בעולם הערבי, בכללן מצרים. במצרים שרתה בשנים האחרונות אווירה של דמדומי משטר של מובאראק בשל גילו ומצבו הבריאותי וכן בחוסר וודאות לגבי יורשו. מובאראק אמנם ניסה להכשיר את הקרקע לירושת המשטר על יד בנו גמאל, אך רעיון זה גרר התנגדות רבה במצרים (ברום 2011: 1-2). המחאות העממיות רחבות ההיקף הובילו לפרישתו הכפויה של מובאראק בתחילת פברואר 2011. מובאראק נעצר יחד עם שני בניו באפריל 2011 בחשד

לשחיתות. האירועים האחרונים במצרים שהביאו להפלת שלטונו של מובארק לא היו ביוזמת ה"אחים המוסלמים" והמחאות העממיות לא התאפיינו ברעיונות או תביעות אסלאמיים ואף לא הביאו לעלייה אוטומטית של ה"אחים המוסלמים" לשלטון. עם זאת, ה"אחים המוסלמים" הם עדיין תנועת האופוזיציה העקבית והממושמת ביותר במצרים. לפיכך, קרוב לוודאי שהם נמצאים בעמדה הטובה ביותר לנצל כל חלל פוליטי שייוצר במצרים לאחר עידן מובארק. במהלך פברואר-מרץ 2011 ה"אחים המוסלמים" הפכו פעילים יותר ויותר בהפגנות המתמשכות בכיכר תחריר בקהיר (הלר 2011: 1). המהפכה במצרים מהווה נקודת מפנה והזדמנות היסטורית עבור הארגון להגביר את כוחו הפוליטי ולהתקדם לעבר השגת היעדים האסטרטגיים שלו.

4.4.2 גיוס פעילים ומשאבים

חסן אל בנא הקים את ה"אחים המוסלמים" כתנועה שנועדה לעסוק בחינוך, בהכשרת הלבבות ובתיקון הדעת. כמורה, ביום היה מלמד את הילדים ובלילה את הוריהם. נאומיו הנלהבים של אל-בנא סחפו אחריו המוני מצריים אשר מאסו בשלטון הבריטי. אל בנא ניחן בכוח ארגון ויצר רשת קשרים עם מוסלמים אוהדים בכל רחבי מצרים. עד מהירה הקימו אל-בנא ותומכיו תאים של חמושים אשר יזמו התקפות כנגד אנשי ממשל מצריים וכן כנגד מייצגי הסממנים של החילוניות במצרים. כבר לאחר סיום מלחמת העולם השנייה, החלה תקופה בה ה"אחים המוסלמים" זכו לתמיכה ציבורית בהיקף עצום במצרים (Mitchell 1969: 313).

עשר השנים הראשונות של פעילות הארגון מאופיינות בעיקר בפעילות גיוס והקמת תאים בכל רחבי מצרים. האסיפה הכללית השלישית של הארגון נערכה בשנת 1935 והיא קבעה את הקריטריונים הראשוניים לחברות בתנועה. להשקפת הארגון, החברות בו צריכה להיות מדורגת ולכן ישנן מספר דרגות של חברות בארגון וסוגי חברים שונים, החל מעוזר, נספח ועד פעיל פעילות מלאה. כל מוסלמי שהצהיר על כוונתו להצטרף חתם על מסמך הצטרפות, הסכים לשלם דמי חבר והצטרף כפעיל בדרגה הנמוכה ביותר כעוזר. העלאה בדרגה התאפשרה לאחר הפגנת נוכחות במפגשים, בקיאות ברעיונות של התנועה ומחויבותו לצייתנות. דרגת פעיל התקבלה לאחר אימונים גופניים, הישגים בלימודי הקוראן והוכחת אורח חיים הכרוך במילוי אחר חוקי האסלאם. דרגה רביעית של "לוחם" נחשבה לייעוד הסופי ורק קומץ נבחר של פעילים מסורים התקבלו. בשנת 1945 הוגדרו רק שתי קטגוריות של פעילים בארגון: פעיל ניסיוני ופעיל. המעבר לדרגת פעיל חייבה חברות לפחות למשך חצי שנה בשלב הראשון. התנאים הכלליים להצטרפות כללו בין היתר מגבלת גיל מעל 18 (Mitchelle 1969: 183).

החל משנת 1940 הוקמו מחנות אימונים בדרום מצרים ובגבעות מוקטמן באזור קהיר. בשנת 1948 לחמו מספר אלפי פעילים של תנועת האחים המוסלמים במלחמת צבאות ערב כנגד ישראל, מהלך אשר הגביר את יכולת הגיוס של הארגון. מעת הקמתו כלל הארגון זרוע פוליטית, חינוכית וחברתית. במהלך מלחמת העולם השנייה נוספה הזרוע הצבאית וכן מעין זרוע מחוקקת, שהייתה אחראית על פרסום צווים.

בשורשי "התופעה האסלאמית" מצויים קשיים כלכליים ודמוגרפים: גידול מתמיד של האוכלוסייה, בייחוד בקבוצות הגיל הצעירות, מערכות חינוך רעועות, מערכות כלכליות קופאות על שמריהן, שחיתות נרחבת וניהול כושל, שיעור אבטלה גדל ושירותים חברתיים עמוסים מדי ומושחתים. בכמה מן התחומים הללו המדינה כלל אינה מתערבת, מפני שאין ביכולתה להתמודד עם הקשיים הגוברים. לכאן חודרים המגזרים הכלכליים והחברתיים האסלאמיים ומספקים

שירותים וסיוע, במידת מה כארגוני צדקה, אבל בעיקר על ידי גביית מחירים נמוכים. קיומו של מגזר כלכלי אסלאמי בדמות בנקים, חברות השקעה וחברות סחר אף מוסיף אפשרויות תעסוקה, עסקים וקידום להמוני בני אדם. זוהי דרך חשובה לבניית רשתות של פטרונות, להבטחת אדיקות דתית ולגיוס פוליטי. התופעה הזו נפוצה מאוד במצרים, בסודאן, באלג'יריה ותוניסיה וכן בגדה המערבית ועזה.

במצרים ה"אסלאם החברתי" צמח כתחום הפעולה העיקרי הן של ה"אחים המוסלמים". הקבוצות האסלאמיות חדרו לריק במערכות הארגון והכוח והשליט את סמכותן ומרותן. הארגון שהן כופות אינו מתאפיין בהשתתפות עממית. הפעילים והמיליטנטים הם הממונים, ואילו פשוטי העם, הנהנים משירותים תמורת תשלום צנוע, נחשבים למי שיש לחולל בקרבם תמורה מוסרית, לעורר בהם אדיקות דתית ולגייסם לתמיכה פוליטית. המנהיגים ועושי דברם נמנים עם שכבת האינטליגנציה שהפכה לפרולטריון: סטודנטים, מורים, אנשי מנגנון, בוגרי מוסדות ההשכלה הרבים שמצאו עצמם מובטלים, אלה מכוננים מעמד אידיאולוגי מובהק, המעמד המחולל את כל המאבקים האידיאולוגיים ועומד בראשם. במצרים המעמד הזה ברובו אסלאמי בנטייתו, כשם שבדורות הקודמים היה נאצריסטי או השתייך לחוגי השמאל. לא להם עצמם ולא להמוני העם בו הם מבקשים לשלוט ולגייסם יש שאיפות היסטוריות לכונן "שלטון הלכה" אסלאמי, אלא הם מגיבים על מצוקות גדולות, אכזבות ואבדן הדרך באמצעות צורת הביטוי היחידה שנותרה בידם (זבידה 2004: 56-60; 4; Hassan 2005).

חוקרים שנויים במחלוקת באשר לנתונים המספריים המדויקים של היקף התנועה במצרים וברחבי העולם, אך התנועה חדרה לכל מדינה מוסלמית בעולם ובאופן מפתיע גם במדינות מערביות היו לתנועה מספר רב של פעילים, בעיקר בארצות הברית ומדינות מערב אירופה. היעדר נתונים מדויקים באשר לכמות הפעילים בארגון נובע ראשית מאופייה של תנועת ה"אחים המוסלמים", שהיא תנועה דתית. על כן בפרסומים אותם יזם הארגון מדובר על פוטנציאל של כמות פעילים, מתוך שאיפה לראות את כל המוסלמים (לפחות המוסלמים הדתיים) חברים בתנועה, ובעיניהם גם מי שעדיין לא פעיל היום ודאי יהיה פעיל בעתיד. כמו כן, התנועה סבלה מרדיפות רבות. עם זאת, בפרסומים של ה"אחים המוסלמים" ישנה התייחסות לכמות סניפים. התייחסות זו מלמדת על החשיבות של ההתפשטות הגיאוגרפית בעיני הארגון. בשנת 1929 היה ידוע על 4 סניפים ברחבי מצרים. עד שנת 1931 גדל מספר הסניפים ל-10. בשנת 1932 היו כ-15 סניפים ובין השנים 1936-1937 הוקמו קרוב ל-100 סניפים חדשים. עד שנת 1938 כ-300 סניפים ובשנת 1940 כ-500 סניפים. בשנת 1949, מדובר על היקף של כ-2000 סניפים של הארגון ברחבי מצרים. ההערכה היא כי בין השנים 1946-1948 הסניפים ייצגו כמות של פעילים בהיקף שמוערך בין 300,000-600,000. בין השנים 1948-1954 הגיעה התנועה לכמות שיא של פעילים במצרים עם כ-600,000 חברים פעילים ועוד כ-500,000 אוהדים. אחרי שנת 1949 כמות הפעילים ירדה באופן משמעותי. בשנת 1953 ההערכה היא כי בכל רחבי מצרים נותרו רק כ-1,500 סניפים פעילים עם כמות של בין 200,000-300,000 פעילים (Mitchell 1969: 328). כיום, אין נתונים מדויקים לגבי היקף הפעילים והתמיכה. בעבר היו פעילים בארגון מוחמד עאטף, ממבצעי פיגוע ההתאבדות של 11.9 על ידי ארגון אל-קעידה בארה"ב ואיימן אל-זהירי, שכיום משתייך לארגון אל-קעידה.

ארגוני חברה אזרחית מהווים מקור חיוני לגיוס תמיכה ופעילים בקרב הציבור, בייחוד עבור גופים אופוזיציוניים כתנועת ה"אחים המוסלמים". ואכן התנועה חדרה לכל רקמות המבנה

החברתי במצרים באמצעות איגודי פועלים, צעירים ואף אלו המשתייכים למעמד הבינוני על מנת ליצור בסיס תמיכה רחב בקרב האוכלוסייה ולשוות לתנועה אופי של תנועה חברתית (Hassan 2005: 2).

תנועת ה"אחים המוסלמים" חדרה בהצלחה למוסדות המשטרה והצבא במצרים וכן הצליחה לשלוט באיגודי עורכי דין, רוקחים, מהנדסים ורופאים במצרים. התנועה הצליחה לגייס לשורותיה מומחים בוגרי אוניברסיטה, בעיקר תודות לדיכוי המוחלט של הביטוי הפוליטי באוניברסיטאות מצד ממשל מובראק. במהלך שנות החמישים והשישים, מספר איגודי סטודנטים אף חדלו מלהתקיים תחת שלטונו של מובראק והסטודנטים מצאו בתנועה מקום לביטוי חוסר שביעות רצונם ממדיניות הממשלה והכלכלה (Aboul-Eneim 2003: 29). מאז הצלחתם בבחירות של שנת 2005 ודווקא בעקבות ההישג, קיים לחץ ציבורי על ה"אחים המוסלמים" לפרט ולהסביר כיצד הם רואים את פעולתם כגוף פוליטי ואת מצעם האידיאולוגי "האסלאם הוא הפתרון". לאחר עשרות שנים בהן לא פורסם מצע אידיאולוגי, בין השנים 2006-2008 פרסמו ה"אחים המוסלמים" מצע מפלגתי (חרף הידיעה כי אין סיכוי שיאושר על ידי המשטר) ומצע אידיאולוגי המפרט את השקפותיו ודפוסי הפעילות של הארגון במידה ויגיע לשלטון.

הארגון מימן את פעילותו בעיקר באמצעות מיסי החברות בתנועה, תרומות של כספים, קרקעות ומבנים מחברי התנועה ואף מקורות שאינם חברי התנועה ורווחים מן המיזמים הכלכליים שלו כגון הוצאות לאור, חותמות וחומרי פרסום נוספים (Mitchell 1969: 180).

4.4.3 הטלת אימה

לארגון ה"אחים המוסלמים" היה תפקיד מרכזי בגל האלימות שזעזע את מצרים החל משנת 1945 ועד 1952. הטלת אימה הייתה מכוונת כלפי השלטון הבריטי במצרים וכלפי הממשלה המצרית שנתפסה ככלי משחק בידי השלטון האימפריאליסטי. הארגון ראה בפנייה לאלימות בשנות הארבעים כדרך היחידה להיאבק בבגידה של השלטונות החילוניים במצרים ובשלטון הבריטי. הארגון החשיב את המבצעים האלימים כהגנה הכרחית על הארגון ועל רעיונותיו. חסן אל-בנא אף סיווג את החברה המצרית לארבע קטגוריות על סמך העמדות כלפי לארגון: המאמינים, הלא החלטיים, האופורטוניסטים והמתנגדים. למרות האפשרות להשתייך לקטגוריה שאינה באופן מובהק אויב של הארגון, במציאות האבחנה הייתה בין מאמינים לאויבים. תוצאות ההבניה הזו של הסדר החברתי הביאו לכדי גיבושו של חוסר סובלנות נוקשה בארגון וכך קבוצות פוליטיות יריבות ואנשים שהתנגדו לארגון הפכו ליעד לאלימות.

המאבק האלים בין הארגון לבין מפלגת הוואפד השלטת בתקופה זו שיקף את תחילתו של השלב הסופי של המשבר הפוליטי ושלטון החוק במצרים, שהגיע לשיאו במהפכה של שנת 1952. תקופה זו הייתה מאופיינת בהפרות סדר, אלימות ושפיכות דם בהן היו מעורבות קבוצות רבות ששאפו להשיג את כס השלטון. החל משנת 1946 החלה סדרת מתקפות על כוחות הצבא הבריטי באמצעות הפצצת כלי תחבורה ומבנים שלהם. בסוף שנת 1947 נערכו הפגנות ענק מדי יום בקהיר ובאלכסנדריה, במחאה על החלטת הממשלה לתמוך ב"תוכנית החלוקה של פלסטינה" ובכל ההפגנות הללו נשמעו ביקורות נוקבות מצד הציבור המצרי גם כנגד השלטון הזר במצרים (Mitchell 1969: 58-68, 318-319).

בתחילת שנת 1948 כוחות הביטחון גילו מסתור נשק של הארגון ולאחר קרב מול כוחות המשטרה נעצרה החוליה. במרץ 1948 חיסלה חוליה חשאית של הארגון את השופט אחמד אל-

קאזינדאר, ששפט פעיל של הארגון וכלא אותו לאחר שהורשע בפיצוץ מועדון של קצינים בריטיים באלכסנדריה. הממשל במצרים האשים את ארגון ה"אחים המוסלמים" ברצח, הפצצת מספר יעדים בקהיר ובאיסמעיליה, עימות עם כוחות משטרה, התקפות על רכוש של יהודים בקהיר, שליחת מכתבי איום למספר תאגידים וחברות מסחריים, ליבוי מהומות אלימות של איכרים ופועלים באזורים הכפריים, הצתת שריפות, ארגון הפגנות ושבתות כנגד הממשל (Mitchell 1969: 58-68). הממשל החל לפעול לדיכוי הארגון באמצעות מעצרים נרחבים, החרמת כספים וסגירת עיתונים. לאחר רצח ראש הממשלה נוקראשי על ידי פעיל חבר הארגון בדצמבר 1949, הממשלה החדשה בראשות איברהים עבד אל-האדי, המשיכה במאמציה לפרק את הארגון. זאת למרות ניסיונות משא ומתן מצד אל-בנא, שלא צלחו, להגיע להסכם שיתוף פעולה עם הממשלה תמורת הסרת החרם על ה"אחים המוסלמים". בתקופה זו, פרסם אל-בנא קריאה פומבית לחדול לשלוח מכתבי נאצה ואיום לנציגי הממשל ולהפסיק את הפעילות האלימה.

בעשורים האחרונים לפעילותו ארגון ה"אחים המוסלמים" לא היה מעורב, ככל הידוע, בפעילות אלימה. במסמך שפורסם בשנת 1994 מדגיש הארגון כי פעילותו אינה כוללת פעילות אלימה מכל סוג שהוא וכי הוא אינו מעוניין להשיג את יעדיו באמצעות הטלת אימה, אלא על ידי פעילות פוליטית וחוקית במצרים:

*"In the past years, the Muslim Brotherhood have repeatedly stated that they are involved in political life and have committed themselves to legal means and non-violent methods. Their only weapons are honest and truthful words and the selfless dedication to social work... we have always remained committed to the laws and constitution and fought back using our only weapon, which is truthfulness and honesty."*⁸³

מעת הקמתו קיים מתח רעיוני בשורות הארגון בנוגע לאופן השגת יעד הרפורמה של החברה והמדינה המצרית, האם באמצעות שכנוע או שמא בכוח הזרוע. עוד בחייו, אל-בנא הקפיד על כך שהמדיניות הרשמית של הארגון תהיה לפעול באמצעים לא אלימים לרפורמה. אף בימינו עדיין שוררת המחלוקת בשורות ארגון ה"אחים המוסלמים", בנוגע לדרך הפעולה והאם על הפעילים האסלאמיים לעבוד מתוך המערכת או שמא לקדם מאבק אליס. חילוקי דעות אלו אף הובילו להקמת ארגונים חדשים, שהתפצלו מן התנועה (GI ותנזים אל-ג'יהאד) והמשיכו את המסורת האלימה. היחסים בין תנועת ה"אחים המוסלמים" לבין הממשל במצרים ידעו עליות ומורדות החל מן הדיכוי תחת שלטונו של נאצר, לליברליזציה תחת שלטונו של סאדאת לפני הסכם קמפ-דיוויד, שוב דיכוי בעקבות ההסכם ולבסוף לדיכוי מוחלט תחת שלטונו של מובארק (Aboul-Eneim 2003: 28).

הדעות בסוגיית ייצוגם של ה"אחים המוסלמים" במועצת העם וההצלחה בהשתלבות במערכת הדמוקרטית המוסלמית חלוקות. מחד גיסא, קיימת הטענה כי השתלבות זו אינה משקפת כל שינוי מהותי בעמדות ובמצע של התנועה. השינויים המזעריים אינם קשורים לחזון

⁸³ "Our Testimony, Issued in 1994": <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=4185>

המרכזי של התנועה, הקמת מדינה אסלאמית במצרים ולראיה לכך, במרץ בשנת 2004 פרסמה התנועה מצע פוליטי הכולל הקמת מדינה אסלאמית והסלוגן המלווה את התנועה מאז ומתמיד הנו "אסלאם הוא הפתרון" (Khalil 2006: 3). מאידך גיסא, קיימת הטענה כי ארגון ה"אחים המוסלמים" הפך לתנועה מתונה המעוניינת לקדם את רעיון הקמת המדינה האסלאמית, שלא באמצעות מהפכה, כי אם באמצעות רכישת קולות הבוחרים בתהליך הדרגתי. כמו כן, תומכי הג'יהאד העולמי מתייחסים בתיעוב לתנועת ה"אחים המוסלמים" בשל התנגדותם לדרך הג'יהאד והשתלבותם בתהליך הדמוקרטי. אל-זוהירי, מבכירי ארגון אל-קעידה, הביע בוז ולעג כלפי הארגון, על כך שמפתה אלפי צעירים מוסלמים להתגייס להתפקדות בבחירות במקום להתגייס למלחמת הקודש (ג'יהאד) (Leiken & Brooke 2007: 110).

החל מאמצע שנות התשעים ה"אחים המוסלמים" מותחים ביקורת בפרסומיהם על שלטונו של הנשיא המכהן חוסני מובראק, אך ללא קריאה לפעילים לשאת נשק ולהתגייס למאבק אלים כנגד המשטר.

לזרמים האסלאמיים במצרים קיימת התנגדות של ממש בקרב מגזרים חשובים ובולטים של החברה: אינטלקטואלים, תנועות פמיניסטיות, פעילי זכויות אדם, מיעוטים דתיים ואתניים ואף מוסלמים מן השורה, שחירויותיהם החברתיות חשובות להם ואין הם רוצים שיורו להם כיצד לקיים את מצוות דתם. מצרים שמרה על מידה של דמוקרטיה, שעיקרה בחירות ודיונים בפרלמנט, שהכול יודעים שאין בהם להחלפת הממשלה. סמכויותיהם הרחבות של הנשיא והדרג המבצע אינן מוגבלות בפועל, לא על ידי חוק ולא על ידי חוקה. בעקבות בחירות במצרים ובירדן נכנסו נציגי האחים המוסלמים אל הפרלמנטים וקולם נשמע בפולמוסים ציבוריים (זבידה 2004: 76). על אף אי זמינותם של תוצאות סקרי דעת קהל, תוצאות הבחירות האחרונות במצרים מלמדות כי לארגון יש בסיס תמיכה רחב במצרים וייתכן כי האירועים האחרונים שהובילו להפלת משטרו של מובראק מהווים נקודת מפנה מהותית עבור ה"אחים המוסלמים".

4.4.4 פרובוקציה ותגובת נגד

בתחילת שנת 1949 הממשלה במצרים פעלה לפירוק התנועה באמצעות מעצר ומאסר פעילים וסגירת הסניפים והעיתונים של הארגון. הממשלה האשימה את ארגון ה"אחים המוסלמים" בשלושה עשר סעיפים של עבירה על החוק, שכללו חתירה נגד הממשל וכוונות מהפכה על ידי טרור, שני סעיפי רצח והשאר סעיפי אחזקת נשק ואימונים בלתי חוקיים.

ניסיון ההתנקשות בנשיא מצרים, גאמל עבד אל-נאצר, באוקטובר 1954 גרר תגובה קשה מצד הממשל. למחרת התקריט ניתנת הוראה למנגנוני הביטחון לבצע מעצרים ומאסרים רחבי היקף של פעילי התנועה ואף מנהיגי התנועה נאסרו בבתי הכלא. העונשים המוטלים על חברי ה"אחים המוסלמים" נעים בין חמש שנות מאסר ועד עשרים שנות מאסר עם עבודת פרך. שישה מחברי הארגון הוצאו להורג באמצע שנות החמישים. עם מאסרם של פעילים רבים והנהגת הארגון לתקופה ממושכת, ה"אחים המוסלמים" המשיכו את מאבקם באמצעים אחרים. החלה התארגנות בבתי הכלא והמאבק נמשך באמצעות הטפה ותעמולה, למידה וגיוש ארגוני בתוך בתי הכלא. החל משנת 1954 הארגון הוצא מחוץ לחוק.

הנשיא סאדאת, שעלה לשלטון במצרים לאחר מותו של עבד אל-נאצר בשנת 1970, הגיע להידברות עם הנהגת ה"אחים המוסלמים" בכלא והחל עידן חדש בהתפתחותה של התנועה, כאשר מרבית הפעילים הכלואים משוחררים מבתי הכלא והתנועה מקבלת היתר לחדש את

פרסומיה בביטאונים ואת פעילותה הציבורית. עם תחילת היוזמה המדינית לתהליך שלום עם ישראל בסוף שנות השבעים, החל הארגון בפעילות מחאה ומתקפה כנגד המשטר באמצעים לא אלימים, באמצעות פרסומים.

פעילות "האחים המוסלמים" והאגודות הקשורות עמם בקרב הנוער יצרה חיכוכים בינם לבין המשטר. עד השנים 1976-1977 לא פעל המשטר לבלימת פעילות "האגודות האסלאמיות" בקמפוסים, שכן ראה בהן משקל נגד לפעילות ארגוני השמאל, ויתכן אף להשפעת קבוצות אסלאמיות קיצוניות. אלא שתוך כדי החלשת השמאל בקמפוסים הלכו "האגודות האסלאמיות" והתחזקו, ובבחירות למוסדות הסטודנטים בסוף שנת 1977 הגיעו לעמדות בכירות במרבית הפקולטות של רוב הקמפוסים, ובכך הציבו אתגר בפני השלטונות.

כבר בשנת 1977 החל מאבק על הבכורה במוסדות הסטודנטים בין "האגודות האסלאמיות" לבין אנשי מפלגת השלטון. מאבק זה החרף במהלך 1978, ונראה ששלטונות האוניברסיטאות פעלו במידה גוברת והולכת להצר את צעדי "האגודות האסלאמיות". לפי הירחון *אז-דעוה*, הנהלות האוניברסיטאות סייעו לאנשי מפלגת השלטון בבחירות למוסדות הסטודנטים כנגד "האגודות האסלאמיות". ההנהלות אסרו על "האגודות האסלאמיות" באוניברסיטאות קהיר ואלכסנדריה לקיים את מחנות הקיץ האסלאמיים שהן מקיימות זה חמש שנים; מנעו לעיתים כניסת מרצים אורחים לקמפוסים כדי להופיע בכנסי "האגודות האסלאמיות"; הסירו עיתוני קיר ומודעות מעל לוחות המודעות, ואף מנעו העברת כספים המגיעים למוסדות הסטודנטים שעברו לשליטת "האגודות האסלאמיות".

הרשויות במצרים מגיבות על האירועים האלה בתערובת של דיכוי ופשרנות. בכמה צדדים של החיים הציבוריים במצרים, בייחוד בתקשורת המשודרת, הממשלה מנסה להראות אסלאמית יותר מן האיסלאמיסטים עצמם, באמצעות גילויי יראת שמיים יתרה והטלת צנזורה על כל פרסום שעלול לפגוע באסלאם. ואולם, בה בעת הממשלה מפעילה מערכות דיכוי ואלימות נגד הקבוצות הקיצוניות ואלו מצדם גומלים לה בתקיפת אנשי כוחות הביטחון ותקיפת תיירים.

במצרים, המיליטנטים הרדיקליים שהיו מעורבים בעימותים אלימים, נחלשו ונדחקו לשוליים בשל דיכוי נמרץ מצד הממשלה ואיבה מצד הציבור. הדבר הביא תועלת לזרם השמרני, המיוצג במוסדות דת כגון "אל-אזהר", וכן בממשלה ובמוסדות הרשמיים ובכלל זה במערכת המשפט ובאמצעי התקשורת, ואף בקרב "האחים המוסלמים" בני הדור הישן. הזרם השמרני הזה מקיף את הממשלה והאופוזיציה גם יחד. עיקר עניינו במשמעת ובמוסר והוא חותר להשליט את תפיסתו המוסרית על המרחב הציבורי ולכפות משמעת בענייני משפחה. לכן הוא מתנגד לליברליזציה בחוקי האישות, מצנזר ספרים, סרטים ומוצרי תרבות, מגביל שתיית אלכוהול ואת צריכת הבידור ומעודד את קיום מצוות הדת. כל זה עולה בקנה אחד עם יראת השמיים של חלק גדול מן הציבור המצרי. הממשלה אינה מציבה מכשולים על דרכו של זרם זה באסלאם כל עוד אינו מאיים עליה בפעילות פוליטית או בגיוס המונים. פעילותו הפוליטית מוגבלת אפוא להשגת אמצעים משפטיים ולהטלת סנקציות רשמיות לקידום מאמציו להשלטת משמעת (זבידה 2004: 61-62).

בשנים האחרונות ניתן לראות כי המשטר במצרים מנע פיזית מנציגי ה"אחים המוסלמים" להגיש טפסי מועמדות לבחירות למועצות המקומיות. תופעה דומה התרחשה גם בבחירות לאיגודים מקצועיים ולאגודות הסטודנטים באוניברסיטאות. תוצאות הפלת משטרו של מובראק

עדיין אינן ברורות ביחס לסוגית הייצוג הפוליטי של ה"אחים המוסלמים" במצרים בעתיד. הארגון התייחס בעבר לפעילות הנגד של הממשל:

*"The Muslim Brotherhood's continuous policy has been one of urging the government not to counter violence with violence, to abide instead by the rules of law and jurisdiction, to examine the different aspects of the problem and not to be confined to the confrontation policies."*⁸⁴

4.4.5 פעילות תקשורתית

מראשיתה ראתה תנועת "האחים המוסלמים" את משימתה הראשונה בהקניית תורתה לציבור המוסלמי ובהפצת האסלאם הנכון לטעמה, ולכן הדגישה את פעילות התעמולה והקריאה אל האסלאם. הפעילות התקשורתית היא מרכיב מרכזי באסטרטגיה של הארגון וחשיבותו בעיניהם באה לידי ביטוי במנגנוני התקשורת הרבים שהקים הארגון, הן לתקשורת פנים ארגונית עם פעילי הארגון ותומכיו והן לתקשורת חיצונית ברחבי העולם. ה"אחים המוסלמים" בעצמם פרסמו מאות פרסומים בכתבי עת ובספרים, בעיקר משנת 1954. כבר בדצמבר 1932 פרסם הארגון עיתון בשם *"The Letter of the General Guide"*. בשנת 1933 פרסם הארגון את כתב העת הראשון המשמעותי שלו בשם *"Majallat al-Ikhwān al-Muslimin"*. בשנת 1938 יצא לאור שבועון *"Al-Nadhir"* שנחשב בעיני חסן אל-בנא בזמנו ככניסה הראשונה למאבק הפוליטי במצרים. החל משנת 1942 פרסם הארגון שבועון בשם *"Al-Ikhwān al-Muslimin"* שהוחלף בשנת 1946 לשבועון בשם *"Jaridat al-Ikhwān al-Muslimin"*. מנגנון נוסף של פעילות תקשורתית היה ההרצאות והנאומים. בשנותיו הראשונות של הארגון, המסגד היה המיקום היעיל ביותר והזמין ביותר להרצאות והמשיך לשמש כמקור גיוס הפעילים המרכזי של הארגון. כמו כן, החל משנת 1939 החלו לקיים מפגשים סדירים ובלתי רשמיים גם מחוץ למסגדים, במשרדי הארגון. יום שלישי נבחר כיום הקבוע למפגשים. החל משנת 1938 חסן אל-בנא אף ארגן קורסי קיץ ללימוד תורת ההטפה והנאום (Mitchelle 1969: 185-195).

גם כיום, לרשות פעילות הפרסום של "האחים המוסלמים" עומדים מספר בתי הוצאה לאור וסוכנויות הפצה בקהיר ובאלכסנדריה, המפיצים את כתבי העת של "האחים המוסלמים" ואת חיבוריהם ונאומיהם של מנהיגי ודוברי התנועה בעבר ובהווה בצורת ספרים, חוברות וקלטות. כמו כן, לארגון אתר אינטרנט בשפה האנגלית (<http://www.ikhwanweb.com>) בו הוא מפרסם התפתחויות והתקדמות בנוגע לתנועה במצרים וברחבי העולם וכולל עדכוני חדשות, הצהרות לתקשורת, ראיונות, ניירות עמדה ובנוסף כולל ספריה מקוונת.

בשנות השבעים הנשיא סאדאת יזם את הקמתן מחדש של המפלגות ואפשר להן לפרסם עיתונים. הירחון *"אל-דעה"* נחשב לירחון המרכזי ורב התפוצה של "האחים המוסלמים". הירחון מציג שורת תביעות שמטרתן הכללית להביא ליתר פתיחות פוליטית, אך שנועדו במיוחד להרחיב את חופש הפעולה של התנועה. הוא קורא לבטל את חוקי החירום ואת בתי הדין הצבאיים לשיפוט בעבירות פוליטיות, ולכפות על מנגנוני הביטחון לפעול במסגרת החוק, ודורש לשנות את

⁸⁴ "Our Testimony, Issued in 1994": <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=4185>

השיטה לפיה מתמנים בעלי המשרות הדתיות הבכירות על ידי השלטונות, ולהנהיג תחתיה בחירות למשרות אלה. ירחון נוסף של התנועה הוא "אלאעתצאם".

הביטאון המקוון המרכזי של ה"אחים המוסלמים" הוא "רסאלאת אלאח'ואן" ויוצא לאור בלונדון מטעם מרכז ההסברה של ה"אחים המוסלמים".

באוניברסיטאות, המהוות באורח מסורתי מוקדי תסיסה רעיונית ופוליטית, פועלות "אגודות אסלאמיות" הקשורות קשר הדוק עם "האחים המוסלמים". ה"אגודות" מנהלות מחנות קיץ אסלאמיות, סמינרים וימי עיון; מפיצות ספרות ואף עוסקות בעצמן בהוצאת ספרים, כתבי עת ועלונים. הן פועלות להשלטת אורח חיים אסלאמי בקמפוסים, הכולל הפרדה בין המינים בחדרי ההרצאות, המעבדות והמדרגות ובתחבורה הציבורית המשרתת את הסטודנטים; קיום כל התפילות במועדיהן גם תוך פגיעה בפעילות הסדירה של הקמפוס; ומניעה, גם תוך שימוש בכוח, של פעילות תרבותית ואמנותית שאיננה לפי רוח האסלאם. זיקת "האגודות האסלאמיות" ל"אחים המוסלמים" משתקפת נאמנה בתוכן ההחלטות וההצהרות המתקבלות באסיפות שהן מקיימות, בזהות המרצים בהן ובנושאי ההרצאות; בספרות "האחים המוסלמים" שהן מפיצות ומוציאות לאור, בגילויי הדעת שהן מפרסמות; ובכיסוי הרחב, האוהד והקבוע של פעילותן בכתב העת.

מנהיג התנועה במצרים כיום, ד"ר מוחמד מהדי עאקף, פונה לתומכי התנועה בכל רחבי העולם באמצעות אתר האינטרנט של התנועה⁸⁵.

בלוח 4 להלן מוצגים ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון "האחים המוסלמים" במהלך שנות פעילותו.

לוח 4: ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של "האחים המוסלמים" במצרים

כתבה	תמונות	מספר מילים	מיקום	מילות התייחסות לארגון	אזכור מניעי הארגון	התמקדות ארגון/ קורבנות	תוכן הכתבה
⁸⁶ 1	-	581	עמוד 6	Muslim Militants; Muslim Brotherhood	לא	ארגון	אוהד
⁸⁷ 2	-	569	עמוד 11	Militant Islamic; Muslim Brotherhood	כן	ארגון	אוהד
⁸⁸ 3	-	178	עמוד 4	Muslim Brotherhood	לא	באופן שווה לשני הצדדים	ניטרלי
⁸⁹ 4	שתי תמונות: הקהל בעצרת מחאה אנטי-מלחמתית באצטדיון בקהיר	1956	On line	Outlawed Muslim Brotherhood	לא	ארגון	ניטרלי
⁹⁰ 5	-	1005	On line	Political Islamist group; Outlawed Muslim Brotherhood	לא	באופן שווה לשני הצדדים	ניטרלי
⁹¹ 6	-	982	On line	Outlawed Muslim Brotherhood	לא	ארגון	ניטרלי
⁹² 7	פעילי הארגון, חלקם מחזיקים בקוראן, בהפגנה בקהיר	1014	On line	Muslim Brotherhood	כן	ארגון	אוהד

Ibrahim, Youssef. M. *Egypt arrests 15 in 2-day sweep against Muslim Brotherhood*. July 20, 1995. ⁸⁶

The New York Times

Jehl, Douglas. *In the face of criticism, Egypt sentences 54 Muslim leaders*. November 24, 1995. The ⁸⁷

New York Times

AP. *Post-election fights in Cairo leave 15 dead*. December 7, 1995. The New York Times ⁸⁸

Shahine, Gihan. *A harmonious protest*. 6-12 March, 2003. Issue 628, Al-Ahram Weekly. ⁸⁹

<http://weekly.ahram.org.eg/2003/628/eg1.htm>

Dawoud, Khaled. *Brotherhood faces WTC fallout*. 15-21 November. Issue 560, Al-Ahram Weekly. ⁹⁰

<http://weekly.ahram.org.eg/2001/560/eg7.htm>

Dawoud, Khaled. *Widening the dragnet*. 31 Jan.-6 Feb, 2002. Issue 571, Al-Ahram Weekly. ⁹¹

<http://weekly.ahram.org.eg/2002/571/eg7.htm>.

Abdel-Latif, Omayma. *The shape of things to come*. 31 March-6 April, 2005. Issue 736, Al-Ahram ⁹²
Weekly. <http://weekly.ahram.org.eg/2005/736/eg4.htm>

ניטראלי	ארגון	לא	Muslim Brotherhood	On line	923	-	⁹³ 8 <i>Anger over Azhar response</i>
אוהד	ארגון	לא	Muslim Brotherhood	On line	702	-	⁹⁴ 9 <i>Arab press: Despite the irregularities</i>
אוהד	ארגון	לא	Muslim Brotherhood	On line	1540	1. הבוחרים מוחים ברחובות כוחות הביטחון מונעים גישה לקלפיות	⁹⁵ 10 <i>Battle scenes</i>
אוהד	ארגון	כן	Muslim Brotherhood; "Outlawed" Muslim Brotherhood; opposition group	On line	1120	חברי פרלמנט MB מטעם במחאה בפרלמנט	⁹⁶ 11 <i>The same old war of attrition</i>
ניטראלי	ארגון	כן	Muslim Brotherhood	עמוד 9	353	-	⁹⁷ 12 <i>Egypt arrests opposition leaders after a protest</i>
אוהד	ארגון	כן	Muslim Brotherhood	On line	1124	חברי פרלמנט MB מטעם בפרלמנט	⁹⁸ 13 <i>Stand off escalates</i>
מבקר	קורבנות	לא	Outlawed Muslim Brotherhood	On line	611	-	⁹⁹ 14 <i>Brotherhood blamed</i>
ניטראלי	באופן שווה לשני הצדדים	לא	Outlawed Muslim Brotherhood	On line	891	-	¹⁰⁰ 15 <i>Another blow to the Brotherhood</i>

ראשית, חשוב לציין כי היות ומדובר בארגון שהתמתן בעשרות השנים האחרונות, הוא אינו מעורב בפעילות אלימה ולכן אין קורבנות בנפש וההתייחסות לקורבנות היא לכל היותר לפצועים

-
- Shahine, Gihan. *Anger over Azhar response*. 2-8 June, 2005. Issue 745, Al-Ahram Weekly. ⁹³
<http://weekly.ahram.org.eg/2005/745/eg6.htm>
- Saad, Rasha. *Arab press: Despite the irregularities*. 24-30 November, 2005.. Issue 770, Al-Ahram ⁹⁴
Weekly. <http://weekly.ahram.org.eg/2005/770/pr2.htm>
- El-Sayed, Mohamed. *Battle scenes*. 8-14 December, 2005. Issue 772, Al-Ahram Weekly. ⁹⁵
<http://weekly.ahram.org.eg/2005/772/eg1.htm>
- Howeidy, Amira. *The same old war of attrition*. 31 August-6 September, 2006. Issue 810, Al-Ahram ⁹⁶
Weekly. <http://weekly.ahram.org.eg/2006/810/eg4.htm>
- El-Naggar, Mona. *Egypt arrests opposition leaders after a protest*. December 15, 2006. The New ⁹⁷
York Times.
- El-Din, Gamal Essam. *Stand off escalates*. 30 August-5 September, 2007. Issue 860, Al-Ahram ⁹⁸
Weekly. <http://weekly.ahram.org.eg/2007/860/eg5.htm>
- El-Din, Gamal Essam. *Brotherhood blamed*. 17-23 April, 2008. Issue 893, Al-Ahram Weekly. ⁹⁹
<http://weekly.ahram.org.eg/2008/893/eg6.htm>
- El-Din, Gamal Essam. *Another blow to the Brotherhood*. 2-8 July, 2009. Issue 954, Al-Ahram ¹⁰⁰
Weekly. <http://weekly.ahram.org.eg/2009/954/eg7.htm>

בהפגנות. הסיקור כלל פרובוקציות מצד הארגון (עצרות, הפגנות) וסיקור מעצרים של מנהיגי ופעילי הארגון.

תמונות: בחמש כתבות מתוך חמש עשרה הכתבות שולבו תמונות. כולן אינן מטילות אימה.
מספר מילים ממוצע: בעיתונות הכתובה 420 מילים בממוצע לכתבה, בעיתונות האלקטרונית 1078 מילים בממוצע לכתבה.

מיקום: הכתבות בעיתונות הכתובה (ארבע כתבות) בעמודים מספר 4, 6, 9, 11.

אזכור מניעי הארגון: בחמש כתבות מתוך 15 הוזכרו מניעי הארגון

תוכן הכתבה: כתבה אחת בעלת תוכן מבקר, שבע כתבות בעלות תוכן אוהד, שבע כתבות בעלות תוכן ניטראלי.

התמקדות בקורבנות/בארגון: כתבה אחת מתמקדת בקורבנות, אחת עשרה כתבות בארגון, שלוש כתוב באופן שווה לשני הצדדים.

מילות התייחסות לארגון:

שם הארגון/כינוי Muslim Brotherhood 15 פעמים (בכל הכתבות)

Outlawed בשש כתבות

Muslim Militants פעמיים בשתי כתבות

opposition group פעם אחת

Political Islamist group פעם אחת

4.4.6 חיסול אויבים

22 במרץ 1948: רצח השופט אחמד אל-קאזינדאר

דצמבר 1948: הואשמו בחיסול מפקד כוח המשטרה בקהיר, סלים זאכי.

28 בדצמבר 1949: חיסול ראש ממשלת מצרים, אל-נוקראשי פאשה

מאי 1949: ניסיון חיסול ראש הממשלה עבד אל-האדי

6 באוקטובר 1981: פלג של ה"אחים המוסלמים" חיסל את נשיא מצרים, אנואר סאדאת

26 באוקטובר 1954: ניסיון התנקשות בחייו של הנשיא עבד אל-נאצר בעת עצרת באלכסנדריה.

4.5.1 היסטוריה של הארגון

הדיון ברקע לצמיחתו ושורשיו ההיסטוריים של ארגון הפת"ח מתחיל כשלושה עשורים לפני הקמתו, בתנועת ה"אחים המוסלמים" שנוסדה במצרים בשנת 1928 והיוותה מאז מודל לחיקוי ובסיס להקמתן של קבוצות אסלאמיות רבות בעקבותיה. האידיאולוגיה של תנועת ה"אחים המוסלמים" הייתה ועודנה מקור להשראה עבור תנועות רדיקליות רבות בימינו בכללן אל-קעידה. לארגון הפת"ח היו קשרים עם ענפים מצריים ופלסטיניים של התנועה והוא עשה מאמץ לחקות חלק מפעילויותיה (Schanzer 2008: 10).

"האחים המוסלמים" הייתה התנועה הדתית-פוליטית הראשונה שפעלה בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי אף לפני הקמת מדינת ישראל בשנת 1948. לתנועה היו פלגים שפעלו בגדה המערבית בישראל בין 1946-1948 והתנועה אף התרחבה באזור זה לאחר כיבוש השטח על ידי ממלכת ירדן בשנת 1948. המציאות הגיאופוליטית החדשה שנוצרה עקב מלחמת העצמאות בשנת 1948 אילצה את התנועה להתפצל לשני ארגונים מסיבות גיאוגרפיות, כאשר ירדן שלטה בגדה המערבית ומצרים קיבלה את השליטה ברצועת עזה. התנועה גדלה באופן יציב ונפרד בשני האזורים למרות העובדה כי שתי המדינות, ירדן ומצרים, לא אהדו את האידיאולוגיה האסלאמית ועקבו אחרי פעילות התנועה באמצעות שירותי הביטחון. האידיאולוגיה האסלאמית הדתית איימה על רעיון הפאן-ערביזם החילוני של שליט מצרים באותה התקופה, גמאל עבד אל נאצר, וכן איימה על הלגיטימיות של שושלות מלוכה מסורתיות כדוגמת ירדן וערב הסעודית.

סקירת ההיסטוריה הפלסטינית משנת 1948 ועד היום מלמדת כי ישנן שלוש תנועות פלסטיניות ייחודיות ונפרדות הנבדלות ביניהן מבחינת האידיאולוגיה, הגישות ואף במובן מסוים ביעדיהן: תנועת הלאומנים הערבים שהוקמה בבירות על ידי ג'ורג' חבש (MAN), הפת"ח וחמאס. תנועות אלו מסמלות שלושה שלבים של הלאומנות הפלסטינית, החל ברעיון הפאן-ערביזם שהיה דומיננטי בקרב הלאומנים הערבים בשנות החמישים ותחילת שנות השישים, המשך בארגון הפת"ח כביטוי ללאומנות פלסטינית ספציפית יותר וכלה בארגון חמאס המכיל פן דתי של הלאומנות הפלסטינית כביטוי להשפעת האסלאם על העולם הערבי החל משנות השמונים. הפת"ח, שהתפתחה לתנועת המונים, הפכה לשליטה הבלתי מעורערת של הזירה הפלסטינית עד הופעתו של ארגון חמאס בסוף שנות השמונים שהובילה בסופו של דבר לניצחונו של חמאס בבחירות של שנת 2006 והשתלטותו על עזה. שלושת התנועות הללו ממשיכות להתקיים יחד, כאשר תנועת הלאומנים הערבים מיוצגת כיום על ידי ארגוני המשך בדמות PFLP (החזית העממית לשחרור פלסטין) והחזית הדמוקרטית. כל תנועה נולדה מתוך אכזבה מקודמתה ובטענה שנכשלה להשיג את היעדים הפלסטיניים (Baumgarten 2005: 25-34).

ארגון פת"ח צמח מתוך הטראומה ההיסטורית בחברה הפלסטינית לאחר שנת 1948 עם הקמת מדינת ישראל, אירוע המכונה על ידם ה"נכבה" (ה"אסון") ובעקבותיו התערערה הזהות הלאומית הפלסטינית. האכזבה מן התבוסה במלחמה ואי קבלת הסיוע מן העולם הערבי, הכיבוש הזר, הפליטות וניפוץ התקווה לעצמאות לאומית תרמו לחשש מטשטוש הזהות הלאומית הפלסטינית. מרבית הציבור הפלסטיני בראשית שנות החמישים תמך באידיאולוגיות אזוריות על-לאומיות כפתרון לבעיה הפלסטינית בדמות הפאן ערביות של נשיא מצרים ג'מאל עבד אל-נאצר, מפלגות הבעת' וה"לאומנים הערבים" (אל-קומיון אל-ערב), הזרם הקומוניסטי וכן תנועות

ה"אחים המוסלמים" ומפלגת השחרור האסלאמית. הפת"ח הופיע בסוף שנות החמישים לצד ארגונים נוספים שהוקמו באותה עת וקראו לשחרור פלסטין באמצעות מאבק. ברקע להתעוררות הלאומית שהובילה להקמת הארגון היו שני אירועים. הראשון, המאבק לשחרור לאומי שהחל באלג'יריה בשנת 1954 שהיווה מודל לחיקוי והשני, "מבצע סיני" בשנת 1956 במהלכו נכבש שטח פלסטיני (רצועת עזה) על ידי ישראל ותרם לאכזבה מחוסר היכולת של מדינות ערב לסייע לקדם את הפתרון לבעיה הפלסטינית.

גרעין המייסדים של הפת"ח היה מורכב ברובו מסטודנטים פלסטיניים שלמדו באוניברסיטאות מצריות בשנות החמישים. הבולטים ביניהם יאסר עראפת (המוכר גם בכינוי אבו עמאר), חליל אברהם אל וזיד (המוכר גם בכינוי אבו ג'אהד) וסאלח ח'לף (המוכר גם בכינוי אבו איאד). בתחילת דרכם פעלו בחסות מצרים כנגד בריטניה בתעלת סואץ וכנגד ישראל ברצועת עזה. בשל התקרבותם של ראשי הארגון באותה התקופה לתנועת ה"אחים המוסלמים" במצרים – מתנגדי השלטון של נאצר, נרדפו על ידי המשטר המצרי ועקב כך היגרו למדינות המפרץ הפרסי (בעיקר כווית).

על פי הגרסה הרשמית של הארגון, הוקם הפת"ח בסוף שנת 1957 בחשאי בכווית במעמד גרעין האבות המייסדים: יאסר עראפת, חליל אל וזיר, סאלח ח'לף, ח'אלד אל חסן (מהאידיאולוגים המרכזיים של הפתח), עדיל עבדל-כרים, חליד אל-אמירה, עבדל פתח לחמוד ופארוק אל-קדומי. לגרעין זה הצטרפו מאוחר יותר נציגים ממדינות המפרץ כגון מוחמד יוסף אל-נג'אר, כמאל עדואן (מראשי הזרוע המבצעית של פת"ח בעבר) ומחמוד עבאס (אבו מאזן).

השנים בין 1958-1964 מאופיינות כ"שנות המחתרת" של הארגון במהלכן גויסו כספים ופעילים והוכשרה הקרקע להעברת מרכז הארגון החשאי מכוויית הרחוקה לביירות, הסמוכה גם לישראל וגם לריכוזים הפלסטיניים העיקריים (יערי 1970: 26-20).

ארגון הפת"ח הושפע מן האסלאם והחל מסורת של שילוב מונחים וסמלים אסלאמיים (כגון ג'יהאד, מוג'אהדין, פדאיין) בתוספת למהפכנות הסוציאליסטית שעמדה בבסיס המוטיבציה של פעולות הארגון והאידיאולוגיה שלו. ערפאת בנאומיו ציטט פסוקים מן הקוראן ונמנע משימוש במונח "חילונית" לתיאור אופי המדינה המיוחלת בשיח הציבורי. שמו של הארגון מיוחס לקוראן ופירושו כיבוש/ניצחון (Frish 2005: 391 ; Schanzer 2008: 15).

שמו של הארגון העיד על המהפכנות הגלומה בו. ראשית, הארגון הדגיש את הזהות הייחודית הפלסטינית בתקופה בה רעיון הפאן-ערביות היה השולט ושנית, הארגון קרא לשחרור לאומי באמצעות אקטיביזם ויוזמה תוך ביטול התלות במדינות ערב ואף האשמתן באחריות ל"אסון 1948". הפת"ח, בניגוד לגישתו של נאצר, טען כי אין להמתין לאחדות הערבית הכוללת לפני פתרון הבעיה הפלסטינית וכי יש לפעול לשחרור פלסטין מיד. גם ההרכב האנושי של הנהגת הפת"ח היה מהפכני במובן שהיה מורכב ממוסלמים סונים. ההנהגה הלאומית החדשה הייתה מורכבת מצעירים בעלי השכלה אקדמית (מהנדסים, מורים ופקידים) מן המעמד הבינוני בשונה מן ההנהגה הקודמת אשר שאבה את סמכותה באופן מסורתי מן המשפחות המיוחסות (Milshtein 2004: 7-17). ארגון הפת"ח אמנם הושפע מן האידיאולוגיה האסלאמית, אך תמך בהקמתה של מדינה חילונית לאחר השמדת מדינת ישראל. התייחסות הפת"ח אל האסלאם הייתה לאומנית. האסלאם נתפס כחלק מן המורשת של הלאומנות הפלסטינית והאופן בו מורשת זו נקשרה לעולם הערבי בכללותו (Frish 2005: 395).

דפוסי הפעילות של ארגון הפת"ח מאופיינים במספר תקופות ויעדי פעולותיו כוללים פעולות בגבול ישראל ובתוך שטח ישראל, פעולות נגד יעדים ישראלים ויהודים ברחבי העולם ופעולות נגד יעדים אמריקאיים ומערביים ברחבי העולם.

בסוף שנות החמישים בסיס הפעילות של הארגון עבר מן המפרץ הפרסי לסוריה ולבנון ובמהלך שנת 1964 השיגה מצרים הסכמה בין ערבית להקמת אש"ף, בראשות אחמד אל-שוקירי, מתוך רצון לתעל את ההתעוררות הלאומית הפלסטינית למסגרות ארגוניות שיהיו כפופות למרות מצרים. אש"ף הוקם במהלך הכינוס הראשון של המועצה הלאומית הפלסטינית במאי-יוני 1964 במזרח ירושלים. כמעט מעת הקמתו שררה איבה בין אש"ף לבין הפת"ח, כאשר הפת"ח ראה באש"ף יריב להנהגת העניין הפלסטיני ותיאר אותו כגוף התלוי במדינות ערב ומשרת את האינטרסים שלהן, מסייע לשימור הסטטוס קוו האזורי ומבוסס על ממסד בירוקראטי מנופח הנעדר תמיכה עממית. על כן מתחילת שנות השישים הפת"ח היה במצוקה שהגיעה לשיאה בסוף שנת 1964 עם הקמת אש"ף (Milshtein 2004: 17-33).

פעילות הטרור הגלויה הראשונה של הארגון החלה בינואר 1965 בניסיון פיצוץ בתעלת המוביל הארצי בעמק בית נטופה. עובד חברת "מקורות" גילה את מטען הנפץ וניסיון החבלה נכשל. בשלושת החודשים הראשונים של שנת 1965 ביצע הפת"ח עשר פעולות טרור, שבע מהן בוצעו מגבול ירדן ושלוש מהן מרצועת עזה. עד סוף שנת 1965 ביצע הפת"ח 35 חדירות לשטח ישראל, רובן משטח ירדן. יעדי הפעולות בשטח ישראל היו יעדים אזרחיים (בריכות מים, מסילות ברזל, בתי מגורים) והפת"ח נמנע מהתקלות מתוכננת עם צה"ל. משנת 1965 ועד פרוץ מלחמת ששת הימים התבסס הפתח על סיוע לוגיסטי נרחב מצד משטר הבעת' בסוריה. סוריה סייעה באימוני יחידות הקומנדו של הפת"ח ובתקשורת באמצעות הרדיו, אך הכחישה מעורבות ואחריות לפיגועים. הפניית המאמץ החבלני לשטח ירדן נועד לסבך את המלך חוסיין בהתנגשויות עם ישראל, להחליש את מעמדו של המלך חוסיין בעיני הפלסטינים בארצו וכן להסיר מסוריה אחריות לפעולות הטרור. המלך חוסיין הורה לנקוט יד תקיפה כנגד פעילי הפת"ח (יערי 1970: 45-54).

שנת 1966 מהוות נקודת משבר ומפנה בהיסטוריה של ארגון הפת"ח. בסוף דצמבר 1966 נעצר אחד ממפקדי החוליות של הפת"ח, ג'לאל כעוש, על ידי פטרול לבנוני. מותו של כעוש במהלך תקופת מעצרו, בנסיבות לא ברורות, הוביל למשבר בין הפת"ח לבין לבנון. הדי הסכסוך הגיעו לוועידת ראשי הממשלות הערביים, שהתכנסה במרץ 1966 בקהיר. הוועידה אישרה מחדש את ההתנגדות לפעולות החבלה של הפת"ח. בין שירותי הביטחון של ירדן, מצרים ולבנון הונהג הסדר של חילופי מידע ושיתוף פעולה כנגד פעילות הפת"ח. מאז נובמבר 1965 במשך חמישה חודשים שותקה פעילות הטרור של הפת"ח ובינואר 1966 החל הארגון לשגר חוליות טרור מן הגבול הסורי ופעילות זו נמשכה לסירוגין במהלך השנה כולה. החל ממאי 1966 חל שיבוש גם ביחסים שבין מנהיגי הפת"ח לבין ההנהגה הסורית עקב הפרת הסדר התיאום בעניין פעילות חוליות הפת"ח מן הגבול הסורי (יערי 1970: 55-57).

לאחר כיבוש רצועת עזה ושטח הגדה המערבית על ידי ישראל בשנת 1967 ב"מלחמת ששת הימים" השתלט ארגון הפת"ח על הנהגת אש"ף בשנת 1968. המהלך התאפשר עקב הדחתו של אל-שוקירי לאחר התבוסה במלחמת 1967 והחלפתו ביחיא חמודה, שקידם הידברות עם כלל הארגונים הפלסטיניים (שכונו "אל-פדאאיון") בראשם הפת"ח, על מנת לצרפם לארגון אש"ף.

ביולי 1968 הצטרפו הארגונים לאש"ף בכינוס הרביעי של המועצה הלאומית הפלסטינית, לאחר שקיבלו את מרבית המושבים במועצה. ערפאת נמנע באופן עקבי ממיזוג מוחלט בין אש"ף לפת"ח וכך המנהיגים הבכירים בפת"ח לא מונו לתפקידי מפתח באש"ף. ערפאת הקפיד לשמור על מרכז השליטה באש"ף בידי הפת"ח, אך בו זמנית נתן ייצוג לארגונים רבים.

נוכח כיבוש רצועת עזה והגדה המערבית נחל הפת"ח כשלון במאמץ לנהל "מלחמת שחרור עממית" מהירה מתוך השטחים שבידי ישראל והוא נדחק בחזרה אל מעבר לנהר. ראשי הפת"ח הגיעו למסקנה כי התעצמות הארגון חייבת להיעשות מעבר לקווי הפסקת האש ולפיכך, העביר הפת"ח את עיקר משקלו לבסיסי חוץ. הבסיס הראשי בבקעת הירדן הוקם בכראמה. במקביל, שימר הפת"ח כוחות טרוריסטיים בלתי סדירים. הכוח העיקרי כונה מנגנון "הגזרה המערבית" שהיה אחראי על ביצוע פיגועים בתוך שטח ישראל נגד יעדים אזרחיים. כוח זה הוקם עוד בתקופה בה פת"ח התבסס בירדן והועבר בשנות השבעים ללבנון. מנגנון "הגזרה המערבית" היה מורכב משש וועדות בעלות אחריות לפעולות בשטח ישראל על פי החלוקה הגיאוגרפית הבאה: ירושלים, חברון, עזה, שכם, ג'נין והגליל.

מוסדות ההנהגה של הארגון החלו להתפתח בסוף שנות השישים ועוצבו באופן סופי בתחילת שנות השבעים: בראש הארגון עמדה הוועדה המרכזית, כפופה לה המועצה המהפכנית ולזו כפופה הוועידה הכללית. המסגרות הצבאיות של פת"ח ואש"ף גובשו על פי דגם צבאי והוקמו שלוש חטיבות של הפתח בדרום לבנון. הארגון פיתח במקביל מוסדות אזרחיים כגון "הסהר האדום הפלסטיני", מוסדות ציבוריים ולאומיים (בעיקר אוניברסיטאות ואיגודי עובדים). לאחר מלחמת לבנון התרכז ארגון הפת"ח בביסוס ההשפעה שלו בפנים הזירה הפלסטינית באמצעות האצת תהליך בניית המוסדות והוקמו ועדות הנוער לפעילות חברתית. בשנת 1968 גובש תקנון היסוד של הפת"ח (אל-נט'אם אל-אסאסי) בו הוגדרו עקרונות הארגון, מוסדותיו וההיררכיה הארגונית שלו.

בסוף שנות השישים צבר הפת"ח הישגים מרשימים והפך תוך עשור לארגון המוביל והמרכזי הפועל לקידום הזהות הלאומית הפלסטינית באמצעות מאבק מזוין ושולט בהנהגת הזירה הפלסטינית. הפת"ח החל לגבש מוסדות הנהגה לאומית שזכו לתמיכה רחבה מבית ומחוץ. אירועי "ספטמבר השחור" בירדן בשנת 1970 היוו נקודת תפנית מרכזית בהיסטוריה של ארגון הפת"ח. הפת"ח שפעל בשטחי ירדן בחופשיות ובאופן עצמאי כ"מדינה בתוך מדינה" ספג מכה קשה מצד שלטונו של המלך חוסיין. למרות זאת, הצליח הפת"ח לשמור על קיומו של אש"ף ולהעביר את בסיס השליטה מירדן ללבנון.

החל מסוף שנות השישים ובמהלך שנות השבעים פעילות הטרור של ארגון הפת"ח התרחבה גם מעבר לגבולות מדינת ישראל והחלו מתקפות טרור ברחבי העולם, בעיקר כנגד מטרות ישראליות ויהודיות וגם אמריקאיות, בכללן חטיפת מטוסים. האירוע המפורסם ביותר הוא רצח משלחת הספורטאים הישראלים באולימפיאדת מינכן בשנת 1972, על ידי ארגון "ספטמבר השחור" שהפעיל פת"ח באירופה. כמו כן, ארגון "ספטמבר השחור" היה אחראי לחטיפת מטוס של חברת התעופה הבלגית סבנה בטיסה 571 מבריסל בתאריך 8 במאי 1972. המטוס הונחת בשדה התעופה בלוד ושחרר למחרת בפעולת סיירת מטכ"ל הישראלית.

מלחמת לבנון בשנת 1982 אף היא נחשבת לנקודת ציון חשובה בהיסטוריה הפלסטינית בכלל ושל ארגון הפת"ח בפרט. בעקבות המלחמה איבד הפתח את המאחז הטרריטוריאלי שלו בלבנון ובשנת 1983 חל פילוג בארגון. ה"מורדים" בראשות אבו מוסא (מוחמד סעיד מוסא אל

מראע'ה) השתייכו לדור הצעיר ודור הביניים של ארגון והתנגדו למינויים שערך ערפאת בצמרת אש"ף וכן דרשו לדחות הצעות להסדר מדיני ביוזמת ארה"ב משנת 1982 ואת המשך המאבק המזוין.

האינתיפאדה הראשונה שפרצה בספונטאניות בדצמבר 1987 הפתיעה את יאסר ערפאת ושאר ראשי הנהגת הארגונים פת"ח ואש"ף, ששהו באותה עת בגלות בתוניסיה. במהלך תחילת האינתיפאדה, מנהיגי מספר פלגים פלסטיניים בגדה המערבית (כולל הג'יהאד האסלאמי) הקימו את UNLU (Unified National Leadership of the Uprising) על מנת לקדם ולתכנן את המחאה האלימה כנגד ישראל. תושבי עזה הצטרפו עד מהירה לתושבי הגדה המערבית ויחדיו ביססו את התשתית לארגון מחתרתי שמנהיגיו אנונימיים. וועדות מקומיות אף הן הוקמו בתוך השכונות ברחבי השטחים על מנת לספק שירותי סעד ורווחה לתושבים ולתיאום פעילות המחאה האלימה. עם זאת, עד מהרה השתלטו הפת"ח ואש"ף על UNLU כמעין הצהרה שהפת"ח ואש"ף הם הארגונים המובילים את המאבק לשחרור פלסטין.

האינתיפאדה הראשונה אף יצרה חילוקי דעות בקרב חברי ה"אחים המוסלמים" הפלסטינים, כאשר חלקם תמכו בהצטרפות למאבק האלים כנגד ישראל והדגישו בתעמולה את אופייה האסלאמי של האינתיפאדה וחלקם התנגדו לו, בטענה כי המסורת של הפעילות הלא אלימה של ה"אחים המוסלמים" באמצעות חינוך ומשא ומתן היא הדרך הנכונה לפעול. אלו שתמכו באינתיפאדה פעלו במסגרת ה"מרכז האסלאמי" של השייח אחמד יאסין והקימו בסוף שנת 1987 ותחילת שנת 1988 את ארגון החמאס. עם זאת, חמאס לא הצטרף לתנועת UNLU. אנשי ערפאת ראו בארגון חמאס כמקור לדאגה ולתחרות אך למרות המתח ביניהם נעשה מאמץ מצד שני הצדדים להציג חזית מאוחדת. הנהגת הפת"ח הכירה בעובדה כי שהייתם בגלות בתוניסיה הרחק מן ההמונים בשכונות שבשטחי עזה והגדה המערבית פוגעת במימדי התמיכה מצד הרחוב הפלסטיני.

הממשל בארה"ב בראשות בוש האב ניסה נואשות למצוא פתרון וערפאת זיהה הזדמנות והחליט להכיר בהחלטה 181 של האו"ם, אשר קראה לחלוקת שטח ארץ ישראל לשתי מדינות, מדינה יהודית ומדינה ערבית. ארה"ב וישראל ראו בהכרה זו כפתח לתהליך שלום ולסיום האינתיפאדה וממשל בוש החל לפעול מול ערפאת וצוות משא ומתן פלסטיני. ביולי 1988 הכריז מלך ירדן חוסיין כי מוותר על השליטה בשטחי הגדה המערבית באופן רשמי והפלסטינים ראו בכך מחווה וגברה התקווה כי יוכלו בעתיד לשלוט בשטח זה.

בנובמבר 1988 הכריז ערפאת על עצמאות העם הפלסטיני במהלך כינוס חירום של המועצה הלאומית הפלסטינית. מספר ימים לאחר מכן קרא לכינוס ועידת שלום בהתבסס על החלטות האו"ם 242 והחלטה 338 הקוראות למדינת ישראל לסגת מן השטחים שכבשה במהלך מלחמת ששת הימים בשנת 1967. ההכרה מצד ערפאת בגבולות מדינת ישראל משנת 1948 נחשבה להחלטה היסטורית. במהלך השבועיים הבאים 55 מדינות ברחבי העולם הכירו בתביעת העם הפלסטיני לעצמאות.

ערפאת הצטרף למשלחת הירדנית ל"ועידת מדריד" באוקטובר 1991. הועידה התרכזה בהשגת הסכם שלום עם מדינת ישראל וסימנה את תחילתו של העתיד להיות תהליך אוסלו להשגת שלום במזרח התיכון. בשנת 1993 הסכימו יאסר ערפאת וראש ממשלת ישראל דאז יצחק רבין וחתמו בתאריך 13.9.1993 על "הצהרת העקרונות" (הסכם המכונה גם "אוסלו 1") בבסיסה

ההסכמה להקמת אוטונומיה פלסטינית בשטחי עזה והגדה המערבית. הסכם זה הוביל להקמתה של הרשות הפלסטינית בשנת 1994, שהנהגתה מורכבת בעיקר מאנשי פת"ח ואש"ף.

"בעקבות השתלטות הפת"ח על אש"ף הפך הפת"ח מארגון חלוצי, הצועד לפני המחנה, למנהיג לאומי הניצב בראש המחנה. המעמד החדש העניק לפת"ח, מחד גיסא, יוקרה של מפלגת שלטון בהנהגה הפלסטינית הגולה ושליטה על מוסדות וכספים רבים ומאידך גיסא, בתפקידו החדש היו לארגון מחויבויות לאומיות כבדות משקל, שאילצו אותו להפגין יתר פרגמטיות, לקדם פיתוח של מבנה ממסדי, לגבש אסטרטגיה מדינית ולבסס מערכת יחסים תקינה עם העולם הערבי" (Mishtein 2004: 21). מתוקף מעמדו כמנהיג אש"ף והמערכת הפלסטינית כולה, נאלץ הפת"ח לטפח מאפיינים ממסדיים תוך נטישת הדפוסים המהפכניים של העבר. בנוסף, הגידול העצום של מספר הפעילים בארגון, הן במגזר הצבאי והן האזרחי, חייב האצת תהליך המיסוד והקמת מסגרות פעילות מאורגנות.

מעת הקמתו, עקרון ה"מאבק המזוין" היה המכריע ביותר באידיאולוגיה של הפת"ח ועוצב על ידו כאמצעי לאומי מקודש לצורך השגת יעד השחרור המלא. הרעיון ביטא, על פי תפיסת הארגון, התנערות מעבר פסיבי ואמצעי להתעוררות ולמימוש יעד שחרור פלסטין. הוא סייע לו בגיבוש תדמית של גוף חלוצי החותר לשינוי המציאות ולפיכך ראוי גם להנהיג את העניין הלאומי (Mishtein 2004: 39). הפת"ח הציב לו כמטרה להפוך את הפליטים הפלסטינים של שנת 1948 לעם אשר נלחם על גורלו, נוקט במאבק לשחרור לאומי והופך עצמו במהלך המאבק לעם מהפכן וגאה המחליף את העם הפליט ואשר נלחם לשחרור מולדתו (Baumgarten 2005: 25-48).

סוגיית המאבק המזוין אל מול האצת התהליך המדיני הביאה לדיונים ומחלוקות רבים בארגון. הפת"ח לא הצליח לשמור על המעמד של המאבק המזוין כאמצעי הלאומי העליון להשגת יעד השחרור והנהגת הארגון אולצה לגבש גישות פרגמטיות. בתחילה שלל הפת"ח לחלוטין את התהליך המדיני, אך מאוחר יותר הוצב התהליך המדיני לצד המאבק המזוין ובסופו של דבר, הפך לאמצעי האסטרטגי המרכזי של אש"ף. הפת"ח הכיר בכך, כי המאבק המזוין אינו יכול לשמש הכלי הבלעדי לפתרון הבעיה הפלסטינית ועל כן הארגון פיתח בהדרגה יכולת תמרון מדינית (Mishtein 2004: 49-52). בסוף שנות השבעים ובייחוד לאחר מלחמת יום הכיפורים היה ברור לערפאת ולהנהגת הפת"ח כי הפוליטיקה והדיפלומטיה בעלות פוטנציאל טוב יותר לקצור הצלחות ולשמש אסטרטגיה מוצלחת יותר מן המאבק המזוין (Baumgarten 2005: 48). ארגון הפת"ח היה נחות בכוחו הצבאי בהשוואה לכוחה הצבאי של ישראל ולכן החלה התקדמות לקראת מהלך של הסדר מדיני באזור.

ההיסטוריון הפלסטיני יזיד צאיע' ציין בהקשר זה, כי המאבק המזוין אמנם נכשל במבחן ההיסטוריה, אולם באופן חלקי בלבד. לדבריו, השימוש באמצעי זה לא הוביל לתוצאות דומות לאלה שהושגו באלג'יריה או בוייטנאם, אולם הרעיון עצמו היווה זרז לגיבוש תודעה לאומית מודרנית ושימש כציר שסביבו התפתחו מוסדות הנהגה לאומיים ותנועת המונים המגויסת למען העניין הלאומי.¹⁰¹ ולדברי האני אל חסן, יועצו של עראפאת: "אל לנו לשכוח, כי המאבק המזוין זורע והמאבק המדיני קוצר, ומי שאינו זורע אינו קוצר".¹⁰²

¹⁰¹ יזיד צאיע', אל-כפאח אל-מסלח ותכנין אל-דולה אל פלסטיניה. מג'לת אל דראסאת אל פלסטיניה (בירות) מס' 32, 1997, עמ' 14-16.

¹⁰² האני אל חסן, פתח בין אל נט'ריה ואל-תטביק (חלק א'), ש'און פלסטיניה (ניקוסיה), מס' 7, 1972, עמ' 9.

כבר בסוף שנות השישים הועלה הרעיון של "המדינה הפלסטינית הדמוקרטית" בה יחיו במשותף מוסלמים, נוצרים ויהודים. בשנת 1974 אש"ף הכריז על נכונותו להקים "ישות פלסטינית בכל שטח שישוחרר". סאלח חליף (אבו איאד) בנאמו בבירות בשנת 1974: "...עלינו להבחין בין פשרה לבין התפשרות עם המצפון, לדעת לקחת ברגע הנכון את מה שמגיע לנו, ועם זאת לא לוותר על היעד האסטרטגי שלנו – כינון מדינה דמוקרטית בכל שטח פלסטיני. ה"לא" המסורתי של תנועת ההתנגדות אינו בהכרח מהפכני, כשם שה"כן" אינו חייב להיעד על בגידה..." הפת"ח הגדיר את יעדיו תוך שילוב שני הקטבים, המאבק הלאומי (הוטני) והפאן ערביות (הקומי), תוך מתן עדיפות למאבק הלאומי אך ללא נתק מוחלט מן המאבק הפאן ערבי (Mishtein 2004: 61). היעד המקורי של שחרור פלסטיין והקמת מדינה פלסטינית עצמאית על כל שטח פלסטיני הוחלף בהתפשרות על יעד של הקמת מדינה פלסטינית לצד מדינת ישראל על פי גבולות 1967.

ה"אינתיפאדה" שפרצה בדצמבר 1987 סימלה את השינוי בהגדרת היעדים הלאומיים. המנהיגות ב"פנים", קרי בתוך שטחי הגדה המערבית ועזה, חתרה בדרך כלל לפתרון ברוח "כאן ועכשיו", גם במחיר של פשרה מדינית. האסטרטגיה הלאומית, שיעדה מדינה עצמאית החליפה את האסטרטגיה הדומיננטית הוותיקה שיעדה "שחרור מלא של פלסטיין".

ההכרעה האסטרטגית שקיבל ערפאת בשנת 1993 בקבלו את הסכם העקרונות ("הסכם אוסלו"), הייתה תוצאה של אילוצים יותר מאשר של בחירה. בהסכם אוסלו הכריז ערפאת באופן רשמי על נטישת דרך האלימות. ברי רובין תיאר את קבלת ההסכם כ"רגע הניצחון ורגע הכניעה של ערפאת". ערפאת בעצמו התייחס לכך: "נכפה עלינו להיות מהפכה ומדינה בעת ובעונה אחת".¹⁰³ וכן מחמוד עבאס (אבו מאזן): "קיים הבדל גדול בין ההתנסויות המהפכניות בעידן המהפכה ובין המחויבויות של המדינה"¹⁰⁴ ולאחר מותו של ערפאת ההנהגה הפלסטינית החדשה תחת אבו מאזן פנתה לדרך הפוליטיקה וללא שימוש באלימות ובאופן מוצהר בהתנגדות למאבק המזוין.

נראה כי מראשית דרכו, התרחק הארגון ממושג המהפכה והתקרב להתמסדות והמדינה. "הניגוד בין שני הקטבים, המהפכה והמדינה, הוא מפתח מרכזי להבנת הארגון ודרך התפתחותו" (Milshtein 2004: 50). הדילמה בהגדרת היעדים הלאומיים הפלסטיניים התבטאה בין דבקות בשחרור מלא ושיבה לבין האופציה המדינית המחייבת גמישות גם במחיר של ויתורים כואבים. בתחילת דרכו של ארגון הפת"ח, הסלידה מרעיון ההתמסדות לוותה בהדגשה יתרה על מהותו של הפתח: ארגון (או ליתר דיוק תנועה, כפי שמכנה עצמו) ולא מפלגה. נקודת המפנה חלה עם ההשתלטות על אש"ף, כאשר מעמד המנהיגות הלאומית חייב את הפת"ח להקים מוסדות ומינהל ולקדם מהלכים שקולים יותר.

ארגון הפת"ח נתקל במציאות שונה מזו שהכיר בעבר. על רקע ראשית התהליך המדיני ובפרט בעקבות ועידת מדריד והחתימה על הסכם אוסלו, הפך הפת"ח מארגון מחתרת הנרדף על ידי ישראל, לגוף הניצב בראש המגעים המדיניים עמה. המעמד החדש הקנה לפת"ח הכרה רשמית מצד מדינת ישראל. מאות מפעילי הפת"ח שוחררו מבתי הכלא בישראל בעקבות תחילת התהליך

¹⁰³ ראיון לפכר (צרפת), מס' 6, 6 ביוני 1985. (תרגום חצב – פרסום מיוחד, 29 באוקטובר 1985), עמ' 20.

¹⁰⁴ Mahdi Abdul Hadi (ed), *Dialogue on Palestinian State – Building and Identity*. Jerusalem, 1999. p 63.

המדיני ובהם בכירים כגון האשם עבד אל-ראזק וסופיאן אבו זאידה. מגורשים רבים של הארגון הורשו לשוב לשטח הגדה כמו מרואן אל-ברגותי וחוסאם ח'דר. כך הפך הארגון משנת 1991 ועד הקמת הרשות הפלסטינית לכוח המרכזי שתמך בהקמת הממשל החדש וגייס תמיכה ציבורית בתהליך המדיני.

לאחר כחמישים שנות מאבק, העובדות מלמדות שהתנועה הפלסטינית הלאומית נכשלה בהשגת יעדה הבסיסי בדמות הקמת מדינה פלסטינית עצמאית בשטחי הגדה המערבית (כולל מזרח ירושלים) ועזה וכי המאבק המזוין על דורותיו לא היה אפקטיבי (Baumgarten 2005: 47). בהשוואה לתנועות לשחרור לאומי שפעלו בעולם לאחר סיום מלחמת העולם השנייה, הפת"ח חריג במובן שהנו אחת התנועות לשחרור לאומי האחרונות שפעילות כיום וטרם השיגו את היעדים שהציבו לעצמם. ההבדל נעוץ בעיקר במצב הביניים בו שרוי הפת"ח, המקשה עליו לקבוע האם הסתיים שלב המהפכה והחל שלב המדינה. המקרה של הפת"ח חריג גם במובן שהגיע לראשות מדינה כתוצאה מהסדר מדיני בחסות בינלאומית ולא בעקבות ניצחון או הישג במישור הצבאי. כמו כן, תוצאות ההסדר לא היו הקמת מדינה עצמאית ונסיגה מוחלטת של הגורם הזר, אלא כניסה לשלב ביניים ארוך טווח. שלב ביניים זה הקשה על ארגון הפת"ח בהכרעה האם תם שלב המהפכה ובאיזו מידה נכנסה המערכת הפלסטינית לשלב המדינה והאם המעבר לשלב זה מחייב זניחת יעד השחרור המלא, או שמא רק נדחה תאריך מימושו לעתיד לא מוגדר.

כארבעה עשורים לאחר הקמתו ושלושה עשורים לאחר השתלטותו על אש"ף המשיך הפת"ח להנהיג את המפעל הלאומי הפלסטיני. הסיבה להצלחה זו לדעת חוקרים רבים היא יכולתו המתמדת של הארגון להתאים את עצמו לנסיבות הזמן המשתנות תוך ביצוע תפניות היסטוריות וסטיות מעקרוניות המוצהרים. אלו יכלו להתממש בשל האחדות הפנימית בארגון והמשכיות השליטה של גרעין ההנהגה המייסדת, העדר בסיס אידיאולוגי שעשוי היה להקשות על שינוי מדיניות, רוב מסורתי במוסדות אש"ף, שימור עצמאות ביחסים עם גורמים זרים תוך כינון יחסים תקינים עם מרבית מדינות ערב וייצוג רחב של האוכלוסייה הפלסטינית על כלל מגזריה ללא הבלטת פן מעמדי, דתי או אידיאולוגי מסוים. כתוצאה מכך, הצליח הפת"ח להתגבר על משברים פלסטיניים פנימיים, אזוריים וגלובליים (Milshtein 2004: 115).

באופן רשמי, הפת"ח המשיך להיות מחויב לתהליך השלום שהחל בתחילת שנות התשעים. אך בעשור החולף, לאור התבוסה בבחירות 2006 והשתלטות החמאס על עזה, נראה כי אין ביכולתו לשמור על אינטרסים פלסטיניים מהותיים ולפעול לקיום ההבטחות העקרוניות של הסכם אוסלו. פלגים בתוך ארגון הפת"ח תלו את האשם בתבוסתם בשחיתותם וחוסר כישוריהם של הדור הוותיק של הארגון, בייחוד חברי הוועדה המרכזית המורכבת ברובה מגולים מזדקנים שחזרו לשטחים בעקבות הסכמי אוסלו (Sayigh 2007: 37). הקמת "גדודי חללי אל-אקצא" ושינוי הכינוי מן ה"תנזים", כזרוע הצבאית המרכזית של ארגון הפת"ח, שיקפה שינוי אידיאולוגי מהותי בארגון הפת"ח (Frish 2005: 400).

4.5.2 גיוס פעילים ומשאבים

גרעין המייסדים (יאסר עראפת, אבו ג'אהד ואבו איאד) הגיע מרקע של המעמד הבינוני-נמוך, שנולדו בשטחי מדינת ישראל והפכו לפליטים בנעוריהם ברצועת עזה שנשלטה על ידי מצרים באותה עת. רבים מהם למדו מאוחר יותר באוניברסיטאות בקהיר והיו פעילים פוליטית.

הם הקימו תאים של סטודנטים פלסטיניים מאז אמצע שנות החמישים. לאחר סיום הלימודים מצאו עבודה במדינות המפרץ הפרסי ובייחוד בכווית, קטאר וערב הסעודית במקצועות של מורים, מהנדסים ופקידים במגזר הציבורי (Baumgarten 2005: 30). לאחר שהיגרו למדינות המפרץ הפרסי עקב רדיפת השלטון במצרים ראשי הקבוצה החלו בגיוס פלסטינים רבים אשר עבדו במדינות המפרץ.

בשנים הראשונות לאחר הקמתו הארגון התמקד בגיוס פעילים ותמיכה. הפת"ח הצליח לגייס כמה מאות פעילים והקים תאים חשאיים במספר מדינות במזרח התיכון. מלחמת ששת הימים גרמה לתפנית בזירה הפלסטינית. המלחמה היוותה עדות לקריסת רעיון הפאן-ערביות והבליטה את הצורך במיקוד בפן הפלסטיני של הסכסוך האזורי. מבחינת הפת"ח, התבוסה במלחמה שימשה הוכחה לנחיצות חלופה לאסטרטגיה הלא יעילה של נאצר. לאחר המלחמה הפת"ח העביר את בסיס השליטה של הארגון לגדה המערבית וניסה בסוף שנת 1967 לעורר מהפכה בהשראת הדגם הסיני והווייטנאמי בהנהגת יאסר ערפאת. ניסיון המהפכה כשל הן עקב חוסר היטמעות מנהיגי הארגון באוכלוסייה והן בשל פעילות הסיכול של המערכת הביטחונית של ישראל. עקב כך, הפת"ח חזר לבסס את מפקדותיו מחוץ לגדה המערבית והתמקד בפעילות במאבק הצבאי המזוין תוך צמצום הפעילות המדינית.

מרואן אל-ברגותי נמנה עם מייסדי ארגון הנוער של הפת"ח ה"שביבה" בגדה המערבית ובשנות השמונים היה אחד ממנהיגי הסטודנטים באוניברסיטת ביר-זית. בשל פעילותו הפוליטית גורש בשנת 1987 וחזר לגדה המערבית בשנת 1994.

לאחר קרב "אל כראמה" בשנת 1968 במהלכו פשט צה"ל על אחת ממפקדות הפת"ח בירדן זכה הפתח לאהדה ותמיכה נרחבת של אלפים בציבור הפלסטיני בירדן והמוני מתגייסים חדשים. על פי עדותו של ח'אלד אל חסן, המצב חייב היערכות מחודשת בארגון לקליטת המוני המתגייסים והוקמו גופים מסודרים לשם כך, אשר הובילו לשינוי תפיסתי בארגון ומעבר מפעילות חשאית לפעילות עממית פומבית. הוקמו ארגוני נוער והורחבה הפעילות באיגודים המקצועיים ובמגזרי הסטודנטים והנשים. רעיון המהפכה שימש את ארגון הפת"ח במקרים רבים וזיקת הפת"ח למהפכות באה לידי ביטוי גם בסיוע הרב שניתן לארגון על ידי המשטרים המהפכניים כמו סין, קובה, וייטנאם או אלג'יריה. כמו כן, לפת"ח היו קשרים עם תנועות שחרור לאומי ברחבי העולם והדגשת מושג המהפכה שימשה ככלי להשתלבות ב"משפחת תנועות השחרור" הנאבקות באימפריאליזם העולמי ואגב כך לזכות באהדה ולגיטימציה בינלאומיות (Mishtein 2004: 17-33).

המגעים הדיפלומטיים שקיים הארגון בחשאי מנעו מן התהליך המדיני להיתפס בעיני הציבור הפלסטיני כלגיטימי ועל כן שימרו את ערך המאבק המזוין. האוכלוסייה לא הונעה באופן פעיל לתמוך בשינויים החשובים באסטרטגיה וביעדים של הארגון, שהחלו להתעצב בסוף שנות השבעים והארגון לא פעל לפיתוחה של אסטרטגיה למען גיוס התמיכה בקרב הציבור במאבק הפוליטי-דיפלומטי. אין זה מקרה שבאותו עיתוי בו קיבל הארגון את פתרון "שתי המדינות לשני עמים" הופיעה תנועה חדשה בזירה הפלסטינית, שהיוותה אתגר לארגון הפת"ח לראשונה בתולדותיו וקראה להשגת אותם היעדים המקוריים ששאף להשיג הפתח בעת הקמתו (Baumgarten 2005: 26).

מקורות המימון של ארגון פת"ח כללו פעילות חוקית ובלתי חוקית בלבנון, החל מפעילות מסחר חוקית ועד סחר בסמים וכן תרומות ממדינות ערביות ואחרות שתמכו במאבק הפלסטיני. בין השנים 1970-1982 היה ברשות הארגון היקף מימון שמוערך בביליוני דולרים אמריקאים. לאחר סילוקו מלבנון בשנת 1982, זכה הארגון לתמיכה כספית מצד מדינות ערביות.

4.5.3 הטלת אימה

ארגון פת"ח הטיל אימה כנגד האוכלוסייה והשלטון בישראל באמצעות מתקפות טרור אינטנסיביות ורבות נפגעים וכן באמצעות ה"אינתיפאדה" שפרצה בשנת 1987.

מחקר שנערך בישראל בחן את העמדות הביטחוניות של הציבור הישראלי בעשרת החודשים הראשונים של האינתיפאדה. במסגרת המחקר נשאלו אותם 416 נשאלים אותן שאלות בשתי נקודות זמן שונות, דצמבר 1987 ואוקטובר 1988. ממצאי המחקר מלמדים כי לאינתיפאדה הייתה השפעה על דעת הקהל הישראלית. בסקר השני שנערך באוקטובר 1988, 55% מן הנשאלים הודו כי עמדותיהם לגבי המצב הביטחוני והפוליטי השתנו כתוצאה מן האינתיפאדה. כרבע אמרו שדעותיהם התמתנו ושליש ציינו כי עמדותיהם התקשחו. באופן כללי, המדגם נעשה מיליטנטי יותר בשנה שחלפה, אך למעשה זוהו שינויים בשני הכיוונים. בעת ובעונה אחת חלה התמתנות לגבי נושאים מסוימים והקשחה לגבי נושאים אחרים, כאשר הייתה למרואיינים נטייה להיות יותר ניציים בשאלות הנוגעות לטווח הקצר ויותר יוניים בסוגיות של הטווח הארוך.

בסוגיות הטווח הקצר פחות תמכו במשא ומתן מיידי עם אש"ף (ירידה מ-37% בשנת 1987 ל-32% בשנת 1988), הייתה יותר העדפה של שיקולים ביטחוניים על פני שמירה על עקרון שלטון החוק (עלייה מ-28% ל-48% בין השנים 1987-1988 בשיעור המעדיפים בבירור את האינטרסים הביטחוניים) והתנגדות רבה יותר לכינוסה של ועידה בינלאומית לשלום בהשתתפות המעצמות (עלייה בשיעור המתנגדים מ-37% בשנת 1987 ל-45% בשנת 1988). כמו כן, בתשובה לשאלה "על מה ישראל צריכה לשים את הדגש כדי למנוע מלחמה בינה ובין ארצות ערב?" עלה שיעור המעדיפים הגברת העוצמה הצבאית על פני מאמצים לפתיחת שיחות שלום מ-27% בשנת 1987 ל-38% בשנת 1988.

בסוגיות כלליות יותר הקשורות בהתפתחויות בטווח הארוך, יש עדות להתמתנות. חלה עלייה בנכונות להחזיר שטחים במסגרת הסכם שלום (עליה מ-44% בשנת 1987 ל-48% בשנת 1988) וכן לגבי הנכונות להסכים, בסופו של דבר, להקמתה של מדינה פלסטינית (עליה מ-20% בשנת 1987 ל-25% בשנת 1988). אחד הממצאים החשובים של המחקר הוא כי ברוב המקרים בהם שינו אנשים את דעותיהם, השינוי התבטא בהתחזקות של דעה קיימת ולא באימוץ דעה הפוכה. לדוגמא, מרבית הנשאלים שטענו כי האינתיפאדה גרמה להם להיות פחות מוכנים לויתורים היו מלכתחילה נגד וויתורים, בעוד שמרבית הטוענים כי האינתיפאדה הביאה אותם ליותר מוכנות לויתורים, היו בעד וויתורים גם לפני האינתיפאדה (אריאן וונטורה 1989: 1-2).

מחקר דעת קהל שנערך ביוני 1985, עם נסיגת צה"ל חזרה לגבול הבינלאומי לאחר שלוש שנות מלחמה, מצא כי התמיכה במלחמת לבנון בקרב הציבור הישראלי השתנתה במשך שלוש השנים הללו. במחקרים שנערכו בראשית המלחמה בשנת 1982 שני שלישים מן המדגם תמכו במלחמה ורק 10% התנגדו לה. ביוני 1985 התמיכה במלחמה ירדה באופן משמעותי תוך תהליך שנמשך מראשית 1983. רבע מן המדגם בשנת 1985 דיווחו כי במבט לאחור חושבים כי המלחמה "אסור לה להתרחש", 60% סברו כי אין להתקדם מעבר לקו 45 הק"מ ורק 15% דיווחו כי

תומכים במלחמה. הכרסום בעמדות החל בסוף 1982 וראשית 1983. בתקופה זו אריאל שרון הועבר מתפקידו כשר הביטחון בעקבות ממצאי ועדת כהן ובגין התפטר מראשות הממשלה.

שינוי בולט בעמדות ניתן היה לראות ביחס לשאלה "האם מאמץ המלחמה היה כדאי לישראל?". ביוני 1982 למעלה מ-80% חשבו כי המאמץ כדאי, באוגוסט אותה שנה 77%, במאי 1983 מעט יותר ממחצית, בנובמבר 1983 פחות ממחצית וביוני 1985 פחות מ-30%. מגמה נוספת הצטיירה ביחס לשאלה "האם המלחמה הייתה הצלחה או כישלון?": מתפיסת המלחמה כהצלחה על ידי למעלה מ-50% במאי 1983 ועד פחות מרבע שחשבו כך ביוני 1985. כמו כן, חלק ניכר מן המדגם ראו במלחמת לבנון כבעלת השפעה שלילית בתחומים מרכזיים: כשלון במדיניות חוץ ופגיעה בתדמית ישראל בעולם, החלשת הדמוקרטיה הישראלית, הפחתת סיכויי השלום עם הערבים ופגיעה בכוחו של צה"ל. יחד עם זאת, הציבור היה סבור כי כוחו של אש"ף נחלש ושהביטחון לישובי הצפון גדל ובכך התמלאו חלק ממטרותיה המוצהרות של המלחמה.

המחקר בדק בנוסף את האופן בו העריך הציבור הישראלי את תפקודם של מוסדות ואישי מפתח במהלך שלושת השנים. הציבור הבחין בין צה"ל וקהילת המודיעין, שזכו להערכה גבוהה יחסית. מצד שני, ממשלת הליכוד, העיתונות, הכנסת והאופוזיציה קיבלו הערכה נמוכה הרבה יותר. בעמדת ביניים נמצאה ממשלת האחדות. הערכת הציבור את מנהיגיו הייתה נמוכה באופן כללי מהערכתו את המוסדות. מנהיגים שנתפשו כ"מנהיגים לאומיים" זכו להערכה גבוהה יחסית של תפקודם: בגין, רבין, פרס ואיתן. מנהיגים כשרון ושריד היו שנויים במחלוקת והערכת הציבור את תפקודם במשך המלחמה הייתה נמוכה ביחס לאחרים. בסך הכול, ממצאי המחקר מלמדים כי התרבות הפוליטית הישראלית מעניקה קרדיט למנהיגים כאשר הם נמצאים בעמדות מפתח.

מלחמת לבנון חסרה את הקונצנזוס הלאומי שאפיין את החברה הישראלית בעתות משבר. ביוני 1985 הציבור הישראלי התחלק באופן שווה בהסכמתו ואי הסכמתו לכך שהממשלה תכריז מלחמה כאשר חלק ניכר מן הציבור מתנגד לכך. לגבי המעורבות הצבאית של צה"ל בלבנון, חלק ניכר מן המדגם רצה את צה"ל מחוץ ללבנון באופן מוחלט. לגבי תגובות צבאיות לטרור מאזור לבנון הסתמנה מגמה ברורה, כאשר רוב המשיבים העדיפו תגובה צבאית בדרגות חומרה שונות, רק 7% תמכו בתגובה נרחבת הכוללת פלישה ללבנון ושיעור דומה תמך בתגובה פוליטית בלבד (אריאן 1985: 4-1).

בסקר דעת קהל שנערך בינואר 1993 בנושא תהליך השלום, הציבור הישראלי הביע תמיכה גבוהה בהמשך ההשתתפות בתהליך השלום, 89% היו מאוד בעד (56%) או בעד (33%) ורק 11% התנגדו. באופן כללי, התמיכה בעמדות מתונות לגבי פתרונות בנושא השטחים עלתה בדעת הקהל בין השנים 1986-1993. בשנת 1993 60% מן המדגם תמכו בהחזרת שטחים לעומת כ-40% בשנת 1986 וכן בשנת 1993 36% מן המדגם הסכימו למדינה פלסטינית לעומת כ-20% בשנת 1986. עם זאת, ההשקפה כי ניתן לחסל את האינתיפאדה והטרור באמצעות פעילות צבאית נתמכת בעקביות על ידי 75%-80% מן המדגם. הדעה הרווחת בשנת 1993 היא כי מדיניות הממשלה לשמירת השקט בשטחים רכה מדי ותחושה זו התחזקה ושיעורה בשנה זו הוא הגבוה ביותר עד כה (כ-60%). כמו כן, אחוז גבוה יותר מבעבר של הציבור הישראלי היה מוכן לפעול נגד בסיסי מחבלים מעבר לגבול גם אם אזרחים יפגעו (68% בשנת 1993 מול 53% בשנת 1987). הישראלים חשו בטוחים ביכולתם להתמודד עם פעולות טרור (מעל 85% בכל השנים בין 1986-1993) (אריאן 1993: 15-3).

4.5.4 פרובוקציה ותגובת נגד

בינואר 1965 החלה הפעילות המבצעית הראשונה של הארגון כנגד ישראל עם ניסיון הפיצוץ הכושל של מתקן המוביל הארצי באזור הגליל. כאשר חברי החוליה חצו חזרה את הגבול לעבר ירדן נעצרו על ידי כוחות הביטחון הירדנים. למרות הכישלון ארגון הפתח האנונימי גרר תשומת לב מכלל העולם הערבי וכונה בידי הארגון עצמו כ"הפריצה".

במהלך שלושת החודשים הראשונים של שנת 1965 יזם הפת"ח כעשר מתקפות כנגד ישראל. בין פברואר 1965 ועד מאי 1965 ארגון הפת"ח ביצע מתקפות כנגד ישראל מתוך עזה, אשר גררו תגובה ישראלית בערים קלקיליה וג'נין.

בין מאי-אוקטובר 1966 בוצעו 15 פיגועים שהוצאו לפועל מתוך ירדן וגררו תגובה ישראלית קשה. הפת"ח ביצע פיגועים רבים משטח הגדה המערבית מתוך כוונה לסבך את ירדן בעימותים עם ישראל ואכן הדבר גרר תגובת נגד בדמות פעולות תגמול של צה"ל (כדוגמת הפעולה בכפר סמוע במהלכה נהרגו יותר משבעים איש) שהובילו להתנגשויות קשות בין האוכלוסייה בגדה המערבית לבין המשטר הירדני שהואשם באי סיוע לפלסטינים נגד ישראל. במחצית השנה הראשונה של 1967 בוצעו 37 פיגועים כנגד ישראל.

בתאריך 21.3.1968 נערך הקרב שזכה לכינוי קרב "אל-כראמה" במהלכו פשט צה"ל על אחת ממפקדות ארגון הפת"ח בירדן. למרות העובדה כי הקרב נערך בעיקר בין הצבאות הישראלי והירדני וגבה מחיר כבד מן הארגונים הפלסטיניים, ארגון הפת"ח הפך את הקרב למיתוס מרכזי של המאבק המזוין ושימש כעדות ליכולת לעמוד בפני הצבא הישראלי ולהשיב את הכבוד הערבי האבוד. תגובת הנגד של ישראל כללה גם את מלחמת לבנון הראשונה בשנת 1982, שהובילה להעברת בסיסי ההנהגה של ארגון אש"ף מדרום לבנון לתוניס והרס התשתיות שלו בדרום לבנון. האסטרטגיה של הפת"ח להוציא לפועל פיגועים כנגד ישראל מתוך שטחי מדינות אחרות (ירדן ומצרים) נועדה ליצור פרובוקציה ולהתגרות בישראל על מנת לגרור פעולות תגמול ותגובות נגד, שעשויות לגרור לעימות גם את צבאות המדינות הגובלות עם ישראל (Baumgarten 2005: 47). כפי שתיאר בדבריו חליד אל חסן, אחד ממנהיגי הארגון: "אנו נבצע פעולות, ישראל תגיב בפעולות נגד. עכשיו הממשלות הערביות יתמכו בנו כנגד ישראל או שילחמו בנו. אם ילחמו בנו, העם יתמוך בנו. כאשר נקבל את תמיכת העם, הממשלות יאלצו לתמוך בנו ואם לא יעשו כן, יתעמתו מולנו ומול העם שלהם יחדיו".¹⁰⁵

בשנות השישים נעשה שימוש בגישת "הסיבוך המודע" שפותחה על ידי הפת"ח לפני מלחמת 1967. בבסיס התיאוריה ניצבה ההנחה כי מטרת טענת העולם הערבי על פיה יש להמתין עד תום ההכנות למאבק מול ישראל נועדה לחפות על חוסר הנכונות להקריב נכסים לאומיים-מדינתיים עבור העניין הפלסטיני ועל כן ארגון הפת"ח הצהיר כי תפקידו ליצור הסלמה נגד ישראל באמצעות פיגועים בגבולות, אשר יגררו את מדינות ערב לעימות כולל. גישה זו נכשלה נוכח המפלה בשנת 1967 במלחמה כנגד ישראל והוחלפה ברעיון "סיבוך ההמון"¹⁰⁶ שקרא ליצור קשר עם קהילות בעולם הערבי על מנת ליצור לחץ על ממשלים ערביים לקידום יעדי המאבק הפלסטיני בישראל. אך בסוף שנות השישים, לאחר השתלטות הפת"ח על אש"ף, הכריז על אי התערבות

¹⁰⁵ מצוטט בתוך: Cobban, H. (1984). *The Palestinian Liberation Organization: People, Power and Politics*. Cambridge University Press. page. 33

¹⁰⁶ יהושפט הרכבי. (1969). פת"ח באסטרטגיה הערבית. תל אביב: משרד הביטחון. עמ' 46.

בעניינים פנימיים של מדינות ערב בשל נחיצותם של יחסים תקינים עם ממשלים ערביים (Milshtein 2004: 66).

האירוע שסימל את פרוץ ה"אינתיפאדה" הראשונה התרחש בתאריך 8.12.1987, כאשר רכב צבאי ישראלי התנגש ברכבם של תושבי עזה, שהיו בדרכם חזרה לעזה מעבודה בישראל וכתוצאה מתאונת הדרכים נהרגו ארבעה ומספר נפצעו. באותו הלילה, במהלך ההלוויות החלו הפגנות זועמות שהתפשטו עד מהירה וציינו את תחילת ההתפרצות הספונטאנית של המחאה האלימה כנגד הנוכחות הישראלית בשטחים הכבושים. בעקבות האינתיפאדה הראשונה הכריז המלך חוסיין על הפרדת הגדה המערבית מממלכת ירדן, צעד שהותיר את הזירה לאש"ף. בנוסף, האינתיפאדה הביאה למספר שינויים מהותיים בקרב החוגים הפלסטינים האסלאמיים. הפער האידיאולוגי בין הדור הוותיק של ה"אחים המוסלמים" לבין הדור הצעיר העמיק והתאפיין יותר בגישה של שימוש באלימות כלפי מדינת ישראל. כמו כן, תוצר הלוואי הבולט ביותר של האינתיפאדה היה תנועת חמאס, כאשר מימדי התמיכה בו בקרב הפלסטינים בשטחי עזה והגדה וכן בגולה היו עצומים והיוו אתגר עבור מפלגת הפתח השולטת (Schanzer 2008: 18).

4.5.5 פעילות תקשורתית

הפצת רעיונות הפת"ח בסוף שנות החמישים התבססה בעיקר באמצעות פרסום הביטאון "פלסטינגא" ("פלסטיין שלנו") שהופץ בבירות בין השנים 1959-1964. באמצעות הביטאון הפיץ הפתח את רעיון המאבק המזוין.

ההנהגה המחתרנית שפעלה במהלך האינתיפאדה הראשונה עסקה גם בהפצת תקשורת פנימית בין עזה לגדה המערבית באמצעות עלונים שסיפקו מידע לתושבים בשני האזורים בנוגע להתפתחויות סביב האינתיפאדה.

האינתיפאדה שפרצה בשנת 1987 הביאה את הבעיה הפלסטינית למרכז התודעה העולמית, תוך הצגת המאבק הלאומי באור אוהד ולגיטימי, להבדיל מן התדמית השלילית שדבקה בטרור הפלסטיני בעבר.

בלוח 5 להלן מוצגים ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון פת"ח במהלך שנות פעילותו.

לוח 5 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון פת"ח

כתבה	תמונות	מספר מילים	מיקום	מילות התייחסות לארגון	אזכור מניעי הארגון	התמקדות בקורבנות/ ארגון	תוכן הכתבה
¹⁰⁷ 1	-	118	עמוד 7	Al Fatah; saboteurs	לא	ארגון	ניטרלי
¹⁰⁸ 2	-	167	עמוד 13	Al Fatah	לא	באופן שווה לשני הצדדים	ניטרלי
¹⁰⁹ 3	מפה	188	עמוד 1	Al Fatah guerrilla organization	כן	ארגון	ניטרלי
¹¹⁰ 4	תמונת פעיל הפת"ח מוסא ג'ומא	140	עמוד 2	Al Fatah guerrilla organization	לא	ארגון	ניטרלי
¹¹¹ 5	מפה	78	עמוד 10	Al Fatah guerrilla organization	לא	ארגון	ניטרלי
¹¹² 6	מפה	212	עמוד 3	Palestinian guerrillas; terrorists;	לא	קורבנות	מבקר
¹¹³ 7	יאסר ערפאת בעת ביקור בעמדה פלסטינית	1232	עמוד 1	Rebels; Al Fatah; guerrillas	לא	ארגון	ניטרלי
¹¹⁴ 8	1. צילום של אלון יוסי פלד 2. מפה של אזור מנרה	1222	עמוד 1	Palestinian guerrillas;	לא	באופן שווה לשני הצדדים	ניטרלי
¹¹⁵ 9	מפה של אזור החטיפה בלבנון	753	עמוד 10	Palestinian guerrilla group	לא	קורבנות	ניטרלי
¹¹⁶ 10	מפה של ישראל ותמונה של חיילי צה"ל מסתערים על האוטובוס החטוף	1390	עמוד 1	Palestinian guerrillas; Al Fatah	לא	קורבנות	ניטרלי

¹⁰⁷ AP. August 16, 1969. The New York Times.

¹⁰⁸ Mohr, Charles. May, 18, 1974. The New York Times.

¹⁰⁹ Tanner, Henry. June 26, 1974. The New York Times

¹¹⁰ March 9, 1975. The New York Times

¹¹¹ November 21, 1975. The New York Times

¹¹² Smith, Terence. November 22, 1975. The New York Times.

¹¹³ Markham, James E. *6 supply centers in Damascus taken by rebels in PLO*. May 30, 1983. The New York Times.

¹¹⁴ Friedman, Thomas L. *2 Israeli soldiers and 3 guerrillas die in a shootout*. April 20, 1987. The New York Times.

¹¹⁵ Hijazi, Ihsan A. *Marine with UN seized in Lebanon*. February 18, 1988. The New York Times

¹¹⁶ Kifner, John. *6 killed as Arabs hijack Israeli bus*. March 8, 1988. The New York Times

מבקר	ארגון	לא	Palestinian terrorists	עמוד 1	780	-	¹¹⁷ 11 <i>Arafat knew of attack: Two terrorists surrender to soldier at Rafah</i>
מבקר	קורבנות	לא	Arab terrorist; the assailant	עמוד 1	1106	של צילום סכינים ופצצות	¹¹⁸ 12 <i>Screaming terrorist slays two, wounds three stabbing rampage in center of Jerusalem</i>
ניטרלי	קורבנות	לא	Palestinian; attacker; assailant	עמוד 1	1131	-	¹¹⁹ 13 <i>Officer stabbed; Bnei Brak bomb kills terrorist</i>
מבקר	קורבנות	לא	Terrorists; Palestinian terrorists	עמוד 1	1099	-	¹²⁰ 14 <i>Three terrorists kill passenger, wound three on bus in Ramat Gan</i>
ניטרלי	קורבנות	לא	Palestinian youth; assailant	עמוד 10	353	-	¹²¹ 15 <i>Swedish volunteer nurse knifed at Gaza hospital</i>
ניטרלי	קורבנות	לא	Palestinian guerrillas	עמוד 5	323	-	¹²² 16 <i>2 killed in Lebanon as Palestinian force takes UN hostages</i>
ניטרלי	באופן שווה לשני הצדדים	כן	Attackers; Arab guerrillas; assailants	עמוד 3	853	של צילום חייל מתאבל על מות שלושת החיילים ההרוגים בפיגוע	¹²³ 17 <i>3 Israeli soldiers killed by raiders near West Bank.</i>

להלן ממצאי הסיקור התקשורתי המוצגים בלוח 5.

תמונות: בעשר מתוך שבע עשרה הכתבות שולבו תמונות. שמונה מהן אינן מטילות אימה (מפות,

צילום הלוויה, אישים וחיילים), שתיים מטילות אימה.

חיקף הסיקור: 655 מילים בממוצע לכתבות בעיתונות הכתובה.

Kaplan, Kenneth. *Arafat knew of attack: Two terrorists surrender to soldier at Rafah*. March 16, ¹¹⁷ 1989. The Jerusalem Post.

Makovsky, David. *Screaming terrorist slays two, wounds three stabbing rampage in center of* ¹¹⁸ *Jerusalem*. May 4, 1989. The Jerusalem Post.

Immanuel, Jon. *Officer stabbed; Bnei Brak bomb kills terrorist*. October 31, 1990. The Jerusalem ¹¹⁹ Post.

Rotem, Michael & Derfner, Larry. *Three terrorists kill passenger, wound three on bus in Ramat* ¹²⁰ *Gan*. December 3, 1990. The Jerusalem Post.

Sheriphs, Matthew. *Swedish volunteer nurse knifed at Gaza hospital*. November 29, 1990. The ¹²¹ Jerusalem Post.

Reuters. *2 killed in Lebanon as Palestinian force takes UN hostages*. September 14, 1991. The New ¹²² York Times.

Haberman, Clyde. *3 Israeli soldiers killed by raiders near West Bank*. February 16, 1992. The New ¹²³ York Times.

מיקום : שמונה מתוך שבע עשרה בעמוד 1, אחת בעמוד 2, שתיים בעמוד 3, אחת בעמוד 5, אחת בעמוד 7, שלוש בעמוד 10, אחת בעמוד 13.

אזכור מניעים : בשתיים מתוך שבע עשרה מאוזכרים מניעי הארגון.

התמקדות בקורבנות/בארגון : בשמונה כתבות התמקדות בקורבנות, שש כתבות מתמקדות במבצעים/ארגון שלוש באופן שווה לשני הצדדים

תוכן הכתבה : בארבע כתבות תוכן הכתבה מבקר, שאר שלוש עשרה הכתבות בעלות תוכן ניטרלי.

מילות התייחסות לארגון :

שם הארגון/כינוי Al-Fatah בשבע כתבות מתוך 17

Palestinian/Arab guerrillas באחת עשרה מתוך 17

Terrorists בארבע מתוך 17 הכתבות

Rebels פעם אחת

Assailants/ attackers בארבע כתבות

4.5.6 חיסול אויבים

במקרה של ארגון פת"ח, ככל הידוע, לא נמצא כי הארגון עשה שימוש במרכיב חיסול האויבים החיצוניים (משמע חיסול של בכירי ממשל ונציגי ציבור בישראל).

4.6 ארגון FARC

4.6.1 היסטוריה של הארגון

ההיסטוריה של קולומביה כרפובליקה עצמאית מאופיינת בפרצי אלימות מתמשכים החל ממלחמת אלף השנים (1899-1902). ארגון FARC הוקם בקולומביה בשנת 1964, בתקופה של חוסר יציבות פוליטית עקב מהומות על רקע מעמדי ולאחר שנים רבות של אלימות סביב סוגיית חלוקת האדמות והמשאבים באזורים הכפריים. תקופה זו בין השנים 1948-1964, נודעה כתקופת "האלימות" (*La Violencia*) ומלחמת האזרחים במהלכה גבתה את חייהם של כ-200,000 איש. האלימות החלה בעקבות רצח המועמד לנשיאות ג'ורג' אליסיר גייטן, ליברל אשר נלחם עבור זכויות ההמונים חסרי האדמה ונמשכה במאבק אלים בין הליברלים שתמכו ברפורמות לבין הקונסרבטיבים שייצגו את האליטות ובעלי הממון. חסרי האדמות המקומיים התאגדו בקבוצות שהוקמו במטרה להגן על זכויותיהם ויצרו קהילות כפריות שזכו לכינוי "רפובליקות עצמאיות", בעיקר בדרום קולומביה. ארגון FARC הוקם מתוך קבוצות אלו.

בסוף שנות החמישים שני הגושים הפוליטיים, הקונסרבטיבים והליברלים, התפייסו, התאחדו והקימו בגיבוי צבאי את ה"חזית הלאומית" בקולומביה. עם זאת, ה"חזית הלאומית" הותירה מגזרים נרחבים באוכלוסייה חסרי ייצוג, כאשר אף אחת מן המפלגות המסורתיות לא ייצגה את האינטרסים שלהם. על כן, "החזית הלאומית" הוכיחה עצמה כבלתי יעילה בטיפול בבעיות סוציו-אקונומיות ובפערים המעמדיים וסייעה לקדם אינטרסים של בעלי האדמות מתוך כוונה לעודד השקעות מצדם, תוך ניצול האיכרים. בשנת 1964, חיילי הצבא של הממשלה החדשה התקיפו את ה"רפובליקות העצמאיות" מן האוויר וביבשה אך מרבית המחנות כבר היו נטושים והלוחמים נמלטו והסתתרו בהרים בדרום קולומביה. ארגון FARC הוקם באופן רשמי מאוחר יותר בשנת 1964, כזרוע הצבאית של המפלגה הקומוניסטית הקולומביאנית, בהנהגת פדרו אנטוניו מרין המכונה מנואל מרואלאנדה.

בשנת 1981 חוקק חוק חנינה בקולומביה, שמטרתו לסייע להפסקת האלימות ולהגיע להסכם שלום באמצעות עידוד הפעילים בארגוני הטרור להתפרק מנשקם ולחזור לפעילות פוליטית. אך בפועל, הקבוצות האלימות בקולומביה חיזקו את כוחן והגבירו את פעילותן האלימה. החל מאמצע שנות החלו להתקיים מגעים בין הארגון לבין הממשל בקולומביה להשגת הסכם שלום. בסוף מרץ 1984 חתם ארגון FARC על הסכם הפסקת אש מול ממשלו של הנשיא בליסריו בטאנקור (Jenkins 1985: 7-9). באוגוסט שנת 2002 נבחר נשיא חדש בקולומביה, אלוורו אוריב, שהבטיח לבחוריו ביטחון ודמוקרטיה, מתוך כוונה להתעמת מול שלושת הארגונים המרכזיים בקולומביה המתנגדים לשלטון: FARC, ELN (National Liberation Army) וארגון AUC (United Self Defense Group of Colombia). שלושת הארגונים הללו כלולים ברשימת ארגוני הטרור של מחלקת המדינה האמריקאית.

הפוליטיקה בקולומביה מאופיינת במגוון קונפליקטים. באזורים מסוימים במדינה ישנו המאבק המסורתי בין איכרים לבין בעלי האדמות, כאשר בכל צד תומכת זרוע חמושה. באזורים אחרים במדינה, נושא המאבק אינו חלוקת המשאבים או האדמה אלא המאבק מונע מהרצון לשלוט בהפקת ושחר שדות הקוקה. למרות גישת הממשל בקולומביה לפעול למען דמוקרטיזציה וליברליזציה, קולומביה נחשבת למדינה בעלת שיעור הפרת זכויות האדם מן הגבוהים ביותר

באמריקה הלטינית. הדמוקרטיה, הליברליזציה והיציבות הכלכלית עדיין נותרו שלובות בחוסר שוויון, דיכוי ושחיתות נפוצה. קולומביה בראשית שנות האלפיים הייתה מדינה חלשה ללא כל מונופול עבור השימוש בכוח. באזורים מסוימים המדינה תלויה בסוכנים בלתי רשמיים אשר השתלטו על תפעול הביטחון ומפעילים כוח בשמה. חולשת המדינה הלכה והתגברה נוכח חוסר השוויון הכלכלי והחברתי. העוני ומצוקת האבטלה הובילו אנשים רבים להתפרנס מסחר בסמים וכחיילים שכירים בארגוני המורדים (Sanchez & Aviles 2001: 85-86).

שיעור מקרי הרצח והחטיפות בקולומביה הנם מהגבוהים בעולם. תוך כדי התחרות להשגת כוח ומשאבים, המדינה והשחקנים הלא מדינתיים בקולומביה עושים שימוש במגוון רחב של אסטרטגיות להשגת יעדיהם הפוליטיים, הכלכליים והצבאיים. הקבוצות החמושות, בעיקר קבוצות גרילה וקבוצות הקשורות לצבא, הפכו את השימוש בטרור לאלמנט מרכזי בפעילותן. עם זאת, במקרה של קולומביה חשוב לציין כי גם המדינה וגם השחקנים הלא מדינתיים בקולומביה עושים שימוש חוזר באסטרטגיה של טרור להשגת יעדיהם.

"טרור מלמעלה" או "טרור מדינתי" מיוחס לפעולות המבוצעות על ידי סוכני המדינה או על ידי קבוצות הפועלות למענה או על פי הוראות מטעמה, שנועדו להטיל אימה על האוכלוסייה מתוך כוונה למנוע התנגדות לשלטון. תחת שלטונו של הנשיא חוליו סזאר טורבי איילה (-1978) מתוך חוץ אזורי קולומביה טרור גם מצד המדינה, נוכח לחצם הגובר והולך של מתנגדי השלטון והופעתם של ארגונים מורדים חדשים (M-19, MAQL, PRT). המדינה החלה להשתמש בטקטיקות של טרור כנגד פעילות הארגונים המתנגדים לשלטון ובשם הביטחון הלאומי החל צבא קולומביה בפעילות אלימה כנגד אלו שהוגדרו כ"אויבים מבפנים". תקנה 1923 שחוקקה בשנת 1978 וזכתה לכינוי "תקנת הביטחון" העניקה לצבא סמכויות שיפוט, בייחוד בתחום השיפוט של פשעים פוליטיים שבוצעו על ידי אזרחים. ההערכה היא כי כ-60,000 איש עוכבו לחקירה בשנת 1978, בעיקר אינטלקטואלים שמאלנים מיליטנטים ופעילי ארגוני הטרור והגרילה, מרביתם תחת עינויים קשים (Feldman & Hinodosa 2009: 45-46).

הופעתן של קבוצות חמושות חדשות בקולומביה גרמו להסלמה עצומה בדרגת האלימות במדינה. קבוצות החמושים האלו (Paramilitary groups) הן כוחות בלתי סדירים של המדינה, שנטלו את החוק לידיהן ובמאבקן כנגד כוחות הגרילה מחקים את אותן שיטות פעולה של הכוחות כנגדם לוחמים. קבוצות אלו הן צבאות פרטיים של בעלי קרקעות ומגדלי בקר, סוחרי סמים, מיליציות עירוניות חמושות, כנופיות וקבוצות אחרות להגנה עצמית. הקבוצות קמו מתוך אכזבה מכישלון של שיחות השלום וכמענה להטרדה הבלתי פוסקת מצד ארגוני הטרור והגרילה. המדינה הייתה אחראית בעקיפין להופעתן של הקבוצות הללו הן באמצעות עצימת עיניים נוכח פעילותן הבלתי חוקית והן באמצעות סיוע ממשי מצד בכירים בממשל באמצעות אספקת נשק, אימונים וסיוע לוגיסטי (Feldman & Hinodosa 2009: 48).

כיום מנהיג ארגון FARC הוא גוילרמו ליאון סאנז המכונה "אלפונסו קאנו". מבנה הארגון מבוסס על מבנה של ארגון צבאי, בראשו עומדת מועצה כללית בהנהגת המפקד העליון, המנהיג, ועוד שישה אחרים. לארגון מספר יחידות מיוחדות ללוחמה עירונית. יעדי הארגון המוצהרים הם לתפוס את השלטון ולכונן ממשלה שתייצג את העניים הכפריים בקולומביה וזאת באמצעות מהפכה מזוינת. הארגון רואה עצמו כארגון מרקסיסטי-לניניסטי ולכן מחויב לחלוקת המשאבים בקרב האוכלוסייה ומתנגד לתאגידים בינלאומיים ולשליטה פרטית במשאבים

לאומיים. נראה כי מחויבות הארגון ליעדים אידיאולוגיים אלו נחלשה באופן משמעותי, עם התמשכות המאבק.

ארגון FARC היה מעורב במספר ניסיונות כושלים של משא ומתן לשלום עם הממשלה בקולומביה. בראשית שנות השמונים החלו שיחות שלום בין הממשלה לבין הארגון, מתוך תקווה של הממשלה להפוך את הארגון למפלגה פוליטית. בשנת 1984 הוסכם על הפסקת אש במסגרתה הקים הארגון את המפלגה הפוליטית UP (Patriotic Union). עם זאת, יחידות חמושות במימון קרטל הסמים (קרטל "מדליין") רצחו אלפים מחברי המפלגה וגרמו להיחלשותה. פעילות הארגון התגברה כתוצאה מכך לאורך שנות התשעים ובמהלכן היו שוב ניסיונות כושלים להשגת שלום בשנת 1991 ובשנת 1992. בין השנים 1997-2002 חודשו שיחות השלום תחת שלטון הנשיא אנדרס פסטרנה. במאמץ להגיע להפסקת אש עם הארגון העניק לו הנשיא פסטרנה אזור של 42,000 מ"ר בדרום קולומביה שנודע בכינוי "Clearance Zone" שהפך, בניגוד גמור לייעודו המקורי, לאזור מוכה חטיפות, סחר בסמים ומקור לגיוס נערים וגברים צעירים לשורות הארגון. נשיא קולומביה פסטרנה ומנהיג הארגון מרואלנדה נפגשו מספר פעמים, אך לאחר חטיפת חבר הקונגרס החמישי בפברואר 2002 הורה הנשיא לכוחות הצבא לכבוש מחדש את השטח הנשלט על ידי FARC (Garcia 2002: 1).

לאורך השנים 2000-2010 הארגון המשיך בפעילותו האלימה כנגד יעדים אזרחיים וצבאיים, בכללה חטיפות ורציחות של מושל מחוז קוקטה בשנת 2009. במהלך השנים האחרונות החל משנת 2008 ארגון FARC ספג מכות קשות מצד כוחות צבא קולומביה. ממשלת קולומביה נקטה באמצעי אכיפה כלכליים, צבאיים ומודיעניים במלחמתה כנגד ארגוני הטרור במדינה, במסגרת אסטרטגיה מדינית שייעודה להביס ולפרק את ארגוני הטרור במדינה (National Consolidation Plan). פעילות הלוחמה בטרור של ממשלת קולומביה כוללת גם פעילות אכיפה כנגד הסחר בסמים והפעלת שירותים ציבוריים באזורים הכפריים. בשנת 2008 כ-3000 פעילים נטשו את שורות הארגון ובשנת 2009 ידוע על כ-2000 פעילים שנטשו את הארגון. כוחות הצבא והמשטרה בקולומביה הצליחו לאתר ולהרוס מספר מצבורי נשק ואספקה של הארגון וכן לפגוע במקורות המימון המרכזיים של הארגון עקב פעילות הלוחמה בסחר בסמים. כל הגורמים הללו החלישו את הארגון בשנים האחרונות.

בדצמבר 2009 ארגון FARC וארגון ELN פרסמו הודעה משותפת, בה הצהירו כי שני הארגונים החליטו להתאחד ולהיאבק יחד בממשלה בקולומביה. בהצהרה נאמר כי מנהיגי שני הארגונים נפגשו וגיבשו הסכם לשיתוף פעולה להבסת הממשל בקולומביה ולסיים את המעורבות האמריקאית בקולומביה (US Country Report on Terrorism 2009).

בסוף ספטמבר 2010 הודיעה ממשלת קולומביה על חיסולו של חורחה בריסנו (הנודע בכינויו "מונו חוחוי"), הנחשב לאישיות הבכירה השנייה בהנהגת ארגון FARC. על פי ההודעה חוסל בריסנו בפשיטה צבאית במזרח קולומביה, סמוך לגבול עם אקוודור. מותו של בריסנו נחשב לאבידה הגדולה ביותר לכוחות הארגון בשנתיים האחרונות. במהלך חודש ספטמבר 2010 נהרג גם אחד מן המפקדים הצבאיים של הארגון, סיקסטו קבנייה, על ידי צבא קולומביה.

4.6.2 גיוס פעילים ומשאבים

בתחילת שנות השישים, הלחץ המתמשך על האיכרים מצד הממשלה ובעלי האדמות סייעו להתבססות הארגון ולהגדלת מעגל התומכים בו בקרב האיכרים וכן סטודנטים ואינטלקטואלים. בשנת 1958 ההערכה היא כי הארגון מנה בין 1200-2000 פעילים (Sweig 2002: 122). באמצע שנות השמונים ההערכה היא כי מנה בין 2250 פעילים עד 4000 פעילים (Garcia 2002: 1 ; Jenkins 1985: 8). בשנת 2002 ההערכה נעה בין 15,000-18,000 פעילים. המודיעין הקולומביאני דיווח בשנת 2002 כי להערכתו ארגון FARC החזיר בין 10,000-15,000 פעילים אל תוך ערי המדינה וסביבתן (Sweig 2002: 127). ההערכות לגבי מספר החברים הפעילים בארגון בשנת 2008 נעות בין 9000 – 12000 איש¹²⁴.

הארגון נוהג לגייס לשורותיו ילדים ובני נוער וההערכה היא כי כרבע מן הפעילים בארגון הם מתחת לגיל 18, מרביתם מצטרפים מרצונם החופשי. שר ההגנה הקולומביאני, חואן מנואל סנטוס, העריך כי לאור הפעילות המבצעית של צבא קולומביה כנגד הארגון ירד מספר הפעילים בארגון בסוף שנת 2008 לכ- 7,000 איש. כן דיווח שר ההגנה כי בין ינואר-יוני בשנת 2008 לפחות 1,500 פעילים נטשו את הארגון¹²⁵. במהלך השנים האחרונות חלה ירידה מתמשכת בתמיכה בארגון, הן בקולומביה והן בתמיכה הבינלאומית וזאת במקביל לחילופי ההנהגה מן המנהיג מנואל מרואלנדה למנהיג החדש אלפונסו קאנו, אשר גרמה למחלוקות פנימיות בצמרת הארגון והחלישה את הלכידות בארגון (Berti 2008: 1).

במהלך מבצע צבאי של צבא קולומביה הותקף מחנה של ארגון FARC בתאריך 1 למרץ 2008. במהלך הפשיטה הוחרמו שלושה מחשבים ניידים אשר נבדקו מאוחר יותר על ידי צוות אינטרפול שהוטס במיוחד לבוגוטה לצורך הערכה ואימות המידע. המידע שנתפס הוביל לגילוי \$480,000 שהוחבאו בקוסטה ריקה וכלל גילויים על קשרי הארגון. המידע חשף קיומם של מגעים אינטנסיביים, שיתוף פעולה ואף תמיכה בארגון FARC מצד הממשל של רפאל קוררה באקוודור והעלה חשד כי הארגון אף תרם כספים למסע הבחירות של קוררה. כן נחשפו קשרים בין נשיא וונצואלה, הוגו צ'אבס שתמך בארגון FARC ואף סיפק לו סיוע צבאי וכספי מתוך כוונה לערער את היציבות השלטונית של הממשל בקולומביה. המסמכים אף חשפו מידע על התעניינות הארגון ברכישת אורניום ונשק להשמדה המונית (Walser 2008: 1).

ארגון FARC מממן את פעילותו באמצעות מספר פעילויות פליליות, בעיקר סחר בקוקאין וגביית דמי חסות מבתי עסק ואף סחיטה וגביית דמי חסות מתושבים מקומיים. באמצע שנות השמונים הארגון סיפק הגנה לקרטל הסמים תמורת כסף ועם הזמן החל להיות מעורב בכל שלבי הסחר בסמים, החל מגידול ויצור ועד הפצת הסם. הרווחים של הארגון מסחר בקוקאין והרוואין מוערכים בין טווח של מאה מיליון דולר לביליון דולר בשנה ואלו מציבים את הארגון בראש רשימת ארגוני הטרור העשירים בעולם (Sweig 2002: 126 ; Garcia 2002: 1). כמו כן, אחת מדרכי הפעולה המאפיינות את פעילותו היא חטיפות לשם דמי כופר. על סמך פעילותו הארגון

¹²⁴ Ami Zalman. 2008, A Profile of the Colombia FARC guerrilla group.

<http://terrorism.about.com/od/groupsleader1/p/FARC.htm>

¹²⁵ El Tiempo, 5 August 2008

נתפס בשנים האחרונות כארגון בעל אופי פלילי, שפעיליו מצטרפים לשורות הארגון בחיפוש אחר פרנסה במקום השגת יעדים פוליטיים כלשהם.

4.6.3 הטלת אימה

מרכיב הטלת האימה בפעילותו של ארגון FARC כולל הוצאות להורג, רצח, עינויים, איומים ברצח וחטיפות. השימוש בשיטת חטיפות בני ערובה לשם קבלת דמי כופר הנה אחת מדרכי הפעולה המרכזיות של הארגון. לארגוני טרור בדרך כלל יש היכולת והרצון להחזיק החטופים בשבי למשך זמן רב ולניהול סבלני של משא ומתן ממושך לשחרורם. ואכן לרוב הם נוהגים להחזיק בחטופים בשבי למשך זמן ממושך מאוד, לעיתים אף לפני התחלת המשא ומתן לשחרור וזאת על מנת להגיע למשא ומתן בעמדה של יתרון, כאשר בני המשפחה כבר לחוצים ומותשים. החטיפות מתבצעות על סמך מידע מוקדם ולרוב מדויק באשר למצב הפיננסי של המשפחה, שמקורו במקורות פנימיים של הארגון. איש עסקים קולומביאני שעסק במספר מקרים של ניהול משא ומתן לשחרור בני ערובה תמורת דמי כופר טען כי החוטפים אף מעסיקים איש מקצוע מומחה לניהול משא ומתן, שבקיא היטב בטכניקות משא ומתן ולא נופל במלכודות (Jenkins 1985: 3). בקולומביה ארגון FARC הטיל אימה על האוכלוסייה והממשל באמצעות חטיפות של בני ערובה אמריקאים, נציגי ממשל קולומביאניים, חברי קונגרס קולומביאנים, שוטרים ואנשי צבא. ההערכה היא כי כיום מוחזקים בשבי FARC בין 700-800 חטופים בני ערובה.

מעבר למתקפות על אזרחים ואנשי ציבור וממשל הארגון יזם מתקפות כנגד תחנות משטרה, בנייני ממשל, תחנות חשמל, סכרים, צינורות נפט וכן במבנים מסחריים ומסעדות יוקרה בבוגוטה. עם זאת, נראה כי קולומביה מצליחה עד כה לשמור על אופייה הדמוקרטי של המדינה, לפחות על פי קריטריונים של חופש ביטוי ובחירות חופשיות. וזאת למרות העובדה כי הדמוקרטיה בקולומביה מתמודדת עם רצח המוני של אלפי אזרחים, בעיקר הוגים ואלו שהביעו דעתם בפומבי כנגד הארגון. מאז כשולן תהליך השלום המתמודדים במערכת הבחירות בקולומביה הפכו ליעד מתקפה שגרתי של הארגון (Sweig 2002: 126-7).

בפברואר 2008 אורגנו הפגנות מחאה כנגד ארגון FARC בקולומביה ובכל רחבי העולם. ביולי 2008 השתתפו אלפי אזרחי קולומביה בהפגנות מחאה נוספות כנגד הארגון.

4.6.4 פרובוקציה וגרירת תגובת נגד

הממשל בקולומביה ערך מספר ניסיונות להתמודדות עם הטרור מצד ארגון FARC. אחד מהם היה היוזמה להעניק לאיכרים העוסקים בגידול הקוקה למחיתם מקור פרנסה חלופי. אלפי משפחות חתמו על הסכם לקבלת סיוע והכשרה מקצועית בתמורה לנטישת גידול הקוקה. עם זאת, הניסיון נכשל עקב השקעת הכספים שהיו מיועדים לפרויקט באפיק אחר. לאחר מתקפת הטרור של 11 בספטמבר בארה"ב והכרזתו של הנשיא בוש על מלחמה בטרור בכל רחבי העולם, הממשל בבוגוטה עשה מאמצים להביא להכרה בקונפליקט בקולומביה כלוחמה בטרור, בניגוד לתפיסה הרווחת כי מדובר בלוחמה בסחר בסמים. במרץ 2002 הועמדו לדין בארה"ב שלושה פעילי ארגון FARC באשמת סחר בסמים (Sweig 2002: 124-127).

ממשלו של הנשיא אוריב צמצם באופן משמעותי את המדיניות של המשא ומתן עם ארגון FARC, לטובת מדיניות שתקדם את ההתפרקות מנשק של פעילי הארגון ושילובם מחדש בחברה

בקולומביה. כמו כן, הממשלה החדשה הציבה תנאים מוקדמים להפסקת אש והודיעה כי רפורמות פוליטיות וחברתיות אינן על הפרק. הארגון הודיע בתגובה כי מוכן להמשיך במשא ומתן אך רק כאשר כוחות הצבא ייסוגו מן האזורים קקטה ופוטומיו והתעקש כי יכללו בשיחות נושא הרפורמות החברתיות והפוליטיות. לאחר כשלוש שיחות השלום בשנות השמונים נהרגו כ- 3,000 פעילי FARC על ידי כוחות הצבא.

במרץ 2008 במהלך מבצע של צבא קולומביה נהרגו 25 פעילי הארגון בכללם הבכיר השני במעמדו בזמנו בארגון FARC, לואיס דויה סילבה (המכונה "ראול ראייס"). במהלך המבצע הצבאי הותקף מחנה של FARC (מייל אחד בתוך שטח אקוודור) ונתפסו שלושה מחשבים ניידים וציוד מחשבים שהיו שייכים לראייס. כמו כן, מוקדם יותר באותו חודש מרץ נהרג חבר מועצה בכיר נוסף בארגון, מנואל אורטיז (המכונה "איבן ריוס"), על ידי שומרי ראשו. מנהיג הארגון ומקימו, אנטוניו מארין מנואל מרואלנדה מת בסוף חודש מרץ 2008 מוות טבעי כנראה מהתקף לב.

בתאריך 2 ליולי 2008, ממשלת קולומביה יזמה מבצע כנגד ארגון ה FARC ("מבצע שחמט"). מבצע החילוץ על ידי כוחות הצבא הוביל לחילוצם של 15 בני ערובה מן השבי, שנחשבו לקלפי מיקוח יקרי ערך עבור הארגון, ביניהם המועמדת לנשיאות אינגריד בטאנקור, שלושה קבלנים אמריקאיים ואחד עשר חברי כוחות הצבא והמשטרה קולומביאנים.

מבצעים נוספים של כוחות צבא קולומביה בעקבות מבצע זה הובילו להשתלטות על שלושה מחנות צבאיים של הארגון בחודש יולי 2008 וכן הושמד מחנה צבאי ששימש גם כמחנה אימונים של הארגון באזור דרום-מזרח קולומביה, מבצע שנחשב לפגיעה קשה בתשתית הלוגיסטית של הארגון.

ממשלת קולומביה עצרה את אחד הפעילים המרכזיים בארגון העומד בראש היחידה לקשרים הבינלאומיים, חוויאר קלדרון, שהיה אחראי על גיוס מימון ותמיכה פוליטית בכל שטח דרום אמריקה. פעילות זו ביוזמת ממשלת קולומביה הובילה לתפיסה בקרב חברי ממשלת קולומביה וכן בקרב חוגים בינלאומיים ואקדמיים, כי ארגון FARC הולך ונחלש וכי באופן הדרגתי מאבד מכוחו הפוליטי והצבאי. נשיא קולומביה, חואן מנואל סנטוס, הצהיר כי ארגון FARC ניצב מול המשבר הגדול ביותר בתולדותיו במהלך 44 שנות קיומו.

בשבוע הראשון של חודש אוגוסט 2008, בתום מבצע חשאי שנמשך כשנה, נעצרו בבוגוטה חמישה פעילי FARC ברשותם 85 ק"ג חומר נפץ, שתי מכוניות שנועדו לשמש כמכוניות נפץ וכן תוכניות לפיגועים ביום החג הלאומי (7 באוגוסט) ברחבי בוגוטה. עם זאת, למרות המשבר המתמשך והיחלשות כוחו של הארגון, נראה כי לא איבד מיכולתו או מרצונו להמשיך במאבק ובתגובה למבצעים הצבאיים של ממשלת קולומביה הגביר את פעילותו האלימה בסדרה של מתקפות במהלך חודש אוגוסט 2008 (Berti 2008: 1). גם במהלך השנים 2009-2010 המשיך הארגון בפעילותו האלימה. עם זאת, מבצעים צבאיים אינטנסיביים של צבא קולומביה כנגד יחידות הארגון ומנהיגיו גרמו ללכידתם או הריגתם של מספר מפקדים בכירים ודרג-ביניים בארגון, פירוק יחידות צבאיות של הארגון וכן צמצמו את השטחים תחת שליטתו.

4.6.5 פעילות תקשורתית

בשנים האחרונות הארגון נוהג לשלוח מסרים לתקשורת, למשל לאחר הפצצת מתקן סיוע לאוכלוסייה (שמומן על ידי ארה"ב) באוגוסט 2009, נשלחה הודעה מטעם הארגון בה הוא מודיע כי יתייחס לכל פרויקט ממשלתי שיוקם תחת היוזמה הממשלתית (National Consolidation Plan) כאל מתקן צבאי (US Country Report on Terrorism 2009).

בלוח 6 להלן מוצגים ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון FARC במהלך שנות פעילותו.

לוח 6: ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון FARC

כתבה	תמונות	מספר מילים	מיקום	מילות התייחסות לארגון	אזכור מניעי הארגון	התמקדות בקורבנות/ארגון	תוכן הכתבה
¹²⁶ 1 <i>Colombian rebels unleash wide counteroffensive</i>	-	543	עמוד 4	Colombian rebels; Leftist guerrilla group; FARC; guerrillas	לא	ארגון	מבקר
¹²⁷ 2 <i>60 Colombian mothers make plea to rebels for abducted sons</i>	-	574	עמוד 21	Rebels; Leftist guerrillas; FARC; guerrillas	לא	באופן שווה לשני הצדדים	מבקר
¹²⁸ 3 <i>3 kidnapped Americans killed; Colombian rebels are suspected.</i>	תמונות ההרוגים האמריקאים; מפה של אזור הפיגוע	856	עמוד 1	Colombian rebels; leftist guerrillas; FARC	לא	קורבנות	ניטרלי
¹²⁹ 4 <i>Family works to free a kidnapped Colombian author and senator</i>	תמונה של הנחטפת איגריד בטאנקור	1272	עמוד 1	Leftist guerrillas; FARC	לא	קורבנות	ניטרלי
¹³⁰ 5 <i>Colombian rebels said to seize 10 foreign oil workers</i>	מפה של אקוודור; תמונה של סגן הנשיא במסיבת עיתונאים	735	עמוד 14	Colombian rebels; guerrilla group; guerrillas	לא	באופן שווה לשני הצדדים	ניטרלי

¹²⁶ *Colombian rebels unleash wide counteroffensive*. January 13, 1991. The New York Times.

¹²⁷ Schemo, Diana J. *60 Colombian mothers make plea to rebels for abducted sons*. December 8, 1996. The New York Times.

¹²⁸ Jacobs, Andrew. *3 kidnapped Americans killed; Colombian rebels are suspected*. March 6, 1999. The New York Times.

¹²⁹ Smith, Dinitia. *Family works to free a kidnapped Colombian author and senator*. March 11, 2002. The New York Times.

¹³⁰ Krauss, Clifford. *Colombian rebels said to seize 10 foreign oil workers*. October 13, 2000. The New York Times.

מבקר	קורבנות	לא	Rebels; Marxist guerrillas; guerrillas; FARC	עמוד 14	354	-	¹³¹ 6 <i>Rebels execute 10 hostages in Colombia</i>
מבקר	קורבנות	לא	Rebel; guerrillas; Rebel group; FARC	עמוד 3	1022	צילום של החטופה קלרה רוסה ; צילום אמה של החטופה	¹³² 7 <i>Boy born to rebel hostage shocks war- weary Colombia</i>
ניטרלי	ארגון	לא	FARC	On line	59	תמונת אילוסטרציה של ידיים באזיקים	¹³³ 8 <i>FARC wanted to assassinate PG</i>
מבקר	קורבנות	לא	FARC; rebels	On line	61	תמונת גופת ההרוג	¹³⁴ 9 <i>FARC killed indigenous leader: ONIC</i>
ניטרלי	קורבנות	לא	FARC guerrillas; rebels	On line	110	תמונת הריסות חנות שנפגעה במתקפה	¹³⁵ 10 <i>Civilians caught in fighting between FARC and police; three dead.</i>
מבקר	קורבנות	כן	FARC	On line	275	צילום שבוי של הארגון מתוך סרט וידאו	¹³⁶ 11 <i>FARC videos show hostages chained and disoriented</i>
ניטרלי	ארגון	לא	FARC; guerrillas; rebels	On line	155	תמונת הריסות הבנק לאחר המתקפה	¹³⁷ 12 <i>FARC turn to bank robbery</i>
ניטרלי	קורבנות	לא	Guerrillas; FARC	On line	105	חיילי צבא קולומביה צועדים בשטח	¹³⁸ 13 <i>Guerrilla attack leaves 7 Arauca municipalities without power</i>

- Forero, Juan. *Rebels execute 10 hostages in Colombia*. May 6, 2003. The New York Times. ¹³¹
- Romero, Simon. *Boy born to rebel hostage shocks war-weary Colombia*. June 3, 2007. The New York Times. ¹³²
- Alsema, Adriaan. *FARC wanted to assassinate PG*. April 29, 2009. Colombia Reports. ¹³³
<http://colombiareports.com/colombia-news/news/3814-farc-wanted-to-assassinate-pg.html>
- Alsema, Adriaan. *FARC killed indigenous leader: ONIC*. June 25, 2009. Colombia Reports. ¹³⁴
<http://colombiareports.com/colombia-news/news/4701-farc-killed-indigenous-leader-onic.html>
- Alsema, Adriaan. *Civilians caught in fighting between FARC and police; three dead*. July 19, 2009. Colombia Reports. ¹³⁵
<http://colombiareports.com/colombia-news/news/5069-civilians-caught-in-fighting-between-farc-and-police-three-dead.html>
- Vanovac, Neda. *FARC videos show hostages chained and disoriented*. September 7, 2009. Colombia Reports. ¹³⁶
<http://colombiareports.com/colombia-news/news/5788-farc-hostage-videos-show-chained-and-d.html>
- Alsema, Adriaan. *FARC turn to bank robbery*. September 15, 2009. Colombia Reports. ¹³⁷
<http://colombiareports.com/colombia-news/news/5916-farc-turns-to-bank-robbery.html>
- Vanovac, Neda. *Guerrilla attack leaves 7 Arauca municipalities without power*. September 15, 2009. Colombia Reports. ¹³⁸
<http://colombiareports.com/colombia-news/news/5931-guerrilla-attack-leaves-7-arauca-municipalities-without-power.html>

14 ¹³⁹	FARC initiating new assassination plot	תמונת דגל קולומביה עם סמל הארגון FARC	96	On line	FARC; rebel organization; guerrilla group	לא	באופן שווה לשני הצדדים	ניטרלי
15 ¹⁴⁰	Kidnapped in perpetuity	צילום שבי של הארגון מתוך סרט וידאו	462	On line	FARC	לא	באופן שווה לשני הצדדים	מבקר
16 ¹⁴¹	Civilians dead and wounded by FARC's attack	מפה של קולומביה	75	On line	FARC rebels; FARC guerrillas	לא	קורבנות	ניטרלי

להלן ממצאי הסיקור התקשורתי המוצגים בלוח 6.

תמונות: תמונות שולבו בשלוש עשרה מתוך שש עשרה הכתבות. חמש מהן תמונות מטילות אימה. **היקף הסיקור:** בעיתונות הכתובה (7 כתבות) 671 מילים בממוצע לכתבה. בעיתונות האלקטרונית (9 כתבות) 148 מילים בממוצע לכתבה.

מיקום: בעיתונות הכתובה שתי כתבות בעמוד 1, שתי כתבות בעמוד 3, כתבה אחת בעמוד 4, שתי כתבות בעמוד 14, כתבה אחת בעמוד 21.

אזכור מניעים: מניעי הארגון הוזכרו בכתבה אחת בלבד מתוך 16 הכתבות.

תוכן הכתבה: שבע כתבות בעלות תוכן מבקר כלפי הארגון, תשע כתבות בעלות תוכן ניטרלי.

התמקדות בקורבנות/בארגון: תשע כתבות מתמקדות בקורבנות, שלוש כתבות מתמקדות בארגון, ארבע כתבות באופן שווה לשני הצדדים.

מילות התייחסות לארגון:

שם הארגון/כינוי: FARC בחמש עשרה מתוך שש עשרה כתבות

Guerrillas בשתיים עשרה כתבות

Rebels באחת עשרה כתבות

Marxist/ Leftist בחמש כתבות

4.6.6 חיסול אויבים

לכל אורך שנות פעילותו, ארגון FARC עשה שימוש נרחב בחיסול בכירי ממשל ומנהיגים פוליטיים מקומיים ברחבי קולומביה. המתקפות כנגד נציגי הממשל כללו ראשי ערים, סנטורים ומועמדים לנשיאות. דוגמאות הבולטות:

מאי 1984: מכונית תופת התפוצצה ליד מגורי השגריר האמריקאי בבוגוטה

מאי 2003: חיסול המושל גילרמו גביריה קוראה והיועץ שלו (שר ההגנה לשעבר)

מאי 2005: חיסול שישה יועצים פוליטיים מקומיים ופקיד עירייה בעת אסיפת מעוצת העירייה

פברואר 2006: חיסול שמונה יועצים פוליטיים מקומיים בעיר ריברה

אפריל 2006: חיסול אחותו של נשיא קולומביה לשעבר (סזאר גביריה), ליליאנה גביריה

¹³⁹ Vanovac, Neda. *FARC initiating new assassination plot*. September 16, 2009. Colombia Reports. <http://colombiareports.com/colombia-news/news/5956-farc-initiating-new-assassination-plot.html>

¹⁴⁰ Castaneda, Sebastian. *Kidnapped in perpetuity*. September 16, 2009. Colombia Reports. <http://colombiareports.com/opinion/117-cantones-arepas/5942-kidnapped-in-perpetuity.html>

¹⁴¹ Valencia, Emilio. *Civilians dead and wounded by FARC's attack*. September 21, 2009. Colombia Reports. <http://colombiareports.com/colombia-news/news/6007-civilians-dead-and-wounded-by-farc-attack.html>

אפריל 2007 : ניסיון חיסול של ראש עיריית נייבה, סיילו גונזלס, באמצעות מכונית תופת. ראש העירייה שרד וניצל. גם בדצמבר 2007 נעשה ניסיון חיסול נוסף ממנו ניצל.

יוני 2007 : חיסול אחד עשר נציגי ממשל לאחר שהיו בשבי משנת 2003

הממשל בקולומביה דיווח כי מחודש נובמבר 2009, נרצחו 12 חברי מועצת The Colombian Council Members' Federation, שניים מהם נחטפו ואלפים קיבלו מכתבי איום על חייהם.

דצמבר 2009 : חטיפתו ורציחתו של מושל מדינת המחוז קוקטה בקולומביה, לואיס קואייר

4.7 ארגון LTTE (Tamil Tigers)

4.7.1 היסטוריה של הארגון

שורשיו של הקונפליקט האתני בסרילנקה נעוצים עוד בתקופת עצמאותה. בשנת 1947 הוכרזה עצמאות סרילנקה (שנקראה באותה התקופה Ceylon ורק בשנת 1972 שונה שמה לסרילנקה), שעד אותה עת הייתה תחת שלטון קולוניאלי בריטי. הקונפליקט הוא בבסיסו אתני סביב זכויות רוב-מיעוט בנוגע לנושאי חוקה, חינוך, שפה ושטח. הטמילים בני דת ההינדו הם קבוצת המיעוט הגדולה ביותר באי סרילנקה בשיעור של כ-18% מן האוכלוסייה, אחריהם המיעוט המוסלמי (7%) וקבוצת הרוב הסינהלי הבודהיסטי מונה 74%. עם תום השלטון הבריטי הבחירות בסרילנקה התבססו על הצבעה דמוקרטית וקבוצת הרוב הסינהלית צברה כוח פוליטי רב. הרוב הסינהלי של האוכלוסייה בסרילנקה יצר מערכת של אפליה כנגד המיעוט הטמילי, שהואשם בסיוע לכובש הבריטי. המיעוט הטמילי מתרכז בעיקר בצפון-מזרח סרילנקה וסבל מאפליה בתעסוקה בתפקידים ממשלתיים, בתפקידי הוראה, במשרות בבנקים וכדומה. בתגובה לכך התאגדו בני המיעוט הטמילי במפלגות פוליטיות לאומיות במטרה להגן על האינטרסים שלהם. כאשר מפלגות אלו נכשלו להשיג ביטחון ושוויון עבור האוכלוסייה הטמילית במהלך שנות השישים והשבעים, הצטרפו אזרחים טמילים רבים לקבוצות מיליטנטיות שהבטיחו להם הגנה פיסית ופוליטית ולהילחם בממשל הסינהלי.

ארגון LTTE הוקם במאי 1976 בסרילנקה במטרה להקים מדינה טמילית עצמאית באזור צפון-מזרח המדינה והחל את מאבקו האלים בשנת 1983. לאחר רצח 13 חיילים של ממשלת סרילנקה על ידי הארגון פרץ גל של מהומות ומחאה אנטי-טמילית ביולי 1983 שכונה "יולי השחור". מתאריך 24 ביולי ועד 5 באוגוסט 1983 המוני סינהלים תקפו והרסו בתי עסקים של טמילים, הרגו אזרחים טמילים ושרפו בתים של טמילים. מניין ההרוגים במהומות אינו ודאי ומגוון המקורות מדווחים כי בין 350-2000 איש נהרגו. כמו כן, על פי האשמות הטמילים, ההמון הסינהלי קיבל רשימות בוחרים מנציגי הממשל בהן הופיעו כתובות מגורים ובתי עסק של אזרחים טמילים וכן פרטי התקשרות עם קרובי משפחתם. גל המהומות הוביל להעקת מגוריהם של קרוב למאה אלף איש ברחבי האי וליצירת פזורה טמילית ברחבי העולם, של אזרחים שברחו מאזור המהומות (להודו, אוסטרליה, קנדה, ארה"ב, בריטניה ומדינות נוספות ברחבי אירופה). הפזורה הטמילית האשימה את הממשל בסרילנקה באחריות לאלימות והחשיבה את ארגון LTTE כמגן האינטרסים של העם הטמילי בסרילנקה. עד שנת 1991 הקים ארגון LTTE קרוב ל-30 סניפים ברחבי העולם שנוהלו על ידי מתנדבים ותומכי הארגון בגולה, שעיקר עיסוקם היה איסוף תרומות. עד שנת 1998 הקים הארגון משרדים ב-54 מדינות ברחבי העולם והוא החל להסתמך יותר ויותר על תמיכת הפזורה הטמילית בפעילותו (Battle 2010: 6-12).

ארגון LTTE מוגדר כארגון טרור על ידי שלושים ושתיים מדינות ברחבי העולם ומאבקו הממושך של הארגון הוביל למלחמת אזרחים אחת הארוכות בתולדות אסיה. מיום היווסדו הונהג הארגון על ידי וילופילאי פרברקאן ועם מותו במאי 2009 הכריז הארגון על כניעה והתפרקות מנשקו. הארגון הובס על ידי צבא סרילנקה במאי 2009. הארגון נחשב לארגון בעל יעדים פוליטיים לאומניים ויעדו האסטרטגי המוצהר הוא השגת עצמאות למדינה הטמילית בצפון-מזרח סרילנקה.

בתחילת שנות השבעים, נוער מקרב המיעוט הטמילי פתח בהשראת הרעיונות המהפכניים של מאו טסה טונג וצ'ה גווארה במלחמת העם הטמילי לעצמאות, שנועדה להקים מולדת לאומית לעם הטמילי. הם כינו את מולדתם "Tamil Eelam" (המילה השנייה בשם הארגון היא בשפה הטמילית העתיקה בה נעשה שימוש לתיאור האזור ההיסטורי שיושב על ידי העם הטמילי).

בראשית דרכו של הארגון כונה "Tamil New Tigers" והוקם בשנת 1972 על ידי וולופילאי פרברקאן בהיותו בן 17. פרברקאן נולד לבני המעמד הנמוך שעסקו בדיג. הארגון הוקם כארגון מרקסיסטי-לניניסטי-מאואיסטי במטרה להכחיד את מערכת ה"קאסטות" ששלטה בקהילה הטמילית ולהקים מדינה טמילית עצמאית. החל משנת 1987 הארגון שלט על שטח נרחב בשיעור 1000 קמ"ר בצפון-מזרח האי Jaffna Peninsula, שעד פרוץ מלחמת האזרחים היה המרכז העירוני השני בגודלו באי ואף כלל נמל (פוינט פדרו).

ארגון LTTE נחשב לארגון טרור בעל אמצעים, מחומש היטב וכלל יחידה ימית ברשותה מערכות רדאר משוכללות "נמרי הים" (Sea Tigers) ויחידות קומנדו של מתאבדים שכונן "הנמרים השחורים" (Black Tigers) (Solomon et al 1994: 9-10; Lilja 2009: 311-312).

הארגון היה מעורב בארבע ניסיונות של שיחות שלום מול הממשלה במשך השנים, כולם נכשלו. בשנת 1987 "הסכם אינדו-לנקה" קבע כי כוח משקיפים מטעם הודו (IPKF) יפקח על פירוק הקבוצות הטמיליות מנשקן בתמורה לגיבוש פתרון חוקתי. עם זאת, עד שנת 1990 הצליחו הממשלה וארגון LTTE להכשיל את היוזמה ולגרור לעזיבתם. לאחר עזיבת כוח המשקיפים השתלט הארגון על שטח בצפון-מזרח האי בכלל מחוזות ג'פינה וואני. עד שנת 1995 איבד הארגון את השליטה במחוז ג'פינה.

בשנת 2001 הוכרז על הפסקת אש על מנת לחדש את שיחות השלום. הסבב האחרון של שיחות השלום נערך בשנת 2002, כאשר הארגון שולט על שטח נרחב בצפון-מזרח המדינה. ניצני כישלונם של הארגון הופיעו כבר בשנת 2004. במרץ 2004 מפקד האזור המזרחי קרונה התפצל מן הארגון וכתר ברית עם הממשלה. ברית זו סייעה לממשלה בסרילנקה להשתלט על שטחים בחלק המזרחי של האי שהיו בשליטת הארגון. כמו כן, ניתן להבחין בשינויים באסטרטגיה של הארגון כאשר באוקטובר 2004 משלחת של הארגון החלה בסבב פגישות באירופה שנמשך כחודש, במהלכו נפגשו נציגי הארגון עם נציגים בכירים של משרד החוץ של עשר מדינות אירופאיות. הפגישות תואמו בסיוע דיפלומטי נורבגיים. לאחר עשרות שנים של מאבק מזוין, הארגון החל לפעול לקבלת לגיטימציה בינלאומית בתקווה כי התמיכה הבינלאומית תיצור לחץ מערבי על ממשלת סרילנקה ובכך תקרב אותם למימוש היעד של הקמת מדינה טמילית. מהלך זה התגלה כמהלך מוטעה מצד הארגון, ייתכן כי בעקבות מידע בלתי מהימן של תומכי הארגון בגולה וייתכן כי בשל הפירוש המוטעה של קבלת הגישה לנציגי משרד החוץ באירופה כאל שינוי בעמדה האירופית כלפי סרילנקה (Jayasekara 2009: 2).

בשנת 2006 נפטר אנטון בלסינגהם (Anton Balasingham), הנציג והשליח הרשמי של הארגון שקיים מערכת קשרים דיפלומטיים ושימש כמתווך עם הממשלות הזרות. בלסינגהם קיים פגישות סדירות בלונדון עם נציגי ממשל של מדינות האיחוד האירופי ונחשב לנכס יקר ערך וחסר תחליף עבור ארגון LTTE. הארגון לא מינה מחליף לבלסינגהם וכך המאמצים הדיפלומטיים השאפתניים של הארגון החלו לגווע. עם כשלון שיחות השלום בשנת 2006 החל צבא סרילנקה

במבצע מיוחד, מתואם ורחב היקף כנגד הארגון והשתלט על שטחים שהיו תחת שליטת LTTE וכך צמצמו את השטח שבשליטת הארגון לכ-1.5 ק"מ. בין השנים 2006-2008 הגדיל צבא סרילנקה את מצבת חייליו ב-70,000 חיילים נוספים. כמו כן, צבא סרילנקה החל במניעת יכולת אספקת הנשק של הארגון וחיל הים של צבא סרילנקה חיסל כמעט כליל את הצי הימי של הארגון. בינואר 2008 הכריזה ממשלת סרילנקה באופן חד צדדי על סיום הפסקת האש והכריזה על מלחמה כנגד הארגון שהתרכז בשטח שבשליטתו במחוז ואני. הארגון לא הצליח לבלום את התקדמות צבא סרילנקה לעבר השטחים שברשותו עקב מחסור בתחמושת. בעקבות הלחימה קרוב ל-200,000 אזרחים עזבו או פונו מאזור הלחימה והפכו לפליטים.

לאחר שנתיים וחצי של לחימה בארגון, נשיא סרילנקה, מהינדה רג'פקסה, הכריז על ניצחון צבא סרילנקה ועל הריגתו של מנהיג הארגון בתאריך 16 במאי 2009. ההנהגה המרכזית של הארגון אף ניסתה ללא הצלחה לפנות בקריאות לסיוע אמריקאי או בריטי מתוך הבונקרים ולבסוף הארגון פרסם הודעת כניעה באתר האינטרנט שלו בתאריך 17 במאי 2009 באמצעות אחד ממנהיגי הארגון, סלברסה פטמנטון: *"הקרב הזה הגיע לסופו המר... החלטנו להתפרק מנשקנו"*.¹⁴² מקרה זה הוא מקרה מיוחד של ארגון טרור אשר הובס צבאית על ידי צבא המדינה בה הוא נלחם בעשורים האחרונים.

4.7.2 גיוס פעילים ומשאבים

לאחר אירועי יולי 1983, עם פרוץ המחאה ההמונית ומעשי האלימות כנגד הקהילה הטמילית בסרילנקה, צעירים רבים התגייסו בהתנדבות למספר קבוצות טמיליות שפעלו באותה עת, בכללן LTTE. תהליך הגיוס לארגון היה סלקטיבי וכלל תהליך סינון שבסופו רק אלו שהוכיחו רמת מחויבות גבוהה הפכו לפעילי הארגון. בשלבים הראשונים נדרש המתגייס לסייע באספקת מצרכים לארגון, לאחר מכן נדרש להתריע על נוכחות כוחות ביטחון במידה והגיעו לאזור ורק בשלב מאוחר יותר נדרש לעבור אימונים בסיסיים שהכינו אותו לקראת אימונים בהודו או לבנון. עד שנות התשעים כמות המתנדבים והפעילים שהתגייסו לפעילות בארגון מרצון הייתה גדולה וככל הידוע, עד תקופה זו הארגון לא נקט בשיטות גיוס בכפיה.

בתחילת שנות התשעים החל הארגון במסע גיוס פעילים שיטתי ורחב היקף שלא על בסיס התנדבותי, אלא באמצעות שימוש בשיטות אלימות כלפי אלו שסירבו להתגייס. התעמולה התקשורתית בה השתמש הארגון גם בבתי ספר (נאומים בבתי ספר ומרכזי לימוד) סייעה בגיוס ילדים בגילאי 10-16, שהצטרפו לארגון בהתנדבות ולעיתים ללא ידיעת ההורים (Lilja 2009: 313-317).

אזרחים טמילים אף נלקחו שוב ושוב למשרדי הארגון ל"שטיפת מוח" בדמות סדרת הרצאות בנושאים שעתיים על מנת לשכנע אותם להצטרף לארגון. פעילי הארגון נהגו להגיע לבתי התושבים מדי יום ולדרוש תרומות וסיוע עד שהאזרחים היו נכנעים ומשלמים לארגון ובלבד שיעזבו לנפשם. בנוסף, הארגון נקט במכוון בשיטות אשר טשטשו במכוון את הגבולות בין זהות אזרח-לוחם ואפשרו לפעילים לתמוך בארגון "במשרה חלקית" ובפעילות לא מבצעית כגון חפירת בונקרים וטיפול בפעילים פצועים וחולים. לשם כך הוקמו גם במחוז ואני שבשליטת הארגון "מחנות אימוני הגנה אזרחיים" לאזרחים בגילאי 16-40. אדם אשר עסק בפעילות לא מבצעית אמנם לא היה חבר בארגון אך תוּיג ככזה על ידי הארגון. הארגון אף העביר מידע למשרדים

¹⁴² <http://www.tamilnet.com/art.html?catid=13&artid=29389>

ממשלתיים בדבר זהותם של פעילים אלו וקשריהם עם הארגון, מתוך ידיעה כי אותו אדם יפחד לעזוב את האזורים שבשליטת LTTE מחשש שייעצר על ידי כוחות הביטחון בסרילנקה.

בתקופה בה חודשו שיחות השלום לפני הפסקת האש בשנת 2002, דווח על חטיפות ילדים על ידי הארגון למטרות גיוס, בעיקר בחלק המזרחי של האי תחת פיקודו של המפקד קרונה. במידה וההורים התנגדו או שלחו את הילד למקום מסתור, הם הסתכנו בהחרמת רכושם או אחזקתם בבונקר עד שובו של הילד. עם ההסלמה במאבק מול כוחות הממשל וסיומה של הפסקת האש בסוף שנת 2005 הארגון נקט במדיניות גיוס כוחנית יותר ובמקום נאומים בבתי הספר ומקומות העבודה אנשים נלקחו למשרדי הארגון ושוכנעו להצטרף לשורותיו, אם לא כפעילים מבצעיים לפחות כתומכים במערך השירותים החברתיים. החל משנת 2006 הארגון קרא לכל משפחה לגייס חבר משפחה אחד בכל המחוזות הצפוניים של האי ועד 2007 כבר קראו ליותר מחבר משפחה אחד להתגייס. במחוזות המזרחיים הייתה נוכחות צבאית שהקשתה על הארגון לנקוט בשיטות כאלו והם נהגו להתחפש לאזרחים לאיסוף כספים ומידע ולעיתים קרובות נתפסו על ידי כוחות הצבא. העובדה כי הארגון הצליח לחדור למרקם החברתי של האוכלוסייה הטמילית באמצעות גיוס פעילים מכל משפחה הקשתה על זיהוי וגילוי הפעילים על ידי כוחות הביטחון. עד השנים 2007-2008 החברים שעסקו בעבר בתמיכה לוגיסטית הפכו לפעילים מבצעיים.

חשוב לציין כי באזורים מסוימים ההצטרפות לארגון נחשבה ככבוד עבור המתנדבים, בעיקר צעירים אשר התייחסו למעמדם כפעילים בארגון, לובשי מדים וחמושים בנשק, כמעמד של יוקרה. במקרים אלו הגיוס התבסס לרוב על קשרים משפחתיים וחברתיים. הארגון דאג לספק מוצרי צריכה בסיסיים למשפחות הפעילים, הגנה ושטחי אדמה. משפחות הפעילים ההרוגים זכו לקבלת מענק כספי כפיצוי ונערכו חגיגות המוניות לזכרם. צעירים מוכשרים אף זכו למימון כספי ללימודי תואר ברפואה למשל, בתנאי שיתחייבו לחזור לשרת את הארגון עם הכשרתם.

החל משנת 1995 עבר הארגון דה-צנטרליזציה במבנה הארגוני שלו, וחלוקת האחריות בין הפיקוד הצפוני לפיקוד המזרחי. כל אזור נדרש לדאוג באופן עצמאי לגיוס, אימון, מימון ועד שנת 1999 נפסקה העברת הכספים בין שני הפיקודים לחלוטין (Lilja 2009: 313-317).

ארגון LTTE נחשב לייחודי בכך שהנהגתו בחרה באופן מודע לגייס נשים לפעילות בארגון ודנה בסוגיית גיוס הנשים ובאופן בו שילובן בפעילות המבצעית יתרום לאפקטיביות ולאתוס של הארגון. בשנת 1984 הקים הארגון יחידה מבצעית מיוחדת לנשים שכונתה "Freedom Birds" ועד שנת 2007 היוותה בין 15%-20% (בין 8000-10,000) מכלל הפעילים בארגון. שילובן של הנשים במערך הלחימה של הארגון נעשה רק כאשר הארגון היה במצוקת כוח אדם של לוחמים הגברים ולנוכח תביעתן של הנשים לשלבן בפעילות המבצעית (Stack O'Connor 2007: 43-63).

בשנת 1983 ההערכה היא כי הארגון מנה כ-200 פעילים ולאור מלחמת האזרחים שפרצה הגדיל את מספר פעיליו בערך ל-5000 פעילים בשנת 1985 ועד לכ-10,000 בשנת 1986. (Stack O'Connor 2007:45). בשנת 1996 ההערכה היא כי הארגון מנה בין 6000-10,000 פעילים (Solomon et al 1994: 311). תקופות השיא בגיוס לארגון היו בשנים 1990, 1995, 2007. בשנת 2008 ההערכה היא כי הארגון מנה בין 8000-10000 פעילים (US Country Report on Terrorism 2008).

הארגון נהנה מתמיכה רחבה בקרב טמילים בגולה (טמילים החיים במלזיה, סינגפור, המזה"ת, דרום אפריקה, אירופה, אוסטרליה, ארה"ב וקנדה) ומצד מדינת Tamil Nadu, אחת מ-28 המדינות בהודו. החל משנת 1983 הפזורה הטמילית הפכה לכוח פוליטי וכלכלי. ההערכה היא כי במהלך השנים האחרונות הפזורה הטמילית גייסה סכומים הנעים בין 200-300 מיליון דולר בשנה שסופקו כתרומות לתמיכה במאבק הטמילי לעצמאות. משנת 2000 תרומות אלו היוו כ-80% מן התקציב השנתי של ארגון LTTE (Battle 2010: 12). כמו כן, הארגון זכה לסיוע מארגונים אחרים כגון PLFP בהנהגת ג'ורג'י חבש. עם זאת, בשנים האחרונות שקדמו לתבוסתו של הארגון בשנת 2009 הופיעו מחדש בקרב הקהילה הטמילית בסרילנקה ארגונים פוליטיים המתנגדים לארגון LTTE. הביקורת כלפי פעילות ארגון LTTE נשמעה נחרצת יותר מאי פעם וחלק מן המבקרים אף ביטאו עמדות כי הקמפיין של הארגון להקמת מדינה טמילית עבר מן העולם. חלק ניכר מן הפעילים בארגונים הפוליטיים הללו נפגעו מפגיעי הטרור הקטלניים של הארגון (Peiris 2008: 2). אבדן הלגיטימציה של ארגון LTTE בקרב הקהילה הטמילית אותה הוא התיימר לייצג מהווה אחד הגורמים לתבוסתו של הארגון (Battle 2010: 43).

ארגון LTTE מימן את פעילותו על ידי סחר בסמים (בעיקר מסוג הירואין), החל משנת 1982 שהופצו בכל רחבי יבשת אירופה. מאות מבריחי סמים טמילים נתפסו על ידי רשויות החוק באירופה בסוף שנות השמונים ותחילת שנות התשעים (במערב גרמניה, אוסטרליה, בלגיה, דנמרק, ספרד, צרפת, אנגליה, יוון, איטליה, לוקסמבורג, הולנד, פורטוגל) והועמדו לדין בגין סחר בסמים. ממצאי החקירות העלו כי המניע לסחר בסמים היה פוליטי ונועד לרכישת נשק עבור ארגון LTTE בסרילנקה (Solomon et al 1994: 310). כמו כן, הארגון מימן את פעילותו בתחילת דרכו באמצעות שוד בנקים במחוז ג'פינה, קבלת תכשיטים מתומכים באוכלוסייה ולאחר מכן השתלטו על הברחות מוצרי טקסטיל להודו, גבו מיסים באזורים תחת שליטתם, השקיעו כספים בהשקעות מחוץ למדינה ואיסוף תרומות בגולה (Lilja 2009: 313).

ארגון LTTE עשה שימוש באספקת שירותים חברתיים ללא מטרת רווח לאוכלוסייה, באמצעות השתלטות על משאביהם של מערכי אספקת שירותים וסיוע מקומיים ובינלאומיים למטרות גיוס פעילים ותמיכה. ארגון הסיוע הבינלאומי ללא מטרות רווח (Tamil Relief Organization) פועל בסרילנקה וידוע בקשריו עם ארגון LTTE ונחשב אף לזרוע ההומניטארית של הארגון עקב התיאום בפעילותם ויחסי הקרבה (Flanigham 2008: 512).

אסון הטבע הצונאמי של האוקיינוס ההודי שפגע גם בחופי סרילנקה בשנת 2004 הביא למותם של כ-37,000 איש, מרביתם באזורים של צפון-מזרח האי, שהיו תחת שליטת ארגון LTTE. ארגוני סיוע בינלאומיים רבים הציעו עזרה אך ארגון LTTE סירב לקבל כל סיוע שלא יועבר דרך ארגון TRO. הארגון ראה בארגוני הסיוע הבינלאומיים איום על הלגיטימציה שלו כמגן העם הטמילי.

באוגוסט 2009 נעצר בדרום-מזרח אסיה סלברג'ה פטמנטן, האחראי לאחד ממקורות המימון העיקריים של הארגון וספק הנשק שלו. הרשת הבינלאומית בראשה עמד גייסה תרומות לפעילות הארגון מתומכיו בגולה בצפון אמריקה, אירופה ואוסטרליה. כמו כן, הארגון עשה שימוש בעמותות צדקה עבור האוכלוסייה הטמילית ששימשו כיסוי לגיוס מימון עבור הארגון.

4.7.3 הטלת אימה

ניתן לזהות במרכיב הטלת האימה של ארגון LTTE שני היבטים :

א. הטלת אימה כלפי חוץ, כלפי כלל האוכלוסייה: ארגון LTTE נחשב לאחד הארגונים הנוקטים בשיטות אכזריות להטלת אימה על האוכלוסייה. שיטות הפעולה של הארגון כללו טיהור אתני, מעצרים ועינויים, חטיפות ורצח. הארגון הפעיל מערך של ילדים-חיילים החל מגילאי 11-12. במהלך שנות השמונים דורגה סרילנקה במקום השני בעולם, אחרי אל-סלבדור, בשיעור קורבנות האלימות הפוליטית ביחס לכלל האוכלוסייה. פעילי הארגון נהגו לענוד לצוואריהם טבלית ציאניד (שהפכה לסימן היכר של פעילי הארגון) כאות למחויבותם ולנכונותם להקריב חייהם.

ארגון LTTE נקט בשיטות של טיהור אתני כלפי האוכלוסייה המוסלמית בסרילנקה, שהואשמו כבוגדים בשל תמיכתם בממשל. באוגוסט 1990 נרצחו 313 גברים, נשים וילדים מוסלמים שהתפללו במסגדים בכפרים קטנקודי וארום. גם באוקטובר 1990 נרצחו 190 מוסלמים ומאות נפצעו במזרח סרילנקה במחוז בטיקלואה. בין השנים 1984-1994 הותקפו 103 כפרים מוסלמים אותם שרפו וסך הקורבנות הגיע לכ- 2800 איש. ביוני 1995 דרש הארגון מן התושבים המוסלמים של העיר קטנקודי (60 אלף איש) לעזוב את העיר וביולי 1995 איימו לרצוח כל מוסלמי שיסרב לפנות את ביתו בעיר פוטאלם.

החל משנת 1984 הארגון נהג לערוך הוצאות להורג בפומבי במחוז ג'פינה וגופות הבוגדים הוצגו לראווה ונתלו על עמודי תאורה ברחבי העיר. באזור שבשליטת הארגון הוקמו מחנות (לדוגמא במטוביל) בהם התגוררו כ-500 פעילים וגם הוחזקו שם נשותיהם ובנותיהם של אלו שהוגדרו על ידי הארגון כסוטים מן התלם. השומרות עליהן היו נערות צעירות לעיתים מתחת לגיל 14 שהשתייכו לארגון הנשים של LTTE שכונה "Birds of Liberation". לעיתים קרובות נשים וילדות אלו עונו, נאנסו ונרצחו על ידי פעילי הארגון (על סמך עדויות של ארגונים הומניטאריים בסרילנקה).

הארגון הפעיל רשת מבריחי הרואין ביבשת אירופה. על סמך עדויות אנשי אכיפת החוק, כדי למנוע את שיתוף הפעולה מצד המברחים במקרה שיתפסו ויחקרו על ידי כוחות המשטרה במדינות אירופה, נהגו לחתוך את לשונם. המברחים לא החזיקו מסמכי זיהוי כלשהם וידעו לאיית רק את שמם ותאריך הלידה שלהם.

ב. הטלת אימה כלפי פנים, כלפי האוכלוסייה הטמילית: עד אמצע שנות השמונים הצליח הארגון לחסל את כל הקבוצות הטמיליות היריבות תוך הריגת מאות הפעילים שלהן בטענה כי ארגון LTTE הוא הארגון היחיד האמיתי המייצג את העם הטמילי.

בשלב הראשונים של הקונפליקט (1983-1990) נקט הארגון בשיטות כפייה פסיביות יותר (מלבד רצח יריבים פוליטיים מקרב האוכלוסייה הטמילית), בעיקר בשל המוניטין שרכש כארגון אכזרי אשר אינו בוחל בכל אמצעי להשגת מטרותיו, ועל כן לא נדרש לפעול באלימות אלא להסתפק בתחושת האיום הממשי לכך בקרב האוכלוסייה. אך בשלבים הסופיים של המאבק, כאשר הארגון היה נתון בלחץ עקב הפעילות הצבאית כנגדו, נקט בשיטות אלימות למטרות גיוס וסיוע. בשנת 2007 כשלושה רבעים מכלל האוכלוסייה במחוז ואני היו מועסקים בדרך כלשהי על ידי הארגון.

זרוע המודיעין של הארגון אספה מידע בנוגע לאזרחים ופקידי ממשל ציבורי אשר נחשבים כידידותיים לכוחות הביטחון בסרילנקה. במידה ועלה חשד כי מישו משתף פעולה ומוסר מידע היה מקבל אזהרה ואם לא היה משנה דרכיו הסתכן בהתנקשות בחייו. מערכת זו של אזהרה וניטור שהפעיל המודיעין של הארגון הצליחה לתפקד גם בשטחים שאינם בשליטת הארגון. בשטחים שהיו תחת שליטת הארגון נקטו בשיטות כפייה לא אלימות אך גם בשיטות אלימות. הארגון הקים מערך של שליטה במעברים תוך הגבלת התנועה של אזרחים טמילים וכך לא אפשרו לאוכלוסייה בשטחים לעזוב למחוזות אחרים על מנת להגביר את הגיוס ולמנוע הדלפת מידע על הארגון (Lilja 2009: 312-315).

4.7.4 פרובוקציה ותגובת נגד

ההטרדה מצד כוחות הביטחון והממשלה כלפי משפחות וקרובים של אלו שנחשדו בפעילות בארגון LTTE תרמה להגברת הגיוס לארגון. צעירים רבים התנדבו מיוזמתם לפעילות כתוצאה מהטרדה בלתי פוסקת ואלימות מצד כוחות הביטחון.

בשלבם הראשונים של המאבק, מדיניות ופעילות הממשל בסרילנקה כנגד הארגון רק הגבירו את המתרחשות והאלימות בקרב האוכלוסייה הטמילית ותרמו להחלטת הארגון לגייס גם נשים לפעילות. פעילות הממשל הפחיתה את מספר הגברים הפנויים לגיוס ופעילות בארגון, באמצעות מעצרים, מאסרים והרג פעילים והגבירה בכך את המוטיבציה של נשים להצטרף לארגון. כמו כן, החלטת הממשל לערוך חיפוש גופני על גברים בלבד בנקודות הבדיקה עודדה את הארגון לגייס נשים. אך בשלבים מאוחרים יותר הממשל שינה מדיניות זו והעסיק נשים בנקודות הבדיקה על מנת לערוך חיפוש גופני גם על נשים (Stack O'Connor 2007: 58).

בשנת 1979 הרוב הסינהלי בפרלמנט חוקק את "The Prevention of Terrorism Act" בתגובה לפעילותה האלימה של תנועה טמילית שהחלה לפעול בצפון מזרי המדינה. החוק התיר לכוחות המשטרה והצבא סמכויות מעצר נרחבות ללא משפט או הוכחות. לאחר ההתנקשות בחיי שר החוץ של סרילנקה בשנת 2005, ממשלת סרילנקה חוקקה תקנות לשעת חירום המעניקות סמכויות מעצר לחברי כוחות הביטחון. חשודים שייעצרו יוכלו להיות מוחזקים במעצר עד שנה. בדצמבר 2006 הושלמה חקיקת אמנה מחודשת ללוחמה בטרור בסרילנקה (PTA).

החל מינואר 2008 ועד מאי 2009 ממשלת סרילנקה סיימה את הפסקת האש עם הארגון שהוכרזה בשנת 2002, והחלו קרבות עזים בין כוחות צבא סרילנקה לבין הארגון. כוחות מיוחדים של הצבא הצליחו להשתלט על השטחים המזרחיים של המחוז בשליטת LTEE ואף השתלטו על העיר פונרין בנובמבר 2008, שנחשבה למיקום אסטרטגי של הארגון. ממשלת קולומביה נעזרה בקבוצות חמושות במאבקה בארגון, כגון TMVP. קבוצה חמושה זו נשלטה על ידי עריקים מן הארגון ואחד ממנהיגיה אף נבחר כחבר בפרלמנט. קבוצה נוספת, מקרב המפלגה EPDP פעלה בעיר ג'פינה. הממשלה הצליחה להביא לכניעתו של הארגון והתפרקותו ובמאי 2009 הכריזה ממשלת סרילנקה על ניצחון במלחמה כנגד הארגון.

4.7.5 פעילות תקשורתית

הארגון הפיץ בקנדה ירחון "Ulanath Thamilar" והיה בעל אתר אינטרנט (www.tamilnet.com).

הארגון עשה שימוש נרחב בתעמולה למטרות גיוס פעילים. פעילי הארגון עשו שימוש בנאומו תעמולה בבתי ספר ומרכזי לימוד, שלטים על כלי רכב, הופעות ברחוב והפקת סרטי תעמולה המציגים את הצלחות הארגון.

הארגון אף עשה שימוש בגיוס הנשים להשגת רווחים תקשורתיים, כאשר דמות הנשים נוצלה הן כלוחמות והן כקורבנות לפי הצורך. הארגון אפשר לנשים הלוחמות להתראיין בתקשורת ולדבר בשמו של הארגון וכך הארגון ניצל את תשומת הלב בתקשורת הבינלאומית שניתנה לנשים הלוחמות בארגון לתועלתו, תוך שימוש באהדה שנשים עשויות לקבל כקורבנות הלחימה בסרילנקה לטובת גיוס אהדה למניע הכללי של הארגון וערפול האלימות בה נוקט הארגון (Stack O'Connor 2007: 57).

בלוח 7 להלן מוצגים ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון LTTE במהלך שנות פעילותו.

לוח 7: ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון LTTE

כתבה	תמונות	מספר מילים	מיקום	מילות התייחסות לארגון	אזכור מניעי הארגון	התמקדות בקורבנות/ארגון	תוכן הכתבה
¹⁴³ 1 <i>Sri Lanka rebels and Indian troops fight for 3d day.</i>	-	1085	עמוד 1	Rebels; Tamil guerrillas; fighters; militants; Tamil tigers	כן	באופן שווה לשני הצדדים	מבקר
¹⁴⁴ 2 <i>66 killed in fierce battle in East Sri Lanka</i>	-	226	עמוד 3	Rebels; Tamil tigers; Tamil militants	כן	באופן שווה לשני הצדדים	ניטרלי
¹⁴⁵ 3 <i>Tamils kill 110 Muslims at 2 Sri Lankan mosques</i>	-	637	עמוד 6	Tamil militants; separatist LTTE; Tamil rebels; Tamil tigers	כן	קורבנות	מבקר
¹⁴⁶ 4 <i>Assassination in India: Gandhi's widow named head of party</i>	גופתו של גנדי מכוסה בתכריכים, מתאבלים באזור בו מונחת הגופה, מפה של	1626	עמוד 1	Tamil nationalist suicide squad; guerrillas; LTTE; Tamil tigers; Tamil rebels	לא	קורבנות	ניטרלי

¹⁴³ Crossette, Barbara. *Sri Lanka rebels and Indian troops fight for 3d day*. October 12, 1987. The New York Times.

¹⁴⁴ AP. *66 killed in fierce battle in East Sri Lanka*. July 8, 1990. The New York Times.

¹⁴⁵ AP. *Tamils kill 110 Muslims at 2 Sri Lankan mosques*. August 5, 1990. The New York Times

¹⁴⁶ Crossette, Barbara. *Assassination in India: Gandhi's widow named head of party*. May 23, 1991. The New York Times.

ניטרלי	ארגון	כן	Rebels; Tamil tigers	עמוד 9	667	הודו מפה של סרילנקה	¹⁴⁷ 5 <i>Rebels hijack civilian ferry in Sri Lanka</i>
מבקר	באופן שווה לשני הצדדים	כן	Tamil tigers rebels	עמוד 1	688	אזרח פצוע לאחר הפיצוץ בקולומבו ; מפת סרילנקה	¹⁴⁸ 6 <i>Blast kills 60 in Sri Lanka; 1,400 injured</i>
ניטרלי	באופן שווה לשני הצדדים	כן	Tamil suicide bomber; Tamil rebels; Tamil tigers; LTTE	עמוד 5	569	-	¹⁴⁹ 7 <i>Tamil suicide bomber kills 4 policemen in capital of Sri Lanka</i>
מבקר	קורבנות	לא	LTTE; thugs; terrorist organization	On line	447	-	¹⁵⁰ 8 <i>LTTE terrorize anti-LTTE radio in London</i>
ניטרלי	קורבנות	לא	LTTE	On line	185	זירת הפיגוע לאחר המתקפה	¹⁵¹ 9 <i>US and European ambassadors attacked by the LTTE</i>
ניטרלי	קורבנות	לא	LTTE assassins; LTTE gunmen	On line	162	גופת הנזיר ההרוג מכוסה בסדין	¹⁵² 10 <i>Buddhist monk killed by suspected LTTE assassins</i>
מבקר	קורבנות	לא	LTTE	On line	340	-	¹⁵³ 11 <i>Sri Lanka president condemns LTTE for the brutal assassination of Major General Janaka Perera and others</i>

Burns, John F. *Rebels hijack civilian ferry in Sri Lanka*. August 31, 1995. The New York Times. ¹⁴⁷

AP. *Blast kills 60 in Sri Lanka; 1,400 injured*. February 1, 1996. The New York Times. ¹⁴⁸

Rohde, David. *Tamil suicide bomber kills 4 policemen in capital of Sri Lanka*. July 8, 2004. The New York Times. ¹⁴⁹

Dushy, Ranetunge. *LTTE terrorize anti-LTTE radio in London*. November 26, 2006. Asian Tribune. ¹⁵⁰
<http://www.asiantribune.com/index.php?q=node/3405>

US and European ambassadors attacked by the LTTE. February 27, 2007. Asian Tribune ¹⁵¹
<http://www.asiantribune.com/index.php?q=node/4713>

Buddhist monk killed by suspected LTTE assassins. May 14, 2007. Asian Tribune. ¹⁵²
<http://www.asiantribune.com/index.php?q=node/5707>

Sri Lanka president condemns LTTE for the brutal assassination of Major General Janaka Perera and others. October 6, 2008. Asian Tribune. <http://www.asiantribune.com/?q=node/13554> ¹⁵³

ניטרלי	באופן שווה לשני הצדדים	כן	Tamil Tiger; rebels; LTTE	עמוד 5	165	-	¹⁵⁴ 12 20 dead in attack on bus in Sri Lanka
מבקר	קורבנות	לא	LTTE; LTTE terrorists	On line	177	-	¹⁵⁵ 13 Eight civilians killed and over 100 injured in LTTE bomb blast – Colombo.
מבקר	קורבנות	כן	Tamil Tigers; rebel LTTE; rebels; insurgents	עמוד 8	582	צילום כוחות הצבא בזירת הפיגוע בתחנת הרכבת	¹⁵⁶ 14 11 killed in suicide attack in Sri Lanka
מבקר	קורבנות	לא	LTTE suicide bomber; terrorist organization	On line	208	תמונת השר שניצל מניסיון התנקשות	¹⁵⁷ 15 Another LTTE assassination attempt: Minister Maithripala Sirisena miraculously escapes.
ניטרלי	באופן שווה לשני הצדדים	לא	LTTE suicide bomber; LTTE	On line	134	-	¹⁵⁸ 16 LTTE retaliated to the loss of Kilinochchi by a suicide bomb explosion in Colombo
מבקר	קורבנות	לא	LTTE suicide bomber; LTTE; Tiger terrorists	On line	414	-	¹⁵⁹ 17 LTTE woman suicide bomber targeted Brigadier Shavendra Silva, commander of Sri Lankan army's 58 division.

¹⁵⁴ 20 dead in attack on bus in Sri Lanka. January 16, 2008. The New York Times.

¹⁵⁵ Eight civilians killed and over 100 injured in LTTE bomb blast – Colombo. February 3, 2008. The Colombo Times. <http://www.thecolombotimes.com/2008/02/eight-civilians-killed-and-over-100.html>

¹⁵⁶ Reuters. 11 killed in suicide attack in Sri Lanka. The New York Times.

¹⁵⁷ Another LTTE assassination attempt: Minister Maithripala Sirisena miraculously escapes. October 9, 2008. Asian Tribune. <http://www.asiantribune.com/?q=node/13616>

¹⁵⁸ LTTE retaliated to the loss of Kilinochchi by a suicide bomb explosion in Colombo. January 2, 2009. Asian Tribune. <http://www.asiantribune.com/?q=node/14966>

¹⁵⁹ LTTE woman suicide bomber targeted Brigadier Shavendra Silva, commander of Sri Lankan army's 58 division. February 10, 2009. Asian Tribune. <http://www.asiantribune.com/?q=node/15541>

18 ¹⁶⁰	-	270	On line	LTTE; Tiger terrorists	לא	באופן שווה לשני הצדדים	מבקר

LTTE hacks army and Lankapuwath websites – Army website restored.

תמונות: בשבע כתבות מתוך 18 הכתבות שולבו תמונות. ארבע מהן מטילות אימה.

היקף הסיקור: בעיתונות הכתובה (10 כתבות) 661 מילים במוצק לכתבה. בעיתונות האלקטרונית 266 מילים במוצק לכתבה.

מיקום: בעיתונות הכתובה שלוש כתבות מתוך 10 בעמוד 1, אחת בעמוד 3, שתיים בעמוד 5, אחת בעמוד 6, אחת בעמוד 8, שתיים בעמוד 9.

אזכור מניעי הארגון: בשמונה מתוך 18 הכתבות

תוכן הכתבה: בעשר כתבות תוכן הכתבה מבקר, בשמונה תוכן הכתבה ניטראלי

התמקדות בארגון/בקורבנות: עשר כתבות מתמקדות בקורבנות, שבע באופן שווה לשני הצדדים, אחת בארגון

מילות התייחסות לארגון:

שם הארגון/כינוי: LTTE/ Tamil Tigers בכל הכתבות

Rebels בתשע כתבות (50%)

Terrorists בחמש כתבות

suicide bomber בחמש כתבות

Militants בשלוש כתבות

guerrillas בשתי כתבות

separatist / Nationalists בשתי כתבות

insurgents פעם אחת

assassins פעם אחת

Thugs פעם אחת

fighters פעם אחת

4.7.6 חיסול אויבים

בין השנים 1989-1994 הארגון הצליח לחסל את כל האויבים המשמעותיים שלו (למרות שמעולם לא קיבל אחריות לכך ואף הכחיש מעורבותו). הארגון ערך התנקשויות רבות באישי ציבור ופוליטיקאים בכירים בסרילנקה והודו:

מרץ 1991: רצח שר ההגנה בסרילנקה, ראנג'אן ויג'אטן, באמצעות מכונית תופת

21 במאי 1991: רצח רג'יב גנדי, חבר קונגרס הודי וראש ממשלת הודו לשעבר, שנרצח בעת מסע הבחירות שלו בידי מחבלת מתאבדת פעילת LTTE

¹⁶⁰ *LTTE hacks army and Lankapuwath websites – Army website restored.* May 1, 2009. The Colombo Times. <http://www.thecolombotimes.com/sport-news/4383-ltte-hacks-army-and-lankapuwath-websites-arm-website-restored.html>

נובמבר 1992 : מפקד הצי הימי בסרילנקה, אדמירל קלאנסי פרננדו, נרצח על ידי מחבל מתאבד רכוב על אופנוע.

אפריל 1993 : מנהיג האופוזיציה בסרילנקה, לליט אטולטמדאלי, נרצח על ידי ירי צלף בעת עצרת בחירות בסביבות העיר קולומבו.

מאי 1993 : נשיא סרילנקה משנת 1988, רמאסין פרמדסה, נרצח יחד עם 16 שומרי ראשו בעת מצעד על ידי מתאבד פעיל הארגון בן 14.

אוקטובר 1994 : גמיני דיסאניאק, מועמד הבחירות לנשיאות מטעם המפלגה הקונסרבטיבית, שהתנגד לשיחות עם ארגון LTTE, נרצח על ידי מתאבדת פעילת הארגון. בפיגוע נהרגו עוד 57 אזרחים נוספים ו-200 נפצעו.

12 באוגוסט 2005 : שר החוץ של סרילנקה לקשמן קדירגמר נורה למוות ליד ביתו בקולומבו.

25 באפריל 2006 : מחבלת מתאבדת הרגה שמונה איש במהלך ניסיון חיסול של קצין בכיר בצבא סרילנקה

26 ביוני 2006 : מחבל מתאבד רצח קצין בכיר בצבא סרילנקה

אוגוסט 2006 : רצח מזכיר ממשלת סרילנקה לתיאום תהליך השלום

דצמבר 2006 : ניסיון חיסול מזכיר ההגנה, שהוא גם אחיו של הנשיא.

אוקטובר 2008 : חיסול מנהיג האופוזיציה ג'נקה פררה

אוקטובר 2008 : חיסול חבר מפלגת UNP, ד"ר רג'ה ג'ופול

4.8 ארגון חיזבאללה

4.8.1 היסטוריה של הארגון

בשנות השישים המוקדמות החלה להתפתח בלבנון תנועה פעילה של אנשי דת ששאפו להחיות מחדש את רעיונות האסלאם. אנשי דת אלו שיזמו את הקמת התנועה התחנכו במוסדות הדת באחד המרכזים האסלאמיים החשובים בעולם האסלאם, נאג'ף בעיראק. בתחילה, הפעילות הייתה מוגבלת למאמינים שהגיעו להתפלל במסגדים ומורי דת בכפרים ולאט לאט התפשטה לקהילות שלמות. ניתן למנות שלושה אנשי דת שהשפעתם בלבנון הייתה מרכזית: אימאם מוסא אל-סאדר, אייתולה מוחמד מהדי שאמס א'דין ואייתולה אל סיייד מוחמד חוסיין פדאללה.

מוסא אל-סאדר הקים את תנועת "אמאל" (Amal) בשנת 1974 כתנועת התנגדות לכיבוש הישראלי. נאמנותם של הלבנונים באותה תקופה הייתה מפולגת בין מספר תנועות אסלאמיות אך היות ו"אמאל" הייתה התנועה הפוליטית היחידה, הצליחה התנועה למשוך פעילים הן בשל נאמנותם לאידיאולוגיה של התנועה והן בשל האמונה כי מהווה שלב ביניים עד צמיחת חלופות טובות יותר לאור מלחמת האזרחים שפרצה בלבנון באפריל 1975. הצלחת המהפכה האסלאמית בהנהגת חומייני באיראן בשנת 1979 הגבירה את נאמנותם של המאמינים לאסלאם ואם עד אותה עת המנהיגים הרוחניים של האסלאם בלבנון התרכזו בקשר בינם לבין חכמי הדת בנאג'ף שם התחנכו, המהפכה באיראן העניקה לאייתולה חומייני מעמד של הסמכות הדתית המובילה (Qassem 2005: 13-20).

באותה תקופה מוסדות ההנהגה המרכזיים של ארגון אש"ף רוכזו בביירות, לבנון. למחרת ניסיון התנקשות בשגריר הישראלי בבריטניה, שלמה ארגוב בתאריך 3 ביולי 1982 הכריזה ממשלת ישראל בראשות מנחם בגין כי זוהי הפרה של הסכם הפסקת האש עם אש"ף (משנת 1981) והגיבה במתקפות אוויריות כנגד יעדים צבאיים של ארגון אש"ף בביירות. בתאריך 6 ביולי 1982 החלה ישראל ב"מבצע שלום הגליל" והניעה כוחות צבא לעבר ביירות. המבצע הסתיים בהסכם בחסות ארה"ב שקבע כי כל החמושים הפלסטינים, בראשם יאסר עראפאת, יעזבו את אדמת לבנון וכוח רב לאומי הגיע ללבנון באוגוסט 1982 לפקח על ביצוע ההסכם בפועל.

באשיר אל-ג'מאייל, שנבחר לנשיא לבנון בבחירות 23 באוגוסט 1982, נרצח בספטמבר באמצעות פצצה שהוטמנה במשרדי תנועת הפלנגות. בעקבות הרצח השתלט הצבא הישראלי על מערב ביירות המאוכלסת באזרחים מוסלמים. כוחות הפלנגות הנוצרים הלבנונים קיבלו אישור מצה"ל להיכנס למחנות הפליטים הפלסטיניים סברה ושתילה על מנת לאתר חמושים פלסטיניים. מתאריך 16 בספטמבר 1982 ועד 18 בספטמבר 1982 התברר כי ביצעו מעשי רצח ללא הבחנה בפליטים הפלסטיניים והאירוע נודע כ"טבח בסברה ושתילה", שזורר ביקורת וגינוי חריפים בקהילה הבינלאומית כלפי ישראל, שראו בה אחראית לכניסת הפלנגות למחנות הפליטים. בתאריך 23 בספטמבר 1982 נבחר אמין אל-ג'מאייל לנשיאות לבנון וצה"ל נסוג מביירות בתאריך 28 בספטמבר 1982.

לאחר פלישת ישראל ללבנון בשנת 1982 התחזק והתבלט הצורך בכינון ארגון אסלאמי מאוחד והחלה סדרה של דיונים בין נציגי הקבוצות האסלאמיות המרכזיות בלבנון, אשר הובילה לניסוח מסמך "מניפסט התשעה" המסכם את החזון של הקבוצות לגבי אופי פעילותן בלבנון וכן לבחירת תשעה נציגים: שלושה לייצוג העיר בקה, שלושה לייצוג המועצות האסלאמיות ושלושה לייצוג התנועה האסלאמית אמאל. הקבוצות האסלאמיות בלבנון החלו לפרק את המסגרות

הארגוניות שלהן לטובת הקמת מסגרת ארגונית אחת והיא חיזבאללה. "מניפסט התשעה" הוצג לחומייני וקיבל את ברכתו וכן נתנה מצדו הוראה למשמרות המהפכה האיראניים לתמוך בעימות של לבנון כנגד ישראל, באמצעות סיוע צבאי. משלחת של בכירים במשמרות המהפכה הגיע לסוריה לשם תיאום וסוריה הסכימה לאפשר מעבר חופשי של לוחמים וסיוע בגבול סוריה-לבנון. בתאריך 17 במאי 1983 נחתם "הסכם ה-17 למאי" בין ישראל ללבנון בחסות ארה"ב להפסקת מצב המלחמה בין ישראל ללבנון אך בפועל, ההסכם בוטל על ידי ממשלת לבנון בתאריך 5 במרץ 1984. המתקפה כנגד מפקדות המרינס האמריקאיים וחיילים צרפתיים ששירתו בלבנון במסגרת הכוח הרב לאומי באוקטובר 1983 הובילו לנסיגת הכוח הרב לאומי מלבנון באפריל 1984.

החל מפברואר 1985 הוחלט על נסיגה הדרגתית של כוחות צה"ל בדרום לבנון וארגון חיזבאללה פרסם את ה"מכתב הפתוח" בתאריך 16 בפברואר 1985 (תאריך זה אינו מקרי והנו יום השנה לציון הירצחו של השייח ראג'יב חארב). המצע האידיאולוגי של הארגון פורסם לראשונה במסמך זה והארגון התייחס ל"מכתב הפתוח" כאל מסמך המהווה תוכנית פעולה "המגדיר ומבטא את הישות המכונה 'חיזבאללה'. המפלגה הכריזה על החזון האידיאולוגי, הפוליטי והחברתי שלה וכן על הקמת תנועתה הפוליטית..." (Qassem 2005: 98). נעים קאסם, סגן מזכ"ל הארגון, ראה בהצהרה זו של ה"מכתב הפתוח" נקודת מפנה עבור הארגון, בה החל שלב חדש ומעבר מפעילות של התקוממות סודית נטולת אינטראקציות פוליטיות ותקשורתיות, לשלב של פעילות פוליטית פומבית.

בראש המסגרת הארגונית המורכבת של חיזבאללה, הכוללת פונקציות אזרחיות, צבאיות וחברתיות ניצבת "מועצת השורא המחליטה" ("מי'גלס-אל-שורא"). במקור המועצה כללה תשעה חברים בראשה חסן נסראללה (שבעה לבנונים ושניים איראנים) ולאחר רצח עימאד מורנייה נותרו בה שמונה חברים. למועצה זו כפופות מועצות משנה: המועצה המדינית, המועצה הצבאית, המועצה השופטת והמועצה המבצעת אליהן כפופים מוסדות שונים.

חסן נסראללה משמש כמזכ"ל הארגון החל משנת 1992 ומונה לתפקיד בגיל 32 בלבד במקום קודמו עבאס מוסאוי שנהרג על ידי ישראל. בשנות השבעים בנעוריו הצטרף לארגון "אמאל" ובמקביל לתנועה האסלאמית השיעית "מפלגת אל-דעוה" ובשנת 1982 עם הפיצול בארגון "אמאל" פרש נסראללה והקים יחד עם הפורשים וגורמים שיעיים נוספים את חיזבאללה. לנסראללה תפקיד מרכזי בעיצוב דמותו של הארגון והדמות הבולטת והמוכרת יותר לציבור מבין חברי הנהגת הארגון. נסראללה נחשב למנהיג כריזמטי בעל כישורי מנהיגות בעיני העדה השיעית ואף נהנה מיוקרה אישית ומדימוי של מנהיג מוכשר ואמין במעגלים שמעבר לארגונו בלבנון, סוריה ואיראן ואף בקרב יריביו (Berkowitz 2007: 24).

בשנת 1989 נחתם "הסכם טאאיף" שהביא לסיום מלחמת האזרחים בלבנון שהחלה בשנת 1975. מלחמת האזרחים החלישה את השלטון המרכזי בלבנון וקרסו סמכותה ומעמדה של המדינה בכל תחומי החיים. לעומת זאת, התחזק מעמדם של כוחות מקומיים תת-מדינתיים על בסיס עדתי. ההסכם נחתם בעיר טאאיף בערב הסעודית וכלל רפורמה פוליטית ושינוי המבנה הפוליטי בלבנון. "הסכם טאאיף" קיבע את מעמדה של חיזבאללה כמיליציה חסינה מפירוק בחסות סוריה ומאז חתימת ההסכם החל ארגון חיזבאללה להשתלב במערכות הפוליטיות של המדינה. החל משנת 1992 ארגון חיזבאללה פועל כמפלגה המייצגת בפרלמנט באופן לגיטימי חלק נכבד מן הקהילה השיעית בלבנון באמצעות 14 צירים בפרלמנט. לחיזבאללה יותר מ-4000 חברים

ברשויות המקומיות ואף כיהנו מטעמה שרים בממשלת לבנון החל משנת 2005, שהתפטרו מתפקידם לאחר מלחמת לבנון השנייה בשנת 2006. עם זאת, חיזבאללה אינו מגדיר את עצמו כמפלגה עדתית שיעית אלא כמפלגת התנגדות לבנונית. חיזבאללה מתפקד כארגון צבאי אשר נטל על עצמו את האחריות הביטחונית על דרום לבנון וגם לאחר פריסת צבא דרום לבנון בדרום המדינה בעקבות החלטה 1701 של האו"ם הוא תובע עדיין להכיר בלגיטימיות שלו להגן על לבנון מפני ישראל.

נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000 יצרה מציאות חדשה באזור ואפשרה שינוי ביחסי ישראל-לבנון וכן שינוי בהשפעת הארגון על הפוליטיקה הלבנונית הפנימית. מותו של חאפז-אל-אסאד נשיא סוריה והעברת השלטון בסוריה לבנו בשאר-אל-אסאד אף היא שינתה את המציאות הפוליטית באזור. גורם נוסף שהשפיע על המתרחש בזירה הלבנונית היה פרוץ ה"אינתיפאדה השנייה" שחייב את ישראל לרכז את יכולותיה בעימות מול הפלסטינים ולשמור על שקט בגבול הצפון.

לאחר נסיגת צה"ל מלבנון מעמדו של חיזבאללה בלבנון הגיע לשיא ולאחר מכן חלה שחיקה בלגיטימציה שלו כמגן לבנון ושחיקה זו הגיעה לשיאה במלחמת לבנון השנייה ולאחריה. פרק הזמן שעבר מנסיגת צה"ל בשנת 2000 ועד פרוץ מלחמת לבנון השנייה בקיץ 2006 שימש את הארגון לביסוס עוצמתו הצבאית והפוליטית. כשלבנון השתחררה משליטת סוריה עם נסיגת כוחותיה באפריל 2005 עוצמתו של חיזבאללה כבר הייתה רבה והיה מושרש בזירה הלבנונית בכלל, ובשיעית בפרט.

העדה השיעית הפכה בשנים האחרונות לעדה הדומיננטית בלבנון מבחינה דמוגרפית, למעלה משליש האוכלוסייה, והיא מבססת את מעמדה ככוח פוליטי מרכזי. בהיעדר מפקד אוכלוסין מוסדר אין נתונים רשמיים באשר לשיעור בלבנון אך ישנם אומדנים המעריכים כי שיעורם בין 35%-40% ואומדן נוסף לא רשמי על פיו שיעורם כ- 29.5% בלבד (Berkowitz 2007: 25).

מבחינת יחסי הכוחות במערכת הפוליטית בלבנון, בזירה הלבנונית ישנן קבוצות אשר חברו לארגון מתוך עמדת חולשה והכרה כי רק באמצעות חבירה לארגון יקדמו יעדיהן, למשל חלק גדול מבני העדה השיעית, מפלגות ואישים פרו-סוריים, המנהיג הנוצרי מישל עון וקבוצות פלסטיניות. מצדו השני של המתרס, ישנן קבוצות בלבנון אשר מהוות אופוזיציה לארגון ורואים בו איום, בהן נכלל זרם ה-14 במאס, שהנו מסגרת גג למפלגות הפוליטיות בלבנון בהנהגת סיעת "אלמסתקבל" של המנהיג הסוני סעד חרירי. המפלגות הללו, המתנגדות לסוריה ולחיזבאללה, הן כיום הרוב בפרלמנט ובממשלה.

לעומת הגישה הטוענת כי קיימת הפרדה בין הזרוע הצבאית לבין הזרוע הפוליטית של הארגון, ראשי הארגון שבים ומדגישים כי חיזבאללה הנו גוף אורגני אחד שבו החלוקה לזרוע צבאית ומדינית היא טכנית בלבד (Erllich 2003). אחד מנציגי חיזבאללה בפרלמנט הלבנוני, מוחמד פיניש מצוטט בדבריו: "מנסים לפתות את חיזבאללה על מנת לבלום אותו. המטרה היא לא לפגוע בתפקיד הפוליטי, אלא בזרוע הצבאית. אולם ביכולתי לומר שאין להפריד בין הזרוע הצבאית לזרוע הפוליטית של ארגון חיזבאללה"¹⁶¹

ב"מכתב הפתוח" 16.2.1985 הצהיר ארגון חיזבאללה על שלושת עמודי התווך של הארגון:

¹⁶¹ Al Manar, 18 Jan 2002

1. אסלאם יהווה הבסיס האינטלקטואלי, הדתי, האידיאולוגי והמעשי של הארגון
  2. ההתנגדות לכיבוש הישראלי והעימות מולה נושא עדיפות מוחלטת, לשם כך נחוץ ליצור בסיס של ג'יהאד (מלחמת קודש) שיקדם התחייבות זו ועל כן כל היכולות של הארגון יופנו לטובתה
  3. ההנהגה הלגיטימית של הארגון תהיה כפופה למנהיגות הדתית ול"שלטון חכם הדת" ("ולאית-פקייה") הנחשבים לממשיכי דרכו של הנביא והאימאמים.
- (Qassem 2005: 19)

האידיאולוגיה האסלאמית-שיעית רדיקלית מבית מדרשה של איראן מדגישה את מלחמת המצווה ה"ג'יהאד" - החובה הדתית של מוסלמי להגן על אדמתו, על אנשיו ועל עצמו לנוכח תוקפנות או כיבוש בכל דרך העומדת לרשותו, בעיקר באמצעות התנגדות (בערבית "מוקאומה") שנועדה להתיש את האויב ובאמצעות הקרבה עצמית (בערבית "אסתשהאד"). הארגון קורא במפורש למאבק רצוף בישראל עד שחרור ירושלים והשמדת ישראל, למאבק בארה"ב ומאמץ לדחיקתה מאזור המזרח התיכון ולהפצת המהפכה האסלאמית ובכלל זה בטווח הרחוק, הפיכת לבנון לרפובליקה אסלאמית בדומה לאיראן.

על כן, שתי הזהויות של ארגון חיזבאללה, האחת היא הזהות השיעית-לבנונית והשנייה היא הזהות האסלאמית-איראנית רדיקלית מתקיימות במקביל במתח מתמיד. צמיחתו והתפתחותו של ארגון חיזבאללה בלבנון מייצג את הדוגמא להצלחה הגדולה והחשובה ביותר של איראן במאמציה לייצא את המהפכה האסלאמית מעבר לגבולותיה. על כן, הברית בין איראן לארגון חיזבאללה היא גורם חשוב בניתוח היעדים והאסטרטגיה של הארגון. איראן מצידה מספקת תמיכה וסיוע כלכלי לארגון כחלק מן המערכה של איראן כנגד ישראל מתוך תקווה שהארגון יהווה חזית איראנית בגבולה הצפוני של מדינת ישראל, באמצעותה תוכל איראן להגיב אם תותקף על ידי ישראל.

חיזבאללה גיבש בהשראת איראן חזון אידיאולוגי החורג מגבולותיה הצרים של לבנון וממסגרת יחסי ישראל-לבנון וכולל גם את המערכת הערבית והאסלאמית. על פי ה"מכתב הפתוח" משנת 1985 הוא שואף לבסס את לבנון כמדינה אסלאמית, אנטי מערבית ואנטי ישראלית ורואה עצמו כגוף המנהל מתוך לבנון מאבק על צביון האזור כולו כנגד התוכנית האמריקנית לסדר חדש במזרח התיכון. שיפור מעמדם של השיעים בלבנון, שינוי השיטה הפוליטית בלבנון או שחרור האדמות הכבושות מידי ישראל נחשבים לתוצר לוואי של מאמץ ההתנגדות ולא כיעד בפני עצמו. עם זאת, אחד מן היעדים שהארגון הציב לעצמו הוא לבסס את מעמדו ככוח דומיננטי בלבנון ויעד נוסף הוא הגנה על לבנון (Berkowitz 2007: 15).

ארגון חיזבאללה מנסה לעדן כלפי חוץ היבטים אלו בהשקפת העולם שלו ונתלה בעיקר ביעדי ביניים כגון סיוע לטרור הפלסטיני נגד ישראל, לכאורה בשם אינטרסים לבנוניים לאומיים והתנגדות לנוכחות האמריקאית במזרח התיכון. חיזבאללה מתייחס לעימות עם ישראל כמיקרוקוסמוס של מאבק רחב יותר בין העולם המוסלמי לעולם המערבי (Erllich 2003: 20).

בתאריך 12 ביולי 2006 פרצה מלחמת לבנון השנייה, בעקבות מתקפה של חיזבאללה על סיור צבאי בגבול הצפון וחטיפת שני חיילים החלה מתקפה אווירית על מצבורי טילים של ארגון חיזבאללה ויעדי תשתית שלו ברחבי לבנון. המלחמה נמשכה 33 ימים במהלכה יזם חיזבאללה ירי טילים לעבר יישובי צפון ישראל וישראל הגיבה במתקפות מן האוויר, הים והיבשה כנגד יעדי

תשתית ויעדים צבאיים של חיזבאללה אדמת לבנון. המלחמה הסתיימה בתאריך 14.8.2006 עם קבלת החלטה 1701 של מועצת הביטחון של האו"ם. תוצאות המלחמה לימדו כי ארגון חיזבאללה אמנם נפגע קשות וניזוק בתשתית החברתית, הארגונית והצבאית שלו, אך לא הובס במונחים צבאיים. ההערכה היא כי במהלך שנת 2007 כבר הצליח הארגון לשקם את מצבור הנשק שלו בסיוע איראן וסוריה באמצעות הברחות נשק, לגייס ולאמן פעילים חדשים שהחליפו את הפעילים שנהרגו.

עם תום מלחמת לבנון השנייה החלו עימותים בין חיזבאללה לבין כוחות התומכים בממשל בלבנון, שהגיעו לשיאם במהומות שפרצו ברובע הדחייה בינואר 2008. במהומות נהרגו שבעה חמושים (ביניהם פעילי חיזבאללה ו"אמאל") מאש צבא לבנון וכשלושים נפצעו. במאי 2008 שוב יזם חיזבאללה מהומות אלימות בתגובה להחלטת הממשלה בלבנון על איסור הקמתה של רשת תקשורת פרטית של חיזבאללה ברחבי המדינה והחלטת הממשלה על פיטוריו של גנרל ופיק שקייר, חבר ארגון חיזבאללה, מתפקידו כאחראי האבטחה בנמל התעופה של ביירות. כוחות חיזבאללה הטילו סגר על נמל התעופה והנמל הימי, שרפו מוסדות המזוהים עם הממשלה והשתלטו על שטחים בערים ביירות וטריפולי וערים נוספות. בתאריך 14 למאי 2008 נכנעה הממשלה ללחץ מצד הארגון והחליטה לבטל את האיסור על הקמת רשת התקשורת ולבטל את פיטורי הגנרל ופיק שקייר. בתאריך 21 למאי 2008 נחתם "הסכם קטאר" בין ממשלת לבנון לחיזבאללה, שהבטיח ייצוג רב יותר לשיעים, שינוי שיטת הבחירות וסוכם כי שליש מן השרים בממשלת אחדות לאומית יהיו חברי חיזבאללה.

בבחירות שנערכו בלבנון בשנת 2009 תומכי חיזבאללה זכו ב-57 מושבים לעומת "קואליציית 14 במארס" שזכו ב-71 מושבים.

בתאריך 30 בנובמבר 2009 פרסם חסן נסראללה, בעת מסיבת עיתונאים שהתקיימה בשידור חי בביירות, את ה"מניפסט"¹⁶² החדש של הארגון. מניפסט זה הנו המסמך האידיאולוגי השני בלבד שפרסם הארגון עד כה וזאת לאחר 24 שנים מפרסום ה"מכתב הפתוח" המקורי. המסמך משקף את ההתפתחות הפוליטית והצבאית של הארגון מאז פורסם המכתב לפני שני עשורים, בשנת 1985, ומפרט את חזונו האסטרטגי לעתיד.

פרסום המניפסט החדש נעשה על רקע מאמצי הארגון למצב עצמו מחדש בלבנון בעקבות תוצאות הבחירות האחרונות לנשיאות שהתקיימו ביוני 2009. כוחות האופוזיציה בראשות חיזבאללה הפסידו אמנם בבחירות ל"קואליציית 14 במארס" המכהנת, אך בכל זאת העניקו הבחירות 13 מושבים בפרלמנט לחיזבאללה. כוחות האופוזיציה הצליחו למנוף כוח פוליטי זה בתביעה להשתתפות פוליטית גדולה יותר ולעכב את הקמתו של קבינט מדיני חדש למשך כמה חודשים, בתביעה לקבל לפחות 11 מתוך שלושים המושבים הפנויים בקבינט, אשר במערכת הפוליטית הלבנונית מקנה זכות וטו בפועל.

בסופו של דבר, הסכימה הממשלה הנבחרת להקמת "קבינט אחדות" המורכב מ-15 חברי "קואליציית 14 במארס", עשרת חברי האופוזיציה בראשות חיזבאללה וחמישה מועמדים עצמאיים שמונו בידי הנשיא מישל סולימאן. חיזבאללה השיג שלושה מושבים בקבינט המתהווה: משרד החקלאות, משרד הרפורמות המנהליות ומשרד הנוער והספורט.¹⁶³ הסכם זה משחק לטובת

¹⁶² "Nasrallah announces today the rebirth of Hezbollah", As-Safir, November 30, 2009. (Translation by MidEast Wire).

¹⁶³ Lebanon's new government, "International Foundation for Electoral Systems", November 9, 2009

חיזבאללה, שיכול כעת לסמוך על תמיכת המועמדים העצמאיים, כדי למנוע מהממשלה הנבחרת ליישם רפורמות אשר יפגעו באינטרסים של הארגון (ברטי 2010 : 81).

קיימת המשכיות ניכרת בתוכן המצע האידיאולוגי בכל הקשור לאופן שבו חיזבאללה תופס את העולם ואת אויביו בשנת 2009 בהשוואה לאופן שתפיסה זו נוסחה במכתב המקורי משנת 1985. עם זאת, על אף שקיימת זהות מוחלטת בתכנים, המניפסט החדש משקף את ההבנה הגוברת של הארגון את הפוליטיקה הבינלאומית ואת ניסיונו להשתמש במונחים וברעיונות המקושרים לרוב עם אנטי-גלובליזציה ועם תנועות שמאל, במאמץ לחצות גבולות לאומיים ואזוריים ולזהות את עצמו כתנועה בינלאומית ולזכות בהכרה ברמה הבינלאומית. כמו כן, חיזבאללה מכיר בגלוי בבעלות הברית האזוריות שלו, סוריה ואיראן, מרכיב פוליטי חשוב נוסף שנעדר ממכתב 1985. ההתייחסות לאיראן לא כללה הודאה ביחס לתפקידה של איראן בהתפתחותו הפוליטית והצבאית של הארגון ולשיתוף הפעולה האסטרטגי ביניהם. הדבר נובע מהצורך של הארגון למצב עצמו כתנועה לאומית לבנונית ולהמעיט בחשיבותם של אלה המכנים את הארגון "בובה איראנית" (ברטי 2010 : 83-84).

בשונה ממדיניות החוץ של חיזבאללה, תפיסת הארגון את תפקידו בתוך לבנון השתנתה מאוד משנת 1985. ב"מכתב הפתוח" בשנת 1985 ציין חיזבאללה את שאיפתו להקים מדינה אסלאמית בתוך לבנון ודחה את האפשרות של השתתפות במה שלהשקפתו הייתה המערכת הפוליטית המושחתת הקיימת. המניפסט של 2009 משמיט את הקריאות להקמת מדינה אסלאמית ומכיר בכך שהמערכת הפוליטית הלבנונית היא הסביבה המתאימה ביותר המאפשרת את תפקוד חיזבאללה.

4.8.2 גיוס פעילים ומשאבים

"...החברות בארגון לא הייתה מוגבלת רק לג'יהאד ולקבוצות צבאיות, אלא התרחבה לתוך המרקם החברתי, הפוליטי והתרבותי של כלל האוכלוסייה" (Qassem 2005: 19).

ארגון חיזבאללה מגדיר את עצמו כמפלגה לבנונית מהפכנית שהאידיאולוגיה שלו רלוונטית גם למגזרים הלא שיעיים (נוצרים ודרוזים) בקרב אוכלוסייה הלבנונית ולא רק לאוכלוסייה השיעית. באמצעות ניסוח המצע האידיאולוגי של הארגון במונחים לבנוניים, מנסה הארגון ליצור לעצמו תדמית של ארגון אשר ניצב מעל כל המחלוקות הפנימיות ופועל בראש והראשונה למען האינטרס הלבנוני הלאומי, בייחוד הגנה על לבנון מפני ישראל. מקורות העוצמה של ארגון חיזבאללה נובעים ממשאביו הצבאיים והחומריים הרבים, מנהיגותו הכריזמטית של חסן נסראללה, בסיס איתן מבית (העדה השיעית) ומחוץ (סוריה ואיראן) והתנאים הייחודיים של לבנון כמדינה כושלת (Berkowitz 2007 : 14-15).

הברית החזקה בין חיזבאללה לאיראן והתמיכה האידיאולוגית והמעשית מצד איראן תרמה להצלחת הארגון בגיוס תמיכת הקהילה השיעית בלבנון. מאז הקמתו בשנות השמונים הקים ארגון חיזבאללה, בסיוע נדיב של איראן, מערך סיוע סוציאלי נרחב באזורים השיעיים בלבנון, תוך ניצול הוואקום הפוליטי במדינה שהייתה שרויה תחת מלחמת אזרחים. מערך הסיוע כולל מערכות חינוך, בריאות ובנקאות והלך והתרחב גם לאחר "הסכם טאאיף" ולמעשה תפס את מקומה של המדינה.

המשאבים והמאמצים הרבים שהשקיע הארגון בהקמת רשת מוסדות סיוע ורווחה לטובת הקהילה השיעית, נחשבים לאחד הגורמים המשמעותיים ביותר להשתרשות הארגון ולאחוזי התמיכה הגבוהים בארגון בקרב האוכלוסייה השיעית בלבנון. באמצעות שירותי הרווחה והמחויבות של הארגון כלפי קהל הבוחרים שלו, הצליח הארגון למשוך ולגייס לשורותיו פעילים ותמיכה בפעילותו. מוסדות הסיוע הבולטים: מוסד "ג'יהאד הבינוי", קרנות הסיוע (קרן החלל, קרן הפצועים, וועדות הסיוע של חומייני), יחידת הבריאות, יחידת החינוך (; Hamzeh 2004: 20 ; Berkowitz 2007:14; Flanigan 2008: 15).

ארגון חיזבאללה מממן את פעילותו באמצעות פעילות פלילית הכוללת סחר בסמים והלבנת כספים. מעבר לרווחים הכלכליים מעסקי הסמים הארגון אף רואה בהחדרת סמים לגבולות ישראל כאמצעי נוסף להחלשת החברה הישראלית והצפתה בסמים. מקורות מודיעיניים מעבריים מעריכים כי התקציב השנתי של הארגון עומד סביב 100 מיליון דולר בשנה. כמחצית המימון מקורה באיראן והמחצית השנייה מקורה במקורות מימון משניים ועצמאיים באמצעות גיוס תרומות במסווה של עמותות צדקה ברחבי העולם, עסקים לגיטימיים כנדל"ן ונפט, הפעילות הפלילית (סחר בסמים והלבנת כספים) וכן מימון מטעם ממשלת לבנון (Erich 2003: 70). בכיר באינטרפול, בעדותו בפני וועדה בקונגרס האמריקאי, תיאר כיצד ארגון חיזבאללה (וגם ארגון אל-קעידה) עסק בזיוף מוצרי צריכה של מותגים כגון נעלי Nike, מכנסי ג'ינס של Calvin Klein וציוד אלקטרוני של חברת Sony. בעדותו ציין כי לראשונה יש עדות לכך שנעשה שימוש ברווחים של מבצעי זיוף כאלה למימון טרור. כמו כן, ביולי 2000 נעצר בארה"ב בידי ה-FBI אזרח לבנוני שעסק בהברחת סיגריות והשתמש בכספים לקניית אמצעים לראיית לילה, מצלמות, ציוד מעקב, ציוד ניווט, ציוד לאיתור מוקשים, מחשבים ניידים ותוכנות ונשק שהועברו לארגון חיזבאללה (Raphaelli 2003: 75).

4.8.3 הטלת אימה

פיגועי התאבדות והקרבה עצמית ("אשתסהאד": הקרבת החיים בשם אללה), נחשבים לשיטת חזבאללה לנשק האיכותי העיקרי של אלה הניצבים מול תוקפנות של גורם חזק מהם. ארגון חיזבאללה הכריז באופן גלוי על תמיכתו במאבקם של הארגונים הפלסטיניים בישראל למען החלשת ישראל ואף סיפק להם סיוע שכלל הברחות נשק לישראל מגבולות לבנון, ירדן ודרך הים (המקרה המפורסם של הספינה "קארין A"), אימונים של פעילי ארגונים פלסטיניים, מימון וסיוע בתעמולה באמצעי התקשורת של הארגון.

מאז הקמתו יוזם הארגון מתקפות גם על יעדים אמריקאיים וישראלים (בעבר גם על יעדים אירופיים) בזירה הבינלאומית. פעילות זו נשענת על תשתית רחבה של סיענים בני העדה השיעית ברחבי העולם שנועדה לאיסוף מודיעין על מטרות, החזקת תאים רדומים, איסוף כספים והוצאה לפועל של פיגועי ראויה תוך זמן קצר במקומות שונים בעולם. בעיקר בשנות השמונים עשה הארגון שימוש בחטיפות בני ערובה לשם כופר.

ארגון חיזבאללה השקיע מאמצים רבים בלוחמה פסיכולוגית כנגד ישראל. הנהגת חיזבאללה גיבשה במשך שנים תפיסה הנשענת על ההנחה שהעורף הישראלי הוא החוליה החלשה והפגיעה במכלול הישראלי ומכאן המאמצים לערעורה ושבירתה. הארגון פעל להגדלת מספר הנפגעים מקרב כוחות צה"ל, במטרה להניע את הציבור הישראלי לדרוש מן הממשלה לסגת

מלבנון. הארגון דאג ללוות כל חוליה מבצעית שלו בצוות הסרטה, שתיעד את המתקפה על צה"ל ואת הנפגעים שנגרמו לישראל והעביר את הסרט המצולם במהירות רבה לכל סוכנויות הידיעות הבינלאומיות. סרטונים אלה שודרו גם בטלוויזיה הישראלית במהדורות החדשות. לעיתים, כחלק מן הלוחמה הפסיכולוגית, בייס חיזבאללה אירועים שכלל לא התרחשו במציאות, רק כדי להשיג את ההשפעה המוראלית-פסיכולוגית הדרושה.

הלוחמה הפסיכולוגית כוללת מסרים ישירים ואיומים לאוכלוסיות יעד שונות בתוך ישראל: איומים על חייהם של קצינים בכירים בגבול הצפון, מסרים מאיימים שכוונו כלפי חיילים ששירתו בגזרה זו, אזהרות ואיומים למשפחות החיילים ומסרים מאיימים לאוכלוסייה ביישובי גבול הצפון. כן נעשה שימוש בביטויי בוז וזלזול כנגד החברה הישראלית וחוסנה ותיאורה כ"רשת קורי עכביש"/"סרטן", שימוש במחלוקות הפנימיות בקרב מגזרים בחברה הישראלית, הפצת מסרים של שנאה ואיום באמצעות אמצעי התקשורת של הארגון, דיסאינפורמציה (למשל, בנוגע למצבם של חיילי צה"ל החטופים אהוד גולדווסר ורגב עד הדקה האחרונה בה הוצגו ארונותיהם במהלך עסקת חילופי השבויים בקיץ 2008).

חיזבאללה מייחס חשיבות רבה מאוד לקרב על התודעה. יכולתו של הארגון לנהל מערכה מוצלחת על התודעה וליצור עבור קהלי יעד נרחבים את תמונת המציאות הרצויה לו מהווה מרכיב איכותי בלוחמה הפסיכולוגית המאפשר לארגון לקזז את עוצמתה הצבאית של ישראל מולו. מרכיב חשוב בעוצמה התודעתית של חיזבאללה הוא היכולת להשפיע על דעת הקהל הישראלית, בין היתר במטרה לפגוע באמון הציבור הישראלי בהנהגת המדינה ולמנוע מישראל לפעול מולו (Berkowitz 2007: 15-30 ; Ganor 2003: 227).

הארגון מאיים באופן עקבי כי לא יפסיק את המלחמה כנגד ישראל עד השמדתה והמאבק בה מתקיים באמצעות "דוקטרינת ההתנגדות" שאינו מוגבל בזמן ואינו מחויב לשיטה כלשהי כמו עימות צבאי. חסן נסראללה מציג לא אחת את ההישגים בעימות מול ישראל כראיה לתקפותה של הדוקטרינה הזו וכחלק מהקשר רחב של עימות אידיאולוגי-תרבותי בין ארה"ב ובין עמי האזור על עתידו של המזרח התיכון ועיצוב הסדר העולמי.

בסקר דעת קהל שנערך בשנת 1995 בנושא שיחות השלום והטרור, נשאלו המשיבים לגבי הקשר בין שיחות שלום וטרור. 41% סברו כי בגלל הטרור אין להמשיך את המשא ומתן עם אש"ף, 33% גרסו כי רק סיום מוצלח של המשא ומתן יביא להפסקת הטרור והשאר (26%) לא ראו קשר בין שני הדברים. מרבית הציבור (51%) היה בדעה כי ניתן להקטין את היקפו של הטרור אך לא לחסלו על ידי פעילות צבאית לעומת 23% שסברו כי ניתן לחסל את הטרור על ידי פעילות צבאית בלבד.

ממצאי הסקר מלמדים כי תחושת האיום בקרב הציבור הישראלי גדלה מאוד בשנה זו וכן הרגשת החרדה לגבי הביטחון האישי הייתה גבוהה בעקביות בין השנים 1993-1995. ובמקביל, דעת הקהל הפכה נוקשה יותר לגבי טרור ומניעת טרור בהשוואת תוצאות הסקרים של 1987, 1993 ו-1995. אחרי תשובות מתונות יותר בשנת 1993 חזרה דעת הקהל להיות הרבה יותר מיליטנטית בשנת 1995. חלק גדול יותר מן הציבור היה מוכן להפציץ בסיסי מחבלים מעבר לגבול גם אם במהלך ההתקפות יפגעו אזרחים (72% בשנת 1995 לעומת 53% בשנת 1987 ו-68% בשנת 1993). גם הנטייה לתמוך בעונשים קולקטיביים הייתה בסימן עלייה (בין 7-10 אחוזים בין השנים 1987-1995). מרבית הציבור הישראלי תמך בעונש מוות למחבלים (73%-77% בין השנים). וכן

בפעם הראשונה מאז שנת 1986, מרבית הציבור (61%) סברו כי יש להעדיף את הגברת עוצמתה הצבאית של ישראל על פני שיחות שלום כדי למנוע מלחמה בינה לבין ארצות ערב. ובתשובה לשאלה אם "לטווח הרחוק אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ?" 91% ענו בחיוב, כמו בשנים קודמות. באשר להערכת תפקוד הממשלה רק 29% סברו כי הממשלה מטפלת היטב בבעיות, בהשוואה לשנת 1994 בה 40% סברו כך (אריאן 1995: 15-4).

גם בסקר דעת קהל שנערך בשנת 1996 המדגם דיווח על תחושת חוסר ביטחון אישי רבה, כפי שדיווחו גם בשנים הקודמות. שיעור האנשים החוששים כי הם או בני משפחתם עלולים להיפגע בפעולת טרור היה גבוה מאוד (90%): 49% היו מודאגים מאוד ו-41% היו מודאגים. סקר זה נערך כשלושה חודשים לאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין והושלם לאחר סדרת פיגועי התאבדות בפברואר 1996. עם זאת, הרוב המכריע של הנשאלים (90%) חשבו כי יש לתמוך בממשלה בזמן משבר למרות הדעה האישית על מדיניות הממשלה. בסקר זה יותר ממחצית (51%) נתנו הערכה חיובית לממשלה ביחס לאופן בו הממשלה מטפלת בבעיות העומדות בפני המדינה וזהו שיפור דרמטי ביחס לסקר משנת 1995 בו רק 29% מן הציבור סברו כי הממשלה מטפלת היטב בבעיות. מרבית הציבור (58%) סברו כי יש להעדיף שיחות שלום על פני הגברת עוצמתה הצבאית של ישראל כדי למנוע מלחמה בינה לבין ארצות ערב (אריאן 1996: 10-3).

נתונים של סקרי דעת קהל שנערכו בישראל במשך מלחמת לבנון השנייה ולאחריה: מתקפת חיזבאללה, ב-12 ביולי 2006, הסתיימה בחטיפתם של שני חיילים ושמונה חיילים נהרגו. מבחינת דעת הקהל, תגובה חסרת החלטיות של הממשלה למתקפה זו הייתה מובילה לתוצאות הרת אסון. כבר מראשיתה זכתה המלחמה לתמיכה גורפת מצד האוכלוסייה היהודית בישראל וכמעט לא נתגלעו חילוקי דעות בנושא החלטת הממשלה לצאת למלחמה. חיזבאללה נתפס כארגון טרוריסטי מסוכן וכזרועה הארוכה של איראן, שניהם בעלי מחויבות להשמדת ישראל. מסקר דעת קהל שנערך פחות משבוע לאחר תחילת המלחמה¹⁶⁴, עולה כי 86% מן האוכלוסייה הבוגרת בישראל הצדיקו "את פעולת צה"ל נגד חיזבאללה בלבנון". 58% סברו כי יש להילחם "עד שחיזבאללה ימחק לחלוטין". חל שיפור משמעותי בשיעורי הדעה החיובית על ראש הממשלה אהוד אולמרט ועל שר הביטחון דאז פרץ. התמונה האוהדת של דעת הקהל החלה להשתנות במשך השבוע האחרון של המלחמה אך עדיין רוב ברור (59%) היה מרוצה מביצועי צה"ל, 87% המשיכו להצדיק את המלחמה ו-94% האמינו ביכולותיו של צה"ל להגן על ישראל (בן מאיר 2007: 85-99).

תוצאות סקר דעת קהל שהושלם בשנת 2007 שיקפו את השפעות אירועי שנת 2006 על דעת הקהל הישראלית ובפרט את השפעות מלחמת לבנון השנייה. הנתונים מלמדים כי הישראלים נותרו בעלי השקפות ניציות בענייני ביטחון, אך בעלי עמדות יוניות בנושאים פוליטיים. הציבור היהודי חש רגשות מעורבים ביחס לתוצאות מלחמת לבנון השנייה. 51% היו סבורים כי אף צד לא ניצח, 23% היו סבורים כי ישראל ניצחה ו-26% היו סבורים כי חיזבאללה ניצח.

ביחס להחלטת הממשלה לפתוח במלחמה 20% מצדיקים אותה לחלוטין, בעוד 49% תופסים אותה כמוצדקת, אך סבורים כי ישראל צריכה הייתה להמשיך במלחמה עד להשמדת חיזבאללה או עד שחרור החיילים החטופים, 20% היו מסתפקים בתגובה צבאית מוגבלת ורק 11% החזיקו בדעה שלא היה כל צורך בתגובה צבאית. לפיכך, בעוד שהישראלים באופן כללי אינם

¹⁶⁴ סקר מכון דהן, 17 ביולי 2006.

שמחים עם תוצאות המלחמה, למעלה משני שלישים תמכו בעיקרון בהחלטת הממשלה לצאת למלחמה וסברו כי ההחלטה הייתה מוצדקת בנסיבות שנוצרו.

ממצאי הסקר מצאו כי חלה עלייה קלה בתפיסת האיום של הישראלים, אף על פי שהרוב המכריע של הציבור היהודי מאמין שישראל מסוגלת להתמודד בהצלחה עם כל איום נראה לעין. בשנת 2007, 76% סברו כי קיים סיכוי גבוה או בינוני להתלקחות מלחמה בין ישראל למדינה ערבית או לחיזבאללה בשלוש השנים הבאות, וזו עלייה מ-37% בשנת 2006 ו-39% בשנת 2005. 46% דיווחו כי אמונם בצה"ל פחת כתוצאה מהמלחמה בהשוואה ל-46% שדיווחו כי לא חל כל שינוי בעמדתם, 8% דיווחו כי אמונם בצה"ל גבר. 53% היו סבורים כי חלה ירידה ביכולת ההרתעה של ישראל. אך עם זאת, האמון ביכולתו של צה"ל להגן על ישראל להגן על ישראל נותר גבוה מאוד – 83% טענו כי הם יכולים לסמוך על צה"ל בכל הקשור להגנה על המדינה. לגבי המנהיגות המדינית האמון בה נמוך כאשר רק 34% סברו כי הם יכולים לסמוך על הממשלה "שתעשה את ההחלטות הנכונות בשאלות של ביטחון לאומי" (בן מאיר ושקד 2007: 25-28).

4.8.4 פרובוקציה ותגובת נגד

חיזבאללה בפעילותו המבצעית כנגד ישראל עושה שימוש ברעיון "התשה אסימטרית", כלומר, יצירת מצב של מתח ולחץ מתמיד בדמות מתקפות מתמשכות, למרות עליונות הצבא הישראלי מבחינת יחסי הכוחות.

הפרובוקציות מצד הארגון כוללות מתקפות גרילה כנגד סיורים של צה"ל וכנגד חיילי צה"ל ברצועת הביטחון בגבול הצפון (בעיקר באזור הר דב), חטיפות חיילים (5 במספר) ואזרחי ישראלי אחד (אלחנן טננבאום), ניסיונות לחטיפת חיילים, מצעדי ראוות צבאיים והפגנות כוח, נוכחות פיזית לאורך הגבול באמצעות תליית דגלי חיזבאללה וסיורי פעילי הארגון, חמושים בנשק ולובשי מדים, בקיומם של מוצבים של חיזבאללה לאורך הגבול וירי טילים לעבר מוצבי צה"ל ויישובים בגבול הצפון. בתחילת נובמבר 2007 הארגון יזם תרגיל צבאי בן שלושה ימים, הגדול ביותר מבחינת היקפו בהיסטוריה של הארגון.

למרות הכרזות והצהרות מצד ארגון חיזבאללה כי מעוניין להשיג "מאזן הרתעה" מול ישראל, מתוך כוונה למנוע מתקפה כנגד לבנון והגנה עליה, ארגון חיזבאללה יזם וביצע מתקפות רבות כנגד מטרות ישראליות גם לאחר נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000 (Erich 2003: 19).

הפרובוקציה בדמות פיגוע החטיפה שזים הארגון בתאריך 12.7.2006 הוביל לתגובה ישראלית שחרגה מגבולות התגובה לה ציפה חיזבאללה, שלא העריך כי פיגוע החטיפה יתדרדר לכדי מלחמה. פיגוע החטיפה, שאמור היה להיות אירוע מוגבל, הפך למלחמה שנמשכה 33 ימים. בין השנים 2006-2008 נמנע ארגון חיזבאללה מיזמת מתקפות כנגד צה"ל ויישובי הצפון, לראשונה בתולדותיו ולמשך התקופה הארוכה ביותר החל מהקמתו בשנת 1982. כן נמנע הארגון מעימות מול חיילי UNIFIL וצבא לבנון.

4.8.5 פעילות תקשורתית

האלמנט התקשורתי מהווה מרכיב חשוב באסטרטגיה של הארגון והעובדה כי לארגון חיזבאללה יש מערך מובנה בדמות "מחלקת מידע ותעמולה" אשר אחראי על שחרור הודעות לתקשורת והפצת תעמולה (נאומים וראיונות) מלמד על כך. חיזבאללה הקים אימפריה תקשורתית עתירת משאבים והפעילות התקשורתית משמשת את הארגון הן ככלי להטלת אימה באמצעות לוחמה פסיכולוגית כנגד ישראל, הן כאמצעי להפצת תמיכה מוראלית ועידוד מאבקם

של הארגונים הפלסטיניים והן למטרת פרסום של הארגון בתקשורת הבינלאומית. זאת באמצעות פנייה לקהלי יעד שונים תוך התאמת אופי המסר לקהל היעד (מעגל התומכים של הארגון, מעגל האויבים - ישראל וארה"ב בעיקר והמעגל הניטרלי עמו נמנה העולם הערבי הרחב).

הפעילות התקשורתית של הארגון נשענת על מנגנון נרחב של ערוצי תקשורת: ארגון חיזבאללה מחזיק בתחנת טלוויזיה שלו "אל-מנאר", תחנת רדיו "נור", שני עיתונים ("אל-איתקאד" לנושאים פוליטיים ו"בקית-אללה" לנושאי דת) וכן עושה שימוש נרחב ברשת האינטרנט ובעל אתרים רשמיים¹⁶⁵ של הארגון עצמו עם תשתית טכנולוגית באיכות גבוהה.

חיזבאללה משתמש לצורך הלוחמה הפסיכולוגית באמצעים רבים שעמדו לרשותו: תחנות רדיו, טלוויזיה, עיתונים, אתרי אינטרנט ושידר בהם תעמולה לאוכלוסיית המוצא שלו בערבית, לדעת הקהל הבינלאומית באנגלית ולדעת הקהל בישראל בעברית. אמצעי התקשורת של חיזבאללה והמסרים הפומביים של מנהיגיו, בייחוד נסראללה, נתפסים כאמצעי לחימה לכל דבר והארגון השקיע משאבים רבים בפיתוחם, שכלולם והגנה עליהם. ניכרת בו שליטה בזירת התקשורת והכרה מעמיקה של מאפייני המערכת היריבה (Berkowitz 2007: 32).

הארגון מקיים מצעדים צבאיים להפגנת כוח, נאומים, עצרות המוניות וחגיגות בסיקור תקשורתי נרחב. כן נעשה ניצול פעולות חד-צדדיות של ישראל כהוכחת ניצחון של הארגון (הנסיגה בשנת 2000, סיום מלחמת לבנון השנייה בקיץ 2006) למטרות תעמולה ולוחמה פסיכולוגית. בלוח 8 להלן מוצגים ממצאי ניתוח הסיקור התקשורתי של פרובוקציות ומתקפות מצד ארגון חיזבאללה במהלך שנות פעילותו.

---

¹⁶⁵ <http://www.nasrollah.org>
<http://www.hizbollah.tv>

לוח 8 : ניתוח סיקור תקשורתי של פרובוקציות ומתקפות של ארגון חיזבאללה

כתבה	תמונות	מספר מילים	מיקום	מילות התייחסות לארגון	אזכור מניעי הארגון	התמקדות בקורבנות/ארגון	תוכן הכתבה
¹⁶⁶ 1	-	798	עמוד 15	Militant Islamic Shiites; Party of God; Hezbollah	לא	באופן שווה לשני הצדדים	France believes Syria is key to hostages' release
¹⁶⁷ 2	-	1038	עמוד 10	Shadowy terror group; Lebanese Shiite Muslim group	כן	ארגון	Shadowy terror group has strong ties to Iran
¹⁶⁸ 3	איש חילוץ	1113	עמוד 10	Party of God; radical Lebanese group; guerrillas	לא	קורבנות	Argentina's Jews cry for their torn heart.
¹⁶⁹ 4	אב ובנו לבנונים פצועים במתקפה ישראלית; פגיעת טילי קטיושה בקרית שמונה; פעיל חיזבאללה נושא גופת ילד; מפת ישראל	813	עמוד 3	Muslim Guerrillas; Hezbollah; Iranian-backed Party of God	כן	באופן שווה לשני הצדדים	Guerrillas fire rockets into Israel.
¹⁷⁰ 5	-	875	עמוד 1	Hezbollah; extremist Shiite organization	לא	באופן שווה לשני הצדדים	Tannenbaums appeal for dad's release
¹⁷¹ 6	ירי ארטילריה של צה"ל לעבר דרום לבנון, תמונות שני חיילי צה"ל ההרוגים	714	עמוד 1	Hezbollah; Hezbollah gunmen	לא	קורבנות	IDF set for massive assault on Lebanon; Eight soldiers killed, two kidnapped in Hizbullah attack on northern border
¹⁷² 7	ירי ארטילריה של צה"ל לעבר דרום לבנון, צילום הגשר שנהרס בהפצצת חיל האוויר	1558	עמוד 1	Hezbollah; Lebanese guerrilla group; Shiite Muslim group	לא	באופן שווה לשני הצדדים	Clashes spread to Lebanon as Hezbollah raids Israel.

Miller, Judith. *France believes Syria is key to hostages' release*. October 24, 1986. The New York Times. ¹⁶⁶

Kifner, John. *Shadowy terror group has strong ties to Iran*. August 2, 1989. The New York Times. ¹⁶⁷

Brooke, James. *Argentina's Jews cry for their torn heart*. July 21, 1994. The New York Times. ¹⁶⁸

Greenberg, Joel. *Guerrillas fire rockets into Israel*. December 24, 1998. The New York Times. ¹⁶⁹

Rudge, David. *Tannenbaums appeal for dad's release*. October 17, 2000. The Jerusalem Post. ¹⁷⁰

Kats, Yaron. *IDF set for massive assault on Lebanon; Eight soldiers killed, two kidnapped in Hizbullah attack on northern border*. July 13, 2006. The Jerusalem Post. ¹⁷¹

Myre, Greg & Erlanger, Steven. *Clashes spread to Lebanon as Hezbollah raids Israel*. July 13, 2006. The New York Times. ¹⁷²

ניטרלי	קורבנות	לא	Hezbollah; terrorists	עמוד 1	1407	בלבנון	¹⁷³ 8
							<i>Israel vows to break Hezbollah as rocket hits Haifa. 2 Israeli civilians killed in barrage on North</i>
ניטרלי	ארגון	לא	Hezbollah guerrillas; Shiite militia group	On line	341	-	¹⁷⁴ 9
							<i>Hezbollah guerrillas stage military exercises in southern Lebanon</i>
ניטרלי	ארגון	לא	Lebanese opposition group; Hezbollah	On line	378	-	¹⁷⁵ 10
							<i>Hezbollah sets resolution terms</i>
ניטרלי	באופן שווה לשני הצדדים	לא	Hezbollah; Shiite militant group	On line	540	-	¹⁷⁶ 11
							<i>Clashes erupt in Lebanon as Hezbollah stages labor strikes</i>
ניטרלי	באופן שווה לשני הצדדים	כן	Pro-Iranian Hezbollah	On line	516	-	¹⁷⁷ 12
							<i>Lebanon's political conflict turns violent</i>
מבקר	באופן שווה לשני הצדדים	כן	Hezbollah; fighters; militant group; resistance	On line	732	-	¹⁷⁸ 13
							<i>Hezbollah takes control of west Beirut and heads to Chouf</i>

- Katz, Yaakov. *Israel vows to break Hizbullah as rocket hits Haifa. 2 Israeli civilians killed in barrage on North*. July 14, 2006. The Jerusalem Post. ¹⁷³
- Hezbollah guerrillas stage military exercises in southern Lebanon*. November 5, 2007. Beirut Times. ¹⁷⁴
- http://www.beiruttimes.com/site2/index_en.php?subaction=showfull&id=1194289814&archive=&start_&=_from=&ucat
- Hezbollah sets resolution terms*. January 8, 2008. Beirut Times. ¹⁷⁵
- http://www.beiruttimes.com/site2/index_en.php?subaction=showfull&id=1199831886&archive=&start_&=_from=&ucat
- Ghattas, Sam. *Clashes erupt in Lebanon as Hezbollah stages labor strikes*. May 7, 2008. Beirut Times. ¹⁷⁶
- http://www.beiruttimes.com/site2/index.php?subaction=showfull&id=1210168353&archive=&start_fr_om=&ucat=&
- Perry, Tom. *Lebanon's political conflict turns violent*. May 7, 2008. Beirut Times. ¹⁷⁷
- http://www.beiruttimes.com/site2/index.php?subaction=showfull&id=1210168439&archive=&start_fr_om=&ucat=&
- Hezbollah takes control of west Beirut and heads to Chouf*. May 9, 2008. Beirut Times. ¹⁷⁸
- http://www.beiruttimes.com/site2/index_en.php?subaction=showfull&id=1210401106&archive=&start_&=_from=&ucat

ניטראלי	באופן שווה לשני הצדדים	לא	Hezbollah fighters; Iranian-backed Hezbollah; political group with powerful guerrilla army	On line	552	-	¹⁷⁹ 14 <i>Hezbollah fighters pile pressure on Lebanon rivals</i>
ניטראלי	קורבנות	לא	Hezbollah; Lebanese Shiite group	On line	607	-	¹⁸⁰ 15 <i>Israeli Arab indicted for Hezbollah plot to target Ashkenazi</i>

להלן מוצגים ממצאי הסיקור התקשורתי של ארגון חיזבאללה שהוצג בלוח 8.

תמונות: בארבע כתבות שולבו תמונות, שתיים מהן מטילות אימה

היקף הסיקור: בעיתונות הכתובה (8 כתבות) ממוצע של 1039 מילים לכתבה, בעיתונות האלקטרונית בממוצע 523 מילים לכתבה (7 כתבות)

מיקום: ארבע מתוך שמונה כתבות בעיתונות הכתובה בעמוד 1, אחת בעמוד 3, שתיים בעמוד 10, אחת בעמוד 15.

אזכור מניעי הארגון: בארבע כתבות אוזכרו מניעי הארגון

תוכן הכתבה: שתי כתבות בעלות תוכן מבקר, שאר הכתבות בעלות תוכן ניטראלי

התמקדות בארגון/קורבנות: ארבע כתבות מתמקדות בקורבנות, שמונה כתבות באופן שווה בשני הצדדים ושלוש כתבות מתמקדות בארגון.

מילות התייחסות לארגון:

שם הארגון/כינויו: Hezbollah / Party of God בארבע עשרה מתוך חמש עשרה כתבות

Islamic Shiites/ Muslims בשמונה כתבות

Guerrillas בחמש כתבות

Lebanese group בחמש כתבות

Militant בשלוש כתבות

Iranian-backed בשלוש כתבות

Terrorists בשתי כתבות

Radical/ extremist בשתי כתבות

Political/ opposition group בשתי כתבות

fighters בשתי כתבות

Resistance בכתבה אחת

¹⁷⁹ Bassam, Laila. *Hezbollah fighters pile pressure on Lebanon rivals*. May 11, 2008. Beirut Times. http://www.beiruttimes.com/site2/index.php?subaction=showfull&id=1210537576&archive=&start_fr=&om=&ucat

¹⁸⁰ Katz, Yaakov. *Israeli Arab indicted for Hezbollah plot to target Ashkenazi*. September 1, 2009. The Jerusalem Post.

4.8.6 חיסול אויבים

1983 : חטיפתו ורציחתו של ויליאם באקלי, נציג CIA האמריקני בלבנון

1988 : רצח קולונל היגיניס, חבר כוח המשקיפים של האו"ם בדרום לבנון

פברואר 1999 : חיסול ארז גרשטיין, תת אלוף בצה"ל ומפקד יחידת הקישור ללבנון, באמצעות מטען צד שהפעיל חיזבאללה. בפעולה נהרגו גם נהגו, הקשר שלו ועיתונאי שהתלווה לגרשטיין למשימת סיקור.

ינואר 2000 : חיסול סגן מפקד צבא דרום לבנון (צד"ל), האשם עאקל, בפיצוץ מטעני נפץ שהניח החיזבאללה סמוך לביתו.

לוח 9: סיכום מידת השגתם של היעדים פוליטיים של ארגוני הטרור

ארגון	יעדים פוליטיים	מידת השגת יעדים פוליטיים
RAF	מהפכה חברתית שמאלנית ובניית מדינה חדשה של "חברה חופשית"	נכשל
PIRA	נסיגת הכוחות הבריטים מאדמת אירלנד ועצמאות צפון אירלנד; איחוד הרפובליקה של אירלנד; כינון ממשלה אירית לרפובליקה המאוחדת	אסטרטגיים חלקיים: "הסכם יום שישי הטוב" 1998
ETA	הקמת מדינה באסקית עצמאית	טקטיים
ה"אחים המוסלמים" במצרים	בניית חברה ומדינה אסלאמית במצרים; כינון חוקה ברוח הקוראן והסונה	אסטרטגיים חלקיים: ייצוג פוליטי בפרלמנט
פת"ח	הגדרה עצמית פלסטינית; שחרור לאומי: שחרור פלסטין והקמת מדינה פלסטינית	אסטרטגיים חלקיים: "הסכם אוסלו" 1993
FARC	מהפכה ברוח אידיאולוגיה מרקסיסטית-לניניסטית; תפיסת השלטון בקולומביה וכינון ממשלה שתציג את הכפריים העניים	טקטיים
LTTE	הקמת מדינה טמילית עצמאית בצפון-מזרח סרילנקה	נכשל
חיזבאללה	הקמת רפובליקה אסלאמית בלבנון; השמדת ישראל; סילוק ארה"ב מן המזרח התיכון	אסטרטגיים חלקיים: שליטה בשטח ייצוג בפרלמנט

על פי הממצאים המוצגים בלוח 9 המתייחס למידת השגת היעדים הפוליטיים של מקרי הבוחן שנחקרו, ניתן לראות כי ארבעה ארגוני טרור הצליחו להשיג יעדים אסטרטגיים חלקיים: ארגון פת"ח, ארגון PIRA, ארגון חיזבאללה ובמידה מסוימת ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים. חשוב לציין כי אף ארגון לא השיג את יעדיו האסטרטגיים במלואם.

שני מקרי בוחן של הארגונים במחקר השיגו יעדים טקטיים בלבד: ארגון ETA וארגון FARC ולגבי שניהם ישנן התפתחויות חשובות ומעניינות בשנה החולפת, כאשר ארגון ETA הכריז בספטמבר 2010 על הפסקת אש נוספת ומעבר לפעילות פוליטית לא אלימה וארגון FARC

ספג תבוסות קשות לאחרונה מצד צבא קולומביה. לבסוף, שני מקרי בוחן של הארגונים במחקר נכשלו והודיעו על התפרקותם וסיום המאבק: ארגון RAF וארגון LTTE.

באשר לקטגוריות היעדים הפוליטיים, נראה כי הארגונים שהצליחו להשיג יעדים פוליטיים אסטרטגיים חלקיים השתייכו לקטגוריות היעדים הפוליטיים האתנו-לאומיים (ארגון פת"ח וארגון PIRA) והאוטופיים-דתיים (חיזבאללה וה"אחים המוסלמים" במצרים). עם זאת, ישנו גם ארגון שהיה בעל יעדים אתנו-לאומיים ונכשל (ארגון LTTE) וארגון נוסף בעל יעדים אתנו-לאומיים שהשיג יעדים טקטיים בלבד (ארגון ETA). באשר לארגונים בעלי יעדים פוליטיים אידיאולוגיים, אחד מהם נכשל (ארגון RAF) ואחר הצליח להשיג יעדים פוליטיים טקטיים בלבד (ארגון FARC). ממצאים אלו מלמדים כי לא ניתן להכליל מסקנות לגבי השפעת סוג היעדים הפוליטיים של הארגון על מידת השגת יעדיו הפוליטיים, שכן אמנם ארגונים בעלי יעדים אתנו-לאומיים הצליחו בהשגת יעדים אסטרטגיים חלקיים אך גם נכשלו, או השיגו יעדים טקטיים בלבד. ממצאים אלו מחזקים את הצורך בבחינת שיטת הפעולה של הארגון וכיצד אופן הפעלת מרכיביה השונים תרם להשגת יעדים פוליטיים אסטרטגיים. פרק הדיון יעסוק בכך בהרחבה.

פרק 5 : דיון ומסקנות

פרק זה דן במשמעות התיאורטית של הממצאים, שהוצגו בפרק הקודם עבור מקרי הבוחן, ובוחן אותם בהתאם למטרת המחקר ומודל המחקר. ראשית, תיבחן משמעות תוצאות המחקר באשר לתרומתו של כל אחד מדפוסי הפעולה של הטרור להשגת היעדים הפוליטיים של הארגון. שנית, יוצגו מסקנות המחקר באשר להשפעה הכוללת של מרכיבי שיטת הפעולה בה נוקט ארגון טרור על מידת השגת היעדים הפוליטיים של הארגון, תוך התייחסות ליחסי הגומלין ביניהם. לבסוף, הפרק ידון בהשלכות מודל המחקר על ההסבר להערכת האפקטיביות של טרור להשגת יעדים פוליטיים. הדיון בממצאי המחקר ומשמעותם יבהיר את חשיבות המחקר ותרומתו לחקר הטרור והלוחמה בטרור.

5.1 מרכיב גיוס פעילים ומשאבים

לוח 10 : סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב גיוס פעילים ומשאבים

ארגון	גיוס פעילים ומשאבים
RAF	- פעילות הארגון בשלושה דורות - גיוס מקרב עמותות אנרכיסטיות - מימון על ידי העמותות האנרכיסטיות ופעילות פלילית (שוד) - מנה בין 20-300 פעילים לאורך שנות פעילותו - אחוזי תמיכה נמוכים בקרב הציבור הגרמני
PIRA	- גיוס על בסיס התנדבותי, קשרי משפחה וקהילה - מימון על ידי פעילות פלילית, תרומות, עמותות רפובליקניות - מנה בין כמה מאות לכמה אלפי פעילים לאורך שנות פעילותו
ETA	- גיוס על בסיס התנדבותי, קשרים משפחתיים ואתניים - מימון בעיקר על ידי פעילות פלילית - ההערכות כיום כי מונה בין כמה עשרות לכמה מאות פעילים - אחוזי תמיכה נמוכים בקרב הציבור הספרדי והבאסקי
האחים המוסלמים	- התנדבות על בסיס דתי, גיוס לתאים ברחבי המדינה והעולם - חדירה למוסדות משטרה וממשל ולאגודות מקצועיות - הקמת ארגוני חברה אזרחית - מימון באמצעות מיסי חברות בארגון, תרומות ומיזמים כלכליים - אחוזי תמיכה גבוהים בקרב האוכלוסייה במצרים - בבחירות 2005 במצרים זכו לייצוג של חמישית מן הפרלמנט המצרי
פת"ח	- גיוס על בסיס התנדבותי - הקמת ארגוני נוער - מימון על ידי פעילות פלילית ותרומות
LTTE	- גיוס על בסיס התנדבותי וגם גיוס בכפייה - גיוס נשים וילדים - השתלטות על שירותי רווחה הומניטאריים - מימון על ידי תרומות ופעילות פלילית של סחר בסמים ושוד - נכון לשנת 2009 (עד התפרקותו) מנה בין 8,000-10,000 פעילים
FARC	- גיוס פעילים כמקור פרנסה עבורם - גיוס בני נוער וקטינים לפעילות בארגון

- מימון על ידי פעילות פלילית : סחר בסמים, גביית דמי חסות ודמי כופר - השתלטות על שטח ויצירת תלות של האוכלוסייה (אלמנט של כפייה) - מונה נכון לשנת 2009 בין 9,000-12,000 פעילים - לארגון כמה אלפי תומכים בקרב האוכלוסייה בקולומביה	
- גיוס פעילים המחויבים לאידיאולוגיה אסלאמית - ממומן על ידי איראן וסוריה - הקמת רשת שירותי רווחה ושירותים ציבוריים - מונה מס' מאות לוחמים וכמה אלפי פעילים - ההערכה כי לארגון תמיכה של כמה אלפי אוהדים	חיזבאללה

מסקנה 1: כמות פעילים גדולה אינה ערובה להצלחת הארגון. כמות הפעילים בארגון פחות חשובה בהשוואה לאחוזי התמיכה שמצליח הארגון להשיג בקרב האוכלוסייה. רכישת אחדות ותמיכה בקרב הציבור בשמו הארגון טוען שנאבק נמצאה כמרכיב המשפיע (אולי אחד המשפיעים ביותר) על הצלחת הארגון בהשגת יעדים אסטרטגיים ובעצם הישרדותו.

ממצאי המחקר מלמדים כי כמות פעילים גדולה אינה ערובה להצלחת הארגון. שני הארגונים בעלי היקף הפעילים הגדול ביותר בקרב מקרי הבוחן לא הצליחו בהשגת יעדים אסטרטגיים. הראשון הוא ארגון LTTE בסרילנקה ומנה לפי ההערכה בין 8,000-10,000 פעילים בשנת 2008 ובכל זאת הובס צבאית בשנת 2009. הארגון השני הוא ארגון FARC, שמנה לפי ההערכות בסוף שנת 2009 כ- 7000 פעילים ובכל זאת ספג מפלות קשות מצד צבא קולומביה במהלך השנים 2008-2010.

היחסים בין ארגון הטרור לבין האוכלוסייה בשמה הוא פועל הנו גורם חשוב להצלחתו של הארגון. מספר חוקרים אף מתייחסים לאופן היחסים הללו כיחסי תלות של ארגון הטרור בתמיכת האוכלוסייה, באמצעות עמדה אוהדת או תמיכה פעילה, על מנת להצליח מבחינה צבאית. מידת התלות עשויה להשתנות על פי מידת הסיוע לו זוכה הארגון גם מגורמים חיצוניים אחרים כגון, קבוצות בגולה, מימון ממקורות חיצוניים (למשל ממדינות תומכות טרור) או סיוע מגורמים בממשל (Lilja 2009: 309). על פי ממצאי המחקר, הארגונים שהצליחו להשיג יעדים אסטרטגיים חלקיים היו הארגונים שהצליחו להשיג אחוזי תמיכה גבוהים יחסית לפעילותם ולמאבקים.

כך במקרה של ארגון PIRA, שהצליח לזכות בתמיכת האוכלוסייה הקתולית באירלנד בתקופות הקריטיות של פעילותו. ההתקפות האלימות של פרוטסטנטים כנגד האוכלוסייה הקתולית שהחלו בשנת 1969 עודדו צעירים להתגייס מיוזמתם ולהגן על קהילתם. ככל שהתגבר מעגל השנאה והנקם כך התגבר בהתאם גל הגיוס לארגון PIRA. נוכח אירועי Bloody Sunday (30.1.1972) הקהילה האירית בארה"ב הזדעזעה והתמיכה הציבורית בארגון גברה, בעיקר לאחר פרסום מסקנות דו"ח וועדת הבדיקה, שתמכו בגרסת הצבא הבריטי. שביתות הרעב של פעילי הארגון בכלא מייז הוציאו אלפי תומכים קתולים לרחובות בדרישה שממשלת בריטניה תענה לדרישות האסירים. מותו של פעיל הארגון, בובי סנדס, כתוצאה משביתת הרעב בכלא היווה נקודת מפנה חשובה בהקשר זה. ההערכות הן כי קרוב ל-100,000 איש השתתפו בהלוויות בובי סנדס ואחוזי התמיכה במאבקו של הארגון הרקיעו שחקים. זו הייתה האינדיקציה הראשונה

לקיומו של בסיס תמיכה פוליטי פוטנציאלי לו שאף מנהיג הארגון ג'רי אדמס. גם לאחר סיום שבתות הרעב בכלא בשנת 1981 נהנה הארגון מתמיכה ציבורית רחבה ומגל חדש של מתנדבים שהתגייסו.

גם ארגון פת"ח הצליח לזכות באחוזי תמיכה גבוהים בקרב האוכלוסייה הפלסטינית אותה ייצג. בסוף שנות השישים צבר הפת"ח הישגים מרשימים והפך תוך עשור לארגון המוביל והמרכזי הפועל לקידום הזהות הלאומית הפלסטינית באמצעות מאבק מזוין ושולט בהנהגת הזירה הפלסטינית. הפת"ח החל לגבש מוסדות הנהגה לאומית שזכו לתמיכה רחבה מבית ומחוץ. לאחר קרב "אל כראמה" בשנת 1968 במהלכו פשט צה"ל על אחת ממפקדות הפת"ח בירדן, זכה הפת"ח לאהדה ותמיכה נרחבת של אלפים בציבור הפלסטיני בירדן. המצב חייב היערכות מחודשת בארגון ולשינוי תפיסתי בארגון ומעבר מפעילות חשאית לפעילות עממית פומבית. הארגון הקים ארגוני נוער והרחיב את הפעילות באיגודים המקצועיים ובמגזרי הסטודנטים והנשים.

גם ארגון חיזבאללה הצליח להשיג אחוזי תמיכה גבוהים בקרב האוכלוסייה השיעית בלבנון. הברית החזקה בין חיזבאללה לאיראן והתמיכה האידיאולוגית והמעשית מצד איראן תרמה להצלחת הארגון בגיוס תמיכת הקהילה השיעית בלבנון. מאז הקמתו בשנות השמונים הקים ארגון חיזבאללה, בסיוע נדיב של איראן, מערך סיוע סוציאלי נרחב באזורים השיעיים בלבנון. באמצעות שירותי הרווחה והמחויבות של הארגון כלפי קהל הבוחרים שלו, הצליח הארגון לגייס תמיכה בפעילותו.

אף ארגון ה"אחים המוסלמים" הצליח לגייס אחוזי תמיכה גבוהים בקרב האוכלוסייה במצרים. הארגון חדר בהצלחה למוסדות המשטרה והצבא במצרים וכן הצליח לשלוט באיגודי עורכי דין, רוקחים, מהנדסים ורופאים במצרים. הארגון הצליח לגייס לשורותיו מומחים בוגרי אוניברסיטה, בעיקר תודות לדיכוי המוחלט של הביטוי הפוליטי באוניברסיטאות מצד ממשל מובראק. בבחירות שנערכו במצרים בשנת 2005 הפכו ה"אחים המוסלמים" לגוש הפוליטי השני בגודלו במדינה ולאופוזיציה הפרלמנטארית היחידה למשטר מובראק. בשני הסבבים הראשונים של הבחירות ה"אחים המוסלמים" זכו להצלחה גדולה אל מול נציגי מפלגת השלטון ומפלגות אופוזיציוניות אחרות, שתורגמה לשמונים ושמונה צירים, שזכו להיבחר למועצת העם, מתוך 150 מועמדים של התנועה, פי חמישה משיעור ייצוגם במועצת העם היוצאת (יחיאב 2006: 19-20). עם זאת, בסבב השלישי של הבחירות, המשטר החליט לסגור את הקלפיות תוך הפעלת כוחות הביטחון, ובפועל גרמו לכך שאף ציר של ה"אחים המוסלמים" לא זכה. למרות המהלך, ה"אחים המוסלמים" זכו לייצוג של חמישית מהרכב הפרלמנט המצרי.

המאמץ מצד ארגוני הטרור להצדיק את פעילותם ולפעמים את הפגיעה באזרחים ובחפים מפשע מלמד על החשיבות המוקדשת מצדם לתמיכה הציבורית. לדוגמא, במכתב לקיחת האחריות לפיצוץ במתקן של צבא ארה"ב בגרמניה, במאי 1962, שפרסם ארגון RAF (הסברה היא כי נכתב על ידי אולריקה מיינהוף):

"The people of the Federal Republic will not support the security forces in their hunt for the bombers, because they want nothing to do with the crimes of American imperialism and their condonation by the ruling class here; because they have not forgotten Auschwitz, Dresden and Hamburg; because they know that bomb attacks on

*the mass murderers of Vietnam are justified; because they have discovered that demonstrations and words are of no use against the imperialist criminals*¹⁸¹

עם זאת, במקרה של ארגון RAF בגרמניה, הארגון לא הצליח לייצר אהדה למניעיו ותמיכה בפעילותו עקב האידיאולוגיה הקיצונית והפעילות במחתרת, אשר העמידה חיץ בינו לבין כלל האוכלוסייה.

היכולת לגייס את התמיכה והאהדה של הציבור למאבקו של הארגון עשויה לעיתים אף להכריע את תוצאות המאבק. ידועים מקרים של ארגוני טרור שחדלו להתקיים כתוצאה מתגובה חריפה, ביקורת והתנגדות של הקבוצה או האוכלוסייה אותה מתיימר הארגון לייצג. קבוצות מיעוט, קבוצות אתניות או קבוצת מעמד חברתי מסוים עשויות להיפגע מפעילותו האלימה של ארגון שכביכול פועל בשמם, עד כדי כך שאותו ציבור יתחיל בפעילות מחאה ציבורית שלא כנגד השלטונות, אלא כנגד אותו ארגון הפועל בשמו ולמענו. פעילות מחאה שכזו, במידה ומתמשכת לאורך זמן, עשויה לפגוע במורל של פעילי ארגון הטרור ולעורר מחלוקות פנימיות. כך למשל, במקרים של המיעוט הארמני, מעמד הפועלים באיטליה וארגון ETA והמיעוט הבאסקי בספרד (Weinberg, Pedahzur & Perliger 2009: 127). חוסר היכולת לגייס את תמיכת האוכלוסייה וירידת אחוזי התמיכה בארגון הוכחו כאחת הסיבות המרכזיות להתפרקותם של ארגוני הטרור שפעלו בצפון אמריקה (Ross & Gurr 1989: 406).

במקרה של ארגון ETA התקפות הטרור במדינה הבאסקית תחת שלטונו של פרנקו, זכו לתמיכה ציבורית במידה מסוימת בשל העובדה כי הבאסקים החשיבו את פרנקו כאויב. בתקופת המלחמה הקרה, ארגונים אלו לא החשיבו את הממשלה החדשה כממשלה דמוקרטית אלא כצורה חדשה של דיקטטורה בגרסתה הקפיטליסטית, הצפויה גם היא לדכא את העם הבאסקי. המשטרה והמשמר הלאומי נתפסו בעיניהם כזרוע פשיסטית של הקפיטליסטים. עם זאת, בתקופת הדמוקרטיה ירד מספר התומכים בארגון באופן ניכר, במיוחד לאחר חטיפתו ורציחתו של הפוליטיקאי הספרדי, מיגל אנגל בלנקו קרידו, ביולי 1997. הרצח הוביל לתגובות זועמות בציבור ולהפגנות ענק כנגד ETA.

השימוש בהפעלת מערך שירותי רווחה לצורכי גיוס ותמיכה סייע לארגון להגביר את התמיכה והאהדה בקרב האוכלוסייה. ארגון ה"אחים המוסלמים" וגם ארגון חיזבאללה עשו שימוש תועלתני במערך אספקת שירותי סיוע חברתי של רווחה ובריאות, באמצעות ארגונים ללא מטרת רווח, ככלי להגברת התמיכה בפעילות שלהם בקרב האוכלוסייה. המשאבים והמאמצים הרבים שהשקיע ארגון חיזבאללה בהקמת רשת מוסדות סיוע ורווחה לטובת הקהילה השיעית, נחשבים לאחד הגורמים המשמעותיים ביותר להשתרשות הארגון ולאחוזי התמיכה הגבוהים בארגון בקרב האוכלוסייה השיעית בלבנון. גם ארגון ה"אחים המוסלמים" חדר לכל רקמות המבנה החברתי במצרים באמצעות איגודי פועלים, צעירים ואף אלו המשתייכים למעמד הבינוני על מנת ליצור בסיס תמיכה רחב בקרב האוכלוסייה ולשוות לתנועה אופי של תנועה חברתית. גם ארגון LTTE בסרילנקה עשה שימוש בשירותי רווחה, אך עשה זאת לאחר שהצליח להשתלט על מערכי אספקת שירותים וסיוע מקומיים ובינלאומיים. זאת לעומת ארגון חיזבאללה וארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים שהקימו בעצמם רשת רווחה וסיוע למען האוכלוסייה.

¹⁸¹ מצוטט בתוך: Aust, Stefan. (2008). The Baader-Meinhof complex, pp 164

מסקנה 2: גיוס פעילים בכפייה אינו תורם להצלחת הארגון.

ממצאי המחקר מלמדים כי ארגון שעשה שימוש בשיטות גיוס אלימות ותוך שימוש בכפייה לא הצליח בהשגת יעדים אסטרטגיים. הדוגמאות מקרב מקרי הבוחן הן ארגון LTTE שנכשל והתפרק בשנת 2009 וארגון FARC, אשר בשנים האחרונות סובל מנטישת פעילים.

בתחילת שנות התשעים החל ארגון LTTE במסע גיוס פעילים שיטתי ורחב היקף שלא על בסיס התנדבותי, אלא באמצעות שימוש בשיטות אלימות כלפי אלו שסירבו להתגייס. כמו כן, הארגון חטף ילדים למטרות גיוס, בעיקר בחלק המזרחי של סרילנקה. במידה והורי הילד התנגדו או שלחו את הילד למקום מסתור, הם הסתכנו בהחרמת רכושם או אחזקתם בבונקר עד שובו של הילד. עם ההסלמה במאבק מול כוחות הממשל וסיומה של הפסקת האש בסוף שנת 2005 הארגון נקט במדיניות גיוס כוחנית יותר ובמקום נאומים בבתי הספר ומקומות העבודה אנשים נלקחו למשרדי הארגון ושוכנעו להצטרף לשורותיו, אם לא כפעילים מבצעים לפחות כתומכים במערך השירותים החברתיים. החל משנת 2006 הארגון קרא לכל משפחה לגייס חבר משפחה אחד בכל המחוזות הצפוניים של האי ועד 2007 כבר קראו ליותר מחבר משפחה אחד להתגייס. עד אמצע שנות השמונים הצליח הארגון לחסל את כל הקבוצות הטמיליות היריבות תוך הריגת מאות הפעילים שלהן בטענה כי ארגון LTTE הוא הארגון היחיד האמיתי המייצג את העם הטמילי. בעשור הראשון לפעילותו של הארגון לא היה לו צורך לגייס פעילים בכפייה, שכן לא היה מחסור בהמוני מתנדבים מרצון לפעילות בארגון. העובדה כי עם התמשכות המאבק הארגון נאלץ להשתמש בשיטות גיוס בכפייה מלמדת על אבדן לגיטימציה פנימית בקרב האוכלוסייה הטמילית המקומית, אותה התיימר הארגון לייצג.

ארגון FARC ניצל את מצוקת האבטלה והעוני, שהובילו אנשים רבים להתפרנס מסחר בסמים וכחיילים שכירים בארגון כמקור פרנסה. בשטח הנשלט על ידי FARC פעילים מצטרפים לשורות הארגון בחיפוש אחר מקור פרנסה במקום השגת יעדים פוליטיים כלשהם. בהשוואה לשני מקרי הבוחן הללו, שעשו שימוש בגיוס בכפייה, שאר מקרי הבוחן של הארגונים במחקר זה שהצליחו להשיג יעדים פוליטיים אסטרטגיים חלקיים לא עשו שימוש בשיטות גיוס בכפייה.

5.2 מרכיב הטלת האימה

לוח 11: סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב הטלת האימה

הטלת אימה	ארגון
- הטלת אימה כוונה כלפי כוחות הביטחון והממשל הגרמניים, אך לא כלפי הציבור הגרמני (פיגועי הטרור נועדו להצית את התודעה המהפכנית של הציבור)	RAF
- הטלת אימה כלפי הצבא הבריטי על אדמת אירלנד - הטלת אימה כלפי הציבור הבריטי והממשל הבריטי על אדמת בריטניה	PIRA
- הטלת אימה כלפי הממשל והציבור בספרד - הטלת אימה כלפי פנים: כלפי הציבור הבאסקי הלא לאומני	ETA
- הטלת אימה כלפי הממשל ומתנגדי הארגון בשלושת העשורים הראשונים לפעילותו - מיתון אפקט הטלת האימה: מעבר מפעילות אלימה לפעילות פוליטית לא אלימה החל מאמצע שנות החמישים	האחים המוסלמים
- הטלת אימה כלפי הממשל והציבור הישראלי - מיתון אפקט הטלת האימה: "הסכם אוסלו" והכרזה על מעבר לפעילות פוליטית לא אלימה	פת"ח
- הטלת אימה כלפי הממשל והאוכלוסייה בסרילנקה - הטלת אימה כלפי פנים: בקרב האוכלוסייה הטמילית	LTTE
הטלת אימה כלפי הממשל והציבור בקולומביה (רצח, איומים, חטיפות, עינויים, הוצאות להורג)	FARC
הטלת אימה כלפי הממשל והציבור הישראלי (פיגועי התאבדות, חטיפות, ירי טילים, לוחמה פסיכולוגית)	חיזבאללה

ניתוח מקרי הבוחן בנוגע למרכיב הטלת האימה מוביל לשלוש מסקנות מרכזיות:

מסקנה 3: שימוש תועלתני במרכיב הטלת האימה הוא אפקטיבי.

השימוש התועלתני בהטלת אימה מתבטא בהתאמת משקל השימוש בהטלת אימה במתאר הפעילות של הארגון בהתאם לנסיבות המשתנות. על סמך ההנחה כי קיימת קורלציה בין תדירות מתקפות הטרור וריבוי הנפגעים במתקפות לבין עוצמת הטלת האימה (ככל שתדירות מתקפות הטרור גבוהה יותר וככל שהמתקפות הן יותר מרובות נפגעים הטלת האימה גבוהה יותר), לעיתים אנו עדים לריסון עצמי מכוון בהפעלת מרכיב הטלת האימה על ידי הארגון. למרות העובדה כי הארגון מסוגל מבחינה מבצעית להוציא לפועל מתקפות קטלניות על יעדים, שיגרמו להרג בלתי מובחן ולהיקף גדול של הרוגים ופצועים, הוא אינו עושה זאת. ניתן להדגים זאת גם על ידי השימוש באסטרטגיה תקשורתית של התראות לפני פיגוע. ישנם ארגונים, לדוגמת PIRA וארגון ETA, שנהגו להתריע טלפונית לפני מתקפה, על מנת לאפשר לכוחות הביטחון מספיק זמן כדי לפנות אזרחים ובכך להקטין את כמות הנפגעים במודע ובאופן מכוון. הסיבה לכך נעוצה לרוב בשיקולים של תרגום של תוצאות הפעולות במונחים של תמיכה ציבורית. כמו כן, ישנם ארגונים אשר במהלך המאבק מכריזים על הפסקת אש (חד צדדית או מוסכמת) ומשהים את פעילותם

האלימה במכוון. עם סיום הפסקת האש, לרוב יוזם הארגון סדרת מתקפות כהכרזה במעש על המשך פעילותו האלימה.

למרות הטענות מצד ארגוני הטרור כי הם אלו היוזמים וכי אינם כפופים לתכתיבים ואינם מושפעים מהמתרחש סביבם, בפועל הם מאוד קשובים לכל המתרחש בזירה הפוליטית במדינה בה פועלים ואף במערכת הבינלאומית, ומגיבים בהתאם להתפתחויות. כאשר ארגון טרור פנה לפעילות פוליטית או הקים זרוע פוליטית, מרכיב הטלת האלימה בפעילותו התמתן או נחלש, שכן הארגון פעל פחות באלימות ויותר בדרכי שלום על ידי השתלבות בזירה הפוליטית ופעילות פוליטית נורמטיבית.

מקרי הבוחן של הארגונים PIRA, ה"אחים המוסלמים" במצרים ואולי גם ארגון חיזבאללה, מעידים שארגון שהפעיל את מרכיב הטלת האלימה באופן זה, הצליח יותר בהשגת יעדים אסטרטגיים. ארגונים אלו עשו שימוש במרכיב הטלת האלימה בעקומה בעלת מגמה מסוימת: מתחילת הפעילות ועד שיא מסוים הארגון הוציא לפועל מתקפות בתדירות גבוהה ומתקפות רבות נפגעים ומנקודת השיא החלה מגמת ירידה, הן בתדירות המתקפות והן בכמות המתקפות הקטלניות (על פי כמות נפגעים). כך לרוב, בשלבים ההתחלתיים של המאבק הארגון מתכנן ומוציא לפועל כמות גדולה של מתקפות רבות וקטלניות, אך בהדרגה ועם התמשכות המאבק, הארגון מפחית בעיקר את כמות המתקפות הקטלניות. מסקנה זו מתיישבת עם ממצאי המחקר הנוסף שבחן את סוגיית האפקטיביות הפוליטית של טרור. המחקר מצא כי ארגונים אשר כיוונו את המתקפות שלהם בעיקר כלפי יעדים אזרחיים, לא השיגו את יעדיהם הפוליטיים (Abrahms 2006: 44).

ארגון PIRA עשה שימוש תועלתני במרכיב הטלת האלימה והצליח להשיג יעדים אסטרטגיים חלקיים. במהלך העשור הראשון (בין השנים 1969-1979) לפעילותו של ארגון PIRA נהרגו 1428 איש בפעילות הארגון (בממוצע 142 איש בשנה המהווים כ-75% מסך כל ההרוגים בפעילות הארגון עד שנת 1998). במהלך תקופת השנים שבין 1979-1998 נהרגו 345 איש (English 2004: 378). ניתן לראות כי בעשור הראשון לפעילות הארגון הייתה שיא הפעילות הקטלנית ומאז הייתה במגמת ירידה משמעותית עד לסיומו של המאבק עם חתימת "הסכם יום שישי הטוב" בשנת 1998. כמו כן, במהלך שנות פעילותו הכריז הארגון מספר פעמים על הפסקת אש וגם עשה שימוש באסטרטגיה תקשורתית של התראה לפני פיגוע.

בתחילת שנת 1973 החליט הארגון החלטה אסטרטגית להרחיב את התקפות הטרור לאדמת בריטניה, בעיקר בערים הגדולות. לדעת הארגון, לאחר ארבע שנות פעילות באירלנד, דעת הקהל בבריטניה לא הושפעה מן המוות והאלימות במידה בה תוכל להיות מושפעת ממוות של אזרחים קרוב לבית, על אדמת בריטניה. מנהיגי הארגון הבינו כי מספר ההרוגים אינו נחשב למשתנה הרלוונטי, כי אם דווקא מיקום ההתקפות. נראה כי כמות החיילים הבריטים שנהרגים באירלנד לא משפיעים על דעת הקהל ועל נחישות הבריטים להישאר בצפון אירלנד. ההתקפות בבריטניה נועדו ליצור לחץ על הממשל הבריטי, באמצעות דעת הקהל הבריטית, להיכנע לדרישות הארגון.

ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים, מעת הקמתו בשנת 1928 היה מעורב בפעילות אלימה, שהגיעה לשיאה בגל האלימות שזעזע את מצרים החל משנת 1945 ועד 1952. פעיל הארגון אף רצח את ראש הממשלה נוקראשי בדצמבר 1949. החל מאמצע שנות החמישים ובשאר

העשורים האחרונים לפעילותו עד היום, ארגון ה"אחים המוסלמים" לא היה מעורב, ככל הידוע, בפעילות אלימה ועוסק בפעילות פוליטית.

גם ארגון חיזבאללה החל מהקמתו בשנת 1982 ועד שיא המתקפות הקטלניות שלו בשנת 1994 (המתקפה על השגרירות הישראלית בבואנוס איירס, ארגנטינה) היה אחראי להריגתם של 246 אזרחים ונציגי ממשל. לעומת זאת, משנת 1994 ועד שנת 2006 נהרגו ממתקפות חיזבאללה כ-20 אזרחים ונציגי ממשל. בשנת 2006 פרצה מלחמת לבנון השנייה בתגובה לפעולת חטיפה שיזם חיזבאללה ובמהלכה נהרגו 44 אזרחים ישראלים. משנת 2006 ועד שנת 2008 ידוע על כ-50 אזרחים ונציגי ממשל שנהרגו כתוצאה ממתקפות של הארגון¹⁸².

מבין ארבעת הארגונים שהצליחו להשיג יעדים אסטרטגיים חלקיים, ארגון פת"ח יוצא דופן בהקשר זה, ללא מגמה מובחנת של הפעלת מרכיב הטלת האלימה וללא נקודת שיא אחת של מתקפות קטלניות ואינטנסיביות. הארגון הוקם בשנת 1959 והחל בפעילותו האלימה רק בשנת 1965. החל משנת 1978 ועד פרוץ האינתיפאדה הראשונה נהרגו 56 אזרחים. במהלך האינתיפאדה הראשונה בין השנים 1987-1991 נהרגו 56 אזרחים ישראלים.

ארגון LTTE לא עשה שימוש תועלתני בהפעלת מרכיב הטלת האלימה. ארגון LTTE נחשב לאחד הארגונים הנוקטים בשיטות האכזריות ביותר להטלת אימה על האוכלוסייה. שיטות הפעולה של הארגון כללו טיהור אתני, מעצרים ועינויים, חטיפות ורצח. החל משנת 1984 הארגון נהג לערוך הוצאות להורג בפומבי במחוז ג'פינה וגופות הבוגדים הוצגו לראווה ונתלו על עמודי תאורה ברחבי העיר. הארגון הקים מחנות בהם התגוררו פעילים וגם הוחזקו שם נשותיהם ובנותיהם של אלו שהוגדרו על ידי הארגון כסוטים מן התלם. על סמך עדויות של ארגונים הומניטאריים בסרילנקה, לעיתים קרובות נשים וילדות אלו עונו, נאנסו ונרצחו על ידי פעילי הארגון. לכל אורך תקופת פעילותו ואפילו עד ימים ספורים לפני ההודעה על התפרקותו, יזם הארגון מתקפות רבות נפגעים.

גם ארגון FARC, שהשיג יעדים טקטיים בלבד ובתקופה האחרונה נחלש, לא עשה שימוש תועלתני בהפעלת מרכיב הטלת האלימה. לאורך כל תקופת פעילותו, יזם הארגון מתקפות רבות נפגעים עם מספר שיאים של תדירות מתקפות וכמות נפגעים.

לגבי ארגון RAF מרכיב הטלת האלימה במקרה זה היה מכוון כלפי כוחות הביטחון והממשל הגרמני אך לא כלפי האוכלוסייה. על כן הארגון לא יזם במכוון מתקפות רבות נפגעים ולרוב דפוס פעילותו כלל מתקפות כנגד רכוש וכנגד נציגי ממשל ואישי ציבור, ללא הבדלים משמעותיים בהיקף הנפגעים לאורך שנות פעילותו.

דפוס פעילותו של ארגון ETA אמנם מלמד על מגמה שימוש תועלתני בהטלת אימה המתבטא בפעילות עד שיא מסוים בו הארגון הוציא לפועל מתקפות בתדירות גבוהה ומתקפות רבות נפגעים, ומנקודת השיא החלה מגמת ירידה, אך מגמת הירידה הייתה בעיקר בכמות המתקפות הקטלניות (על פי כמות נפגעים). עם זאת, השימוש של ארגון ETA במרכיב הטלת האלימה בהשוואה למקרי הבוחן של הארגונים שהצליחו בהשגת יעדים אסטרטגיים חלקיים שונה במובן של הפעלת מרכיב הטלת האלימה גם כלפי פנים – כלפי האוכלוסייה הבאסקית. סוגיה זו מובילה למסקנה הבאה.

¹⁸² Global Terrorism Database, START, accessed on August 8, 2010
הנתונים כוללים רק אזרחים ונציגי ממשל שנהרגו במתקפות ולא חיילים/שוטרים.

מסקנה 4: השימוש במרכיב הטלת האימה כלפי פנים אינו יעיל.

ארגוני טרור יכולים לנקוט במגוון של שיטות פעולה על מנת לזכות בתמיכת הקבוצה בשמה הם פועלים, החל בשיטות לא אלימות ועד שיטות אלימות. השיטות האלימות כוללות רצח, עינוי, הכאה, עזיבה כפויה של אזור מגורים וחטיפות (Lilja 2009: 309). ממצאי המחקר מלמדים כי הטלת אימה מצד הארגון כלפי הציבור בשמו הם אמורים לפעול, הוכחה כבלתי יעילה. ארגון LTTE וארגון ETA הטילו אימה גם כלפי האוכלוסייה בשמה הם נאבקים ושני הארגונים לא הצליחו להשיג יעדים אסטרטגיים (ארגון LTTE אף נכשל).

עד אמצע שנות השמונים הצליח ארגון LTTE לחסל את כל הקבוצות הטמיליות היריבות תוך הריגת מאות הפעילים שלהן. בשלבים הראשונים של הקונפליקט (1983-1990) נקט הארגון בשיטות כפייה פסיביות יותר (מלבד רצח יריבים פוליטיים מקרב האוכלוסייה הטמילית). זאת בעיקר בשל המוניטין שרכש כארגון אכזרי אשר אינו בוחל בכל אמצעי להשגת מטרותיו, ועל כן לא נדרש לפעול באלימות, אלא להסתפק בתחושת האיום הממשי לכך ששררה בקרב האוכלוסייה. בשלבים הסופיים של המאבק, כאשר הארגון היה נתון בלחץ עקב הפעילות הצבאית כנגדו, נקט בשיטות אלימות למטרות גיוס וסיוע. בשנת 2007 כשלושה רבעים מכלל האוכלוסייה במחוז ואני היו מועסקים בדרך כלשהי על ידי הארגון.

הטלת אימה כלפי פנים מצד ETA הופנתה כלפי אוכלוסייה הבאסקית לא לאומנית בכללה אנשי עסקים, עיתונאים, אנשי אקדמיה, פועלים ואף אזרחים רגילים שלא תמכו באידיאולוגיה פוליטית מיוחדת (Alexander et al 2001: 87). ארגון ETA השתמש בכנופיות נוער ברחובות למטרת הטרדה והפחדה שיטתית של אזרחים באסקיים שהצהירו כי אינם רואים עצמם כלאומנים. ארגון ETA הצליח לעורר מעשי אלימות יום-יומיים, שנועדו להטריד ולשכנע מגזרים לא-לאומנים בחברה הבאסקית (המהווים כמחצית האוכלוסייה במדינה הבאסקית האוטונומית) (Alonso & Reinares 2005: 248-258). בבחירות של שנת 1979 זכתה HB ב-15% מן הקולות אך מפלגת PNV זכתה ברוב המכריע של הקולות. ממצאים אלו מעידים כי מרבית הציבור דחו את דרך האלימות הפוליטית. בשנת 1987, התמיכה במפלגת HB, הזרוע הפוליטית של ETAm, הגיעה לשיא התמיכה של 20% מן קולות הבוחרים במדינה הבאסקית. עד שנת 1998 חלה ירידה בתמיכה במפלגת HB.

ניתוח מקרי הבוחן מלמד כי האבחנה האם ארגוני הטרור נוקטים בשיטות פעולה אלימות או לא אלימות כלפי האוכלוסייה בשמה הם נאבקים, היא חשובה לניתוח האפקטיביות של הארגון בהשגת יעדיו הפוליטיים. ממצאים אלו מתיישבים עם מסקנות המחקר בנוגע למרכיב גיוס הפעילים והמשאבים (מסקנות 1,2) על פיהן גיוס פעילים בכפייה לא תרם להצלחת הארגון וכן כי רכישת אהדה ותמיכה בקרב הציבור בשמו הארגון טוען שנאבק נמצאה כמרכיב המשפיע על הצלחת הארגון בהשגת יעדים אסטרטגיים ובעצם הישרדותו.

מסקנה 5 : ההשפעה על דעת הקהל באמצעות הטלת אימה אינה בכיוון הרצוי לארגון.

מחקר זה בחן את השפעת מרכיב הטלת האימה על האוכלוסייה במדינת היעד ואת האופן בו מרכיב הטלת האימה השפיע על עמדות פוליטיות ועל דעת הקהל. ממצאי המחקר באשר למקרי הבוחן מלמדים כי לרוב, הטלת אימה על הציבור גרמה דווקא להקשחת העמדות ולתמיכה בשימוש באמצעים קשים בלוחמה בטרור. זאת בד בבד עם תמיכה במאמצים להשגת שלום מול הזרוע הפוליטית של הארגון, במידה וקיימת.

דעת הקהל בגרמניה הייתה מודאגת מאוד נוכח מתקפות הטרור מצד ארגון RAF. ולמרות הצלחת הארגון במובן זה להשפיע על דעת הקהל, תוצאותיה היו מנוגדות לציפיות הארגון ולא ערערו את בסיס התמיכה הרחב של האוכלוסייה בממשל הגרמני ואף היו רחוקות מלעורר את התודעה המהפכנית של ההמונים. בתגובה למתקפות הטרור ולפגיעה באישי ציבור וממשל דעת הקהל בגרמניה הייתה נזעמת כלפי ארגון RAF (Pridham 1981: 41-44).

דעת הקהל הבאסקית לאורך שנות השמונים אופיינה בהגברת הגינוי והעמדות השליליות כלפי ארגון ETA. מסוף שנות השמונים ובמהלך שנות התשעים, התנגדות האזרחים הבאסקים לאלימות אף הובילה להיווסדם של מספר איגודים לדוגמת "Gesto por la Paz". בשנת 1988 חתמו כל המפלגות הבאסקיות (למעט HB שהוצאה מחוץ לחוק בשנת 2002) על הסכם אחוריה-אנאה (Ajuria-Enea). מטרת ההסכם הייתה לשתף פעולה כדי להביא להפסקת הפעילות האלימה מצד ETA. במרץ 2007 נערכה הפגנה המונית במדריד, בה השתתפו כשני מיליון איש ומחו כנגד המדיניות הפייסנית של ממשלת ספרד כלפי הארגון.

ממצאים אלו מתיישבים עם ממצאי מחקרים קודמים שנעשו בנושא השפעת החשיפה לטרור על דעת הקהל. טרור עשוי לעורר תחושות של פחד, חרדה, היסטריה וחוסר וודאות כתוצאה מאופיו המפתיע של הטרור ומקריאות הקורבנות. ההתמודדות האישית עם טרור מתמשך ואינטנסיבי לרוב כרוכה בלחץ נפשי מתמשך. אנשים מפוחדים לרוב יגלו נטייה להפגין חוסר סבלנות כלפי אחרים ולהתעלמות מזכויות אזרח בסיסיות, ירידה ביעילות התהליכים הקוגניטיביים (חשיבה לא רציונאלית והסתמכות על סטריאוטיפים), מוכנות גבוהה יותר לנטילת סיכונים ונטייה לתגובות אגרסיביות ומיליטנטיות (Pedahzur & Canetti-Nisim 2007: 8-10).

במקרה הישראלי, הרלוונטי לשניים ממקרי הבוחן שנבחנו במחקר זה (פת"ח וחיזבאללה) ממצאי מספר מחקרים תומכים במסקנת המחקר. למחקר שנערך בישראל, המאופיינת בדרגת חשיפה גבוהה ואינטנסיבית לטרור לאורך זמן, היו מסקנות מעודדות באשר לחוסנה של החברה הישראלית וכושר העמידות שלה מול אימי הטרור. התברר כי יש בכושרם של בני האדם להתרגל לכל דבר, יהיה קשה ככל שיהיה. יחסית לעוצמת הלחצים של החשיפה הטראומטית הטרור, לשכיחותם ולמשכם, נמצא כי רוב האנשים מתפקדים ברמה המפתיעה לטובה. על כן, גם סדרת מאות הפיגועים, שהאוכלוסייה הישראלית נחשפה אליהם לאורך זמן, לא הצליחה להשיג את התוצאה המיוחלת של הטלת האימה על האוכלוסייה (נובל 2005 : 50).

מחקר נוסף בחן את מרכיב הטלת האימה של טרור ותוצאותיו במקרה הישראלי. הטרור היה מכוון ברובו כלפי אזרחים והמחקר התמקד בקשר שבין הפעלת טרור, הפחדת האוכלוסייה ועמדות מיליטנטיות. המחקר מצא כי אנשים שנמצאו מפוחדים יותר הפגינו עמדות מיליטנטיות יותר באופן מובהק, בהשוואה לנבדקים שלא פחדו. המפחדים הביעו נכונות להשתמש ביותר כוח

בלוחמה כנגד הטרור. המחקר מצא כי למרכיב הטלת האימה ישנן שתי השפעות מרכזיות: השפעה על רגשות והשפעה על עמדות. טרוריסטים אמנם מעוניינים להטיל אימה על הציבור על מנת לשנות עמדותיו הפוליטיות. המחקר מצא כי גם כאשר טרור אכן הצליח להשפיע על הרגשות ולייצר תחושת פחד בקרב חלק מן הציבור ופחד זה אכן מוביל לשינויים בעמדות הפוליטיות, שינויים אלו אינם בכיוון הרצוי לטרוריסטים. על כן, במקרה הישראלי הטלת אימה שנועדה להוביל לשינוי עמדות פוליטיות בכיוון מסוים נכשלה (Pedahzur & Canetti-Nisim 2007: 26-31).

משנת 1967 ועד תחילת תהליך השלום שהסתיים ב"הסכם אוסלו" בשנת 1993, הציבור הישראלי דרש לנקוט באמצעים תקיפים כנגד טרור ולא הביע מוכנות למשא ומתן. בתקופת תהליך השלום ועד אינתיפאדת אל-אקצה בשנת 2001, הציבור הישראלי הפגין עמדות מיליטנטיות אך אלו היו מעורבות גם בנכונות למשא ומתן לשלום. בתקופה שלאחר אינתיפאדת אל-אקצה, הציבור הישראלי הפגין שוב עמדות מיליטנטיות ודחה כל ויתורים אפשריים (Pedahzur & Canetti-Nisim 2007: 4). במהלך אינתיפאדת "אל-אקצה", בין השנים 2000-2003, ולמרות עלייה ניכרת בהיקף הטרור שבוצע בישראל, נראה כי הציבור הישראלי למד להסתגל אל תופעת הטרור. הפחד מן הטרור נותר בעינו, אולם נראה כי הוא נהיה רציונאלי יותר וכי פחתו הגילויים של חרדה לא-רציונאלית (החרדה הלא-רציונאלית היא החרדה המשתקת את הפרט בחברה המותקפת, מנטרלת את יכולתו לתרום לחברה ומונעת את ההתנהלות השגרתית של מהלך חייו. זאת בהשוואה לפחד הרציונאלי שהוא פרופורציוני להיקף האיום ולסבירות התרחשותו). הציבור בישראל למד לחיות עם תופעת הטרור והוא מקיים שגרת עבודה ואפילו פעילות פנאי גם כאשר מתרחשים פיגועי טרור רבים וקשים (Ganor 2003: 238).

כמו כן, ידועה בספרות המחקרית תופעת "ההתלכדות סביב הדגל", המתארת כי בעתות משבר מדיני חיצוני הציבור נוטה להסיט הצידה את המחלוקות וחוסר הסכמה שלו עם מדיניותו או תפקודו של הנשיא המכהן, כדי להציג חזית מאוחדת אל מול הקהילה הבינלאומית. התופעה התגלתה לראשונה במחקרים שנעשו בחברה האמריקאית בראשית שנות השבעים. החוקר ג'ון מולר הציג במודל שלו את תופעת ההתלכדות סביב הדגל על פיו, בעת משבר מדיני חיצוני, כאשר אינטרסים פוליטיים, כלכליים ואסטרטגיים של האומה מצויים בסיכון, הציבור יתייצב באחדות מאחורי המנהיג המכהן, במפגן של תמיכה פטריוטית. הציבור יתמוך בנשיא מתוך חשש שהתנגדותם לו תפגע בסיכויי הצלחה של האומה, שכן קיימת סבירות לאלימות וסכנה לפריצת מלחמה. תופעת ההתלכדות סביב הדגל אמנם זמנית, אך אם תוצאות האירוע יהיו טובות, הפופולאריות של המנהיג תישאר גבוהה (Muller 1970: 18-33).

המסקנה הכללית היא כי למאורעות כגון פיגועי טרור ישנה השפעה חזקה ביותר בטווח הקצר על נושאי מדיניות של הטווח הקצר ועל עתידם של מנהיגים ומפלגות. אולם בכל הנוגע לעמדות בסיסיות ארוכות טווח, יש לפיגועי טרור השפעה מצומצמת למדי. שינוי עמדות בדעת קהל הוא תהליך הדרגתי הנתון לשינויים איטיים יותר (אריאן 1996: 3).

5.3 מרכיב הפרובוקציה ותגובת נגד

לוח 12: סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב הפרובוקציה ותגובת נגד

פרובוקציה ותגובת נגד	ארגון
פרובוקציות כללו בעיקר הטמנת פצצות במרכזים ציבוריים ומסחריים, חטיפות וחיסול אישי ציבור וממשל, שביתות רעב בבתי הכלא. תגובת השלטונות כללה שינויים חוקתיים וביטחוניים (הקמת מערך לוחמה לטרור מהטובים בעולם שהיו גורם חשוב לכישלון הארגון)	RAF
- פרובוקציות כללו פיגועי ראווה, שביתות רעב ומחאות מתוקשרות בכלא - תגובות יתר של דיכוי ושימוש באלימות מצד הממשל הבריטי הגבירו אהדה כלפי הארגון	PIRA
- פרובוקציות כללו פיגועי ראווה, חטיפות, אלימות מצד כנופיות רחוב - תגובת הנגד כללה החרמת HB (זרוע פוליטית של הארגון), חקיקה, הקמת יחידות לוחמה בטרור, הקמת ארגון GAL	ETA
- פרובוקציה כללה תעמולה דתית, הפגנות, פעילות בקמפוסים - תגובת הנגד של ממשל נאצר כללה דיכוי הארגון (הוצאה מחוץ לחוק, מעצרים וכליאת פעילים ומנהיגים) - תגובת הנגד של ממשל סאדאת כללה הידברות והיתר לחידוש הפעילות הציבורית - תגובת הנגד של ממשל מובארק כללה דיכוי מחודש של הארגון	האחים המוסלמים
- פרובוקציה כללה פיגועי ראווה כנגד חיילים ואזרחים, ה"אינתיפאדה" - תגובת הנגד של הממשל בישראל כללה מבצעים צבאיים ולבסוף משא ומתן וחתירת "הסכם אוסלו"	פת"ח
- פרובוקציה מצד הארגון כללה פיגועי התאבדות, חטיפות - תגובת הנגד כללה שיחות שלום בשילוב מבצעים צבאיים - בשנת 2009 הוכרע צבאית על ידי צבא סרילנקה	LTTE
- פרובוקציה כללה השתלטות על שטח ונטילת החוק לידיים באזור הנשלט - תגובת הנגד של הממשל כללה משא ומתן בשילוב עם מבצעים צבאיים - החל משנת 2008 צבא קולומביה הנחיל מפלות קשות לארגון	FARC
- פרובוקציה כללה נוכחות פיזית בגבול עם ישראל של לוחמי הארגון במדים, מצעדים ותרגילים צבאיים בלבנון, התגרות ולוחמה פסיכולוגית באמצעות כלי התקשורת, מתקפות גרילה, ירי טילים לעבר יישובים בצפון ישראל - תגובת הנגד של ישראל כללה מבצעים צבאיים בכללם "מלחמת לבנון השנייה" בשנת 2006 - תגובת הנגד של לבנון כללה פעילות פוליטית כנגד הארגון	חיזבאללה

מסקנה 6: פרובוקציה הגוררת תגובת יתר תורמת להצלחת הארגון בהשגת יעדים טקטיים ומסייעת לשמור על מצב של אי הכרעה בעימות.

ממצאי המחקר בנוגע למרכיב הפרובוקציה מלמדים ראשית כי כל מקרי הבוחן עשו שימוש במרכיב זה, ייתכן בשל המודעות לחשיבותו ובשל הצלחות העבר בהשגת יעדים טקטיים באמצעות פרובוקציה הגוררת תגובת נגד קשה מצד השלטונות. הממצאים מובילים למסקנה כי

תגובת נגד קשה מצד הממשל בתגובה לפרובוקציות מצד הארגון, תרמה לארגון הטרור בהשגת יעדים טקטיים, בעיקר בדמות רכישת אהדה ותמיכה למאבקו ובגיוס פעילים מוגבר. למשל, נכונותם של השלטונות לתת יחס שונה לפעילי הארגון שנעצרו ונכלאו, בהשוואה לאסירים אחרים, תרמה לתפיסתם בעיני הציבור כקדושים מעונים (בגרמניה, אירלנד ובספרד בין השנים 1977-1987). ההתנגדות לחקיקה במסגרת הלוחמה בטרור אמנם קיימת, אך לא הוכחה כגורמת למשברים פוליטיים מהותיים. בקרב מקרי הבוחן שנבחנו, לא ידוע על מקרה של חילופי שלטון כתוצאה מהתנגדות לחקיקה מחמירה נגד טרור.

במקרה של ארגון PIRA, ניתן לזהות דפוס חוזר במהלך הסכסוך, כאשר פעולות הממשל הבריטי שנועדו להתמודד ביעילות עם פעילותו האלימה של הארגון, הובילו לתוצאה ההפוכה של רווחים טקטיים עבור ארגון PIRA. ניתוח תגובת הממשל (באמצעות כוחות הצבא והביטחון) לפרובוקציות מצד ארגון PIRA, מלמד כי הארגון הצליח במספר מקרים במהלך השנים להתגרות בממשל הבריטי ולגרור אותם לתגובת נגד חמורה ומוגזמת, שתוצאותיה השיגו את המטרה ההפוכה עבור הממשל הבריטי, במובן ששירתו את מטרות התעמולה וגיוס התמיכה ופעילים של הארגון. הממשל הבריטי נקט בפעולות שנועדו להחליש את תמיכת האוכלוסייה הקתולית בארגון, אך בפועל, אותן פעולות העצימו את התמיכה בארגון ובמאבקו ואת הרגשות הלאומיים של הרפובליקנים האירים. בקרב אוכלוסייה הקתולית שסבלה מהטרדה בלתי פוסקת גבר הרצון להילחם בחזרה. פעילים רבים בארגון הצהירו כי הצבא הבריטי ופעילות הדיכוי שלו כנגד האוכלוסייה הקתולית היוו גורם מהותי ולעיתים מכריע בהחלטתם להתנדב לפעילות בארגון PIRA.

הדוגמאות הבולטות לתגובות נגד של הכוחות הבריטים הן "מבצע דימיטריוס", נוהל "מעצר ללא משפט" (Internment), אירועי Bloody Sunday, "מבצע מוטורמן" והתגובה למחאות האסירים פעילי הארגון בכלא מייז (כל אלה נידונו בהרחבה בפרק העוסק במקרה הבוחן של הארגון). המאבק שעבר לתוך בתי הכלא היה נוח למנהיגי ארגון PIRA. מבחינה תקשורתית, לתקשורת היה מיקום סיקור קבוע והוא בית הכלא. כלא מייז הפך למרכזו של משבר לאומי, במקום לשמש כמנטרל האלימות. הפרסום הציג את המתרחש בכלא כפשעי הממשל הבריטי האימפריאליסטי והציג את האסירים כקורבנות שזכו לאמפתיה. הרגשות הלאומיים האיריים התעצמו בקרב התומכים במאבק והפעילים האסירים שובתי הרעב שנפטרו היוו דור חדש של קדושים מעונים באומה האירית.

בספרד, במהלך תקופת המעבר לדמוקרטיה לאחר שלטונו של פרנקו, פעילות הדיכוי מצד כוחות הביטחון והמשטרה כנגד ארגון ETA התקיימו במקביל להחלפת המערכת החוקתית הקיימת. כתוצאה מכך, ננקטו אמצעי אכיפה חוקתיים במסגרת הלוחמה בטרור אשר במקום לסייע במאבק בארגון גרמו לתוצאה ההפוכה של תמיכה מתמשכת ומשמעותית בארגון ETA, במהלך מספר שנים קריטיות. בין השנים 1977-1987 מרבית המעצרים שביצעו כוחות הביטחון בספרד נועדו לאסוף מידע על פעילי ETA ופעילות הארגון. פעילות זו של כוחות הביטחון עוררה כעס והתנגדות כלפיהם בקרב מגזרים רחבים באוכלוסייה הבאסקית, גם בשל אלימות משטרתית ועדויות עצורים כי סבלו מעינויים (עדויות שלא כולן נמצאו מבוססות ואף נמצא מסמך פנימי של ארגון ETA המדריך פעילים שנעצרו לטעון כי עונו על מנת לזכות באהדה).

כמו כן, מהלך החרמת הזרוע הפוליטית של הארגון Herri Batasuna (HB) בשנת 2002 זכה לביקורת נרחבת מצד כל המפלגות הלאומיות במדינה הבאסקית, כולל מפלגת השלטון PNV. מספר נציגים לאומנים הסכימו להגדיר את החרם כהפרה משמעותית של זכויות וחירויות פוליטיות והצביעו כנגד ההחלטה. תומכים של ארגון ETA ראו בחקיקה להחרמת המפלגה ובהתנגדות הלאומנים עדות למחסור בחופש ודמוקרטיה עבור האזרחים הבאסקים מצד ממשלת ספרד.

בגרמניה, מותם הפתאומי והמסתורי של מנהיגי ארגון RAF בבית הכלא באוקטובר 1977 הפך אותם לדמויות נערצות. נסיבות מותם של השלושה עוררו תהיות רבות והחל קמפיין תקשורתי רחב מצד חברי ארגונים התומכים בארגון RAF, בטענה כי השלושה נרצחו על ידי כוחות הביטחון הגרמנים, למרות כי הדבר לא הוכח עד עצם היום הזה. אף על פי כן, בתקופה זו גברה התמיכה בארגון וכן הוגבר גיוס הפעילים החדשים.

במצרים, פעילות הדיכוי של הממשל כנגד ארגון ה"אחים המוסלמים" הובילה למניעת הקמתה של מפלגה המייצגת אותו, שכן החוק אוסר התארגנות פוליטית על בסיס דתי. קיומה של תנועת ה"אחים המוסלמים" במצרים נאסר החל משנת 1954. בשנות השבעים הנשיא סאדאת יזם את הקמתן מחדש של המפלגות, אך עדיין נותרה התנועה מחוץ לחוק ואף הוארך איסור התארגנותם כמפלגה. למרות זאת, ה"אחים המוסלמים" השיגו לגיטימציה ציבורית והצליחו להיכלל בזירה הפוליטית והשתלבו בממסד דרך ייצוגם ברשות המחוקקת, בלי שיהיו כבולים לחוק המפלגות או לחוק הארגונים הלא ממשלתיים. תוצאות הבחירות האחרונות שנערכו במצרים בשנת 2005 מלמדות כי לארגון יש בסיס תמיכה רחב במצרים.

בסרילנקה, ההטרדה מצד כוחות הביטחון והממשלה כלפי משפחות וקרובים של אלו שנחשדו בפעילות בארגון LTTE תרמה להגברת הגיוס לארגון. צעירים רבים התנדבו מיוזמתם לפעילות כתוצאה מהטרדה בלתי פוסקת ואלימות מצד כוחות הביטחון. פרובוקציה מסייעת לארגון הטרור בהפעלת "התשה אסימטרית" ולשמור על מצב אי ההכרעה בעימות, מצב בו אין מנצח אך גם אין מפסיד. כך לדברי דובר המועצה הצבאית של ארגון PIRA:

*"We can't be beaten. There is no question of us winning in the sense of driving the British Army into the sea. But we always maintain the capacity to bring the situation to a crisis at some stage"*¹⁸³

על כן, פרובוקציה מוצלחת מצד הארגון (זו שמצליחה לגרור תגובת נגד קשה הנתפסת כבלתי פרופורציונאלית) מסייעת לו בהשגת יעדים טקטיים (פרסום, רכישת אהדה ולגיטימציה לפעילותו). כמו כן, נמצא כי ישנם יחסי גומלין בין מרכיב הפרובוקציה למרכיב גיוס הפעילים והתומכים, שכן תגובת נגד מדכאת מצד הממשל כנגד האוכלוסייה הביאה להגברת הרצון להתגייס ולהתנדב לפעילות בארגון ולתמיכה בו.

¹⁸³ PIRA Army Council spokesperson, 1980, quoted in Coogan, The IRA, p.650

מסקנה 7: תגובת נגד של הממשל הכוללת שילוב של דיפלומטיה ומבצעים צבאיים הוכחה כאפקטיבית.

תגובת הממשל לפעילותם של ארגוני טרור שונה על פי סוג הממשל. משטר אוטוריטארי יעשה שימוש בכל האמצעים העומדים לרשותו להבדיל ממדינות בהן יש משטר דמוקרטי הכפופות לפעילות תחת שלטון החוק. ובכל זאת, דמוקרטיות אינן חסרות אונים במאבקן בטרור. ממשל דמוקרטי יכול להנחיל תבוסה לארגון הטרור. ישנן מספר דוגמאות למקרים בהם ממשל דמוקרטי הביס ארגון טרור. למשל, הארגונים בארצות הברית *The Symbionese Liberation Army*, *The Order*, *Weather Underground* (Weinberg et al 2009: 128).

תגובת הנגד של הממשלות לטרור היא מרכיב חשוב ולעיתים גורם מכריע לסיום הפעילות של ארגון הטרור. מחקר שבחן את הסיבות להפסקת פעילות הטרור של ארגונים בצפון אמריקה מצא כי לפחות שתי סיבות מרכזיות להתפרקות הארגונים וכישלונם כרוכות במדיניות ופעילות הלוחמה בטרור מצד הממשלות. הסיבה הראשונה הייתה קשורה לפעילות הסיכול מצד הממשלות, כך שהיה בלתי אפשרי להוציא לפועל מתקפות טרור (על ידי כליאת מנהיגים ופעילים, תגבור מערך האבטחה על מטרות אפשריות) והסיבה השנייה הייתה ההרתעה. ההרתעה בדמות חקיקה נגד טרור והחמרת הענישה על פעילות בארגון טרור וסיוע לו נמצאה יעילה (Ross & Gurr 1989: 409).

ניתוח מקרי הבוחן במחקר זה מלמד כי כאשר ממשלות נקטו בשיטה המשלבת דיפלומטיה (שיחות שלום, מגעים חשאיים) ומבצעים צבאיים ומודיעיניים בהתמודדות מול טרור, הן הצליחו להגיע להישגים. ההישגים מתבטאים הן באמצעות תבוסת הארגון והן באמצעות השגת הסכם פשרה בין הממשלה לבין ארגון הטרור, שהובילה אותו לנטוש את דרך הטרור ולעבור לפעילות פוליטית לגיטימית. השלטונות יכולים לקדם פיתרון שיביא לסיום מאבקו של הארגון, באמצעות שכנוע הנהגת הארגון כי האלימות מביאה לתוצאה ההפוכה עבורם וכי ישנם אמצעים אחרים בהם ניתן להשיג את מירב דרישותיהם.

כך במקרים של ארגון PIRA וארגון פת"ח. לצד הפעילות הצבאית, הממשל הבריטי יזם מספר ניסיונות חשאיים להידברות עם ארגון PIRA. במהלך עשרים שנות פעילות הארגון הייתה תקשורת בין הממשל הבריטי לבכירי PIRA, בעיקר במהלך הפסקת האש הדו-צדדית בשנת 1975 ובמהלך שביתות הרעב בכלא מייז בין השנים 1980-1981. ערוץ התקשורת נפתח מחדש בשנת 1990. בתאריך 31.8.1994 הכריז ארגון PIRA על הפסקה מלאה ומיידית של כל פעילות צבאית. הסכסוך בצפון אירלנד עלה על סדר היום העולמי והחלה מעורבות ארה"ב, בראשות ביל קלינטון. בשנת 1993 הצהיר הממשל הבריטי בראשות ג'ון מייג'ור כי בריטניה מכירה בזכותו של העם האירי להגדרה עצמית ובאפשרות לאיחוד אירלנד במידה וזהו רצונו של העם האירי. ההצלחה של מפלגת שין פיין בבחירות של שנת 1997 עודדה את מנהיגיה כי המעורבות הפוליטית משתלמת. טוני בלייר, ראש הממשלה החדש של בריטניה הכריז כי הוא מעוניין שכל הצדדים יהיו מעורבים בשיחות השלום. בספטמבר 1997 מפלגת שין פיין הצטרפה לשיחות השלום והדבר הצביע על נכונותה לפשרה. בתאריך 10.4.1997 נחתם "הסכם יום שישי הטוב" (Good Friday Agreement).

בעקבות השתלטות הפת"ח על אש"ף ומתוקף מעמדו כמנהיג אש"ף והמערכת הפלסטינית כולה, נאלץ הפת"ח לטפח מאפיינים ממסדיים תוך נטישת הדפוסים המהפכניים של העבר. בתחילת דרכו, שלל הפת"ח לחלוטין את התהליך המדיני, אך מאוחר יותר הוצב התהליך המדיני לצד המאבק המזוין ובסופו של דבר, הפך לאמצעי האסטרטגי המרכזי של פעילותו. הפת"ח הכיר בכך, כי המאבק המזוין אינו יכול לשמש הכלי הבלעדי לפתרון הבעיה הפלסטינית ועל כן הארגון פיתח בהדרגה יכולת תמרון מדינית (Mishtein 2004: 49-52). על רקע ראשית התהליך המדיני ובפרט בעקבות ועידת מדריד והחתימה על הסכם אוסלו, ארגון הפת"ח נתקל במציאות שונה מזו שהכיר בעבר. הפת"ח הפך מארגון מחתרת הנרדף על ידי ישראל, לגוף הניצב בראש המגעים המדיניים עמה. המעמד החדש הקנה לפת"ח הכרה רשמית מצד מדינת ישראל. מאות מפעילי הפת"ח שוחררו מבתי הכלא בישראל בעקבות התהליך המדיני ומגורשים רבים של הארגון הורשו לשוב לשטח הגדה. כך הפך הארגון משנת 1991 ועד הקמת הרשות הפלסטינית לכוח המרכזי שתמך בהקמת הממשל החדש וגייס תמיכה ציבורית בתהליך המדיני.

ניתוח מקרי הבוחן מלמד כי השימוש בכוח צבאי בלבד עשוי להביס ארגון טרור במקרה שארגון הטרור שולט בשטח מוגדר ומרבית המשאבים האנושיים והחומריים שלו מרוכזים בשטח זה. שטח זה נפרד משאר שטחי המדינה ומאוכלוסיית המדינה ועל כן מאפשר חופש פעולה לכוחות הצבא עם פגיעה מינימאלית באזרחים (הכרזה על שטח לחימה תוך פינוי פליטים ואזרחים), כמו במקרה של ארגון LTTE בסרילנקה וארגון FARC בקולומביה, שאמנם עדיין לא הובס צבאית אך ספג מפלות קשות מצד צבא קולומביה בין 2008-2009 וארגון LTTE בסרילנקה הובס צבאית במאי 2009.

לממשלות הנוקטות במדיניות של "בידוד אויבים" ואי הידברות עם ארגון טרור נותרת החלופה של הכרעת הסכסוך על ידי שימוש בכוח צבאי. כאשר ארגון הטרור פועל בכל שטחי המדינה, מסתתר בתוך האוכלוסייה האזרחית ואינו שולט בשטח מוגדר ומתוחם, השימוש בכוח צבאי בלבד לא הוכח כיעיל ואף לעיתים השיג מטרה הפוכה וגרם לניכור האוכלוסייה ולהגברת התמיכה בארגון הטרור, כמו במקרה של ארגון PIRA. במקרה של ספרד המדינה החרימה את הזרוע הפוליטית (HB) של ארגון ETA ועד עצם היום הזה הארגון פעיל ולא הושג הסכם פשרה.

5.4 מרכיב הפעילות התקשורתית

לוח 13 : סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב הפעילות התקשורתית

ארגון	פעילות תקשורתית
<i>RAF</i>	- הארגון נהג להשאיר חומר פרסומי בזירות הפיגוע - תעמולה יזומה של שליחת מכתבים והצהרות לאמצעי התקשורת - משפט מנהיגי הארגון : עורכי הדין ניצלו את המשפט לצרכי תעמולה - שביתות רעב בכלא
<i>PIRA</i>	- הפצת עלונים - פרסום עיתונים - התראות לפני פיגועים - פעילות תעמולה בבתי הכלא : שביתות רעב, מחאה - הפגנות ועצרות המוניות
<i>ETA</i>	- משפטי ראווה לפעילי הארגון בשנת 1969 נוצלו למטרות תעמולה - התראות לפני פיגועים - פרסום עיתון - חטיפות בכירי ממשל ואנשי עסקים מפורסמים
<i>האחים המוסלמים</i>	- מרכיב מרכזי בפעילות הארגון : הקים מנגנוני תקשורת רבים - הוצאה לאור של מאות פרסומים : ספרים, חוברות, קלטות, עיתונים - אגודות אסלאמיות באוניברסיטאות מפיצות תעמולה של הארגון - לארגון אתר אינטרנט באנגלית
<i>פת"ח</i>	- שימוש בעלונים לתקשורת פנימית - פרסום ביטאון "פלסטינא" - קשרים דיפלומטיים אפשרו גישה לתקשורת הבינלאומית
<i>LTTE</i>	- ירחון בקנדה - לארגון אתר אינטרנט בשפה האנגלית - פעילות תעמולה בבתי ספר - פרסום שלטי חוצות וסרטי תעמולה - שימוש בנשים למטרות תעמולה
<i>FARC</i>	- חטיפות מתוקשרות של אישים פוליטיים, אנשי עסקים, פעילים הומניטריים ואנשי צבא - שליחת מסרים וסרטונים לתקשורת - לארגון אתר אינטרנט בשפה הספרדית
<i>חיזבאללה</i>	- מרכיב מרכזי בפעילות הארגון : הקים מחלקת מידע ותעמולה - ברשות הארגון תחנות רדיו וטלוויזיה - הארגון הקים מספר אתרי אינטרנט - עצרות המוניות בהן נאומים של בכירי הארגון - ראיונות לתקשורת

מסקנה 8: מרכיב הפעילות התקשורתית הוא האפקטיבי ביותר בהשגת לפחות יעד טקטי אחד מרכזי והוא יעד הפרסום. למרות זאת, תרגום ההצלחה הטקטית הזו להצלחה אסטרטגית נכשל.

מרכיב הפעילות התקשורתית הוכח כאמצעי אפקטיבי להשגת יעד טקטי חשוב של פרסום המתקפה. כלל מקרי הבוחן שנבדקו, זכו לסיקור תקשורתי של מתקפות הטרור שביצעו. חיפוש הכתבות בעיתונות בוצע על פי תאריכי מתקפות שביצע הארגון לאורך שנות פעילותו. בעיתונות הכתובה נעשה חיפוש של כתבות שפורסמו יום לאחר המתקפה (לעיתים יומיים לאחר המתקפה בעיתון NYT עקב הפרשי שעות) ונמצא כי כלל העיתונים אכן דיווחו על מתקפות הטרור במהדורה הראשונה שיצאה מיד לאחר המתקפה. בעיתונות האלקטרונית נעשה חיפוש של כתבות ביום המתקפה או יום לאחר המתקפה ובמרבית המקרים הכתבות היו זמינות כבר ביום המתקפה עצמו. מבחינת בולטות הכתבה, נמצא כי 37% מסך הכתבות בעיתונות הכתובה (75 כתבות) פורסמו בעמוד הראשון של העיתון, 61% מהן בעמודי אמצע ו-6% מן הכתבות בעמוד האחורי.

למרות זאת, אחד הממצאים המעניינים והחשובים של ניתוח הסיקור התקשורתי נוגעים לאזכור מניעי הארגון. נמצא כי מתוך 130 כתבות שנותחו עבור שמונת מקרי הבוחן, 33 כתבות בלבד אזכרו את מניעי הארגון (25%). היות ואחת המטרות המרכזיות של מתקפות הטרור היא לפרסם את מניעי הארגון ויעדיו, נראה כי רק ברבע מן הכתבות הושגה מטרה זו. הפירוט על פי מקרי הבוחן: ארגון LTTE בעל אחוז הכתבות הגבוה ביותר שאזכרו את מניעי הארגון (44%) ולמרות זאת נכשל, אחריו הארגונים ETA (37%), ה"אחים המוסלמים" (33%), חיזבאללה (26%), PIRA (25%), RAF (17%), פת"ח (11%) והנמוך ביותר ארגון FARC (6%). כאשר ארגון טרור קיים שנים רבות ועדיין נלחם להשיג את יעדיו הפוליטיים האסטרטגיים ללא הצלחה, הממצאים מלמדים כי בתקשורת אמנם מפרסמים את דבר המתקפה, אך פחות ופחות מזכירים את מניעי הארגון ולרוב כלל לא מזכירים את מניעי הארגון. כאשר בכתבה אין התייחסות למניעי הארגון, נראה כי הארגון החטיא חלק חשוב מכוונת ההשפעה על תכני החדשות. בהקשר זה, במונחים של פרסום מניעי הארגון ויעדיו, נודעה הצלחה לארגון "ספטמבר השחור" ולאש"ף באולימפיאדת מינכן 1972. עם זאת, המודעות הבינלאומית למניעי המאבק לא הייתה מספקת ולא הביאה לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. כלומר, למרות ההצלחה בהשגת פרסום מניעי הארגון ומטרותיו כיעד טקטי, לא הצליח הארגון בהשגת יעדים אסטרטגיים עד אשר נטש בפומבי את דרך הטרור.

מתוך 130 הכתבות רק 35% (46 כתבות) התרכזו בארגון. ארגון ה"אחים המוסלמים" בעל אחוז הכתבות הגבוה ביותר שהתרכזו בארגון (73%), אחריו ארגון ETA (50%), PIRA (43%), RAF (41%), פת"ח (35%), חיזבאללה (20%), FARC (18%) ולבסוף ארגון LTEE (0.5%). 44 מתוך 130 הכתבות התמקדו בקורבנות המתקפה שביצע הארגון (33%). הארגונים FARC (56%) וארגון LTTE (55%) בעלי אחוז הכתבות הגבוה ביותר שהתמקדו בקורבנות, אחריהם ארגון פת"ח (47%), RAF (35%), חיזבאללה (26%), PIRA (25%), ETA (12%) והאחים המוסלמים (6%). שאר הכתבות התמקדו באופן שווה בשני הצדדים. כאשר מרכז הכתבה הוא הקורבנות ולא הארגון ההתמקדות היא בתוצאת המתקפה ולא בסיבות לה וכך פוחתים הסיכויים לאזכור מניעי הארגון ויעדיו.

כמו כן, פרט לארגון ה"אחים המוסלמים במצרים", הארגונים לא הצליחו לייצר פרסום אוהד למאבקם. 53 כתבות מתוך סך 130 הכתבות היו בעלות תוכן מבקר כלפי ארגון הטרור (40%). ארגון RAF בעל אחוז הכתבות המבקרות הגבוה ביותר (70%) ואחריו הארגונים ETA (62.5%), ארגון LTTE (55%), FARC (43%), PIRA (43%), פת"ח (23%), חיזבאללה (13%) והארגון בעל אחוז הכתבות המבקרות הנמוך ביותר הנו האחים המוסלמים במצרים (6%). ממצאים אלו מלמדים כי הארגונים שהצליחו להשיג יעדים אסטרטגיים חלקיים היו בעלי האחוזים הנמוכים יותר של כתבות בעלות תוכן מבקר. ארגון RAF וארגון LTTE שניהם נכשלו ושניהם בעלי אחוז גבוה של כתבות בעלות תוכן מבקר. מרבית הכתבות (69 מתוך 130 שהן 53% מכלל הכתבות) היו בעלות תוכן ניטראלי. 8 כתבות בלבד מתוך סך 130 הכתבות (6%) היו בעלות תוכן אוהד וזאת רק בשניים משמונת מקרי הבוחן: לארגון PIRA כתבה אוהדת אחת ולארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים 7 כתבות בעלות תוכן אוהד (המהוות 46% מכלל הכתבות שסוקרו עבור הארגון).

לא נמצאו הבדלים משמעותיים בהיקף הסיקור לו זכו המתקפות בעיתונות הכתובה והאלקטרונית בין הארגונים השונים. ארגון חיזבאללה זכה להיקף הסיקור הגבוה ביותר בעיתונות הכתובה (1039 מילים בממוצע לכתבה), אחריו הארגונים FARC (671 מילים בממוצע לכתבה), LTTE (661 מילים בממוצע לכתבה), פת"ח (655 מילים בממוצע לכתבה), PIRA (444 מילים בממוצע לכתבה), "האחים המוסלמים" (420 מילים בממוצע לכתבה), ETA (310 מילים בממוצע לכתבה) וארגון RAF (243 מילים בממוצע לכתבה).

51 כתבות מסך כל הכתבות שילבו תמונות בכתבה. מתוכן, תמונות מטילות אימה שולבו ב-19 כתבות (37%). פירוט אחוז תמונות מטילות אימה על פי ארגונים: אחוז התמונות מטילות האימה הגבוה ביותר שולב בכתבות שסיקרו את ארגון ETA (75%), אחריו הארגונים LTTE (57%), חיזבאללה (50%), RAF (40%), FARC (38%), PIRA (33%), פת"ח (20%) ו"האחים המוסלמים" (0%).

ממצא מעניין נוסף של ניתוח הסיקור התקשורתי קשור למילות ההתייחסות לארגון בכתבות. במרבית הכתבות נעשה שימוש בשם הארגון או בכינוי הארגון בעת ההתייחסות לארגון הטרור ופעיליו (88.8%). מילת היחס השנייה הנפוצה ביותר לארגון ופעיליו לאחר השימוש בשם או בכינויו של הארגון הייתה המילה "Guerrillas" (35 כתבות מתוך 130 (26%) עשו שימוש במילה "Guerrillas" ביחס לארגון הטרור ופעיליו). נראה כי במרבית המקרים הייתה הימנעות משימוש במילה טרוריסט או ארגון טרור ורק 27 כתבות מתוך 130 הכתבות עשו שימוש במילה "Terrorists" ביחס לארגון הטרור ופעיליו (20%).

שימוש אסטרטגי במושגים או במונחים לתיאור זכויות, תנאים, מאורעות, תהליכים ואנשים הוא קריטי בכל קמפיין של דיפלומטיה ציבורית, כיוון שהשפה ממסגרת את הקונפליקט בדרכים המעצבות תדמיות וקובעות רעיונות של נכון ושגוי, צודק ולא צודק (Gilboa 2006: 722). ניתן לראות כי בניסיון לתאר ולנתח פעילות של ארגוני טרור משתמשים פוליטיקאים, כתבים ועיתונאים, מדינות תומכות טרור ואף ארגוני הטרור עצמם, לעיתים במכוון ולעיתים שלא במכוון, במונחים רבים ושונים לצורך תיאור, הסברה וניתוח של תופעת הטרור. מבצעי פיגוע

מסוים עשויים להיות מוגדרים באותו זמן על ידי גורמים שונים "טרוריסטים", "אנשי גרילה", "לוחמי שחרור", "מהפכנים" ועוד. הכול על פי השקפת העולם של המגדיר והאינטרסים שלו. ההגדרה "טרור" שמורה בדרך כלל לפיגועים נגד האוכלוסייה של הגורם המדווח, בעוד שהפיגועים המתרחשים במדינות זרות זוכים לעיתים קרובות בהגדרות אחרות (Ganor 2005: 229-251). הטרמינולוגיה הבעייתית של המושג טרור לא פסחה גם על התקשורת אשר מנסה לשמור על ניטרליות. בשנות הארבעים והחמישים של המאה העשרים החל השימוש הרווח במונח "לוחמי חופש" כתוצאה מהלגיטימיות הפוליטית שנתנה הקהילה הבינלאומית למאבק לשחרור לאומי ולהגדרה עצמית. בסיקור התקשורתי של מעשי טרור אף בימינו, כפי שעולה גם ממצאי מחקר זה, נעשה שימוש במונחים "לוחמי גרילה", "לוחמי חופש", "מהפכנים" ו"מורדים".

ארגוני הטרור משתמשים במכוון בטרמינולוגיה צבאית ומכנים עצמם "לוחמי חירות" או "חיילים" ואף טוענים כי זכאים ליחס של שבויי מלחמה במקרה שנתפסים על מנת שלא להישפט בבתי משפט רגילים. עם זאת, ארגוני הטרור מתעלמים מקיומם של חוקי מלחמה, כפי שבאים לידי ביטוי באמנת ז'נבה ושאר חוקים בינלאומיים הקובעים כי אזרחים יהיו חסינים להתקפות, וכולם ללא יוצא מן הכלל, הופרו על ידם (Hoffman 2006: 86). לעומתם, האנרכיסטים של המאה התשע עשרה לא התחבאו מאחורי כינויים של "לוחמי חופש" או "לוחמי גרילה", אלא כינו עצמם בגאווה טרוריסטים ואת הטקטיקות בהן נקטו כטרוריות. קרלוס מריגלה התעקש בספרו *"Mini Manual of the Urban Guerrilla"* לכתוב את עצמו כלוחם גרילה ואת תורתו כגרילה. עם זאת, מכתביו ברור כי היה מודע למשמעות השלילית של המושג טרור וכי היה מעוניין להחליפו במושג בעל משמעות חיובית יותר. בעשורים האחרונים אנו עדים לתופעה דומה והשמות שבחרים לעצמם ארגוני הטרור מלמדים על כך. כולם ללא יוצא מן הכלל מנסים ליצור לעצמם תדמית של חופש ושחרור, צבאות או ארגון צבאי, תנועה להגנה עצמית, נקמה צדקנית. המאפיינים הללו אף מבדילים טרוריסטים מסוגים אחרים של קיצוניים פוליטיים. קומוניסט או מהפכן לא יהססו לקבל עצמם את הכינוי ואף יהיו גאים שמכונים כך. טרוריסט, בניגוד לזאת, לעולם לא יודה בכך שהוא טרוריסט. טרוריסט תמיד יטען כי הממשלה, החברה או המערכת הכלכלית הן הטרוריסטיות האמיתיות.

המושג טרור התקשר במשמעותו המקורית לאלימות מצד המדינה כנגד אזרחיה וכיום, המושג מתקשר לאלימות כנגד המדינה מצד שחקנים לא מדינתיים. הגדרות של טרור ושל מתקפות טרור מעוצבות ממשגית על ידי המסגרות אותן מאמצת כל חברה. שיטות פעולה של קבוצות מסוימות עשויות להתקבל בזעם בחברה מסוימת, אך אותן שיטות פעולה עשויות להיות מקובלות בחברות אחרות (Papacharissi & Oliveira 2008: 54). מתן תווית של "טרור" או "טרוריסט" לפעולה או לשחקן מסוים טומנת בחובה נימה נורמטיבית חזקה. מספר עובדות בנוגע למתקפת הטרור עשויות להיות נייטרליות, אך רבות אחרות עשויות להתחרות זו בזו (למשל המניעים למתקפה) וכוללות היבטים שונים של הסיקור התקשורתי: השפה הנבחרת לתיאור האירוע, בחירתם, תיאורם ומשמעותם של הדימויים ובחירת המומחים והרשויות שיגיבו על המאורע (Norris, Kern & Just 2003: 12-13). בהתאם לזאת, ממצאי מחקר זה מלמדים כי ברוב המקרים אכן קיימת הימנעות משימוש בכינוי הארגון או פעיליו כטרוריסטים.

בנוסף, בשל העדר הגדרה ברורה ומוסכמת לטרור, נעשה לעיתים שימוש במונח לצורך תיאור והסברה של אירועים שאין להם כל קשר עם טרור, למשל פשעים אלימים המבוצעים

למטרות רווח כלכלי, הטלת אימה שאין לה כל רקע פוליטי וכדומה. השימוש במונח טרור במקרים אלו נועד לתאר אירועים אלו בגוון שלילי. זוהי מילה עם קונוטציה שלילית שמכוונת בדרך כלל כשם גנאי לאויב או מתנגד.

סיקור תקשורתי של מתקפות טרור מעלה שאלות חשובות בנוגע למידה בה הסיקור תקשורתי יכול לעמוד בסטנדרטים העיתונאיים של אמת, אובייקטיביות ואיזון במקרים של קונפליקט פוליטי קיצוני. הסוגיה המרכזית היא האם הסיקור התקשורתי נוטה לטובת ארגוני הטרור ומוסיף להם לגיטימיות ואמינות ואף מבלי להתכוון לכך מעודד מתקפות נוספות בעתיד, או שמא הסיקור התקשורתי נוטה לטובת הממשלות, עקב הסתמכות יתר על מסגרות הפרשנות המוצעות על ידי פקידי ממשל, מומחי ביטחון וצבא וכך הסיקור התקשורתי משמש כאמצעי לחיזוק התמיכה במנהיגים פוליטיים ובמדיניות הביטחונית המיושמת על ידם (Norris et al 2003: 3).

בהקשר זה, מרבית הציבור בארצות הברית בשנות השמונים הזדהה עם הביקורת כלפי התקשורת בנושא הסיקור התקשורתי של מתקפות טרור. סקר דעת קהל שנערך על ידי רשת ABC ועיתון הושינגטון פוסט¹⁸⁴ בינואר 1986 מצא כי מרבית הנשאלים (76%) הרגישו כי הצלחת הטרוריסטים תלויה בפרסום לו הם זוכים באמצעי התקשורת וכי התקשורת לעיתים הגזימה בסיקור מתקפות טרור ובכך שיחקה לידי הטרוריסטים. ובכל זאת, מרבית הנשאלים הרגישו כי הסיקור התקשורתי של מתקפות טרור משרת את האינטרס הציבורי וכי על הטלוויזיה להמשיך לסקר מתקפות טרור, גם אם הדבר יוביל למתקפות טרור נוספות. מרבית הנשאלים האמינו כי טרור מתקיים עם הטלוויזיה או בלעדיה. ה"מוסר הכפול" ברגשות הציבור כלפי הסיקור התקשורתי של מתקפות טרור משתקף גם במחקר האקדמי.

ישנן מספר גישות תיאורטיות המתייחסות לקשר בין הטרור והתקשורת. ישנה הגישה הטוענת כי מדובר בקשר של רווח הדדי. מצד אחד, ארגוני הטרור מרוויחים מן הפרסום בתקשורת כאמצעי להעברת מסרים לקהלי היעד ומן ההשפעות הישירות והעקיפות האפשריות של פרסום זה. מצד שני, ארגוני הטרור מספקים לתקשורת מידע חדשותי בעל ערך המאפשר רווח כספי. מתקפות טרור עבור התקשורת הן דרמה אנושית ממנה ניתן להפיק סיפור חדשותי בעל עלילת מתח מרתקת, המעניין ומושך את קהל צרכני התקשורת, וכתוצאה מכך עשוי להשיג רייטינג גבוה ורווחים כספיים מפרסומות (Wilkinson 2006: 144; Ganor 2005: 230).

גישה נוספת מבקרת את הסיקור התקשורתי של מתקפות טרור וטוענת כי עצם הפרסום שמספקים אמצעי התקשורת לארגוני הטרור, מקדם בכך את מטרותיהם ואת השימוש בטרור כשיטת לוחמה יעילה וכך התקשורת נתפסת כמעין "משתף פעולה" עם ארגוני הטרור, במקום כגורם מתווך בין ארגון הטרור לבין הציבור והממשלות (Chalfont 1990: 18; Davies 2003: 25; Wardlaw 1989). באינטראקציה בין תקשורת לטרור, כתבים ועורכי עיתונים מנסים למצוא את האיזון בין הרצון לספק את דרישות הציבור למידע ובין הניסיון לא לספק לטרוריסטים במה למעשי האלימות שלהם. יש הטוענים כי אם הטרור מכוון לזכות בסיקור תקשורתי, אזי על תקשורת דמוקרטית אחראית להפחית ככל שניתן את תשומת הלב לטרור, כאמצעי למנוע התקפות טרור נוספות. עם זאת, גישה זו מתעלמת מן התחרותיות הרבה בענף התקשורת,

¹⁸⁴ מצוטט בתוך: Ganor, B. (2005). The counter terrorism puzzle. Page 231

שמבטיחה כי טרוריסטים תמיד יימצאו אוזן קשבת אצל אחד, גם אם נדחו על ידי אחר (Shpiro 81: 2002). בנוסף, כבר בימי הביניים ידועה כת "שיאה האסלאם" שנקטה בטרור בניסיון להטיל אימה ברחבי העולם המוסלמי והסתמכה על פרסום המתקפות האלימות שלה באמצעות העברת שמועות מפה לאוזן במסגדים ובשווקים. בשיטות דומות השתמשו גם ארגוני טרור ברוסיה ובבלקן במהלך המאה התשע עשרה. עדויות אלו מפריכות את הטענה על פיה ההתפתחות באמצעי התקשורת המודרנית נחשבת לגורם מרכזי המסביר את השימוש בטרור. התקשורת החופשית במדינות דמוקרטיות אינה מייצגת ערכים של אלו הנוקטים בטרור או נשלטת על ידם, אלא לרוב מייצגת את הערכים שבבסיסה של החברה הדמוקרטית. ארגוני הטרור לרוב מתייחסים לתקשורת ההמונים בחברה החופשית בצנינות, הם בזים לערכים ולעמדות הדמוקרטיים שלה ולרוב מחשיבים את התקשורת כעוינת, בעלת דעה קדומה, סובייקטיבית וכמייצגת את מדיניות הממשל לו הם מתנגדים (Wilkinson 2006: 144-147).

השאלה המתבקשת בהקשר זה היא האם הפרסום הנרחב לו זוכות מתקפות הטרור אכן משמש כאמצעי להגברת אימת הציבור ומשרת את יעדי ארגון הטרור. ארגוני הטרור יוצאים מנקודת הנחה כי בסופו של דבר ובאופן בלתי נמנע, ישברו את רוחו ואת רצונו של הציבור. מתברר כי הנחה זו חושפת פגם מהותי באסטרטגיה של הטרור. אמנם ארגוני הטרור משקיעים מאמץ רב בניסיונם לנצל את אמצעי התקשורת לתועלתם, אך נראה כי הציבור עומד על המשמר ולרוב מתמודד בהצלחה עם ניסיונות אלו. לעיתים קרובות, הציבור אף פועל להיפך מן הצפוי בתגובה למתקפות טרור ומקשיח עמדותיו כנגד ארגון הטרור, מגביר את עמידותו כנגדו ותומך בנקיטת אמצעים תקיפים יותר ויעילים יותר של לוחמה בטרור (Wilkinson 2006: 152). יתרה מכך, גם אם נמצא כי סיקור תקשורתי של מתקפות טרור משפיע על דעת הקהל ומתורגם ללחץ על מקבלי ההחלטות, לא בטוח שההשפעה תהיה השפעה המיוחלת אליה כיוון ארגון הטרור. מחאה ציבורית כנגד מתקפות הטרור עשויה דווקא להגדיל תמיכה בהקצאת משאבים ללוחמה בטרור, לעודד תופעות של "התלכדות סביב הדגל" ולהביא דווקא להגברת האמון והתמיכה בממשל ובמוסדות השלטון והביטחון. במצבים בהם הטרור הופך ממטרד לסכנה ממשית ומעורר רגשות חוסר ביטחון, האזרחים נוטים לתמוך באמצעים בהם נוקטת הממשלה בלוחמה בטרור גם אם הם כרוכים בפגיעה בזכויות אזרח.

5.5 מרכיב חיסול אויבים

לוח 14 : סיכום השימוש של ארגוני הטרור במרכיב חיסול אויבים

ארגון	חיסול אויבים
RAF	- חיסול תובע פדראלי, מנהל בנק, ראש איגוד התעשיינים וגנרל בכיר - חיסול חמישה אנשי ציבור המייצגים את 'המערכת האימפריאליסטית'
PIRA	- חיסול ארבעה בכירים בממשל הבריטי וממשל אירלנד - מספר ניסיונות חיסול של ראש ממשלת בריטניה, מרגרט תאצ'ר
ETA	- חיסול ראש ממשלת ספרד, קררו בלאנקו - שימוש רחב היקף בחיסול אויבים : חיסול של לפחות שלושה עשר בכירי ממשל, בכירי מערכת הביטחון ואנשי ציבור
האחים המוסלמים	- חיסול ראש ממשלת מצרים, אל-נוקראשי פאשה - הואשמו בחיסול שופט ומפקד משטרה בשנת 1948 - ניסיון חיסול נשיא מצרים עבד אל-נאצר בשנת 1954 - פלג של הארגון התנקש בחיי הנשיא אנואר סאדאת
פת"ח	ככל הידוע, הארגון לא עשה שימוש בחיסול אויבים
LTTE	- שימוש רחב היקף בחיסול אויבים : חיסול של לפחות עשרה בכירי ממשל בסרילנקה - חיסול ראש ממשלת הודו לשעבר, רג'יב גנדי - חיסול נשיא סרילנקה לשעבר, רמאסין פרמדסה
FARC	- שימוש רחב היקף בחיסול אויבים : חיסול כמה עשרות נציגי ציבור, יועצים פוליטיים (חלקם בשבי) - חיסול מושל מדינת קוקטה בשנת 2009 - חיסול אחותו של נשיא קולומביה לשעבר סזאר גביריה
חיזבאללה	- כמעט ולא עשה שימוש במרכיב חיסול אויבים. - ידוע על שלושה מקרים של חיסול בכירי ממשל וביטחון בלבנון וישראל

מסקנה 9 : השימוש במרכיב חיסול אויבים אינו אפקטיבי.

ניתוח מקרי הבוחן של הארגונים במחקר זה בנוגע למרכיב חיסול אויבים מלמד כי לא כל הארגונים עשו בו שימוש וגם כאשר נעשה שימוש בחיסול אויבים, הארגונים עשו בו שימוש בדרגות שונות. ממצאי המחקר מלמדים כי דווקא הארגונים שעשו שימוש רחב היקף בחיסול אויבים ואף הצליחו בחיסול דמויות בכירות ביותר של הממשל (לדוגמא, ראש ממשלת הודו לשעבר, רג'יב גנדי על ידי ארגון LTTE וראש ממשלת ספרד, קררו בלאנקו, על ידי ארגון ETA) לא הצליחו בהשגת יעדים אסטרטגיים ולעיתים אף נכשלו והתפרקו. ניתוח מרכיב חיסול אויבים עבור שמונת מקרי הבוחן מוביל למסקנה כי חיסול אויבים אינו דפוס פעולה אפקטיבי ולא תרם להשגת יעדים פוליטיים טקטיים או אסטרטגיים של הארגון.

ארגון RAF חיסל כעשרה פקידי ממשל, שופטים ובכירי מערכת הביטחון בגרמניה ונכשל. ארגון LTTE עשה שימוש רחב היקף בחיסול אויבים וידוע בשיטות חיסול אכזריות גם כנגד יריביו מפנים בקרב הקהילה הטמילית. הארגון הצליח אף לחסל את ראש ממשלת הודו לשעבר, רגייב גנדי, בעת מסע הבחירות שלו. למרות ההצלחה הזו בהפעלת מרכיב חיסול אויבים, הארגון בסופו של דבר הוכרע צבאית בשנת 2009. ארגון FARC חיסל כמה עשרות נציגי ממשל בקולומביה ולאחרונה אף מושל מדינה. גם במקרה זה, למרות ההצלחה בהפעלת מרכיב חיסול אויבים, לאחרונה הארגון ספג מפלות קשות ונחלש.

ארגון ETA אחראי לרציחתם של בכירי ממשל ואנשי ציבור רבים בספרד ביניהם ראש ממשלה, אנשי צבא וכוחות הביטחון, חברי פרלמנט, חברי מועצות עירוניות, חברי שתי המפלגות הגדולות בספרד, שופטים ועורכי דין, אנשי עסקים, אינטלקטואלים, מרצים באוניברסיטה, עיתונאים ואנשי מקצוע שעבדו עבור המוסדות הממשלתיים. ולמרות השימוש רחף היקף בחיסול אויבים ארגון ETA לא הצליח להשיג יעדים אסטרטגיים. כתוצאה מן הרצח של קררו בלאנקו בדצמבר 1973 נקטו כוחות הביטחון בספרד פעילות נוקשה כלפי הארגון. חילוקי הדעות בארגון הגיעו לשיאם והודגשו ביתר שאת לנוכח הנסיבות הללו, בין אלו שתמכו בפעילות פוליטית לצד המאבק המזוין לבין המיליטנטים יותר שהעדיפו להתמקד רק במאבק האלים. חילוקי הדעות הובילו בסופו של דבר במאי 1974 לפיצול המשמעותי והסופי בארגון. שני עשורים מאוחר יותר, חטיפתו ורציחתו של הפוליטיקאי הספרדי, מיגל אנגל בלנקו קרידו, ביולי 1997 על ידי ארגון ETA הובילו לתגובות זועמות בציבור ולהפגנות ענק כנגד ETA.

ארגון PIRA עשה שימוש מצומצם במרכיב חיסול אויבים וחיסל כארבעה בכירי ממשל וביטחון בריטיים (בנוסף ליריבים פנימיים בצפון אירלנד). הארגון אף ביצע מספר ניסיונות לפגיעה בבכירי ביטחון וממשל בריטיים, בכללם ראש ממשלת בריטניה בזמנו מרגרט תאצ'ר. לגבי הארגונים פת"ח וחיזבאללה, ניתן לראות כי חיסול אויבים אינו דפוס פעולה מרכזי בפעילותם ושני הארגונים הללו הצליחו בהשגת יעדים אסטרטגיים חלקיים. ככל הידוע, ארגון פת"ח כלל לא עשה שימוש בחיסול אויבים חיצוניים. ארגון חיזבאללה עשה מספר ניסיונות לחיסול בכירי ממשל וביטחון בישראל ובלבנון וידועים רק שני מקרים מוצלחים של חיסול אויבים חיצוניים מצדו.

ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים אינו נוקט בפעילות אלימה כמה עשרות שנים וגם בעשורים הראשונים לפעילותו ועד שהתמתן, כמעט ולא עשה שימוש בחיסול אויבים. עם זאת, כאשר עשה שימוש במרכיב חיסול האויבים, דווקא חיסול ראש ממשלת מצרים נוקראשי וניסיון החיסול של נשיא מצרים עבד אל-נאצר הובילו לתוצאות הרסניות עבור ה"אחים המוסלמים". בעקבות ניסיון ההתנקשות דוכא הארגון באכזריות ומאות פעילים ירדו למחתרת, אלפי פעילים נכלאו בבתי הכלא, מנהיגי התנועה הוצאו להורג (בכללם סיד קוטב) ורבים היגרו למדינות ערביות גובלות. ממצאים אלו מתיישבים עם הספרות המחקרית על פיה חיסול אישיות פוליטית בכירה או אהודה במדינת היעד, עשויה לגרור תגובות נזעמות מצד הציבור והקשחת עמדות הציבור כנגד ארגון הטרור ותביעה להענישו ולנקוט יד קשה בלוחמה נגדו. במובן זה גם הצלחה טקטית עשויה להיות הרסנית עבור הארגון ודווקא להרחיקו מהשגת יעדיו האסטרטגיים.

5.6 המודל הכללי: הערכת האפקטיביות של טרור בהשגת יעדים פוליטיים

המסקנה המרכזית העולה מניתוח מקרי הבוחן היא כי ארגוני הטרור היחידים שאכן הצליחו להשיג יעדים אסטרטגיים (אמנם יעדים אסטרטגיים חלקיים ולא במלואם) הם אלו שהפכו לישות פוליטית כלשהי: ארגון פת"ח, ארגון PIRA, ארגון חיזבאללה ובמידה מסוימת ארגון ה"אחים המוסלמים" במצרים. שאר מקרי הבוחן של הארגונים שנחקרו השיגו יעדים טקטיים בלבד (FARC, ETA) או נכשלו (LTTE, RAF). המסקנה היא כי ארגון טרור בעל סיכוי טוב יותר להשיג יעדים אסטרטגיים, כאשר הצליח להפוך לישות פוליטית כלשהי. בעת הקמת מפלגה או זרוע פוליטית, ארגון הטרור עבר מהפך אסטרטגי. הוא חדל להתקיים כארגון הנוקט בפעילות אלימה, או כארגון הנוקט באופן בלעדי בפעילות אלימה, והמשיך להתקיים כארגון בעל מודוס אופרנדי שונה של פעילות לא אלימה, שנתפסה כיעילה יותר להשגת יעדיו.

מעניין לראות כי בחלוף ארבעה עשורים, ארגוני הטרור הפכו מארגונים המתנגדים לכל סממן של ממשל לארגונים ההופכים למפלגות המשתתפות בממשל. "האנרכיסטים, אשר מאסו בשלטון מעיקרו, לא זו בלבד שלא שאפו לכבוש את השלטון, אלא ראו בו קלקלה ואבן נגף גם כאשר נפל בידי תנועת המהפכה. ומשום כך, גם כאשר נקלעו, בנסיבות חורגות מהרגיל, לעימות עם ועל השלטון המהפכני, לא היו מסוגלים לתפוש אותו ועוד פחות מכך להחזיק בו" (איבינסקי 1991: 42).

מסקנה זו תומכת בגישה כי רק לעיתים נדירות הטרור הוכח כאמצעי מוצלח להשגת יעדים לטווח ארוך. אחת הסיבות לכך היא כי הארגון אכן הובס על ידי השלטונות. סיבה נוספת היא כי ארגונים אלו הביסו את עצמם. עצם השימוש בשיטות הפעולה האלימות בודדו את הארגון מן התומכים הפוטנציאליים שלו. כמו כן, השימוש הבלעדי בטרור, ללא שילוב עם שיטות אחרות של פעילות פוליטית הצליח רק לעיתים רחוקות (Weinberg & Eubank 2007: 73).

"נקודת התורפה העיקרית של הטרור היא, שפעולותיו הן כולן ברמה הטקטית, שיש קושי לעבור ממנה להישג ברמה האסטרטגית. כלומר, מהצטרבות פיגועים טקטיים אין בהכרח מעבר להישגים אסטרטגיים. בטרור חסר המימד של סיקוונטיות, שיציג כיצד בפיגועי הטרור יש התקדמות, צעד אחר צעד, למימוש המטרה המדינית. כך על אף הפיגועים והקורבנות, השגת המטרה המדינית יכולה להישאר רחוקה בלי שהמאמץ הטרוריסטי יקרב אותה" (הרכבי 1990: 207). אכן ניתוח מקרי הבוחן מצא כי הצלחת הארגון בהשגת יעדים טקטיים לא בהכרח הובילה להשגת יעדים אסטרטגיים. הגורם המכריע בתרגום ההצלחה הטקטית להצלחה אסטרטגית היה שילוב הטרור עם שיטות אחרות של פעילות פוליטית. עם זאת, נמצא כי ארבעת מקרי הבוחן שהצליחו בהשגת יעדים אסטרטגיים חלקיים, השיגו יעדים טקטיים קודם לכן. מסקנה זו מאשרת את טענת המחקר השנייה על פיה לארגון יהיה סיכוי טוב יותר להשיג יעדים אסטרטגיים, אם השיג יעדים טקטיים קודם לכן.

ממצאי המחקר מעוררים את הצורך לבחון מדוע ארגון טרור משנה אסטרטגיה ופונה לפעילות פוליטית. ארגוני טרור ומפלגות פוליטיות מייצגים שני דגמים בקצוות הרצף של התארגנות פוליטית ועל פניו נראה כי לא חולקים דבר במשותף. המפלגות הפוליטיות מסמלות פעילות פוליטית דמוקרטית שלווה ונחשבת לחלק חיוני מן התהליך הדמוקרטי, לעומת ארגוני הטרור המסמלים פעילות אלימה ובלתי חוקית כלפי ממשלות והציבור, המתרחשת מחוץ לזירה הפוליטית.

עם זאת, בחינת הקשר בין ארגון טרור למפלגה פוליטית לאורך ההיסטוריה מלמדת כי ישנם יחסי גומלין בין מפלגות פוליטיות לארגוני טרור והם עשויים לפעול בסמיכות אחד למשנהו. מפלגות פוליטיות פנו לשימוש בטרור על מנת לקדם את יעדיהן הפוליטיים. המקרים בולטים הם ארגון Shining Path בפרו שהתפצל מקרב המפלגה הקומוניסטית, המיליציות העדתיות האלימות שהיו קשורות למפלגות הפוליטיות בתקופת מלחמת האזרחים בלבנון (1975-1989), מפלגת PRT (Worker's Revolutionary Party) בארגנטינה שהקימה את ERP (People's Revolutionary Army), מפלגת PKK בטורקיה שהחלה דרכה כמפלגה פוליטית שמאלנית קיצונית, המפלגות הנוצריות והקומוניסטיות באל סלבדור שהקימו ותמכו בקבוצות אלימות החל משנות השבעים ועד סיום מלחמת האזרחים בשנת 1992 ומפלגת FLN באלג'יריה.

מחקר שבחן את הקשר בין מפלגות פוליטיות לארגוני טרור כלל 203 ארגוני טרור, שנמצאו קשורים למפלגות פוליטיות, מתוך 430 ארגונים שהוגדרו כארגוני טרור במהלך המאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים. במרבית המקרים (66%) מפלגות פוליטיות הובילו להיווצרותם של ארגוני טרור. 28% מן הארגונים הוקמו באופן ישיר מתוך מפלגה פוליטית, ב- 17.7% מן המקרים ארגוני טרור נוצרו כאשר קבוצה התפצלה ממפלגה פוליטית מסוימת ויצרה ארגון חדש שנקט בטרור, ב- 20.1% מן המקרים ארגוני הטרור זכו לתמיכה ממפלגה פוליטית. ב- 12.8% מן המקרים ארגוני טרור הפכו למפלגה פוליטית, ב- 11.3% מן המקרים ארגוני טרור הקימו זרוע פוליטית. בשאר המקרים תנועות חברתיות יצרו מפלגות וארגוני טרור וכן ישנם מספר מקרים של מעגל בו מפלגות הפכו לארגוני טרור והפכו חזרה למפלגות פוליטיות (Weinberg et al 2009: 29).

מסקנות המחקר הנזכר מלמדות כי סוג הקשר השכיח ביותר בין ארגוני טרור למפלגות פוליטיות מתבטא בהיווצרותו של ארגון הנוקט בטרור מקרב המפלגה הפוליטית. עם זאת, המחקר מלמד כי גם המעבר מפעילות טרור לפעילות פוליטית אינה תופעה נדירה. 49 מתוך 203 מקרים שנבחנו לאורך המאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים נמצאו כמקרים בהם ארגוני טרור פנו לפעילות פוליטית, 26 מהם באמצעות מהפך מוחלט למפלגה פוליטית ו- 23 מהם באמצעות הקמת זרוע פוליטית שפעלה במקביל לפעילותו האלימה של הארגון. מרבית המקרים התרחשו בין 1960-1985 ומרבית הארגונים היו בעלי אידיאולוגיה שמאלנית קיצונית או לאומנים. מרבית הארגונים מבחינה גיאוגרפית מتركזים באמריקה הלטינית ובמזרח התיכון. חשוב לציין כי ישנם מקרים בהם גם ארגון הטרור וגם מפלגה פוליטית צמחו מתוך תנועה חברתית, לרוב תנועת מחאה חברתית כלשהי.

Weinberg et al (2009: 21) מציינים את קיומם של ארבעה תנאים המקדמים את אפשרות המעבר של ארגון מפעילות טרור לפעילות פוליטית: שינוי בסדר הפוליטי הקיים (למשל, לאחר מאבק לשחרור לאומי וקבלת עצמאות); דיכוי מצד המדינה אשר מעודד את הארגון לנטוש את הפעילות האלימה; בעייתיות כתוצאה מחששות הארגון בנושאי פרסום והשפעה על דעת הקהל; מתן חנינה מצד השלטונות למנהיגי ופעילי ארגון הטרור בתנאי שינטשו את המאבק האלים וישתלבו בזירה הפוליטית במדינה.

החלטת ארגון הטרור האם לנטוש את המאבק האלים ולהפוך לארגון העוסק בפעילות פוליטית לא אלימה או להקים זרוע פוליטית שתפעל במקביל לפעילות האלימה, עשויה להיות

מושפעת ממספר גורמים חיצוניים או פנימיים. גורמים חיצוניים עשויים להיות הצעת חנינה מצד הממשלה ואפשרות להקמתו מחדש של הארגון כמפלגה פוליטית, שינוי צורת השלטון במדינה והקמתו של שלטון דמוקרטי.

ארגוני טרור לרוב פועלים בחשאיות ובמחתרת על מנת לשרוד ולא להיתפס על ידי שלטונות החוק. על כן, גורמים פנימיים קשורים לשיקולי פרסום ורכישת תמיכה ואהדת הציבור למניעי הארגון ופעילותו. כאשר הארגון מקים מפלגה פוליטית, או זרוע פוליטית הדבר מאפשר לו לגלות את מעמדו ומידת התמיכה של הציבור בשמו הם פועלים וכן מאפשר לו להעביר מסרים בקלות ובגלוי באמצעי התקשורת בהשוואה לשימוש ב"תעמולת המעש". ארגוני טרור, כמפלגות פוליטיות, לעיתים פועלים בסביבה תחרותית בה קיימים שחקנים אחרים (קבוצות ומפלגות) בעלי מניעים פוליטיים דומים או זהים, עניין המשפיע על שיקולי הארגון לפתח זרוע פוליטית, שתפעל כמפלגה פוליטית לא חשאית, מתוך הבנה כי מהלך זה מקנה לו יתרון (Weinberg et al 2009: 75-78).

מצדו השני של המטבע, העובדה כי ארגון טרור מראה נכונות להתחיל במשא ומתן ולהשתתף בתהליך הפוליטי מייצגת התפשרות וויתור משמעותיים מצדו וטומנת בחובה סכנה שתומכי הארגון יחשיבו מהלך כזה כבגידה. מהלך כזה עשוי לגרור התפצלות ויצירת קבוצה קיצונית ואלימה חדשה, שתמשיך להיות מחויבת לפעילות האלימה. כדוגמה ניתן לציין את ארגון RIRA (Real IRA) שהתפצל משורות הארגון PIRA.

לדעת החוקר פול וילקינסון, מנהיגי ארגוני הטרור מודעים לעובדה כי הסיכוי שלהם להשיג את יעדיהם האסטרטגיים בדרך הטרור הוא נמוך. ולמרות זאת, ההישגים הטקטיים הפוטנציאליים כה אטרקטיביים, עד כי נשק הטרור נראה כבלתי ניתן לויתור. זאת הסיבה לכך שטרור עדיין משמש ארגונים כה רבים ברחבי העולם, אף על פי שסייע רק לעיתים נדירות לארגון בהשגת כלל יעדיו האסטרטגיים. מרבית מנהיגי הארגונים רואים בטרור כנשק עזר מועיל ומבינים כי טרור לבדו אינו מספיק על מנת להשיג את יעדיהם האסטרטגיים (Wilkinson 2006: 7).

סגן מזכ"ל חיזבאללה, נעים קאסם מתאר את הבסיס לאסטרטגיה של הארגון הכולל שילוב של פעילות פוליטית לצד הפעילות האלימה:

"On one hand, the political work of Hezbollah is coupled with resistance as a main fundamental priority. On the other, it is an expression of the Party's vision and directive, as no jihad movement could separate itself from complementary political work that builds on the fruits of resistance in order to draw the objectives nearer" (Qassem 2005: 23).

גם השימוש באלימות של ארגון PIRA תמיד נבע ממניעים פוליטיים:

"Military action is an extension of political action therefore the military campaign being waged by the IRA is in effect a political campaign. People with no political concepts have no place in the army, because the actions of the army are directed

towards a political objective that is the real meaning of the present military campaign"¹⁸⁵

המחקר מוכיח כי אחת הדרכים המרכזיות בהן ארגון טרור עשוי להשיג את יעדיו הפוליטיים היא באמצעות המכניזם של פעילות מפלגתית פוליטית, לפחות במערכות דמוקרטיות. כל זמן ש"כללי המשחק" אפשרו שינוי ביעודו ובמבנה של אותם ארגונים, הם הפיקו תועלת מהרחבת רפרטואר הפעילויות שלהם כך שיכלול גם פעילות פוליטית, או במקרים מסוימים אף לנטוש לחלוטין את הפעילות האלימה לטובת מהפך למפלגה פוליטית.

ארגון עשוי להשתמש בטרור בשילוב עם שיטות פעילות פוליטית אחרות ויתרה מכך, ארגון עשוי לנקוט בטרור כאשר על פי תפיסתו יש צורך בכך ולחדול להשתמש בטרור כאשר על פי תפיסתו אין צורך בכך וחוזר חלילה. חשוב לציין כי תהליך המעבר מארגון טרור למפלגה אינו בלתי הפיך וגם ארגון טרור שהפך למפלגה עשוי למצוא שוב את דרכו חזרה לפעילות אלימה כמו במקרה של הפת"ח לאחר כישלון שיחות קמפ-דיוויד בשנת 2000 (Weinberg et al 2009: 103).

במצרים, לאחר עלייתו לשלטון של ג'מאל עבד-אל-נאצר סבלה תנועת ה"אחים המוסלמים" מדיכוי מצד השלטון. ה"אחים המוסלמים", שהיו מחויבים ליעד הבנייה מחדש של האומה המצרית כרפובליקה אסלאמית ואף הביעו נכונות לשימוש בטרור על מנת להשיג יעד זה, החליטו נוכח הדיכוי מצד השלטון להפוך למפלגה פוליטית ולהופיע מחדש בזירה הפוליטית המצרית כמפלגה הפועלת בדרכי שלום, במקום להיעלם. כיום לתנועה יש ייצוג בפרלמנט המצרי ואף הזדמנות היסטורית העשויה לקרב אותה להגשמת יעדיה האסטרטגיים, נוכח הפלת ממשלו של מובראק בפברואר 2011.

במקרה של ארגון פת"ח, באופן אירוני, ההצלחה הטקטית של הארגון השפיעה על המחויבות שלו לטרור. מאמצע שנות השבעים הזרם המרכזי באש"ף, במיוחד פת"ח, שאף לכוון יחסים עם מספר מדינות רב ככל שניתן, ללא אבחנה בצורת השלטון או דאגתם לבעיה הפלסטינית. מדיניות זו גרמה להתנגדות למבצעים כנגד מטרות לא ישראליות, הגבלה גיאוגרפית של פעולות טרור והכחשה של כל מעורבות או סיוע לפעולות שכאלה (Wilkinson 2006: 24).

עם ההחלטה לעבור לפעילות פוליטית קיימת התנגשות בין האינטרס הארגוני-לאומי לבין האינטרס האישי, שכן מנעמי השלטון קוסמים למנהיגים. כשמנהיגי הארגונים נוכחים לגלות שיש להם מה להפסיד, הנטייה היא להתמתן. הסתירה הפנימית בין הפעילות הפוליטית לבין הפעילות האלימה מתבטאת בכך שההצלחה כישות פוליטית היא בו זמנית גם הכישלון כארגון טרור.

במקרה של PIRA, כפי שצוטט טום הארטלי בדבריו על מפלגת שין פיין :

*"What people I think don't realize about us is that really we've always been a party of change...We changed our attitudes towards elections. We changed our attitudes towards Leinster House..."No return to Stormont" – now we're in the building... people often see us as a very centralized, fixed entity but in fact we have been consistently able to bring our constituency into new political spaces..."*¹⁸⁶

¹⁸⁵ Green Book, quoted in O'Brien, Long War, p. 291
¹⁸⁶ Tom Hartly, interviewed on 24 October, 2001. In: English 2003: 350

השימוש באלימות והאמונה כי היא נחוצה, יעילה והכרחית הגדירו את הפוליטיקה של ארגון PIRA. ברגע שמנהיגי הארגון הגיעו למסקנה, בסוף שנות התשעים, כי פוליטיקה קונבנציונאלית תניב יותר הישגים, מנקודה זו ארגון PIRA החל לחדול מלהתקיים. החל משנת 1979 עוד במהלך התקופה שכונתה "The Troubles" חל שינוי בשיטת הפעולה של הארגון. עד שנת 1979 הסתמך הארגון באופן בלעדי על שימוש באלימות כאמצעי להשגת יעד איחוד אירלנד. בשנת 1979 החלו להישמע טענות מצד קבוצת אסירים ופעילים, בראשם ג'רי אדמס, כי ההסתמכות על השימוש בכוח בלבד תביא לכדי בידוד פוליטי מתמשך של PIRA. מנקודה זו ואילך מפלגת שין פיין וארגון PIRA פעלו בשילוב של פעילות פוליטית ומאבק מזוין על מנת להשיג את היעד האסטרטגי של סיום שלטון הבריטי ואיחוד ששת מחוזות צפון אירלנד עם רפובליקת אירלנד. וכך פעלו שני הגופים במתח מתמיד, כאשר מחד גיסא, השימוש באלימות החליש את התמיכה האלקטוראלית במפלגת שין פיין ומאידך גיסא הצלחה בבחירות נטתה לעודד את הפוליטיקאים במפלגת שין פיין לחתור לפשרה וכך יצרה ניכור של אלו המחויבים להמשך המאבק האלים.

בתחילת שנות התשעים שני הצדדים המעורבים בסכסוך, הקתולים והפרוטסטנטים, החלו לבחון ולהעריך מחדש את עמדתם כלפי השימוש באלימות. ג'רי אדמס שעמד בראש הנהגת מפלגת שין פיין העלה ספקות באשר לרווחים שניתן להפיק מאסטרטגיה של "מלחמה מתמשכת" (Long War). המלחמה המתמשכת גרמה סבל רב לאוכלוסייה הקתולית בצפון אירלנד והגיעה למבוי סתום, כאשר אף צד אינו מסוגל להשיג הכרעה וניצחון צבאי על יריבו לאורך זמן, ואף ללא כל תקווה כי מצב זה ישתנה בעתיד הקרוב או הרחוק. בנוסף, הן הממשלה הבריטית והן ממשלת אירלנד פעלו לפיתוח אסטרטגיה פוליטית עקבית שנדרשה להשגת פשרה פוליטית בין הצדדים. ממשלת בריטניה בראשות ג'ון מייג'ור הגיעה למסקנה שיהיה זה חסר טעם לא להכליל בשיחות השלום מפלגות פוליטיות בעלות קשרים עם ארגונים אלימים, שכן אם מעוניינים להשיג שלום יש לכלול בו את כל הקבוצות המעורבות במלחמה. גם ממשלת בריטניה בראשות טוני בלייר החליטה על מספר צעדים בוני אמון בשנת 1997.

גורם נוסף שתורם לפתרון הסכסוך בצפון אירלנד היה גורם התיווך. בעיקר המתווך האמריקני ג'ורג' מיטשל היה פעיל בשיחות השלום בנוסף למתווכים קנדיים, פיניים ומדרום אפריקה. גורם מתווך אשר זמין ומקובל על שני הצדדים שלא בוטחים אחד בשני, מהווה לעיתים תכופות גורם חיוני לפתיחת משא ומתן ישר או עקיף ולפתרון סכסוכים מתמשכים (Kriesberg 2009: 198). ארגון PIRA לא הובס במאבק המזוין אך לא גם ניצח בו. האפשרות להביא לידי נסיגת הכוחות הבריטיים מצפון אירלנד לא נראתה ריאלית גם לאחר מאבק אלים בן עשרות שנים. ארגון PIRA ומפלגת שין פיין מעולם לא הצליחו להסלים את הקונפליקט לכדי מלחמה עממית (People's war) בהיקף מלא. בנוסף, הממשל הבריטי הציע למפלגת שין פיין לגיטימיות וחופש פעולה כמפלגה פוליטית וכן הטבות נוספות לאחר חתימת ההסכם. ולבסוף, מחאה ציבורית בדמות הפגנות נרחבות לטובת השגת הסכם פשרה החלה לצבור תאוצה בצפון אירלנד והבליטה את ההתנגדות בקרב חלק מן הציבור להמשך המאבק האלים (Weinberg et al 2009: 132-134).

גם במקרה של ארגון חיזבאללה, תוכן המצע האידיאולוגי והפוליטי של מניפסט 2009 והשוואתו ל"מכתב הפתוח" משנת 1985 מלמדים כי חיזבאללה השתנה והתאים את עצמו לסביבה הפוליטית והביטחונית החדשה שלו, כפי שצוטט המזכ"ל חסן נסראללה בנובמבר 2009: *"אין לנו שום בעיה או עכבה לתאר את מה שאירע – יהיה זה התפתחות או שינוי, אם תרצו. זה טבעי. אנשים מתפתחים. העולם כולו השתנה ב-24 השנים האחרונות"*¹⁸⁷.

חיזבאללה הגיע להכרה שהמערכת הלבנונית היא הזירה המתאימה ביותר לפעילותו, וזנח את מטרותו להקים מדינה אסלאמית. עם זאת, הצהרה זו משקפת את העוצמה והמעמד הפוליטי הגוברים של חיזבאללה בלבנון ואין לפרשה כסימן לחולשה או לנסיגה. הארגון כה מבוסס במערכת הפוליטית עד כדי כך שהוא תובע כעת עוצמה רבה יותר בקבלת החלטות, מפרט את כוונותיו להישאר ארגון מזוין עצמאי ונפרד, ולשמור על נשקו ועל ה"התנגדות" (ברטי 2010: 87-88). המניפסט החדש שפרסם הארגון בשנת 2009 מלמד כי 24 שנות ההתפתחות הארגונית והפוליטית לא הובילו לכל שינוי בהתנגדות המוחלטת של חיזבאללה לכל משא ומתן על הסכם בין ישראל לבין העולם הערבי. לעיתים, היה חשוב יותר לארגון חיזבאללה להציג לראווה את עובדת קיומו והישרדותו מאשר להשיג הישגים ממשיים במערכה מול ישראל (Ben-Israel 2007). עם זאת, ארגון חיזבאללה הצליח להשיג שליטה על שטחים בלבנון ולהקים "מדינה בתוך מדינה" ולהשליט את החוק האסלאמי בשטחים אלו, דבר אשר ערער את הלגיטימציה של המוסדות השיעיים המסורתיים מחד גיסא ואת מוסדות המדינה הלבנוניים מאידך גיסא.

למרות התבוסה בבחירות 2009, מעמדו הנוכחי של ארגון חיזבאללה בזירה הפוליטית הלבנונית עודנו חזק ויציב. ארגון חיזבאללה ובעלי בריתו הפוליטיים כפו על הרוב הנבחר להסכים ל"אחדות לאומית" ובכך מינפו את כוחם הרבה מעבר למאפיין מפלגת אופוזיציה. סימן חשוב נוסף למעמד הארגון לאחר הבחירות, הוא ההצהרה המשותפת של הקבינט החדש התומכת ב"התנגדות" חיזבאללה. בתאריך 1 לדצמבר 2009 הודיע שר המידע של לבנון, טארק מיטרי, כי הקבינט אישר הצהרה המאשרת את "הזכות של לבנון, של אזרחיה, של צבאה ושל ההתנגדות, לשחרר את כל השטחים של לבנון, בהם חוות שבעא"¹⁸⁸ (ברטי 2010: 82).

הספרות התיאורטית העוסקת במלחמות פנימיות מלמדת כי לרוב, מלחמות אלו אינן מסתיימות בהסכם פשרה, אלא התוצאה השכיחה יותר היא ניצחון צבאי של צד אחד על יריבו (Jongman & Schmid 1999). לעיתים קרובות הממשלה מצליחה לנצח את אלו הקוראים תיגר עליה ולעיתים הסכסוך מתמשך ללא הכרעה. ארגון הטרור מנסה לפצות על נחיתותו במשאבים אל מול כוחות המדינה באמצעות השמירה על התמשכות הסכסוך ללא הכרעה. אמנם מתקפות הטרור מכאיבות והממשלות נגדן הוא מופעל מוציאות הון עתק על המלחמה בטרור, אולם המדינה המודרנית יכולה לספוג פיגועים רבים בלי שתותש ותיכנע לדרישות המדיניות של הטרור. לחץ האפשרות של מרי אזרחי ולוחמה זעירה הספיק לאלץ מדינות אירופיות לוותר על מושבותיהן, אך פעולות הטרור, גם אם ממושכות וכואבות, אינן מצליחות לשכנע מדינות לוותר על חבלי ארץ אותם הם רואים חלק מהמולדת, כמו במקרים של חבל הבאסקים בספרד, קורסיקה, פורטו ריקו או ישראל (הרכבי 1990: 208).

¹⁸⁷ Nasrallah Press Conference after reading of Manifesto, MidEast Wire, November 30, 2009
¹⁸⁸ Hezbollah has right to keep arms: government. AlArabiya.net, December 1, 2009

ישנם מספר תנאים הכרחיים להשגת הסכם פשרה בסכסוך מתמשך :

1. הגעה למבוי סתום מכאיב עבור שני הצדדים, כאשר שני הצדדים הנלחמים מאמינים כי ניצחון והכרעת הסכסוך אינם ברי השגה עבור אף אחד מן הצדדים (no win situation) וכי המשך המאבק יגבה מחיר יקר עבור שני הצדדים.
  2. קיומם של מנהיגים מקובלים בקרב שני הצדדים, המסוגלים לדבר ולפעול בשמה של הקבוצה. עבור הממשלה תנאי זה לרוב מתקיים בקלות, שכן ישנם נציגים רשמיים של הממשל. עם זאת, עבור ארגון הטרור מדובר בעניין מורכב, שכן מנהיג שיפתח במשא ומתן עם האויב עשוי לאבד תמיכה ולהיתקל בהתנגדות פנימית מצד גורמים בארגון.
  3. קיומו של מתווך חיצוני. שני הצדדים המעורבים בסכסוך מתמשך מתקשים לתקשר אחד עם השני עקב עוינות, חשדנות ואי אמון ודרוש מתווך המקובל על שני הצדדים.
(Kriesberg 1998: 268 ; Zartman 1995: 20-24; Wilkinson 2006: 59).
- מבחינת המנצח, הפשרה המושגת נופלת בין הקטבים של ההסדר הרצוי להסדר הנסבל ומבחינת המובס, בין הקטבים של הסדר נסבל להסדר לא רצוי (תנאים שבעבורם מוכן היה להמשיך בלחימה) (הרכבי 1990 : 602). השגת הסכם עם הממשלה מקנה לארגון הטרור הזדמנות להשתתפות במערכת הפוליטית במדינה ולגייס תמיכה בקרב האוכלוסייה ללא התערבותם של כוחות צבא ומשטרה (מעבר חלק מארגון טרור למפלגה). בנוסף, הממשלה מכריזה על וויתורים חלקיים כגון, לאפשר גישה לאמצעי התקשורת וכן סיוע כספי לתמיכה במאמצים הפוליטיים (מערכת בחירות) של הארגון. היבט אחר של העניין, במידה והארגון אינו מעוניין לוותר על המאבק המזוין, הסכם הפסקת אש מאפשר לו להרוויח מן ההפוגה בלחימה, זמן להתארגנות מחודשת, גיוס פעילים וחימוש (Jenkins 1985: 13).
- מנהיגי ארגון הטרור לרוב מודעים לכמיהת הממשל לשלום וכן מודעים לעובדה כי באופן צבאי לא הצליחו להשיג ניצחון. ללא שינוי קיצוני ביחסי הכוחות של ארגון הטרור מול הממשל, סביר להניח שאף לא יוכלו להשיג ניצחון. גם ארגון הטרור עשוי לסבול מעייפות ותסכול עקב כך ולכן לעיתים מנהיגי הארגון מגיעים למסקנה כי יש צורך בשינוי האסטרטגיה ולנסות לפעול בדרך פוליטית, מתוך תקווה שבזירה הפוליטית יגיעו להישגים שלא הצליחו להשיג באמצעות המאבק המזוין. בנוסף, קיים גורם החשש מניכור האוכלוסייה שחיה בצל המלחמה זמן רב.
- המחקר בחן את משקלו היחסי של כל מרכיב באסטרטגיה של שמונת מקרי הבוחן, את התועלת המופקת מכל אחד מן המרכיבים להשגת יעדים פוליטיים, את יחסי הגומלין ביניהם ולבסוף את תרומתם להשגת התוצאה הרצויה עבור ארגון הטרור, בדמות השגת יעדי הפוליטיים האסטרטגיים. על פי ממצאי המחקר שיטת הפעולה של ארגון טרור נמצאה אפקטיבית כאשר אופן הפעלת דפוסי הפעולה באה לידי ביטוי ביכולת לגייס אחוזי תמיכה ואהדה גבוהים בקרב הציבור ומימון להמשך פעילותו, מעבר ליכולת לגייס כמות פעילים גדולה; בשימוש תועלתני במרכיב הטלת האימה לאורך התמשכות המאבק, ללא שימוש בהטלת אימה כלפי פנים; ביכולת לייצר פרובוקציות שיגררו תגובת נגד של דיכוי ואפליה מצד הממשלות; בפעילות תקשורתית המכוונת להעלאת המודעות למניעי הארגון ויעדיו; ובשימוש מוגבל בחיסול אויבים. עם זאת, הפעלת דפוסי הפעולה באופן זה נמצאה אפקטיבית רק בתנאי שהייתה משולבת עם הפיכת ארגון הטרור לישות פוליטית בדמות מפלגה או זרוע פוליטית של הארגון.

5.7 מגבלות המחקר

למחקר זה מספר מגבלות. המגבלה הראשונה של העיסוק בחקר הטרור קשורה למגבלות של זמינות ונגישות למידע ולנתונים, הנובעים מטבעו של הטרור ואופייה של הפעילות הבלתי חוקית והמעורבים בה (פעילי הארגון, תומכיו ומסייעים). גם קיומו של מידע עדכני ומהימן, שנאסף בידי גורמי המודיעין והממשל, לרוב הוא חשאי ואינו מפורסם לציבור הרחב ולקהילה האקדמית, משיקולים ביטחוניים. המחקר התמודד עם המגבלה הזו באמצעות השימוש במידע זמין ומהימן של פרסומים אקדמיים בכתבי העת המובילים בעולם בתחום הטרור, בבסיסי נתונים של מכוני מחקר בתחום הטרור (כגון GTD) וכן של דוחות רשמיים ופומביים של גופי ממשל, מודיעין ובטחון שאפשרו ליצור בסיס נתונים רחב ומהימן לצורך ניתוח שמונת מקרי הבוחן.

המגבלה השנייה נובעת ממידת היכולת לבודד את הטרור כגורם להתפתחויות הפוליטיות במדינה ולתגובות הממשל, התקשורת ודעת הקהל. לטרור עשויות להיות השלכות רבות על היבטים שונים של החברה והמדינה וזו גם הסיבה לחקר האינטרדיסציפלינרי של תחום הטרור באקדמיה. המחקר ניסה לבודד ככל האפשר את השפעת הטרור, באמצעות בחינת שיטת הפעולה של ארגוני טרור על פי חמשת דפוסי הפעולה המרכזיים, כאשר כל מרכיב נותח בנפרד ובאמצעות ההתייחסות גם למשתנים חיצוניים כתגובות הממשל, התקשורת ודעת הקהל. כמו כן, סייעה לכך ההתמקדות ביעדים הפוליטיים של הארגון כפי שהוגדרו על ידיו, שקבעה גבולות ברורים למסגרת הניתוח.

המגבלה השלישית של המחקר, הקשורה במידת מה למגבלה הראשונה, היא כי לא תמיד מתאפשרת השוואה פרטנית ומושלמת בכל הפרמטרים בין מקרי הבוחן השונים. ישנה שונות בזמינות ובהיקף המידע באשר לכל ארגון טרור מסיבות שונות ומגוונות. הניסיון להתגבר על כך נעשה באמצעות בחירת מגוון רחב של מקרים וכן של תקופות בדיקה ארוכות. בהקשר זה, כל אחד משמונת מקרי הבוחן, לאורך עשרות שנות פעילותו, עשוי לשמש בסיס למחקר מקיף ומעמיק. לאור ריבוי מקרי הבוחן המחקר התמקד באירועים הבולטים ובהיבטים העיקריים בפעילותו של כל ארגון, שהוגדרו על פי מודל המחקר.

5.8 תרומת המחקר

למרות העובדה כי טרור קיים כבר זמן רב, הבנתנו את התופעה נותרה לוקה בחסר. מחקר זה תרם להרחבת הידע המחקרי והבנת התופעה של טרור הן בשל היקף המקרים והן בשל הניסיון הייחודי להעריך את אסטרטגיית הטרור על פי דפוסי הפעולה והיעדים הפוליטיים. למחקר זה שתי תרומות עיקריות: הראשונה, שמהווה חדשנות של המחקר, היא תיאורטית ומתודולוגית. המחקר בחן אפקטיביות של שימוש בטרור להשגת יעדים פוליטיים ולא הסתפק רק בקביעה אילו ארגוני טרור הצליחו ואילו נכשלו בהשגת יעדיהם הפוליטיים, אלא בחן באיזה אופן השימוש בדפוסי הפעולה השונים תרם לארגון בהשגת יעדיו האסטרטגיים, או לחילופין באיזה אופן השימוש בדפוסי הפעולה השונים תרם להשגת יעדים טקטיים בלבד או אף הוביל לכישלונו של הארגון. מבחינה תיאורטית, בחינת המרכיבים השונים של האסטרטגיה של טרור וניתוח השוואתי של אופן הפעלתם בנפרד הם חדשניים.

התרומה השנייה של המחקר נובעת מהשלכות תוצאות המחקר על מספר סוגיות חשובות של הלוחמה בטרור. מזה זמן רב ממשלות בכל רחבי העולם מפתחות מדיניות למניעה ולוחמה בטרור, תוך מחסור בבסיס הוכחות מוצק שינחה את ההחלטות שלהן. על מנת להילחם בטרור קיים צורך בסיסי להבין באיזו מידה הוא אפקטיבי, היכן הוא מצליח וכיצד ניתן למנוע ממנו להשיג את יעדיו הפוליטיים. ממצאי המחקר עשויים לסייע בגיבוש מדיניות התגובה לפרובוקציות מצד ארגון הטרור. ניתוח מרכיב הפרובוקציה של שמונת מקרי הבוחן הציג דוגמאות רבות לפעולות מצד הממשלות, שהתגלו כשגויות וכבלתי יעילות ותרמו לארגון הטרור בהשגת יעדים טקטיים. בנוסף, לאור ממצאי המחקר בנוגע לחוסר האפקטיביות של מרכיב חיסול האויבים, ניתן לתכנן את תגובת הממשל לאירועים של התנקשות בחיי בכירי ממשל ואישי ציבור ואת עוצמת התגובה, שהרי אם חיסול בכירי ממשל ואישי ציבור לא תורם לארגון בהשגת יעדים פוליטיים טקטיים או אסטרטגיים ואף משיג את התוצאה ההפוכה בדמות אבדן לגיטימציה ותמיכה ציבורית, ייתכן כי לא כדאי לממשלה להסתכן בתגובת נגד קשה, אלא להתמקד בגינוי ופעילות הסברה להגברת אבדן התמיכה בארגון ובדפוסי פעילותו.

הצעות למחקרי המשך

ממצאי המחקר מעוררים מספר שאלות היכולות להוות בסיס למחקרים עתידיים. ראשית, מודל המחקר מהווה בסיס למחקר דומה נוסף, עם מדגם אחר של מקרי בוחן של ארגוני טרור ואף עם מדגם דומה, לאור התפתחויות עתידיות כמו למשל במקרים של ארגון FARC וארגון ETA. היות והארגונים עדיין פעילים המסקנה נכון להיום היא כי השיגו יעדים טקטיים בלבד. עם זאת, לאור ההכרזה של ארגון ETA על הפסקת האש המחודשת בספטמבר 2010, והפנייה לפעילות פוליטית לא מזוינת יש לעקוב אחר ההתפתחויות הפוליטיות בספרד בהקשר זה. כך גם במקרה של ארגון FARC שלאחרונה נראה כי הוא על סף תבוסה צבאית. כמו כן, לאור האירועים הדרמטיים במצרים והפלת משטרו של מובראק בפברואר 2011 חשוב לעקב אחר ה"אחים המוסלמים" במצרים.

שנית, ממצאי המחקר באשר לתרומתם, אופן הפעלתם של מרכיבי האסטרטגיה השונים ויחסי הגומלין ביניהם, דורשים ביסוס נוסף וניתן לערוך מחקרים נוספים שיתמקדו במרכיב זה או אחר, תוך שימוש בבסיס נתונים רחב ומגוון מקרים.

שלישית, דרוש מחקר שימשיך לבחון את סוגיית דעת הקהל. דעת הקהל על פי ממצאי המחקר היא משתנה חשוב הקשור לכל דפוסי הפעולה של ארגון הטרור. ממצאי המחקר העלו כי השפעת הטלת האימה והפעילות התקשורתית על דעת הקהל אינה בכיוון הרצוי לארגון הטרור וכי גרמה לרוב להקשחת עמדות ולדרישה למדיניות נוקשה של לוחמה בטרור. עם זאת, תגובת יתר מצד הממשלות עשויה להתבטא ברווחים טקטיים של הארגון בדמות אהדת ותמיכת הציבור. יהיה מעניין לבחון אילו תגובות מצד הממשלה נתפסות בדעת הקהל באופן שלילי כתגובת יתר ואילו תגובות נתפסות בדעת הקהל כמדיניות נוקשה אך רצויה של לוחמה בטרור ואולי אפילו מהו הגבול ביניהן.

לבסוף, ניתן להרחיב את המחקר על מרכיב הפעילות התקשורתית. מחקר שיתמקד במרכיב הפעילות התקשורתית יוכל לבחון ולנתח סיקור תקשורתי וממצאים של סקרי דעת קהל באופן רחב ומפורט יותר.

- Aldis, A., & Herd, G.P. (2007). *The ideological war on terror: Worldwide strategies for counter-terrorism*. New York: Routledge.
- Alexander, Y., Swetnam, M.S., Levine, H.M. (2001). *ETA: Profile of a terrorist group*. New York: Transnational Publishers.
- Arian, A., Talmud, I., Herman. T. (1988). *National security and public opinion in Israel*. Tel Aviv: Jaffee Center for Strategic Studies.
- Aust, S. (2008). *Baader Meinhof: The inside story of the RAF*. London: The Bodley Head.
- Balasingham, A. (2003). *The will to freedom: An inside view of Tamil resistance*. Mitcham : Fairmax.
- Battle, S.L. (2010). *Lessons in legitimacy: The LTTE end game of 2007-2009*. Monterey, CA: Thesis of the Naval Postgraduate School.
- Becker, J. (1978). *Hitler's children: The story of Baader-Meinhof gang*. London: Gganada.
- Bell, J.B. (2000). *The IRA: 1968-2000*. New York: Frank Cass.
- Bishop, P., Mallie, E. (1987). *The Provisional IRA*. London: Corgi Books.
- Clausewitz, C.V. (1976). *On War*. Princeton: Princeton University Press.
- Cohen, B. (1963). *The press and foreign policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Conversi, D. (1996). *The Basques, the Catalans and Spain: Alternative routes to nationalist mobilization*. London: Hurst&Company.
- Clark, R.P. (1984). *The Basque insurgents: ETA, 1952-1980*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Creswell, J. (1994). *Research design: Qualitative and quantitative approaches*. London: Sage.
- Dershowitz, Alan. (2002). *Why terrorism works: Understanding the threat, responding to the challenge*. New Haven, Conn: Yale University Press.
- English, R.(2004). *Armed struggle: the history of the IRA*. London: Pan Books.
- Ganor, B. (2005). *The counter-terrorism puzzle: A guide for decision makers*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

- Geraghty, T. (2000). *The Irish war: The military history of a domestic conflict*. London: Harper Collins.
- Gitlin, T. (1994). *Inside prime time*. London: Routledge.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press.
- Harik, J. P. (2005). *Hezbollah: the changing face of terrorism*. London: I.B Tauris.
- Hamzeh, A. N. (2004) . *In the path of Hizbullah*. New York: Syracuse University Press.
- Herchem, H.J. (1986). *Terrorism in West Germany*. London: Eastern Press.
- Hoffman, B. (1999). *Terrorism and weapons of mass destruction: An analysis of trends and motivations*. Santa Monica, CA: Rand.
- Hoffman, B. (2006). *Inside terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Jenkins, B.M. (1985). *Colombia's bold gamble for peace*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Jenkins, B.M. (2006). *Unconquerable nation: Knowing our enemy, strengthening ourselves*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Khalidi, R. (2006). *The iron cage: The story of the Palestinian struggle for statehood*. Boston: Beacon Press.
- Klidev, A.V. (2006). *Terrorism country by country*. New York: Nova Science Publishers.
- Kriesberg, L. (1998). *Constructive conflicts: From escalation to resolution*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Laqueur, W. (2003). *No end to war: Terrorism in the twenty-first century*. New York: Continuum.
- Lichbach, M. (1995). *The rebel's dilemma*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Lippman, W. [1922] (1997). *Public Opinion*. New York: Free Press.
- Marighella, C. (1969). *Mini manual of the urban guerilla*. Sal Paulo, Brazil.
- Mckittrick, D., Kelters, S., Feeney, B., Thornton, C. (2001). *Lost Lives: The stories of men, women and children who died as a result of the Northern Ireland troubles*. Edinburgh: Mainstream.

- Milshtein, M. (2004). *Between revolution and statehood: Fatah and the Palestinian Authority*. Ramat Aviv: Tel Aviv University.
- Mitchelle, R. (1969). *The society of the Muslim Brothers*. London: Oxford University Press.
- Nacos B.L. (1994). *Terrorism and the media*. New York: Columbia University Press.
- Norris, P., Kern, M., & Just, M. (Eds.). (2003). *Framing terrorism: The news media, the government and the public*. New York: Routledge.
- Norton, A.R. (2007). *Hezbollah: A short story*. Princeton University Press.
- Nye, J.S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.
- Padgett, D. (1998). *Qualitative methods in social work research*. London: Sage.
- Page, B., & Shapiro, R. (1992). *The rational public: Fifty years of trends in Americans' policy preferences*. The University of Chicago Press.
- Pape, R.A. (2005). *Dying to win: The strategic logic of suicide terrorism*. New York: Random House.
- Perl, R. (2007). *Combating terrorism: The challenge of measuring effectiveness*. Library of Congress Washington DC: Congressional Research Service.
- Picard, R. (1993). *Media portrayals of terrorism*. Iowa: Iowa State University Press.
- Qassem, N. (2005). *Hizbullah: The Story from Within*. London: Saqi.
- Rapoport, D. (1992). Terrorism. In: M. Hawkesworth., & M. Kogan (Eds.). *Routledge Encyclopedia of Government and Politics, Vol 2*. London: Routledge.
- Rapoport, D. (2001). *Inside terrorist organizations*. London: Frank Cass Publishers.
- Rojahn, C. (1998). *Left-wing terrorism in Germany: The aftermath of ideological violence*. The Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism.
- Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks*. Pennsylvania: The University of Pennsylvania Press.
- Schanzer, J. (2008). *Hamas vs. Fatah: The struggle for Palestine*. New York: Palgrave Macmillan.
- Schaffert, R. (1992). *Media coverage and political terrorism: A quantitative analysis*. New York: Praeger.

- Schmid, A., & Jongman, A. (1988). *Political terrorism*. Amsterdam: North-Holland Publishing.
- Sidel, M. (2007). *More secure less free? Antiterrorism policy & civil liberties after September 11*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Silver, R.C., Holman, A., McIntosh, D., Poulin, M., & Gil-Rivas, V. (2002). Nationwide longitudinal study of psychological responses to September 11. *The Journal of the American Medical Association*, 288 (10), 1235-1244.
- Smelser, N. (2007). *The faces of terrorism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Taugott, M.W., Brader, T. (2003). Explaining 9/11. In: Norris, P., Kern, M., & Just, M. (Eds.). *Framing terrorism: The news media, the government and the public*. New York: Routledge. 183-201.
- Thackrah, J.R. (2004). *Dictionary of terrorism*. New York: Routledge.
- Totoricaguena, G. (2004). *Identity, culture and politics in the Basque diaspora*. Reno: University of Nevada Press.
- U.S. Department of State. (2008). *Country report on Terrorism 2008*.
- U.S. Department of State. (2009). *Country report on Terrorism 2009*.
- Von-Tangen P.M. (1998). *Prisons, peace and terrorism: Penal policy in the reduction of political violence in Northern Ireland, Italy and the Spanish Basque country 1968-1997*. London: Macmillan Press LTD.
- Wardlaw, G. (1989). *Political terrorism*. New York: Cambridge University Press.
- Weiman, G. (2006). *Terror on the internet: The new arena, the new challenges*. Washington: United States Institute of Peace Press.
- Weiman, G. (2006). Virtual training camps: Terrorists' use of the internet. In: J. Forest. (Ed.). *Teaching terror: Strategic and tactical learning in the terrorist world*. Lenham, MD: Rowman & Littlefield.
- Weinberg, L., Pedahzur, A., Perliger, A. (2009). *Political parties and terrorist groups (Second Edition)*. New York: Routledge.
- White, R.J. (2002). *Terrorism – An introduction*. Belmont, Ca.: Wadsworth Thomson Learning.
- Whittaker, D. (2003). *The terrorism reader (Second Edition)*. New York: Routledge.
- Wilkinson, P. (2006). *Terrorism versus democracy: The liberal state response*. London: Routledge.
- Zirakzadeh, C.E. (1991). *A rebellious people: Basques, protests and politics*. Reno: University of Nevada Press.

Zulaika, J. (1988). *Basque violence: Metaphor and sacrament*. Reno: University of Nevada Press.

מאמרים באנגלית

Abrahms, M. (2006). Why terrorism does not work. *International Security*, 31, 42-78.

Aboul-Eneim, Y.H. (2003). Al Ikhwan al muslimiyyin: The muslim brotherhood. *Military Review*, 3, 26-31.

Alonso, G., Reinares, F. (2005). Terrorism, human rights and law enforcement in Spain. *Terrorism and Political Violence*, 17, 265-278.

Bach, J. R. (2004). Daggers, rifles and dynamite: Anarchist terrorism in nineteenth century in Europe. *Terrorism and Political Violence*, 16 (1), 116-153.

Bakunin, M.A. (1870). Letter to a frenchman on the present crisis. In M. Shatz. (Ed.), *Statism and anarchy*. New York: Cambridge University Press.

Barkun, M. (2005). Terrorism and doomsday. In J. Forest. (Ed.), *The making of a terrorist: Root causes*. Westport, CT: Praeger Security International.

Baumgarten, H. (2005). The three faces/phases of Palestinian nationalism, 1948-2005. *Journal of Palestinian Studies*, 35 (4), pp 25-48.

Barros, C.P., Gil-Alana, L.A. (2006). ETA: A persistent phenomenon. *Defence and Peace Economics*, 17(2), 95-116.

Barros, C.P. (2003). An intervention analysis of terrorism: The Spanish ETA case. *Defence and Peace Economics*, 14(6), 401-412.

Berkovich, D. (2007). Can the hydra be beheaded? The campaign to weaken Hizbollah. *INSS Memorandum*, 92, 5-93.

Berti, B. (2010). The "Rebirth" of Hezbollah: Analyzing the 2009 Manifesto. *Strategic Assessment*, 12 (4), 91-100.

Brachman, J. (2005). Jihad doctrine and radical islam. In J. Forest. (Ed.), *The making of a terrorist: Recruitment*. Westport, CT: Praeger Security International.

Chang, N. (2005). The USA patriot act: What's so patriotic about trampling on the bill of rights? In R. Howard, J. Forest., & J. Moore (Eds.), *Homeland security and terrorism*. New York: McGraw-Hill.

Conway, M. (2006). Terrorism and the internet: New media-new threat? *Parliamentary Affairs*, 59, 283-298.

Cram, I. (2006). Regulating the media: Some neglected freedom of expression issues in the United Kingdom's counter-terrorism strategy. *Terrorism and Political Violence*, 18, 335- 355.

Crenshaw, M. (1981). The causes of terrorism. *Comparative Politics*, 13, 379-399.

Crenshaw, M. (2000). The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century. *Political Psychology*, 21, 405-420.

De Boer, C. (1979). The polls: Terrorism and hijacking. *Public Opinion Quarterly*, 43 (3), 410-418.

Entman, R. (1993). Framing: Toward clarification of fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4), 51-58.

Fair, C. (2010). Militant recruitment in Pakistan: Implications for Al Qaeda and other organizations. *Studies in Conflict & Terrorism*, 27, 489-504.

Feldman, A.E., Hinojosa, V.J. (2009). Terrorism in Colombia: Logic and sources of multidimensional and ubiquitous phenomenon. *Terrorism and Political Violence*, 21 (1), 42-61.

Flanigan, S.T. (2008). Non profit service provision by insurgent organizations: The cases of Hezbollah and the Tamil Tigers. *Studies in Conflict & Terrorism*, 31 (6), 499-519.

Frish, H. (2005). Has the Israeli-Palestinian conflict become Islamic? Fatah, Islam and the Al-Aqsa Martyrs' Brigades. *Terrorism and Political Violence*, 17, 391-406.

Galea, S., Ahern, J., Resnick, H., Kilpatrick, D., Bucuvalas, M., Gold, J. (2002). Psychological sequel of the September 11 terrorist attacks in New York City. *New England Journal of Medicine*, 346, 982-987.

Gilboa, E. (2006). Public diplomacy and Israel's foreign policy. *Israel Affairs*, 12, 715-747.

Hobfoll, S. E., Canetti-Nisim, D., & Johnson, R. J. (2005). Exposure to terrorism, stress-related mental health symptoms and defensive coping among Jews and Arabs in Israel. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74 (2), 207-218.

Hoffner, C.Y., Fujioka, A., Ibrahim, A., & Ye, J. (2002). Emotion and coping with terror. In: Greenberg, B.S. (Ed.), *Communication and terrorism: Public and media responses to 9/11*. NJ: Hampton Press. 229-244.

Homayra, Z. (2003). Hizbollah: Terrorist group or political party? *The Washington Report on Middle East Affairs*, 22 (4), 1-12.

Horgan, J., & Taylor, M. (1999). Playing the 'green card': Financing the PIRA. *Terrorism and Political Violence*, 11 (2), 1-38.

- Huddy, L., Feldman, S., Lahav, G., Taber, C. (2003). Fear and terrorism: Psychological reactions to 9/11. In Norris, P., Montague K. & Just, M. (Eds.), *Framing terrorism: The news media, the government and the public*. New York: Routledge. 254-278.
- Janke, P. (1980). Spanish separatism: ETA's threat to Basque democracy. *Conflict Studies*, 123, 1-19.
- Jayasekara, S. (2009). Strategic miscalculation by the LTTE. *Asian Conflict Report of February 2009*.
- Jenkins, M.B. (2001). Terrorism and beyond: a 21st century perspective. *Studies in Conflict & Terrorism*, 24, 321-327.
- Jensen, R.B. (2004). Daggers, rifles and dynamite: Anarchist terrorism in 19th century Europe. *Terrorism and Political Violence*, 16 (1), 116-153.
- Jimenez, F. (1992). Spain: The terrorist challenge and the government's response. *Terrorism & Political Violence*, 4 (4), 110-130.
- Kruglansky, A., & Fishman, S. (2006). The psychology of terrorism: Syndrome versus tool perspectives. *Terrorism and Political Violence*, 18, 193-215.
- Kydd, A., & Walter, B. (2002). Sabotaging the peace: The politics of extremist violence. *International Organization*, 56, 263-273.
- Kydd, A., & Walter, B. (2006). The strategies of terrorism. *International Security*, 31, 49-57.
- Lake, D. (2002). Rational extremism: Understanding terrorism in the Twenty-first century. *Dialogue-IO*, 1, 12-30.
- Lerner, J.S., & Keltner, D. (2000). Beyond valence: Toward a model of emotion-specific influences on judgment and choice. *Cognition & Emotion*, 14, 473-494.
- Lilja, J. (2009). Trapping constituents or winning hearts and minds? Rebel strategies to attain constituent support in Sri Lanka. *Terrorism and Political Violence*, 21 (2), 306-326.
- MacLeod, M., Mathews, A., & Tata, P. (1986). Attentional bias and emotional disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 95 (1), 15-20.
- Merari, A. (1993). Terrorism as a strategy of insurgency. *Terrorism and Political Violence*, 5, 213-251.
- Muller, J. (1970). Presidential popularity from Truman to Johnson. *American Political Science Review*, 64, 18-33.
- Nacos B.L. (2003). The terrorist calculus behind 9-11: A model for future terrorism?. *Studies in Conflict & Terrorism*, 26, 1-16.

Nacos, B.L., Bloch-Elkon, Y., Shapiro, R.Y. (2007). Post 9/11 terrorism threats, news coverage, and public perceptions in the United States. *International Journal of Conflict and Violence*, 1 (2), 105-126.

Nacos, B.L., Bloch-Elkon, Y., Shapiro, R.Y. (2008). Prevention of terrorism in post 9/11 America: News coverage, public perceptions, and the politics of homeland security. *Terrorism and Political Violence*, 20 (1), 1-25.

Olivier, R., Hoffman, B., Paz, R., Simon, S., & Benjamin, D. (2000). America and new terrorism: An exchange. *Survival*, 42 (2), 165-172.

Papacharissi, Z., Oliveira, M.F. (2008). New frames of terrorism: A comparative analysis of frames employed in terrorism coverage in U.S and U.K newspapers. *The Harvard International Journal of Press*, 13 (1), 52-74.

Pape, R. (2003). The strategic logic of suicide terrorism. *American Political Science Review*, 97, 13-14.

Pedahzur, A. & Canetti-Nisim, D. (2007). *The impact of terrorism on political attitudes: A two-edged sword*. The National Security Studies Center: University of Haifa.

Peiris, G.H. (2008). The LTTE in crisis. *South Asia Intelligence Review*, 6 (35), 1-3.

Pridham, G. (1981). Terrorism and the state in West Germany during the 1970s. In: Lodge, J (Ed.). *Terrorism: A challenge to the state*. Oxford: Martin Robertson. 18-52.

Ranstrop, M. (1994). Hizbollah's Command Leadership: It's Structure, Decision-Making and Relationship with Iranian Clergy and Institutions. *Terrorism and Political Violence*, 6(3), 303-339.

Raphaeli, N. (2003). Financing of terrorism: Sources, methods and channels. *Terrorism and Political Violence*, 19, 59-82.

Rosenau, W. (2005). Al Qaida recruitment trends in Kenya and Tanzania. *Studies in Conflict & Terrorism*, 28, 1-10.

Ross, J., & Gurr, T. (1989). Why terrorism subsides: A comparative study of Canada and the United States. *Comparative Politics*, 212 (4), 405-426.

Saab, B., & Taylor, A. (2009). Criminality and armed groups: A comparative study of FARC and paramilitary groups in Colombia. *Studies in Conflict & Terrorism*, 32, 455-475.

Salomon, J.C., Haut, F., Vannier, J.L. (1996). *Two typical "Degenerate guerrilla groups": The Liberation Tigers of Tamil Eelam and the Kurdistan Workers' Party*. Terrorism & Political Violence (Notes & Studies of the Paris Criminology Institute).

Sanchez, G., Aviles, W. (2001). Colombia: The forgotten war. *Latin America Perspective*, 28 (1), 5-164.

- Sanchez-Cuenca, I. (2007). The dynamics of national terrorism: ETA and the IRA. *Terrorism and Political Violence*, 19, 289-306.
- Sayigh, Y. (2007). Inducing a failed state in Palestine. *Survival*, 49(3), 7-39.
- Schleifer, R. (2009). Psyoping Hezbollah: The Israeli psychological warfare campaign during the 2006 Lebanon war. . *Terrorism and Political Violence*, 21(2), 221-238.
- Schlenger, W., Cadell, J., Ebert, L., Jordan, B., Rourke, K., Wilson, D. (2002). Psychological reactions to terrorist attacks: Findings from the National Study of Americans' Reactions to September 11. *Journal of the American Medical Association*, 288, 581-588.
- Schuster, M.A., Stein, B.D., Jaycox, L.H., Collins, R., Marshall, G.N., Elliott, M.N., Zhou, A., Kanouse, D., Morrison, J., & Berry, S. (2001). A national survey of stress reactions after the September 11 2001 terrorist attacks. *The New England Journal of Medicine*, 345, 1507-1512.
- Schmid, A. (2004). Frameworks for conceptualizing terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 16, 197-221.
- Shamir, J., & Shikaki, K. (2002). Self-serving perceptions of terrorism among Israelis and palestinians. *Political Psychology*, 23, 537-557.
- Shapiro, S. (2002). Conflict media strategies and the politics of counter-terrorism. *Politics*, 22, 76-85.
- Silke, A. (2007). The impact of 9/11 on research on terrorism. In: M. Ranstorp (Ed.). *Mapping terrorism research: State of the art, gaps and future direction*. New York: Routledge.
- Sinai, J. (2007). New trends in terrorism studies: Strengths and weaknesses. In: M. Ranstorp (Ed.). *Mapping terrorism research: State of the art, gaps and future direction*. New York: Routledge.
- Sprinzak, E. (2000). Rational fanatics. *Foreign Policy*, 120, 68-75.
- Stack O'Connor A. (2007). Lions, tigers and freedom birds: How and why the LTTE employ women. *Terrorism and Political Violence*, 19 (1), 43-63.
- Sweig, J.E. (2002). What kind of war for Colombia? *Foreign Affairs*, 81 (5), 122-141.
- Taylor, M., & Horgan, J. (2006). A conceptual framework for addressing psychological process in the development of the terrorist. *Terrorism and Political Violence*, 18, 585-601.
- Thornton, T. (1964). Terror as a weapon of political agitation. In: H. Eckstein (Ed.). *Internal war – problems and approaches*. New York: The Free Press and Glenco.

Tira, R. (2008). The struggle over the nature of war. *INSS Memorandum*, 96, 1-132.

Torres, M.R., Jordan, J., & Horsburgh, N. (2006). Analysis and evolution of the global jihadist movement propaganda. *Terrorism and Political Violence*, 18, 399-421.

Weinberg, L., & Eubank, W.L. (2007). Twenty first century insurgencies: The use of terrorism as a strategy. In: J. Forest. (Ed.). *Countering terrorism in the 21st century: Strategic and tactical considerations*. Westport, CT: Praeger.

Zartman, I. W. (1995). Dynamics and constraints in internal conflicts. In: Zartman, I. W. (Ed.), *Elusive peace: Negotiating an end to civil wars*. Washington, DC: The Brookings Institution.

מקורות אינטרנט

Benedetta, B. Colombia's FARC escalate operations to demonstrate their will to continue the armed struggle. *Terrorism Focus*, 5 (30). The Jamestown Foundation: Global Terrorism Analysis. 12 August 2008.
http://www.jamestown.org/programs/gta/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=5117&tx_ttnews%5BbackPid%5D=246&no_cache=1

Walser, R. *The FARC files, Colombia, and international terrorism*. The Heritage Foundation: Leadership for America, 28 March 2008. Web Memo 1872.
<http://www.heritage.org/Research/LatinAmerica/wm1872.cfm>

Victoria Garcia. *In the spotlight: Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC)*. The Center for Defense Information, 7 May 2002.
<http://www.cdi.org/terrorism/farc-pr.cfm>

<http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2009/index.htm>

ספרים בעברית

איבינסקי, ז. (1991). *על התנגדות ומרד : מסות ומחקרים*. תל אביב : הוצאת יאיר.

אריאן, א. (1985). *דעת הקהל בישראל ומלחמת לבנון*. תל אביב : מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב.

אריאן, א., ונטורה, ר. (1989). *דעת הקהל בישראל והאינתיפאדה : שינויים בעמדות ביטחוניות 1987-88*. תל אביב : מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב.

אריאן, א. (1993). *ישראל ותהליך השלום : ביטחון ועמדות פוליטיות ב-1993*. תל אביב : מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב.

אריאן, א. (1995). *התהליך המדיני ודעת קהל : מגמות סותרות בדעת הקהל הישראלית בנושאי ביטחון לאומי, 1995*. תל אביב : מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב.

ארליך, ר. (עורך). (2003). *חזבאללה : דיוקנו של ארגון טרור שיעי לבנוני חובק עולם הפועל בחסות איראנית ובתמיכה סורית*. הרצליה : המרכז למורשת המודיעין.

- ברגמן, ר. (2007). נקודת האל חזור : המודיעין הישראלי מול איראן וחזבאללה. אור יהודה : כנרת-זמורה ביתן.
- ברקוביץ, ד. (2007). האם ניתן לכרות את ראשי ההידרה : המערכה להחלשת חזבאללה. תל אביב : המכון למחקרי ביטחון לאומי.
- גלבוש, א. (1993). ארה"ב-ישראל : תשתית היחסים המיוחדים. תל אביב : משרד הביטחון.
- הרכבי, י. (1990). מלחמה ואסטרטגיה. תל אביב : מערכות.
- הרמן, ת. (1997). מלמטה למעלה : תנועות חברתיות ומחאה פוליטית. תל אביב : האוניברסיטה הפתוחה.
- זובידה, ס. (1993). אסלאם העם והמדינה : רעיונות מדיניים ותנועות פוליטיות במזרח התיכון. באר שבע : אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- יערי, א. (1970). פתח. תל אביב יפו : מופת.
- מארש, ד., סטוקר, ג'. (2005). תיאוריות וגישות במדע המדינה. רעננה : האוניברסיטה הפתוחה.
- נובל, ל. (2005). חשיפה לטרור ותמיכה באלימות פוליטית : הסבר באמצעות תיאורית שימור המשאבים. עבודת גמר מחקרית לתואר שני, אוניברסיטת חיפה.
- נתניהו, ב. (עורך). (1987). הטרור- כיצד יוכל המערב לנצח. תל אביב : מעריב.
- פירשטין, א. (1986). רציחות פוליטיות במאה ה-20 : עשרים פרשיות רצח נודעות. ירושלים : כתר.
- פס, ח. (עורך). (2006). הקרב של המאה ה-21 : דמוקרטיה נלחמת בטרור. ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- קאמי, א. (1971). האדם המורד. (תורגם מצרפתית על ידי צבי ארד). תל אביב : עם עובד.
- שפרינצק, א. (1995). בין מחאה חוץ-פרלמנטרית לטרור : אלימות פוליטית בישראל. ירושלים : מכון ירושלים לחקר ישראל.

מאמרים בעברית

- בן ישראל, י. (2007). מלחמת הטילים הראשונה ישראל-חזבאללה (קיץ 2006). נייר עמדה, 1-79.
- בן מאיר, י., שקד, ד. (2007). דעת קהל וביטחון לאומי 2007. עדכן אסטרטגי, 10 (1), 25-28.
- ברום, ש. (2011). השלכות הפלת המשטר בתוניסיה על העולם הערבי. מבט על, 238, 1-2.
- הלר, מ. (2011). מבט על קהיר מעזה – מוקדם מדי לחגוג. מבט על, 243, 1-2.
- מרכז המידע למודיעין וטרור. (2010). הביטאון המרכזי של האחים המוסלמים בערבית, היוצא לאור בלונדון, קורא לגיהאד נגד ישראל, מעודד פיגועי טרור נגדה וכולל ביטויי הסתה קשים נגד ארה"ב והמשטרים הערביים המתונים.
- http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/ipc_134.pdf
- תובל, י. (2008). חקיקה נגד טרור בבריטניה ובארצות הברית לאחר אירועי 11 בספטמבר. פרלמנט, 59, 1-4.

Terrorism's Effectiveness:
Examining Terrorism Strategy in Achieving Political Goals

Limor Nobel

Department of Political Studies

Ph.D. Thesis

Submitted to the Senate of Bar-Ilan University

Ramat-Gan, Israel

October, 2010

This work was carried out under the supervision of Dr. Shlomo Shpiro (Department of Political Studies), Bar-Ilan University.

Contents	Page
Abstract	
List of tables	
List of abbreviations	
Chapter 1: Terrorism: Conceptual Framing	
1.1 Introduction	1
1.2 Research purpose	4
1.3 Research questions	4
1.4 Terrorism: Historical development of the term	4
1.5 Terrorism: The challenge of definition	8
1.6 History of failure and success: Political goals of terrorism	11
1.6.1 Tactical political goals	15
1.6.2 Strategic political goals	17
Chapter 2: Terrorism: Main patterns of operation	
2.1 Recruitment of activists and resources	23
2.2 Installing fear	25
2.3 Provocation and counter reaction	28
2.4 Communication activity	31
2.4.1 Publicizing motivations and goals	32
2.4.2 Interaction between communication activity and instilling fear	34
2.4.3 Influence on public opinion	35
2.5 Eliminating opponents	38
Chapter 3: Methodology	
3.1 Research model	41
3.2 Research hypothesis	41
3.3 Methodology	42
Chapter 4: Case Studies	
4.1 Red Army Fraction organization	
4.1.1 History	47
4.1.2 Recruitment of activists and resources	52
4.1.3 Installing fear	54
4.1.4 Provocation and counter reaction	55
4.1.5 Communication activity	55
4.1.6 Eliminating opponents	59
4.2 Provisional IRA organization	
4.2.1 History	60
4.2.2 Recruitment of activists and resources	71
4.2.3 Installing fear	73
4.2.4 Provocation and counter reaction	74
4.2.5 Communication activity	75

4.2.6 Eliminating opponents	78
4.3 ETA organization	
4.3.1 History	79
4.3.2 Recruitment of activists and resources	86
4.3.3 Installing fear	90
4.3.4 Provocation and counter reaction	92
4.3.5 Communication activity	94
4.3.6 Eliminating opponents	98
4.4 Muslim Brotherhood organization	
4.4.1 History	99
4.4.2 Recruitment of activists and resources	105
4.4.3 Installing fear	107
4.4.4 Provocation and counter reaction	109
4.4.5 Communication activity	111
4.4.6 Eliminating opponents	115
4.5 Al-Fatah organization	
4.5.1 History	116
4.5.2 Recruitment of activists and resources	123
4.5.3 Installing fear	125
4.5.4 Provocation and counter reaction	127
4.5.5 Communication activity	128
4.5.6 Eliminating opponents	131
4.6 FARC organization	
4.6.1 History	132
4.6.2 Recruitment of activists and resources	135
4.6.3 Installing fear	136
4.6.4 Provocation and counter reaction	136
4.6.5 Communication activity	138
4.6.6 Eliminating opponents	140
4.7 LTTE organization	
4.7.1 History	142
4.7.2 Recruitment of activists and resources	144
4.7.3 Installing fear	147
4.7.4 Provocation and counter reaction	148
4.7.5 Communication activity	149
4.7.6 Eliminating opponents	152

4.8 Hezbollah organization	
4.8.1 History	154
4.8.2 Recruitment of activists and resources	159
4.8.3 Installing fear	160
4.8.4 Provocation and counter reaction	163
4.8.5 Communication activity	163
4.8.6 Eliminating opponents	168
Chapter 5: Discussion and conclusions	
5.1 Recruitment of activists and resources	171
5.2 Installing fear	176
5.3 Provocation and counter reaction	182
5.4 Media activity	187
5.5 Eliminating opponents	193
5.6 General model implications	195
5.7 Research limitations	202
5.8 Research contribution and future directions	203
Bibliography	205

Abstract

This study develops a model for analyzing the effectiveness of terrorism as a political strategy, granting special emphasis on the role of five patterns of operation of terrorist organizations: media activity; installing fear; recruiting activists; creating provocations; and by eliminating opponents. This model would establish a measure of effectiveness by the examination of the contribution of the action that is the terrorist operational patterns, to the outcome that is the extent of political goals achieved by them.

Effectiveness will be evaluated through a scale of several degrees of the extent of political goals achieved, beginning with the lack of achievements, through partial and tactical goals achieved and ending with the achievement of partial or full strategic goals. The model takes into account the counter reaction of the government and the public opinion and the media, to the terrorist activity in the target state.

Academic literature dealing with the political effectiveness of terrorism is diverse. Some scholars argue that the practical and objective achievements of terrorism are short-term and limited (Crenshaw 2001; Laqueur 2003; Wilkinson 2006). Others argue that terrorism can be used as an effective coercive strategy and does achieve political concessions successfully (Dershowitz 2002; Kydd & Walter 2006; Pape 2005). This study emphasizes the need to analyze terrorism's strategy over long periods of time, and to focus on political goals as perceived by the terrorists themselves.

This research distinguishes between tactical and strategic political goals of terror organizations. This distinction is based on the time dimension and is necessary since a terrorist campaign is usually prolonged. *Tactical goals* are defined as short-term and middle-term goals used to create a cumulative effect, as a means of achieving long-term strategic goals. Terror organizations use the strategy of 'war of attrition' against the state and this type of war is a prolonged one. Tactical goals may be: releasing prisoners, ransom money, increasing local support, extensive media coverage, partial political concessions, gaining international legitimacy, creating more comfortable basis for future negotiations.

Strategic goals are defined as the declared goals of the terror organization, as described by their leaders. Strategic political goals derive from the basic motivation leading to the establishment and existence of the terror organization. Strategic goals are divided to four main categories:

- *Ethno-National goals* (national liberation, self determination, autonomy, independence)
- *Ideological goals* (revolution in the name of extreme left/right ideologies)
- *Religious-Political goals* (eliminate societies and states in order to create a new world order through holy war)
- *Single-issue goals* (a demand for a specific change in social/political policy)

Research methodology combines quantitative and qualitative methods based on examining eight case studies of key terror organizations worldwide including PIRA, ETA, Al-Fatah, Hezbollah, FARC, LTTE, RAF and the Egyptian Muslim Brotherhood.

Research findings indicate that out of these eight case studies examined, only four organizations have achieved partial strategic goals: PIRA, Al-Fatah, Hezbollah and to some extent, the Muslim Brotherhood in Egypt. Two of the organizations have failed and were dismantled: RAF and LTTE, and the other two have achieved only tactical goals: ETA and FARC.

The analysis of the five components of terrorism strategy used by these organizations, leads to several main conclusions. First, the analysis to the component of recruiting activists and resources indicates that a large number of activists were not found to be a guarantee for success. The number of activists was found to be less important in comparison to the rate of support the organization gained among the population it claims to represent. The support of the population or the lack of it is a crucial element in the success of the organization to achieve its long term strategic goals. Additionally, coercive methods of recruitment were found to be ineffective. This component was found to be one of the most influencing ones on the success of the organization in achieving strategic goals and on its survival.

Second, the utilitarian use of the component of installing fear was proved to be effective. Utilitarian use means that the terrorist organization is moderating the level of installing fear and adjusting the weight of its use, as the terrorist campaign prolonged. However, installing fear internally, on the population the organization claims to represent, was proved to be ineffective. The influence on public opinion through installing fear was not in the desirable way as the terrorist organization aspirations.

Third, the component of creating provocation and counter-reactions was found to be effective in assisting the organization to preserve the conflict without resolution. When the organization did entice the government to overreacting by using extensive force, it did gain tactical goals, such as media coverage and support. However, when government's counter reaction included the combination of diplomacy and military operations it proved to be an effective strategy of counter terrorism.

Forth, the component of media activity was found to be very effective in achieving tactical goals of publicity. However, this tactical success failed to be translated into strategic success. By their media activity terrorist organizations might succeed in publicizing their motives and goals, but in most cases they do not succeed to influence public opinion on the desirable direction. In most cases it hardened public opinion and strengthened support for tough counter terrorism measures.

Fifth, the component of eliminating opponents was not found to be effective. The elimination of political opponents did not contribute to the extent of political goals achieved by the organization. Furthermore, in some cases it even backfired and lead to devastating outcomes for the organization.

The analysis of these eight case studies indicates that the organizations that did gain partial strategic goals were the ones that have transformed their selves into some kind of a political entity (political party, political wing). Terrorism proved to be effective only in the cases when the organizations consciously engaged in some kind of a legitimate political activity.